

Witchcraft  
B  
781  
A33  
I3  
1643  
COK42





Witchcraft  
B  
781  
A33  
I3  
1643  
COK42



E.

Francis

Patric Scheraga  
Damen.

Flora

79

---

7440 A276

H. C. Agrippa.  
De  
**VANITATE.**  
SCIENTIARUM,  
*etc.*



LUGDUNI BATAVORUM.  
EX officina ABRAHAM COMMELINI.  
ET DAVIDIS LOPEZ DE HARO.  
c1614c XLIV.

7440 A276

H ENRICI CORNELII

# AGRIPPAE AB NETTESHEYM,

De incertitudine & vanitate omnium scien-  
tiarum & artium liber, lectu plane  
jucundus & elegans.

*Cum adjecto indice Capitum.*

Accedunt duo ejusdem Auctoris libelli; quo-  
rum unus est de Nobilitate & præcellentia foeminei  
sexus, ejusdemque supra virilem eminentia;  
Alter de matrimonio seu conjugio, le-  
ctu etiam jucundissimi.



LVGDVNI BATAVORVM;

Excudebat SEVERINVS MATTHÆI.

Pro Officinis ABRAHAMI COMMELINI &  
DAVIDIS LOPES de HARO.

CIO IO CXLII.





~~7440 A276~~

A. 4698.

PK




SPECTABILI VIRO  
D. AVG VSTINO FVRNATIO.

civi Genuensi,

HENRICVS CORNELIVS

Agrippa ab Nettefheym :

S. P. D.

 Ogitanti mihi (integerrime Augusti-  
ne, qui bene merendi studio me tibi  
perpetuo debenda gratia reum effeci-  
sti) quo cultu, qua veneratione, quo  
pignore, quare ingenii industria tibi hanc animi  
mei observantiam testarer, animus erat te pul-  
chro aliquo & magno (quando tu pulcherrimis  
maximisque dignissimus) munere adornare, ac cum  
ornatissima sermonis integritate, tum locupletissi-  
ma rerum dignitate, gravissimoque sententiarum  
pondere, tibi de penitissimis utriusque, divina &  
humana literatura libros offerre. Verum cum ego  
tanto animo meo cum doctrina & ingenio longe  
sim inferior, tum dicendi facundia, sermonisque  
elegantia illum remoto gressu sequar, non habeo in  
mei ingenii suppellectile, quod prestare possim, pre-  
ter insignem ignorantiam, ipsumque jacet ingeni-  
um fortuna mea indignatione dejectum, adeo ut  
ex ipsa indignatione ferme cum Trojana illa He-  
cuba versus sim in canem, ac nullarum virium  
sim, ad bene dicendum, nil amplius meminisse, nisi  
mordere, oblatrare, maledicere, conviciari, atque  
sic

][

sic adfectus, scripsi his diebus volumen satis am-  
plum, cui, De incertitudine & vanitate scientia-  
rum titulum feci, in quo sic in universam illam  
scientiarum atque artium gigantomachiam obla-  
travi, sic omnes illos scientiarum & artium robu-  
stissimos venatores validissimis morsib. perstrinxi,  
ut quoties opus ipsum reviso, ipse ego me demirer  
valem in homine canem, & cui nihil caninum  
desit, prater unam adulationem, licet aulico ad-  
modum necessariam. Ne igitur observantia tua  
desertor esse videar, dum condigna te, & ex scien-  
tiarum deprompta thesauris fecunda munera  
impendere nequeo, saltem ex eadem ignorantia &  
indignationis mea officina, hanc Cynicam decla-  
mationem in observantia in te mea argumentum  
tibi nunc offero: hac te dono, hanc tibi dedicatam  
constituo, magnitudinem animi erga te mei liben-  
tor ostensurus, atque quam vigilem custodem,  
quam oculatum speculatorem, quam audacem  
militem, quam magnanimum ducem in me tibi  
acquisieris, qui cum velut è sublimi specula ho-  
stes procul denuncio, quo se divinarum literarum  
cives in loca recipiant tutiora, tum pro eorundem  
omnium salute omnibus me lacerandum objiciēs,  
primum cominusque in acie propugno: quo faci-  
nore tantum abest, quod metuum invidiam, ut  
gratiam ab omnibus mihi deberi putem, qui ad o-  
peram publicae utilitatis simul speculator & miles  
denunciem & impugnem, quibus salus periclita-  
tur humana atque insuper ducem me prabeam  
iis, qui egredientes humanarum scientiarum la-  
byrinthum, in artem tendunt veritatis. Accipe  
igitur

igitur, nunc Augustine colendissime hanc qualif-  
cunque est declamationem, atque illam tibi tuo  
jure habe. Scio enim, si venatores & canes amas,  
non poterit illa tibi non esse gratissima, verum ego  
nunc è cane in crocodilum aut draconem aliumve  
ignivomum serpentem migrabor, & pyrographiam  
(opus quale hætenus nostra non viderit ætas, sed  
non nisi famoso cuiquam orbis vastatori profutu-  
rum) protinus absolvam: tum sacra me spargam  
lympha, & flumine vivo abluam, quo tandem  
fatalibus his larvæ exutus rursus in hominem re-  
vertar, & in tam varias belluas demigrans, tan-  
dem Luciani & Apulei instar, in philosophantem  
asinum vertar. sed tu nunc felicissime vale, me-  
minerisque, cum hac nostra legeris, quia nihil sci-  
re felicissima vita.

THE  
HISTORY  
OF  
THE  
CITY  
OF  
NEW  
YORK  
FROM  
THE  
FIRST  
SETTLEMENT  
TO  
THE  
PRESENT  
TIME  
BY  
JOHN  
B. HOGGINS  
NEW  
YORK  
1898

NEW YORK

1898



# HENRICVS CORNELIVS

## A G R I P P A,

*Ad Lectorem.*

**A**N non tibi, lector studiose, magnanimum præaudaxque ac pene Herculeum hoc meum facinus videbitur contra universam illam scientiarum omnium atque artium gygantomachiam arma sumere, ac universos illos scientiarum artiumque robustissimos venatores in arenam provocare? infrement adversum me doctorum supercilium, Licentiarum eruditio, Magistrorum autoritas, Baccalaureorum conatus, & scholasticorum omnium zelus, mechanicorumque seditio. Quos si confecero, nonne aut par, aut majus erit atque leonem Nemaum clava percutere, hydram Lernæam igne interimere, aprum Erimanthæum occidere, cervam Mænalianemore aurea cornua gerentem capere, Stymphalidas aves in nubibus sagittis confodere, Antæum intra ulnas opprimere, columnas in Oceano figere, Geryonem tricipitem vincere, boves abigere, taurum perimere, Achelæum monomachia superare, Diomedis equos abducere, Cerberum vinctum catena trahere, aurea Hesperidum mala rapere, ejusque generis plura, quæ ab Hercule & magnis laboribus nec minori periculo gesta sunt, cum non minoris laboris, periculi aut quam



AD LECTOREM.

maximi sit hæc gymnasiorum atq; palestra-  
rum monstra superare? Neque enim non vi-  
deo, quam cruenta pugna hic mihi cominus  
ineunda est, atque plenum periculo bellum,  
cum sim tam potentissimorum hostium val-  
latus exercitu. Hei quot me machinis oppu-  
gnabunt, quot me impetent moliminibus,  
quot me persequentur ignominiiis? Obstre-  
pent in primis pediculosi grammatici, atque  
etymologiis suis ex Agrippa nomen indent  
podagricum. Attoniti poëtæ pro Momo vel  
hirco Æsopico traducent carminibus. Nugi-  
vendæ historiographi supra Pausaniã & He-  
rostratum prophanabunt. Magnicrepi rheto-  
res iratis oculis, terribili vultu, grandistrepis  
vocibus, dirisque gesticulationibus perduel-  
lionatus accusabunt. Monströsi memorio-  
graphi larvis cerebrum obtundent. Pugnaces  
dialectici innumera syllogismorum tela in  
me conspicient. Flexiloqui sophistæ verbo-  
rum laqueis suisque indissolubilibus, ceu in-  
jecto freno, obturabunt. Barbarus Lullista  
absurdis verbis ac solæcismis demôtabit Ca-  
put. Terra cœloq; proscribent impii mathe-  
matici. Atomographi arithmetici concitatis  
in me sceneratorib. ad alieni æris rationem  
cogent. Ad laqueum adiget pervicax alea-  
tor. Infaustos numeros supputabit scortile-  
gus Pythagorista. Carcerem tristitiamq; in-  
felices figuras projiciet punctator geomâtes.  
Canent me in triviis vulgi fabulam multito-  
ni mu-

# P R Æ F A T I O

ni musici, ac stridulis ronchis dissonisq; concharum, pelvium, patinarumque strepitibus, plus quam solent digamorum sponsalitiis, obturabunt. Excludent choreis pomposæ matronæ. Oscula negabunt blandulæ puellæ. Camelû saltantem subsanabunt garrulæ ancillulæ. Saltator histrio ludet in me turpi scena tragœdiam. Dextera lævaque impetet centimanus gladiator. Perplexi Geometræ injectis triquetris, tetragonisque circulis, tanquam Gordionis nodis irretitum captivabunt. Simia vel ipso Therсите deformiorem pinget, sculpetque inanis Opticus. Ultra Saurobatas & glaciale relogabunt vagi Cosmimetræ. Dædalus architectus inexpugnabilibus machinis clandestine subcuniculabit correptumque inobservabilibus labyrinthis errare coget. Ad arrugas condemnabit Stygius metallarius. Suspendium comminabuntur fatales Astrologi, cœlorumque labili vertigine conscensum ad superos cohibebunt. Ominabuntur omne malum minaces divinatores. Frigidum in Venerem, invalidique femoris diffamabit importunus Physiognomus. Cerebricosum asellum pronuntiabit delirus Metoposcopus. Divinabit omnia sinistra Fatidicus Chiromantes. Tristi auspicio exaugurabit prælagus aruspex. Mittet ultimates flammæ Iovis, & prælagi fulminis ignes portentosus speculator. Nocturnis terrebit lemurbus tenebricosus onirologus. Furens

AD LECTOREM.

vates ambiguo decipiet oraculo : Prodigiosi magis tanquã alterum Apuleium, aut Lucianum in asinum, non tamen aureum, sed forte stercoreariũ transformabunt. Spectris atq; manibus persequetur ater goeticus ; sacrilegicus theurgus caput consecrabit *is xógexis* vel forte in cloacas, Imprecabuntur suã detractim dementulati cabalístæ, Acephalum spadonem . ve repræsentabit anilis præstigiator. Discrepent pugnacissimis opinionibus contentiosi Philosophi. Nosque inter canem & crocodilum migrare facient circulatores Pythagorici. Dolio aut sepulchro recludent fœdi mordacesque Cynici. Vxorem communicãdam clamabunt pestilentes Academici. Encabunt crapula glutones Epicurei. Mortificabunt animam, excludentque Paradiso impii Peripatetici, Severi Stoici adeptis humanis affectib. in silicem permutabunt. Vaniloqui Metaphysici velut ex chao Demogorgoneo eorum, quæ nusquam sunt nec erunt, nunquam non paradoxis mentem evertent. Censores Ethici in centum referent tabulas. Interdicet muneribus legislator politicus. Abdicabit aula voluptarius princeps. Suffuriis propellent ambitiosi optimates. Insensatus populus vicatim affliget opprobriis. Phalaris tauro cruciandum recludet terribilis tyrannus. In exilium agent factiosi oligarchæ. Plebs impetuosa, & multorum capitum mala bestia, indicta causa rapiet in exitium.

# P R Æ F A T I O

tium. Proditionis infimulabit afflicta quævis Respublica. Aris interdicient avari sacerdotes. A pulpitis laceffent larvati cuculliones contumeliosique hypocritæ. Peccata referabunt æternis ignibus plenipotentes Pontifices. Gallicam scabiem comminabuntur falaces meretriculæ, Rapax leno lenaque temulenta obstetricabunt loculos. Excludent xenodochiis hulcerosi mendicantes. Sacrum incendium, rabidosque morsus offerent gyrovagi quæstuarii, suisque destituent indulgentiis. Obærabit macello infidus dispensator œconomus. Impinget in Scyllas blasphemus nauta. Mercator improbus usuris oppignoratum absument. Furax quæstor compilabit stipendium. Prohibebunt amœnis hortulis duri agricolæ, Lupis me devovebunt otiosi pastores. Hamum subiciet latentem undivagus piscator, Canes accipitresque immitter clamabundus venator. Deprædabit armipotens miles. Submovebunt ordine purpurati nobiles. Exuent majorem imaginibus paludati heraldi, indictisque equitiis, quæ torneamenta vocât pro rustico exactionario inclamitabunt. Lotio & retrimenti scatophagi medici perfundent. E quibus loquax logisticus disputando de morbo, tempestivum subtrahet remedium. Temerariusque empyricus dubio experimento mortis exponet periculo. Fallax methodicus procrastinando remedia, ægritudinem producet suum ad compendium.

AD LECTOREM.

diū. Exugent clysteriis sordidi pharmacopolæ. Dentibus ac testibus insidiabuntur emasculatores chirurgi. Diffecandum postulabunt crudeles anatomistæ. Angario recludet immundus veterinarius, ac quadrigario pulvere occæcabit oculos. Fame conficiet prævaricator diætarius. Offam insulsam siticulofus obtrudet coquus. Divitiis interdicet prodigus alcumista ablegabitque fornaculis. Vastissimis glossarum voluminibus obruent inexpugnabiles Iuristæ. Majestatis reum agent fastuosi legulei. Excommunicabunt diris execrationibus arrogantes canonistæ. Sexcentas calumnias intentabunt litigiosi causidici, Colludet cum adversario deserta causa subdolus procurator. Subscribet falsum dubius tabellio. Condemnabit actionis inexorabilis iudex, negabitque (quas vocant) appellandi Apostolos. Destituet re-scripto imperiosus archiscriba cancellarius. Hæreseos inclamabunt obstinari thesophistæ, aut ad idola sua sectari compellent. Ad palinodiam vociferabunt superciliosi magistri nostri, magnisque sigillis, proscribent Sorbonici Atlantes. Vides nunc Lector quanta obeam pericula? Facile tamen hos insultus evadendi spes est, si tu modo veritatis patiens, posito livore, candido animo ad hæc legenda accesseris. Habeo præterea quo metuear, Verbum Dei, quod ego his pro clypeo scutoque intrepidus opponam. Et si oporteat



## P R Æ F A T I O

porteat qui pro illo lubens , tantos in me  
 concitavi hostes , libens etiam occumbam ,  
 priusquam deferam. Et te scire volo me non  
 odio, non ambitione , non dolo, non errore  
 inductum hæc scripsisse, nec me sacrilega cu-  
 piditas , nec improbæ mentis arrogantia ad  
 hoc impegit , sed causa omnium cum justis-  
 sima, tum verissima , quod videlicet videam  
 multos humanis disciplinis scientiisque us-  
 que adeo insolescere , ut sacrarum literarum  
 eloquia & Canonicas Spiritus sancti Scrip-  
 turas (quia careant ornamentis verborum ,  
 viribus syllogismorum , affectatisque suade-  
 lis , & peregrina Philosophorum eruditio-  
 ne: sed simpliciter in operatione virtutis , &  
 nuda fide firmatæ sunt) idcirco tanquam ru-  
 sticas & idioticas , non modo despiciere &  
 aspernari , sed & velut contemptu quodam  
 insuper infestari, alios n. videmus , licet sibi  
 magis pii videantur, qui Christi leges proba-  
 re & confirmare nituntur , decretum Philo-  
 sophorum illis plus tribuentes , quam sanctis  
 Dei Prophetis, Euangelistis , & Apostolis ,  
 cum tamen hi ab illis plus disdiapason ab-  
 sunt. Præterea in multis ac ferme omnibus  
 gymnasiis perversus mos ac damnabilis con-  
 suetudo inolevit , qui initiandos discipulos  
 jurejurando adigunt, Aristoteli aut Boethio,  
 aut Thomæ, aut Alberto, seu alio cuivis suo  
 scholastico Deo sese nunquam repugnatu-  
 ros : à quibus si quis latum unguem diver-  
 sum



# AD LECTOREM.

sum senferit, hunc hæreticum scandalosum, piarum aurium offensivum, igne flammisque absumendum proclamant. Hi igitur tam temerarii gigantes, & sacrarum literarum hostes aggrediendi sunt, illorum castra & arces expugnanda sunt, ostendendumque, quanta sit hominum cæcitas, cum tot scientiis & artibus, cum tot insuper singularum magistris & authoribus semper à veritatis cognitione aberrare: quanta etiam temeritas, quam arrogans præsumptio. Philosophorum scholas præferre Ecclesiæ Christi, opinionesque hominum præponere, aut adæquare verbo Dei. Denique quam impia tyrannis, captivare ad præfinitos autores studiosorum ingenia, & adimere discipulis libertatem indagandæ & sequendæ veritatis. Quæ omnia cum tam manifesta sint, ut inficias iri non possint, venia danda erit, si liberius ac forte amarulentius in aliqua disciplinarum genera, earundemve Professores videar perorare. *Vale.*

NO-

I

NOBILIS VIRI  
HENRICI CORNELII  
AGRIPPÆ,

Equitis Aurati, & utriusque Iuris Doctoris,  
S. Cæsareæ Majestatis à consilio & archivis  
indicarii, de incertitudine & vanitate  
scientiarum atque artium De-  
clamatio.

CAPVT I.

*De Scientiis in generali.*



Verus opinio est, & ferme omnium Philo-  
sophantium concors & unanimis senten-  
tia, qua arbitrantur, scientiam quamlibet,  
homini ipsi pro utriusque captu ac valore  
nonnihil divinitatis adferre, ita ut saepe  
ultra humanitatis limites in Deorum beatorum chōros  
eos referre possint: hinc varia illa & innumera scien-  
tiarum encomia prodierunt, quibus unusquisque eas  
artes atque disciplinas, in quibus jam diuturno exerci-  
tio ingenii sui vires exacuit, non minus ornato, quam  
longo sermone nititur omnibus anteferre, & vel supra  
celos ipsos extollere. Ego vero alius generis persua-  
sus rationibus, nil perniciosius, nil pestilentius homi-  
num vitæ animarumq; nostrarum saluti posse contin-  
gere arbitror, quam ipsas artes ipsasque scientias. Id-  
eoque converso ordine agendum censeo, & scientias  
ipsas non tantis præconiis extollendas, sed magnâ ex  
parte vituperandas esse mea opinio est, nec ullam esse  
quæ careat iusta reprehensionis censura, neque rursus,  
quæ ex se ipsa laudem aliquam mereatur, nisi quam à  
possessoris probitate mutuatur. Ea autem modestia  
hanc sententiam meam à vobis accipi volo, ut me nec  
A alios

alios velle reprehendere, qui diversum sentiunt, nec mihi aliquid arrogare insolentius putetis. Itaque mihi in hoc à reliquis dissentienti veniam dabitis, donec à singulis per ordinem literarum facultatibus, hanc sententiam auspicabimur, non vulgaribus duntaxat argumentis, & à superficie rerum sumptis, sed rationibus firmissimis, & ex intimis rerum visceribus eductis, non illa Demosthenis aut Chrysippi argumenta, eloquentia que mihi sacras literas profitenti opprobrio esset futura, tanquam adulationes amanti si fucos dicendi sequar. Nam loqui proprie, non eloqui: & rei veritatem, non sermonis ornatum, sacrarum literarum professorem intendere decet. Non enim in lingua, sed in corde veritatis sedes est. Nec interest in dicendis veris quali sermone utamur, mendacium enim eloquentia, verbisq; phaleratis indiget, ut possit hominum mentibus insinuari: veritatis autem sermo, ut scribit Euripides, simplex existit, non quærens fucum nec pigmenta. Quod si ergo assumptum negotium absq; omni eloquentiæ flore (quæ ea ipsa quoq; nunc à nobis, etiam non tam negligenda, quam damnanda erit) vestris delicatissimis auribus ostendam, ea vos precor feratis patientia, qua Romanus ille Imperator quondam cum exercitu constitit, ut audiret mulierculam: atq; Archelaus Rex interdum audire voluit raucos & inamœnæ vocis homines, quo audiens postea eloquentes, plus caperet delectamenti. Memineritis illius Theophrasti sententiæ apud maximos quosque & elegantissimos viros etiam rudes loqui posse, dummodo fide & ratione loquantur: atq; ne quasi oscitantes vos auribus pendere sinam, quibus vestigiis & indiciis veluti canibus hanc narratam opinionem meam venatus depræhenderim, nunc proferam in medium: si modo id vos prius commonuero, scientias omnes tam malas esse, quam bonas: nec aliam nobis supra humanitatis metam asferre deitatis beatitudinem, nisi illam forte, quam antiquus ille serpens pollicebatur primis parentibus, inquiens: Eritis sicut Dii, scientes bonum & malum. In hoc itaq; serpente gloriatur, qui gloriatur se scire scientiam,

entiam, quod probe factitasse legimus Ophites hæreticos, qui serpentem in sacris suis colebant, dicentes ipsum in paradiso virtutis cognitionem induxisse: Astipulatur istis Platonica historia, Theutum quendam humano generi infensum dæmonem scientias primum excogitasse, non minus offensivas, quam utiles, ut prudentissime disseruit ille totius Ægypti rex Thamus, de scientiarum ac literarum inventoribus. Hinc est quod Grammatici pleriq; dæmones quasi scientes exponunt: sed esto, has fabulas suis Poëris Philosophisque relinquamus, & non sint alii scientiarum inventores, quam homines: atq; illos scimus fuisse pessimæ generationis filios, filios, inquam Cain: & de quibus vere dictum est: Filii hujus sæculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione hac. Si itaque nunc scientiarum inventores homines sunt, nonne omnis homo mendax, nec est qui faciat bonum usque ad unum? Sed esto, rursus sint homines aliqui boni, nihil scientiæ ipsa bonitatis, nihil veritatis habebunt, nisi quantum ab ipsis inventoribus, vel possessoribus mutuantur vel acquirunt. Nam si in malum quempiam inciderint, noxiæ erunt, illumq; eo malo reddent deteriorem, ut perversum Grammaticum, vaniloquum Poëtam, mendacem historicum, Rhetorem palponem, Memoriographum ostentatorem, litigiosum Dialecticum, Sophistam perturbatorem, linguacem Lullistam, Arithmericum sorilegum, lascivum Musicum, impudicum Saltatorem, Geometram jactatorem, Cosmographum erronem, Architectum perniciosum, Nautam piratam, Astronomum fallacem, Magum flagitiosum, perfidum Cabaleum, Physicum somniatorem, portentosum Metaphysicum, morosum Ethicum, iniquum Politicum, Principem tyrannum, Magistratum oppressorem, Populum seditiosum, Sacerdotem scismaticum, Monachum superstitiosum, prodigum Oeconomum, Mercatorem falsiurum, Quæstorem compilatorem, segnem Agricolum, Pastorem abipeum, Piscatorem maledicum, Venatorem latronem, Militem prædonem, Nobilem exactorem, Medicum occisorem, Pharmacopolam veneficum, Coquum

belluonem, alchimistam impostorem, jurisconsultum versipellem, causidicum mille scelerum protectorem, rebellionem falsarium, iudicem venalem, & è sublimi tribunali latronem, theologum hæreticum, & universæ multitudinis seductorem. Nihil autem inauspicatius, quam ars, quam scientia impietate constipata, & malorum rerum perniciosissimus est maximus quisque artifex, & doctissimus author. Quod si etiam non tam malum, sed stultum aliquem incidat, nihil illo insolentius ac importunum magis, nam præter id, quod illi de cognata stultitia superest, tuetur illum doctrinæ auctoritas, habetq; literarum instrumenta, quibus suam defendat amentiam, quibus ceteri stulti carentes mitius insaniant, quemadmodum de Rhetore ait Plato: Nam quo erit (inquit) ineptior atq; indoctior, hoc plura narrabit, imitabitur omnia, nihilque se indignum existimabit. Nil igitur exitiusius, quam cum ratione insanire. Si quis autem vir bonus & sapientis possideat, fortassis bonæ erunt scientiæ ac Reipubl. utiles, possessorem autem suum nihilo reddent beatorem: non enim (ut ajunt Porphyrius & Iamblicus) verborum accumulatio disciplinarumque multitudo beatitudo est, quæ nec ullum insuper pro rationum ac verborum qualitate accipit incrementum: quod si ita esset, nihil prohiberet illos, qui omnes congregaverunt disciplinas, esse beatos: hunc vero, quibus careat, nequaquam, essentque Philosophi Sacerdotibus beatiores. Vera enim beatitudo non consistit in bonorum cognitione, sed in vita bona: non intelligere, sed in intellectu vivere: neque enim bona intelligentia, sed bona voluntas conjungit homines Deo, nec aliud efficiunt disciplinæ sortis adhibitz, nisi quia conditionent nobis quandam purgatoriam adhibent, ad beatitudinem aliquid conducentem, non tamen rationem ipsam, quæ nobis beatitudo compleatur, nisi eis adsit & vita, in ipsam bonorum translata naturam: sapissime enim est compertum, ut ait Cicero pro Archia, ad laudem atque virtutem naturam sine doctrinâ quam doctrinam sine natura valuisse. Non igitur tam longa, tam difficilis, &



vix unquam perscrutabili ( ut Averroistæ contem-  
dunt)scientiarum omnium disciplina animum imbue-  
re opus erit, quam ipse etiam Aristoteles beatitudi-  
nem ait valde communem, & quam cuncti facile adi-  
pisci queant per disciplinam quandam & diligentiam,  
quam scilicet ait facilem, & quasi communem facul-  
tatem contemplandi objectum omnium nobilissi-  
mum, scilicet Deum: qui quidem tam facilis omni-  
bus communis contemplandi actus, non syllogizando  
& demonstrando perficitur, sed credendo & colendo.  
Quæ ergo nunc scientiarum felicitas? quæ sapientum  
philosophorumque laus & beatitudo, quibus scho-  
læ omnes perstreperunt, resonantque encomiis eo-  
rum, quorum animas diris cruciatibus distrahi audi-  
unt, videntque inferi. Vidit hæc August. & timuit, ex-  
clamans illud Pauli. Surgunt indocti & rapiunt celos,  
& nos cum scientia nostra mergimur in infernum.  
Quod si audendum est verum fateri, tam est scien-  
tiarum omnium periculosa, inconstansque traditio, ut  
longe tutius sit ignorare, quam scire. Adam nunquam  
è beatitudinis paradiso pulsus fuisset, nisi serpente  
magistro didicisset scire bonum & malum. Et Paulus  
ejiciendos censet de Ecclesia, qui plus scire volunt,  
quam oportet. Socrates dum omnes ferme discipli-  
nas perscrutatus esset, tunc primum ab oraculo sapien-  
tissimus omnium judicatus est, cum se nihil scire pa-  
lam fateretur. Tam est scientiarum omnium cognitio  
difficilis, ne dicam impossibilis, ut prius vita tota ho-  
minis deficiat, quam vel unius discipline minima ratio  
perfecte investigari possit. Quod mihi hic affirmare  
videtur Ecclesiastes, dum ait: Intellexi, quod omnium  
operum Dei nullam possit homo invenire rationem  
eorum, quæ fiunt sub Sole, & quanto plus laboraverit  
ad querendum, tanto minus inveniat, etiamsi dixerit  
sapiens se nosse, non poterit reperire. Nihil homini  
pestilentius contingere potest, quam scientia: hæc est  
vera illa pestis, quæ totum ac omne hominum genus  
ob unum subvertit, quæ omnem innocentiam ex-  
pulit, & nos tot peccatorum generibus, mortique fecit



obnoxios, quæ fidei lumen extinxit, animas nostras in profundas conjiciens tenebras, quæ veritatem damnanus, errores in altissimo throno collocavit. Quare jam non vituperandi mihi videntur Valentianus ille Imperator, quem acerrimum literarum hostem extitisse ajunt, atq; Licinius Imperator, qui literas virus ac pestem publicam dictabat: quin & Ciceronem ipsum fontem literarum abundantissimum refert Valerius tandem literas contempsisse. Tanta autem est veritatis ampla libertas, liberaq; amplitudo, ut nullius scientiæ speculationibus, non ullo sensuum urgenti judicio, non ullis logici artificii argumentis, nulla probatione evidente, nullo syllogismo demonstrante, nec ullo humano rationis discursu possit deprehendi, nisi sola fide: quam qui habet, is ab Aristot. in Priorum Resolutionum lib. dicitur melius dispositus, quam si esset sciens: quod exponens Philoponus, ait, id esse melius cognoscentem, quam per demonstrationem, quæ per causam fit. Et Theophrastus in suis Transnaturalibus sic ait: Usq; ad aliquid quidem possumus per causam speculari, principia à sensibus sumentes, quando autem ad ipsa extrema & prima transferimus, non amplius possumus scire, siue quia non habemus causam, siue propter intellectus nostri infirmitatem. Et Plato in Timæo ait, quod illa explicare plus est, quam vires nostræ sufficiant, sed credi jubet iis, qui ante dixerunt, quanquam nulla demonstrationis necessitate loquantur: fuerunt enim Academici philosophi in precio, qui dixerunt, nihil posse affirmari: fuerunt Pyronici, & alii multi, qui quidem nihil affirmabant: Nihil itaque præcipuum habet scientia supra ipsum credere, ubi videlicet probitas authoris monet discipulorum liberam credendi voluntatem. Hinc Pythagoricum præsumptum illud de magistro responsum: Ipse dixit. Et Peripateticorum illud vulgatum proverbium. Vnicuique perito in arte sua credendum est. Sic creditur Grammatico de verborum significationibus. Credit Dialecticus de parte orationis à Grammatico accepta. Assumit à Dialectico Rhetor argumentationis locos. Poëta mensuras

mutuatur à Musico. Geometra proportionem sumit ab Arithmetico. Astrologus utrisque fidem dat. Deinde transnaturales conjecturis utuntur naturalium, & quisque artifex recte præsumit de statutis alterius. Habet enim quævis scientia certa quædam principia, quæ credere oporteat, nec ullo modo queant demonstrari, quæ si quis pertinacius negare velit, non habent Philosophi illi, quo contra illum disputent, moxque dicent, contra negantem principia non esse disputandum, aut ad alia quædam extra scientiæ metas relegabunt, ut si quis (dicunt) neget ignem esse calidum, projiciatur in ignem, & quæzatur ab eo quid sentiat, ita demum ex Philosophis tortores fiunt & carnifices; volunt nos vi cogere fateri id, quod ratione debuerant docere. Proinde nil Reipub. infensum ac perniciosum magis, quam literæ, quam scientiæ, in quæ, si qui eruditione & scientia præditi sunt homines, eorum arbitrio, veluti plus sapientium, plurimum res geruntur, ac plebis simplicitate multitudinisque imperitia freti, omnem Magistratus auctoritatem sibi soli usurpant, unde Reipublicæ status à populari in oliarchiam migrat, atque exinde in factiones divisa, in tyrannidem facile transit, quam nemo unquam uspiam terrarum obtinuisse legitur sine scientia, sine doctrina, sine literis, præter unum L. Syllam Dictatorem, qui solus sine literis Rempublicam occupavit, in quo tanten literarum ignorantia, vel hoc Respublica maxime debet, quod tyrannidem sponte tandem deposuerit. Præterea omnes scientiæ, nil nisi decreta, & opiniones hominum sunt, tam noxiæ, quam utiles, tam pestiferæ, quam salubres, tam malæ, quam bonæ, nusquam completæ, sed & ambiguæ, plenæ erroris & contentionis, atq; id nunc ita esse per singulas scientiarum disciplinas progrediendo ostendemus.

**N**AM in primis quis non videt bene dicendi artes, dico Grammaticam, Logicam, Rethoricam, quæ quæ solum vestibula ac fores scientiarum, non autem scientiæ, sæpe non minus pestilitatis adferre, quam voluptatis, quibus tamen nulla alia veritatis regula est, quam primorum quorumcunq; instituentium placita atq; voluntas quod ab ipsis usq; literarum invētis, quæ prima artium illarum elementa instrumentaque sunt, plenissime constat, quarum primæ fuerunt Chaldeæ, inventore Abrahamo, ut ait Philo, quibus Chaldæi, Assyrii, & Phœnices usi sunt: sed sunt qui ajunt, Assyriis primum literas dedisse Rhadamanthum. Post has Moyses literas tradidit Iudæis, forte non quidem his characteribus, quibus hodie utuntur, quæ inventum putantur Eze, quem omnium fere veteris instrumenti librorum scriptorem existimant. Porro quidam Linus Chalcides literas ex Phœniæ tulit ad Græcos sed Phœniceas, donec Cadmus Agenoris filius alio characterē illis novas literas daret numero sexdecim, quibus Trojano bello quatuor addidit Palamedes. Postea toridem Simonides Melieus. Ægyptiis autem primum scribendi usum tradidit quidam nomine Memnona per animalium effigies, ut in obeliscis cernitur, sed literas illis primum dedit Mercurius, ille videlicet, quem Lactantius ait quintum Mercurium fuisse, cui Vulcanus Nili filius successit in regnum, Latinis vero literas tradidit mulier Nicostrata, cognomento Carmentis. Septem itaq; literarum genera antiquitus præcellabant, Hebrææ, Græcæ, Latinæ, Syriæ, Chaldeæ, Ægyptiæ, & Geticæ, de quib. in pervetusto Codice hos sequentes versiculos sese legisse refert Crinitus.

*Moyſes primus Hebraicas exaravit literas.*

*Mente Phœnices ſagaci condiderunt Atticas.*

*Quas Latini ſcriptitamus, edidit Nicotrata.*

*Abraham Syras, & idem repperit Chaldaicas.*

*Isis arte non minore protulit Aegyptias.*

*Galsila promisit Geterarum quas videmus ultimas.*

Cæteræ vero gentes & barbaræ nationes recentioribus temporibus novas literas invenerunt. Nam Gothis Cordanus Episcopus literas dedit, & antiqui Franci, qui sub Marcomiro & Pharamundo Gallias devicerunt, suos habuere literarum characteres à Græcis parum distantes, quibus Vvastaldus eorumpatrio sermone descripsit historiam, sed inventore illarum literarum incerto: extant etiam aliæ Francorum literæ, quarum inventor quidam nomine Doracus, sed à Vvastaldi characterē longe diversæ, & adhuc aliæ inventore Hicho Franco, qui cum Marcomiro ad ostia Rhoni venit eScythia. Quin & Beda aliquas descripsit, sed incerto inventore, aliquorum Normanorum literas. Et multæ aliæ gentes simili modo vel novos sibi literarum characteres constituerunt, vel ab antiquis acceptos, pro parte aut immutarunt, aut corruerunt, ut Dalmatæ Græcas, & Armenii Chaldæas; at Gothi, Longobardique Latinarum literarum characteres dehonestaverunt. Multæ præterea antiquæ literæ perierunt, sicuti veterum Hetruscorum, quæ tamen olim Plinio, Livioque testibus, magno in precio fuerunt apud Romanos, & adhuc cernuntur in antiquis monumentis harum effigies, sed penitus incognitæ: nam Romanis olim orbem terrarum vastantibus, obsoletis, antiquis & cuiusque nationis propriis suarum, usum literarum illis violenter imponebant. Sic Hebræorum literæ sub captivitate Babylonis perierunt, & lingua eorum à Chaldæis corrupta est. Sic antiquæ Germanorum, Hispanorum, & aliarum nationum, literæ, introductis Romanis characteribus perierunt, linguæque earum gentium corruptæ sunt. Contra Romanorum & literæ, & lingua à Gothis, Longobardis, Francis, aliisque barbaris gentibus vice versa corrupta sunt & immutata: neque enim Latina lingua, ea ipsa est hodie, quæ olim: & de Hebræa lingua & characterē inter ipsos Thalmudistas non modica dissensio est: nam Rabbi Iehuda ait, pro-

toplastum Adamum Aramæo idiomate locutum. Marsutra ait, traditam à Moyse legem caractere, qui dicitur Hebræo, idiomate vero sancto, quæ ab Esdra in Aramæum idioma, Assyriosque characteres mutata, paulo post characteres retinens Assyrios, sanctum idioma resumpsit. Hebræo caractere cum Aramæo sermone relictis Chusi, hoc est iis, qui simul legem susceperunt, & idola colunt, ut Samariæ. Alii dicunt, non aliis à primordio, quam nunc, characteribus scriptam fuisse legem: propter prævaricationem autem aliquando mutatum fuisse characterem: sed post pœnitentiam restitutum. Rabbi Simon Eleazaris filius: & sermonem & characterem nullo tempore mutatum putant, adeo de Hebraicis, ne apud ipsos Hebræos quidem aliquid habetur certi. atque hæc est temporum vicissitudo, ut nullæ sint literæ, nullæ linguæ, quæ hodie formam antiquitatis suæ agnoscant aut intelligant.

## CAPVT. III.

*De Grammatica.*

**A**T ex his tam inconstantibus & ad omne tempus amurabilibus Principiis, literarum dico, & linguarum prior Grammatica, deinde ceteræ, quas diximus, bene dicendi artes prodire. Nam tum parum visum esset literas scire, nisi certo gradu formaque jungerentur, atque ex literis syllabæ, ex illis tandem verba & dictiones formarentur, sibi que ad intelligentiam sermonis jungerentur, ausi sunt ingeniosi homines loquendi regulas, videlicet constructus regiminis & significatorum ponere, ac velut linguæ frenum injicere, ut quicquid secundum illas diceretur, bene dictum esset, essetque ars bene dicendi, vocaruntque artem hanc Grammaticam, ejus inventor apud Græcos primus traditur Prometheus: Romam primus intulit Crates Mallotes, missus ad Senarum ab Attolo, inter secundum & tertium bellum Punicum, quam postea magno fastu professus est Palamo, adeo ut nomen  
arti



arti indiderit, vocemque Grammatica ars Palæmonia, vir admodum arrogans, ut jactaret secum & natas literas; & interituras, tamque superbus, ut omnes avi sui doctissimos viros contemptui haberet: etiam ipsum M. Varronem porcum appellare ausus sit. Verumtamen ipsa Latina Grammatica tam egena est, ac Græcæ literaturæ obnoxia, ut qui hanc non calleat, is è Grammaticorum numero protinus sit ejiciendus. Omnis itaque Literaturæ seu Grammaticæ ratio, non nisi in solo usu Majorum, autoritateque consistit: quibus placitum est, ita rem vocari, sicque scribi, verbaque sic & sic componi & construi, quod ipsi tunc bene dictum vocant. Vnde Grammatica se recte loquendi artem jactat, sed falso, cum idipsum longe melius discimus à Matribus aut Nutricibus mulierculis, quam à Grammaticis. Gracchorum linguam (qui eloquentissimi sunt habiti) Mater Cornelia formavit. Silem Aripithis, Scythiæ regis filium, Istrina mater Græcam linguam docuit. Notum est in multis provinciis exterarum gentium colonias inductas, natos filios matrum sermonem semper tenuisse. Hinc Plato atque Quintilianus de deligenda pueris nutrice idonea tam sollicitè statuerunt. Ab sit ergo, ut hanc recte loquendi rationem ab illis in Grammatistas transferamus: qui cum nihil præter unam Grammaticam profiteantur, nihil sciunt minus. Siquidem Priscianus hanc ne toto vitæ suæ tempore discere potuit: & Didymos de ea quatuor, sive ut alii dicunt, sex millia librorum scripsisse perhibetur. Legimus Claudium Cæsarem ita fuisse Græcis literis deditum, ut tres literas novas illi linguæ adinuenerit, quas postea Princeps non omisit. Et Carolus ille Magnus Germaniæ linguæ Grammaticam commentus est, mensibusque ac ventis nova nomina indidit. Et in hunc usque diem dies noctesque laboratur, scribuntur Commentaria, elegantia, quæstiones, annotationes, scholia, observationes, castigationes, centuriæ, miscellanea, antiquitates, paradoxa, collectanea, additiones, lucubrations, iteratæ ac reiteratæ editiones. Atque interim parturiuntur nobis toridem Grammaticæ: quot sunt.

sunt Grammatici. Neque tamen quispiam illorum, si-  
 ve Græcus, siue Latinus fuerit, rationem reddidit, quo-  
 modo orationis partes distinguendæ sunt, quis illa-  
 rum in constructione servandus ordo, an quindecim  
 duntaxat sint pronomina, ut sentit Priscianus, an plu-  
 ra, ut Diomedes & Phœca voluerunt: an Participium  
 per sese positum remaneat aliquando participium: u-  
 trum gerundia nomina sint an verba. Cur Græcis neu-  
 tri generis pluralia nomina cum verbo singularis nu-  
 meri conjungantur. Qua ratione liceat Latinis no-  
 mina terminata in a & in us proferre in um, sicut  
 pro Margarita Margaritum, pro punctus punctum.  
 Quo modo nominativus Iupiter producat genitivum  
 Iovis. Atque qua ratione verba neutralia alii admit-  
 tunt, alii excludunt. Cur plerasque Latinas dictiones  
 alii cum Græca diphthongo scribunt, alii non, ut fœ-  
 lix, quæstio. Atque an Latine æ, & œ diphthongi  
 scribantur tantum, & non proferantur, aut ambæ  
 vocales sicut scribuntur, ita sub una syllaba expri-  
 mantur. Similiter cur in Latinis plerisque vocabu-  
 lis, aliqui y Græco, alii i Latino solummodo utan-  
 tur, sicut in Considero. Item in aliquibus quidam du-  
 plicant literas, quidam non, ut in causa, religio. Cur  
 caccabus, cum habeat primam syllabam positione ge-  
 minati ex cc productam, nihilominus à plerisque  
 Poetis, ut plurimum corripitur. Iam utrum Aristote-  
 lis anima scribi debeat endelechia per delta, vel ente-  
 lechia per tau. Præterea infinitas & nunquam cessa-  
 tûras eorum contentiones de accentibus, de orthogra-  
 phiâ, de pronuntiatione literarum, de figuris, de  
 etymologiis, analogiis, deque cæteris præceptionibus  
 & regulis, inflexionibus & modo significandi: de mu-  
 tatione casuum, varietateque temporû modorum, per-  
 sonarum, numerorum, deque variis impedimentis, &  
 ordine constructionis. Denique de ipso literarum La-  
 tinarum numero ac genealogia: & utrum H sit litera,  
 nec ne, & hujusmodi plura. Ita non solum in dictio-  
 nibus & syllabis, sed & in elementis nulla ratione red-  
 dita à se invicem dissentiant: Cujusmodi pugnam Lu-  
 cianus

elianus Samotensis de S & T consonantibus lepidissimo libello derisit, cujus exemplum esse potest in thalassa & thalatra. Quidam etiam Andreas Salernitanus de ea re grammaticale bellum studiosa facundia descripsit. Sed pauca & modica hæc sunt. Plura & majora de nominum depravatis interpretationibus dicere possemus, quibus universo orbi plurimum imponunt, e quibus primum in Reipubl. non minima mala procedunt, dum legibus subjici, servitutem exponunt: civium autem libertatem interpretantur eam, ubi unicuique licet, quodlibet. acrisonomiam; hoc est, juris æqualitatem dicunt, ubi omnibus indiscretim idem jus, idem præmium. Simili modo tranquillum imperium ajunt, ubi omnia Principis libidini obsecundant: foelicissimum, ubi populus luxu defluit, & otio. Similibusque admodum multis & Medicina, & leges, & canones corruptæ sunt expositionibus, quibus cogunt ipsas etiam sacras literas, ipsumque Christum à se dissentire contorquentes illas non ad sensum Spiritus sancti, nec ad communem hominum salutem, sed ad suum ipsorum compendium. Ex qua re sæpe gravissima imminuerunt pericula, ut solet error in vocabulis, errorem parere in rebus. Cujusmodi deceptus quondam Rex primus Hebræorum Saul in verbo Zobar, quod & masculinum significat, & memoriam: cum dixisset Deus; Delebo memoriam Amelech, ipse Saul putabat, si mares abstulisset, se satisfecisse præcepto. Contigit & Græcis & Italis similis error in verbo Phos, quod & hominem significat & lumen. Vnde quondam Saturnalinum cultores verbi ambiguitate decepti, hominem quotannis Saturno immolarunt, dum illum accensis luminibus æque placare potuissent. Quæ gens tam stulta, tandem Hercule magistro resipuit. Tandem etiam Theologi, & fratres cunctati, sese Grammaticis inferentes, de verborum significationibus cum multis hæresum appendicibus digladiantur, evententes scripturas occasione Grammaticæ, interpretes mali effecti eorum, quæ bene dicta sunt, homines vani & verè infelices, per artem suam semet ipsos

ipſos excœcantes , fugientes lumen veritatis : & dum virtutem dictionum curioſe nimis ſcrutantur , ſenſum ſcripturarum nolunt intelligere , ſed nuda vocabula tenentes circa illa morantur , ſubvertentes & amittentes verbum veritatis. Sicut narratur de ſacrificulo illo, ſive verum , ſive fabula ſit , qui cum plures haberet hoſtias, ne in Grammaticam committeret , in hæc verba conſecravir: Hæc enim ſunt corpora mea. Vnde nam orta eſt illa Antidicomarianitarum & Elvidianorum execranda hæreſis , divæ Chriſti-matris perpetuam virginitatem negantium , niſi ex hoc unico vocabulo Donec:ubi legitur in Euangeliiſ : Quoniam Ioseph non cognoſcebat eam , donec peperit filium ſuum primogenitum. At quantum Latina cum Græca Eccleſia contentionem concitarunt duæ illæ dictiones Ex & Per Latinis aſſerentibus Spiritum ſanctum procedere ex patre & ex filio. Græcis autem dicentibus non ex filio, ſed ex patre per filiū ? Quantas ruruſus Tragœdias movit dictio illa Niſi, in Conſilio Baſilienſi, Bohemiſ utriuſque ſpeciei communionem neceſſariam adfirmantibus, quia ſcriptum ſit, Niſi manducaveritis carnem filii hominiſ, & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis vitam in vobis, Vndenam illa VValdenſium & ſequacium recetiorumque circa Euchariftiam hæreſis, niſi ex illa dictione Eſt , quam illi ſymbolice ac ſignificative duntaxat dictam volunt, tropumque ſubefſe verbis. Romana Eccleſia illam eſſentialiter exponente ? Sunt adhuc aliæ Grammaticorum pernicioſæ hæreſes, verum tam occultæ, tamque ſubtiles , ut niſi Oxonienſes acutiſſimi Anglorum Theologi, atq; Pariſienſium Sorboniſtæ, lynceis oculis haſ perſpexiſſent , magniſque ſigillis condemnaiſſent, vix aliquiſ poſſet præcavere. Ejuſmodi ſunt, ſi quiſ æque bene dictum cenſerit , Chriſtus prædicat , Chriſtus prædicat. Ego crediſ, Tu crediſ, Credenſ eſt ego. Item, quod verbum, manenſ verbum, poteſt privari omnibus accidentibus. Item , quod nullum nomen eſt tertie perſonæ , & hiſ ſimilia. Quæ profeſto , ſi hæretica dici debeant , hæretici erunt in primis, Propheta Eſaias & Malachias , quorum uterque inducit Deum de ſe

de se ipso loquentem: Prior ad Ezethiam his verbis: Ecce ego addet super dies tuos, &c. non enim dicit Addam, sed addet. Alter sic. Et si domini ego, ubi est timor meus? quo in loco facit Deum plurative se appellare dominos, sed multo magis hæretici erunt omnes, qui nunc per universum Romanum orbem habentur Theologi, quatenus universam Orthodoxæ Ecclesiæ doctrinam novitate pronuntiationis contra omnem Grammaticorum artem, ac usum ad confictas voces, monstrosa vocabula, & perplexa Sophismata protraxerunt: ausi insuper docere Theologiam ipsam incorrupto sermone tradi non posse. Sunt infinita horum similia: & miserandum est ætate nostra, quantas contentiones & errores moveant pertinaces Grammatici & superbi sophistæ suis perversis vocabulorum interpretationibus, dum alii ex verbis colligunt sententias, alii contra ex sententiis colligunt verba. Hinc in Medica arte, in utroque Iure, ex Philosophia & Theologia cæterisque facultatibus literarum infinitæ contentiones erroresque quotidie insurgunt. Nihil enim demonstrant Grammatici, sed solis nituntur auctoritatibus, quæ sæpissime inter se tam varix sunt atque discordes, ut necessarium sit plurimas illarum esse mendaces, quarum præceptionibus, qui maxime confidunt, hi recte loquuntur omnium minime. Omne enim sermonis jus non apud Grammaticos, sed penes populum existit, & vulgari consuetudine bene dicendi usum sortitur. Latini autem sermonis vigor, postquam invalescentibus barbaris apud populum esse desierit, ejus ratio tamē non à Grammaticis, sed idoneis & doctis scriptoribus, uti à Cicerone, Catone, Varrone, utroque Plinio, Quintiliano, Seneca, Suetonio, Quinto Curtio, Tito Livio, Sallustio, similibusque est petenda: quos penes solos restant antiquæ delitæ Latinitatis, ususque recte loquendi, non apud Grammaticos literatores, qui suis regulis de verborum & casuum inflexionibus, compositionibus, & deponentis ipsi Latinitati plurimū imponunt, ac talia sæpissime contruunt vocabula, quæ fas non sit homini Latino usurpare, nisi forte

Parisine



Parisiensis Sarbona inter articulos referat. Si quis dicat de veritate sermonis, Latini fidem Grammaticis non habendam, atque tamen hi literatores Grammatici sese solos scriptorum omnium censores, iudices & interpretes constituunt, ac auctores omnes librosq; in ordinem redigere, aut canone submovere sibi arrogant: nullus unquam tam excellentis ingenii autor extitit, qui maledicam istorum linguam evaserit, quem non taxaverint, aut in quo non plurimum culpaverint. Criminantur in Platone confusionem, & ordinem desiderant, de cuius vitiis Georgius Trapezūtius libros composuit, qui ab aliis idcirco Gonotimon & Etynim vocatus est, ut narrat Crinitus. Quærent in Aristotele dilucidam perspicuitatem, arguunt tenebrosam ejus obscuritatem, & sepiam vocant: taxant Virgilium, ut pauci ingenii, & compilatorem, aliorumque usurpatorem criminantur. Tullio non satisfacit Domesthenes, & ille summus Latinorum rhetor à Græcis repetundarum petitur, & multis notis accusatur, timidus, superfluus in repetitionibus, frigidus in facetiis, lentus in principiis, otiosus in digressionibus, raro incallescens, tarde assurgens, quin & à nostris etiam reprehensus, à M. Capella tanquam turbato numero locutus, ab Apollinari flaccidus & supinus notatus est: jamque etiam Livianas orationes, Trogue pro fictis damnat, & Horatio non placet Plautus, idem ab incompositis versibus damnat Lucilium, ut turbidum flumen nullis bene digestis: multa dicitur involuere Plinius, nimium fertur indulgere genio Ovidius, ab Asinio Pollione pro affectatore reprehenditur Sallustius: furta, & aliena prorsus recitasse, & ea Labrone & Scipione adiutus arguitur Terentius, Seneca calx sine arena vocatus est, quem his verbis taxat Quintilianus. Si nullum æqualium contempnisset, si partim non concupisset, si non sua omnia amasset, si rerum pondera munitissimis sententiis non fregisset, sensu potius eruditiorum, quam puerorum amore comprobaretur, sed & M. Varro porcus appellatus est, & Ambrosius cornicula & fabulator nuncupatus. Macrobius homo eruditissimus, impudentis & ingrati ingenii,

nii taxatus, & ab Laurentio Valla Grammaticorum omnium eruditissimo nullis eorum, qui unquam Latine scripserunt, indultum est, & illum laniavit Mancinellus. Erat olim inter Grammaticos de lingua Latina bene meritus Servius, & hunc impugnavit Beroaldus, tandem & hunc posteriores Grammatici, veluti barbarum omnino averfantur. Sic Grammatici omnes alter in alterum furere soliti sunt, denique horum opera factum est, ut sacre scripturæ traductio correctionis prætextu, toties immutata, jam tota à seipsa dissonet, horum censuris de Apocalypsi Iohannis Apostoli, de epistola Pauli ad Hebræos, de epistola Iudæ, & aliis plerisque novi Testamenti capitulis diu dubitatum est, quin & Evangelia ipsa ad problemata revocare conati sunt, sed jam ad Poetas.

## CAPUT IV.

*De Poesi.*

**P**oesis ipsa, auctore Quintiliano, altera Grammaticæ pars est, hoc ipso non modicum superba, quod olim theatra & amphitheatra augustissima hominum ædificia non Philosophis, non Iurisconsultis, non Medicis, non Rethoribus, non Mathematicis, non Theologis, sed ipsis Poëtarum fabulis ingentibus sumptibus extructa sunt. Ars non in aliud inventa, nisi ut lascivientibus rhythmis, syllabarum numeris ac ponderibus, nominumque inani strepitu, stultorum hominum aures demulceat, ac fabularum oblectamentis, mendaciorumque centonibus decipiat animos. Quocirca architectrix mendaciorum & cultrix perversorum dogmatum dici meruit, atque ut, quod ad furorem, temulentiam, & impudentiam, & audaciam attinet, illi condonemus, certe interritam illam mentiendi fiduciam, quis æquo animo ferret? quem enim angulum insanis nugis, fabulisque reliquit vacuum? Iam enim ab ipso chaos faciens exordia fabularum narrat cæli sectiones, Veneris partus, Titanum pugnam, Iovis incunabula, Rhex fraudes, & Iapidis suppositiones, Saturni

turni vincula, Gigantum rebellionem, Promethei fœdum atque supplicium, Deli errores, Latonis labores, Pirthonis cœdem, Tyri insidias, Deucalionis inundationes, hominumque ex lapidibus ortum, Iacchi dilaniationes, Iunonis dolum, Semelis conflagrationem, Bacchi utranque stirpem, & quæcunque de Minerva, Vulcano, Erichthonio, Boria, Orichia, Theseo, Ægeo, Castore, Polluce, raptu Helenæ, & morte Hippolyti, in fabulis Atticis referuntur. Præterea errationem Cereris, raptam & inventam Proserpinam, & quæcunque de Minoë, de Cadmo & Niobe, de Pentheo, Attæo, Ædipode, de Herculis laboribus, de Solis & Neptuni pugna, Athamantis insania, de Io in vaccam mutata, & ejus custode Argo à Mercurio perempto, & quæ de vellere aureo, Peleo, Iasone, Medæa, Item de Agamemnonis morte, & Clitemnestræ supplicio, & quæ de Danaë, Perseo, Gorgane, Cassiopea, Andromeda, Orpheo, Oreste, de Ænæa & Vlyssis erroribus, de Circe, Thelagonio, & Æolo, Palamede, Nauplio, Ajace, Daphne, Ariadne, Europa, Phædra, Pasiphae, Dædalo, Icaro, Glauco, Athlante, Geryone, Tantalo, de Pane, Centauris, Satyris, Syrenibus, & reliquis hujusmodi insignibus mendaciis memoria prodidit. Nec interim humanis rebus contenta ipsos denique deos in fabularum suarum partem vocat: eorum ortus, interitus, lites, jurgia, odia, iras, prælia, vulnera, lamentationes, vincula, amores, lenocinia, libidines, fornicationes, adulteria, cum hominibus & bestiis concubitus, & quæ his absurdiora & nefanda, magis venenosis verborum leporibus, & noxia carminis suavitate texens, non præsentibus tantum fallit ac inficit, sed furiosa hæc veneficia pulchris versiculis metrisque servata, etiam posteris communicat, & tanquam rabidi canis morsu quoscunque dogmatibus suis mendacibusque semel infecerit, consimili rabie furere compellit. Tanta enim arte mendacia ejus conficta sunt, ut non raro veris præjudicent historiis. Quemadmodum de eementito Didonis cum Ænea adulterio, atque capto à Græcis Ilio, mani-

manifestum est. Sunt tamen, qui ad tantum insanix  
furorem devenerint, ut illi nonnullas divinitatis sortes  
inesse putent, quia dæmones olim poëticis versiculis  
responsa dederunt: hanc illos prophetas ac vates, divi-  
noque spiritu afflatos vocat, ac Poetarum nugacissimis  
versiculis, tanquam oraculis ad divinandum utuntur.  
Hinc apud priscos sortes Homerice cognominatz sunt,  
ab Homeri versiculis: sicut à Vergilii carminibus sor-  
tes Vergilianæ, quarum in vita Adriani meminit Spar-  
tianus. Quæ superstitio hodie & in sacras literas, &  
Psalmorum versiculos translata est, etiã non impro-  
bantibus plerisque nostræ religionis Magistris nostris.  
Sed ad poësim revertamur, hanc Augustinus à civitate  
Dei exulare jubet, Ethnicus Plato à sua Republica ex-  
pellit, Cicero admitti vetat. Socrates admonet, si cui  
fama maxime curæ est, illamque servare cupiat illa-  
sam, is caveat ne Poëtam aliquem inimicum habeat,  
quia non tam magnam in laudando, quam in maledi-  
cendo & vituperando vim habent. Minos rex justissi-  
mus ab Hesiodo & Homero celebratus, quia Athenien-  
sibus bellum intulit, tragicos Poëtas in se concitavit,  
qui illum ad inferos relegarunt. Penelopem ab Home-  
ro singulari pudicitia illustratam, Licophron aliquot  
procis concubuisse scribit. Didonem Carthaginis con-  
ditricem continentissimam viduam, Ennius Poëta Scri-  
pionia gesta decantans, primus Æneam adamasse  
finxit, quem tamen ex ratione temporum vidisse un-  
quam non potuit: quod mendacium Virgilius dein-  
de sic ornavit, ut pro vera creditum sit Historia.  
Tandem eo usque hæc mentiendi licentia maledi-  
cendique improbitas processit, ut necesse fuerit legem  
illis per censores præscribere, qua ejusmodi Poëtarum  
probra atque mendacia reprimerentur. Sed & apud  
priscos Romanos, ipsa poësis palam probro habebatur,  
atque, ut (Gellio, & Catone testibus, qui in illa stude-  
ret, publicus grassator vocaretur. Quin & à M. Catone  
ob id taxatus fuit Q. Fulvius, quod Proconsul missus  
in Ætoliã Ennium Poëtam secum assumpsisset: Et  
Imperator Iustinianus illius Professores nulla prorsus  
immu-

immunitate dignatur. Homerum etiam, quem omnium Poëtarum Philosophum, & omnium Philosophorum Poëtam vocant, veluti insanientem quinquaginta drachmis Athenienses multaverunt: & Tichæum Poëtam veluti mentis inopem deriserunt, quin & Lacedæmonii Archilochi Poëtæ libros è civitate sua exportare jusserunt. Sic Poësin ipsam probissimique tanquam mendaciorem parentem aspernati sunt. Poetis adeo monstrose mentientibus quippe quibus studium est nihil sani dicere, aut literis prodere, sed cum sarcinatis versiculis, stultis auribus cantillare, & fabularum involucris perstreperè, & super summo machinari omnia, sicuti alicubi cecinit Campanus:

*Vivunt carmine insani Poëte,  
Si nugas adimas, fame peribunt.  
His mendacia sunt opes & aurum,  
Fingunt quæque volunt, putantque palmam  
Mentiri bene gloriosorem.*

Sunt præterea apud Poëtas acerrimæ contentiones, non solum de carminis charactere, de pedibus, de accentibus, & syllabarum quantitatis, nam de iis etiam triviales quique Grammatici concertant, sed de iis ipsis suis nugis, figmentis atque mendaciis, ut puta, de nodo Herculis, de casta arbore, de literis Hyacinthi, de filiis Niobe, de arboribus, apud quas Latona Dianam peperit. Item de Homeri patria, deque ejus sepulchro, atque utrum Homerus an Hesiodus ætate superior sit, an Patroclus antiquior Achille, quo corporis habitu Anacharsis Scythæ dormierit, cur Homerus non honoraverit carmine Palamedem, utrum Lucanus inter Poëtas aut Hæreticos reponendus sit. Item de furtis Virgilii, & quo anni mense mortuus fuerit, &c. Quis exiguos elegos emisit author, Grammatici certant, & adhuc sub iudice lis est. Omnia autem Poëtarum carmina plena fabulis sunt, non nisi sub adulationis, aut detractionis pessimorum viriorum prætextu ad stultorum delectationem decantata. Quicquid agunt Poëtæ narrent, laudent, invocent, fabulis suis adulantur.



tur. Rursus invehant, mordeant, accusent, fabulis debacchentur, semper vero insaniunt. Recte igitur Democritus hanc non artem, sed insaniam vocat. Et Platonis sententia est, frustra Poëticas fores compos sui pepulit. Tunc siquidem admiranda canunt Poëtae, quando videlicet insaniunt, aut temulenti sunt. Hinc Augustinus Poësim vocat vinum erroris, ab ebris Doctioribus propinatum. Hieronymus eam dæmonum cibum appellat. Ars insuper pertenuis & nuda, quæ per se quidem tota insulsa res est, nisi alia quavis disciplina vestiatur, condiaturque: ars esuriens, semperque famelica, & tanquam mures alienum panem comedens, atque tamen nescio quam inter rugas & fabulas cum Tithonis cicadis, Lyciorum ranis, & Mirmidonum formicis polliceri audet immortalē gloriā nominis, ac dicere:

*Vivite felices, si quid mea carmina possunt,  
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo.*

Quæ revera aut nulla est, aut nihil profutura. Sed hoc munus docent Historici, non Poëtarum, sed solum esse.

## CAPUT V.

*De Historia.*

**E**ST autem Historia rerum gestarum cum laude aut vituperio narratio, quæ magnarum rerum consilia, actiones, exitus, regumque & magnorum virorum actus, cum temporum & locorum ordine ac descriptione tanquam viva quadam pictura ante oculos exponit, ideoque hanc tanquam vitæ magistrā, & ad ejus institutionem utilissimā censent ferre omnes, eo quod multarum rerum exemplis, cum optimos quosque ob laudis nominisque immortalē gloriā ad prælara quæque facinora accendat, tum quod impios quosque ac prævos perpetuæ infamiae metu à vitis deterreat, quamvis res hæc sapissime in diversam cesserit, & multi quod Livius dixit de Manlio Capitolino, malint

malint esse famæ magnæ quam bonæ, & plerique quod virtutibus nequeunt, sceleribus innotescere volunt, inscribitque Historiis, quemadmodum de Pausania Macedone adolescente Philippi Regis parricidio illustri, ex Trogo recitat Iustinus. atque de Herostrato, qui Dianæ Ephesiæ templum opus omnium præclarissimum a tota Asia annos ducentos ædificatum incendit, narrant Gellius. Valer, atque Solinus. Et quanquam severissimis legibus cautum fuerit, ne quis hominem illum voce scriptove nominaret, finem tamen, cuius gratia perpetravit scelus, adsecutus est fama, videlicet & nomine ejus per tot sæcula ad nos usque deductis. Sed ad Historiam revertamur. Hæc quum maxime omnium rerum seriem, fidem, consonantiam, veritatemque exposcat: illa tamen minime omnium præstat: tam inter se dissentiunt Historiographi, tam varia & diversa de eisdem tradunt, ut impossibile sit plurimos illorum non esse mendacissimos, non dico solum de principio mundi, de diluvio universali, de urbe condita, à quibus exordiis res gesta, sese scribere profitentur, cum primum illorum omnes ignorent, alterum non omnes credunt, tertium penes eos incertum sit. Quare cum hæc remotissima sint, nec æqua ratione ab omnibus recepta habeant erratorum illorum veniam. Sed de posterioribus haud poterit illis non imputari mendaciorum culpa: causæ autem tantæ illorum dissonantiæ multæ sunt. Nam plerique eorum, quod narratorum temporibus, locis, personis, gestis non adfuerunt, ex aliorum relatu populares sermones colligentes, nihil certum, nihil constans scribunt: quo vitio à Strabone taxantur. Eratosthenes, Metrodotus, Sceptius, Possidonius & Patrocles geographus. Sunt alii qui cum partem rerum viderint, quasi in transitu militari, aut prætextu votorum mendici per Xenodochia provincias transcurrentes, conscribere audent Historiam: ejusmodi quondam Onosicritus & Aristobulus scripserunt de India. Sunt qui delectationis causa rebus veris nonnihil admentiuntur, sæpe etiam veritatem omit- tentes, de quo Herodotum norat Diodorus Siculus,

ac Trebellium Liberianus, & Vopiscus, atque Tacitus, Tertullianus & Orosius, in quorum numerum etiam Danudem & Philostratum reponemus. Sunt etiam qui res veras ad fabulas convertunt, quales Guidius, Ctesias, Hæcæus, & plures alii antiquorum Historici. Sunt & multi qui impudenter Historiographorum nomine se jactantes, ne videantur quicquam ignorare, aut aliquid aliud ab aliis retulisse, dum de ignotis & inaccessis provinciis verbosa novitate scribere præsumpserunt, nil nisi elegantes nugas & monstrosa mendacia tradiderunt. Cujusmodi ea, quæ de Arimaspiis, Gryphis, Pigmeis, & Gruibus, ac Gynoccephalis, & Astromoris, Hippopodibus, Phannisiis, Tægledytis legimus, quorum erroribus proximi sunt, qui sub arctico mare congelatum affirmarunt: atque tamen inveniunt stultos, & sine judicio homines, qui illis talia credant, ac pro oraculis habeant: ac ex horum numero sunt Ephorus, qui unam duntaxat civitatem esse Hibernis tradidit, cum illi tantum Hesperiae partem inhabitare noscuntur. Et Stephanus Græcus, qui Francos Italiae populos; & Viennam oppidum esse Galilææ pro Galatiæ dixit. Et Arianius Græcus, qui Germanorum sedes non procul ab Ionio asserit, quibus accedit & Dionysius in his, quæ falso tradidit de Pyrenæis montibus. Præterea quæ Cornelius Tacitus, Marcellus, Orosius, Blondus de Germaniæ locis disserunt, magna ex parte à veritate discrepant. Similiter falso scribit, Strabo Istrum, hoc est Danubium non procul ab Adriatico oriri, & Herodotus eundem ab Hespero fluere, & apud Celtas, qui omnium in Europa extremi sunt, oriri, & ad Scythiam ingredi, & iterum Strabo Lapum ac Visurgum, fluvios ad Hanasum ait deferri, cum Lapus Rheno misceatur, Visurgus autem Mari exoneretur. Sic & Plinius Mosam fluvium in Oceanum properare tradit, cum se non Oceano, sed Rheno emergat. Consimilibus erroribus ex recentioribus Historicis ac Geographis, Sabellicus Alanos ab Alemanis falso deducit, & Hungaros ab Hunnis falso derivat, quin Gothos & Getas Scytas ait,

& Da-

& Danos cum Dacis confundit, ac D. Othiliz montem in Bavariam locat, cum non procul sit ab Argentorato. Volaterranus etiam Austeraniam & Austriam, Avaros & Savaros. Lucernam quoque & Naulium confundit, & Plinium dicit Bernensium Helvetiorum mentionem fecisse, cum illi longe posterioribus temporibus à Bartholdo Duce Zaringiotum primum conditi fuerunt. Similiter Conradus Celtes Dacos eosdem cum Cimbris existimat & Ceruscos eos, quos Cerosos, quin & Ripheos montes in Samaria sitos putat, & electrum gummam ex arbore defluentem tradit. Sunt & adhuc alii inter Historicos longe majorum mendaciorum culpam habentes, qui cum aut rebus interfuerunt, aut aliter res ipsas, ut sunt, vel gesta sunt, cognoverunt, tamen benevolentia & obsequio victi suis adulantes contra fidem falsa confirmant. Sunt ex istis qui ad accusandas aut defendendas alienas causas Historias narrare aggressi, ea sola quæ suo argumento conducunt narrantes, cætera vero dissimulantes, prætereuntes aut extenuantes: mancās & corruptas Historias scribunt, de quo vitio Blondus taxat Orosium, quod ingentem illam Italiz cladem, qua Gothi Ravennam, Candanum, Aquilegiam, Ferrariam, ac totam fere Italiam dissipuerunt, contricuerint, suum ne attenuaret propositum argumentum. Sunt præterea qui metu aut similitate, aut odio aliorum corrupti, detrahunt veritati. Alii, dum suorum gesta extollere cupiunt, aliorum patrata extenuant, & in humilitatem dejiciunt, scribuntque, non, quod est, sed quod cupiunt, quod volunt, quodque lubet, confidentes non defuturos mendaciorum suorum comites, atque patronos testesque eos, quibus egreditur, palpati fuerint. Quod vitium antiquitus Græcis scriptoribus familiare erat, hodie vero ferme omnes nationes Chronographi eo ipso laborant, ut Sabellicus & Blondus in rebus Venetorum. Paulus Æmilius & Gaguinus in gestis Francorum, quos non ob alium fructum alunt Principes, nisi quod ait Plutarchus, ut famulante ipsis bono ingenio, virtutem alienis meritis suffocantes, illorum facta nugis ac figmentis pro

Histo-

Historica majestate attollant. Sic Græci Historici de rerum inventoribus scribentes omnia sibi, sed non sua vindicare voluerunt: Est & aliud corruptissimum adulatorum genus, qui cum principum suorum originem ad antiquissimos quosque Reges extendere conentur, cum in suo genere eo nequeant pervenire, ad externas origines fabulasque recurrunt, & Regum, & locorum nomina confingunt, & nihil non commentuntur. Hujus generis est barbarus ille Hunibaldus, qui Francorum historias conscribens, Schyticam, Sicambriam, & Priamum juniorem, aliaque locorum ac Regum nomina commentus est: Quorum nullus unquam priorum meminit Historicus, atque tamen illius nugas consimilis ingenii homines secuti sunt, videlicet Gregor. Turonensis, Rhegino, atque Sigisbertus, & plerique alii. Hujus fursus est, & Vitiscindus, qui Saxones antiquissimos, & primores Germaniæ incolæ, Macedonum sobolem ait: & ab Alexandri Magni reliquiis derivat, quem in hoc errore sequuntur plerique alii. Multi præterea scribunt Historias, non tam ut veram referant, quam ut delectent, ut egregii Principis imaginem, in quovis lubeat, exprimant aut effingant. Quos si quis arguat mendacii, dicunt se non tam ad rem gestam, quam ad posteritatis utilitatem & famam ingenii intueri: ideoque non omnia narrare ut acta sunt, sed ut narrare expedit: nec se veritatem pertinaciter velle tueri, sed ubi figmentum falsitatemve communis postulat utilitas, eirantes, testem Fabium dicentem non esse vituperandum tale mendacium, quod ad honestatis persuasionem conducit. Præterea cum posteris ipsis scribant, non magni refert, cujus nomine quæve serie boni Principis exemplum proponatur in publicum, tale profecto Xenophon de Gyro non qualis esset, sed qualis esse debuisset, tanquam optimi Principis exemplar, & archetypum, scitam elegantemque, sed absque veritatis fide Historiam descripsit. Hinc tandem factum est, ut multi & natura & industria ad mentiendum apti, confictis argumentis, fabulosas describant Historias, ut sunt illa Morgantz, & Margalonz,



Melusine, Amadisi, Florandi, Tyranni, Conamori, Arcturi, Dietheri, Lanceloti, Tristanni, illa, inquam prorsus fabulosa, ac simul inerudita, deliramenta Poëtarum Comædiis ac fabulis fabulosa: inter eruditos verò principatum in istis obtinuerunt Lucianus atque Apuleius, quin & apud Herodotum Historiæ patrem apud Diodorum, & apud Theopompum, quod ait Cicero, innumerabiles sunt fabulæ, & ipsi pleni mendaciis. Ibi enim epota Medo prandente flumina, & velificatum Athon legimus.

*Et quidquid Græcia mendax  
Audet in Historia.*

Atque hæc sunt causæ, cur nusquam verè exacta fides reperiaturs historiæ, etsi hanc in ea maximè quæramus; iudicium autem, quò in discernendo opus esset, difficillimum est consequi. Cum enim publicè rerum gestarum conscriptiones non fierent, quæ rerum docerent veritatem & mentientes arguerint, sed suæ opinioni quisque permissus est. Hinc nacti sunt errandi mentiendique potestatem, unde tanta apud histriographos discordia nata est, ut etiam (quod ait Iosephus) contra Appionem libris suis alterutros arguant, ut valde contraria de rebus ejusdem conscribant: quantis quidem locis (idem ait) Helianicus ab Agesilao de Genealogiis discrepat, & in quantis Herodorum corrigit Agesilaus, & quomodo Ephorus quidem Hellanicum in plurimis ostendit esse mendacem, Ephorum verò Timæus, Timæum qui post eum fuisse, Herodotum verò cuncti. Sed neque de singulis cum Antiocho & Philisto, aut Gallia Timæus concordare dignatus est: in multis etiam Thucydides tanquam fallax accusatur, licet scrupulosissimam Historiam conscripsisse videatur. Hæc de aliis scribit Iosephus, atque hunc noster corrigit Egesippus. Præterea ex historiographis multi multa narrant, sed non omnia probanda, & quidem probant haud quamquam probanda, plerique pessima exempla imitanda proponunt. Nam qui Herculem, Achillem,

Hectorem,

Hectorem, Theseum, Epaminondam, Lyfandrum, Themistoclem, denique Xerxem, Cyrum, Darium, Alexandrum, Pyrrhum, Hannibalem, Scipionem, Pompeium, Cæsarem miris laudibus depingunt: quid nisi magnos & furiosos latrones, famulosque orbis prædones descripserunt? Esto fuerint Imperatores optimi, certè viri pessimi scelerosissimique. Quod si quis dicat mihi ex historiarum lectione præcipuam nancisci prudentiam non negaverim, modo id quoque concedat ex eisdem etiam summam hauriri perniciem, atque ut alicubi canit Martial. Sunt bona multa, sunt mediocria multa, sunt mala multa.

## CAPUT VI.

*De Rhetorica.*

**R**hetorica verò quæ ex iis proxima est, ars sit, nec ne, inter gravissimos viros certatur, & adhuc sub iudice lis est. Ipse siquidem Socrates apud Platonem firmissimis rationibus eam nec artem, nec scientiam contendit, sed sagacitatem quandam, ipsamque nec præclaram, nec honestam, quinimò turpem, illiberalem ac servilem adulationem. Sed & Lyfias & Cleanthes, & Menedemus censuerunt eloquentiam nulla arte posse contineri, sed à natura duntaxat proficisci, quæ quemlibet doceat, dum opus sit blandiri, & res suaves enarrare, argumentisque firmare, atque veram pronunciationem, memoriam, pulchrumque inveniendi modum, non nisi à natura proficisci, quod ipsum in Antonio Romanorum Oratorum principe visum est. Quin & cùm ante Thysiam, Coracem & Gorgiam, nullus adhuc rhetoricæ artem scripserit aut docuerit, multos tamen ingenii bonitate fuisse eloquentissimos. Præterea cùm ars definiatur esse collectio præceptorum ad unum finem tendentium, adhuc certant rhetores, quis illius finis sit, an persuadere, an benè dicere: nec contenti veris causis, novas & fictas etiam excogitant. Præterea tor theses, hypothèses, figuras, colores, ductus, characteres, suavorias, controversias, declama-

declamationes, proœmia, insinuationes, benevolentia, captiones, artificiosissimas narrationes invenerunt, ut vix numerare sufficiat, & tamen Rhetoricæ finem factum esse inficiantur. Hanc Lacedæmones omnino reprobaverunt, æstimantes proborum hominum sermonem non ab arte, sed à pectore proficisci oportere. Antiqui etiam Romani sero admodum rhetores in urbem admiserunt, eumque post multam controversiam ostendere Cicerò conatus esset, orandi facultatem non tam ab arte, quam à prudentia proficisci, arque idcirco opus de perfecto Oratore scripserat, tamen ille Orator quem ipse velut exemplar ibi fabricat, non omnibus probatus est, quin & Bruto ipsi singularis integritatis viro admodum suspectus visus est, semperque vicit sententia Rhetorum bene dicendi præcepta hominum vitæ plus officere quam prodesse, atque ut liceat verum fateri constat totam illam, ac omnem Rhetoricæ disciplinam nihil aliud esse, quam assentationis adulationisque (& ut quidam audacius dicunt) mentendi artificium, ut quod rei veritate efficere non possit, persuadeat fucorationis, quemadmodum de Pericle Sophista ait Archidamus (ut auctor est Eunapius) qui interrogatus, num esset illo potentior, respondit; Et si Pericles in bello à me victus sit, ea tamen præditus est dicendi facundia, ut etiam de iis ratiocinetur, non victus, sed victor appareat: atque de Carneade ait Plinius, quod ipso argumentante, quid veri esset, haud facile discerni poterat: de eodem traditum est, quod cum pro iustitia multa publice eleganter & sapienter disseminisset, post ridie non minore doctrinâ atque copia, contra iustitiam petorasse. Erat apud Syracusas Corax, rhetor, vir acuti ingenii & linguæ promptioris, qui hanc artem mercede docebat, ad hunc accessit Tisias, cum promptam mercedem non haberet, pollicitus est duplidem, postquam ille eum docuerit Rhetoricam, quem Corax hac conditione suscepit & docuit. Hanc Tisias cum didicisset, de precio magistrum circumvenire studeans, interrogavit Coracem, quid esset Rhetorica, quo respondente effectricem persuasionum, in præceptorem sic argumen-

argumentatus est. Quodcumque igitur de mercede dixerō, si tibi me nihil debere persuasero, nihil debeo, quia non debere persuasi: si non persuasero, non debebo etiam quia me scire persuadere non docuisti. Tum Corax hoc argumentum in Tisiam retorquere visus. Quodcumque ait, ego quoque de mercede dixerō, si me accepturum persuasero, accipiam, quoniam persuasi: si non persuasero, etiam accipere debeo, quoniam tantum discipulum erudiui, qui præceptorem superaret. His antistrophis argumentis eos contendere audientes Syracusani exclamaverunt: mali corvi, malum ovum; significantes mali præceptoris peiorem discipulum. Haud absimilem historiam refert Gellius de Protagora Sophista & Euthyphro ejus discipulo. Atqui scire exacte, ornate, graviter & copiose dicere, pulchrum & delectabile, ac semper utile est, nonnunquam tamen turpe & importunum, sæpissime vero periculosum, semper autem suspectum est: quocirca Socrates ipse Rhetores nulla æstimatione dignos censet, nec qui ullam in bene instituta Republ. debeant potentiam obtinere: & Plato illos à sua Republ. cum tragicis histriionibus & Poëtis simul excludendos censuit: nec injuria. Nam hoc artificio nihil periculosius civilibus officiis, ab hoc prævaricatores, tergiversatores, calumniatores, sycophantæ, & cætera hujusmodi sceleratæ linguæ hominum nomina descendunt. Hoc enim prædicti homines in civitatibus plerunque conjurant ac seditiones movent, cū hac artificiosa loquacitate alios decipiunt, alios mordent, alios cavillant, blandiuntur aliis ac in innocentes tyrannidem quandam sibi usurpant. Hinc recte dixit Euripides, tyrannicum quoddam esse multa scire dicere, & Æschylus ait. Malum omnium turpissimum esse dico compositos sermone: & Raphael Volaterranus historiarum & exemplorum studiosissimus fatetur, collatis quæcunque audiverit, quæque legerit veterum & recentiorum exemplis, paucissimos viros bonos reperiri eloquentes. Nonne eo ipso ingentes Respublicæ sæpe graviter vexatæ, sæpe penitus deletæ sunt? Exemplo sunt ejus rei, Bruti, Crassi, Gracchi, Catones,

Cicero, Demosthenes, qui ut omnium habiti sunt eloquentissimi, ita semper fuere omnium seditiosissimi. Nam Censorius Cato quadragesies accusatus ipse septuagesies ac ultra alios reos fecit, tota ætate sua insanis declamationibus, Reipublicæ tranquillitatem perturbans. Alter Vticensis provocato Cæsare, libertatem Romanam funditus subvertit. Non minus Cicero Antonium in Reipublicæ perniciem provocavit, & Demosthenes Philippum in detrimentum Atheniensium, nullus denique Reipublicæ status ab hoc artificio non est aliquando, eversus, nullus ab eloquentiæ vitio si aures præbuit, perstitit illæsus. Perinde multum potest in judiciis fiducia eloquentiæ: hac patrona defenduntur malæ causæ, & nocens reus eripitur legis periculo, hæc accusante sæpè innocens damnatus est: nec ullus unquam eo artificio tam defensus exiit, quin læsus sit, qui ex diverso erat. Marcus Cato Romanarum prudentissimus vetuit tres illos Atheniensium Oratores, Carneadem, Critolaum, Diogenem in Romanam urbem publicè audiendos admitti, quia tam acuto ingenio, orationis facundia, ac valida eloquentia præditi essent, ut faciliè possent æqua & iniqua persuadere. Constat de hoc gloriatum apud amicos olim Demosthenem, sese, quando liberet, posse iudicum sententias ad suam voluntatem convertere artificio sermonis, ad cuius arbitrium Atheniensibus cum Philippo sæpè bellum, sæpè pax fuit, Tanta illi vis erat eloquentiæ in concitandis sedandisque animorum ac voluntatum affectibus, ut tanquam civium suorum Imperium habens, illos quo voluerat, verteret dicendo: consimilem ob rationem, Cicero Romæ à plerisque rex vocatus est, quia Senatum, quovis vellet, verteret dicendo, oratione sua omnia regens. Hinc apparet Rhetoricam non aliam esse, quàm persuadendi, & movendorum affectuum artem subtili eloquio, exquisito fuco, & subdola verisimilitudine rapientem animos incautorum, eosque ducentem in captivitatem erroris, pervertendo sensum veritatis. Quod si naturæ beneficio nulla res non vera voce exprimitur, quod pestilentius quæ  
verborum



verborum fucatorum studium? Veritatis sermo simplex est, sed vivus & penetrans, & discretior inventionum cordis & tanquam securus ac gladius anceps omnia artificiosa, rhetorum enthymemata facile dissecans & abscindens. Hinc Demosthenes quum reliquos quoscumque ex arte dicentes facile contemneret, unum Phocionem vera & ad rem pertinentia simpliciter & breviter dicentem metuebat, ideoque orationum suarum securim, nuncupare solebat: forte noverant hæc prisci Romani, qui (teste Sueton.) Rhetores bis Roma civitate, semel sub C. Faunio Strabone, & M. Valerio Messala Consulibus, semel iterum sub Cn. Domitio Aenobarbo, & L. Licinio Crasso Censoribus publico edicto ejicientes: tertio sub Domitiano Imperatore, universali senatusconsulto, & urbe Roma tota insuper expulerunt Italia. Athenienses eos tanquam justitiæ perversores foro prohibuerunt, ac Thymagoram, quod inter officia salutationis Dario regi more gentis illius adulatus fuisset, capitali supplicio affecerunt, pepulerunt Lacedæmonii. Telsiphonem eo quod se jactarat, de re quavis totum diem posse dicere. Nihil enim apud illos magis invisum, quam curiosum hoc linguæ artificium, eorum quibus veritatis proferendæ nulla cura est, sed opus modicum proponentes, illud orationis lenociniis & verborum ampullis excolere, & dicendi dulcedine decipere animos auditorum, illosque lingua sua revinctos ducere ab auribus. jamque palam est nullos hoc artificio factos meliores, complures autem deteriores reddi, qui etsi de virtutibus comprius dicere possent, longe tamen videmus elegantiores esse, feliciorisque eloquentiæ ad defendendos errores, ad seminandas lites, ad excitandas factiones, ad congerenda convicia, maledicta, calumnias, quàm ad reconciliandam pacem, concordiam, tranquillitatem, atque ad prædicandam charitatem, fidem, religionem. Porro hoc artificio, confisi plurimi, ab orthodoxa fide desciverunt, sectæque ac schismata, superstitionesque ac hæreses hinc pullularunt, dum nonnulli Scripturam sacram, eo quod eloquentiæ Ciceronianoque lepore careat, ita

aspernantur, ut cum Ethnicorum fucatis argumentorum persuasionibus, contra Catholicam interdum veritatem sentirent. Quod de Tacianis hæreticis in primis manifestum est, & iis quos Libanius sophista, & Symachus Orator idololatriæ defensores, atque Celsus Africanus, & Iulianus Apostata, contra Christum magnis rhetorismis insultantes seduxerunt: & quorū pernicioso ac blasphemio eloquio, multas persuasionum argumentationes acceperunt hæretici, quas in aures hominum simplicium immittētes, totos seduxerunt à verbo veritatis, sed quid veterum hæreticorum exemplis instimus? nostra tempora spectemus. Qui sunt duces Germanicarum hæresium, quæ ab uno Luthero suscepro exordio hodie tam multe sunt, ut fere singulæ civitates suam peculiarem habeant hæresim: nonne auctores illorum homines disertissimi linguæ eloquentia & calami elegantia instructi: & quos ante annos aliquot à linguarum peritiā, à sermonis ornatu, à dicendi scribendique promptitudine sic laudatos vidimus, ut nihil illorum laudibus potuisset adijci, hodie videmus capita & principes hæreticorum: ita sunt adhuc multi, qui eloquentiæ dediti, dum volunt Ciceroniani fieri, efficiuntur Pagani: & qui Aristoteli & Platoni impensius student, sunt illi quidē supersticiosi, hi vero impii. Omnes autem illi, quicunque præter simplicia Veritatis verba, otiosos sermones in aures hominum effundunt, assistant in iudicio, rationem reddituri de iis, quæ vane coniecerunt, & mentiti sunt adversus Deum.

## CAPITULUM VII.

*De Dialectica.*

Succedit istis in subsidium Dialectica, & ipsa quidem non nisi contentionis ac tenebrarum artificium est, per quam reliquæ omnes scientiæ obscuriores, ac cognitu difficiliiores redduntur atque hæc etiam sese, Logicam videlicet, dicendi & ratiocinandi scientiam vocat. Miserum profecto & irrationale hominum genus

genus, si absq; hac disciplina nesciat ratiocinari : hanc tamen Servius Sulpit. omnium artium maximam esse dixit & quasi lucem ad ea quæ ab aliis doceantur, cum ipsa (ut ait Cicero) rem universam doceat distribuere in partes, & latentem definiendo explicare, interpretando obscuram explanare, ambiguum contemplari & distinguere, atque regulam de iis omnibus tradat, quæ vera & falsa judicentur. Præterea pollicentur Dialectici, se cujusque rei essentialem ut ajunt definitionem posse invenire, tamen hanc nullis unquam verbis præstare possunt, tam lucidam, quin æque nescius maneat animus, quin dicat quis idiota pro homine animal rationale, mortale, minus intelliget, quam si dixisset hominem. Plura de his scripsit inter Latinos : sed præstant omnibus quæ scripsit Arist. Prædicamenta, Elenchos, Topica, Perihermenias, Analytica & reliqua : quem secuti Peripatetici, opinantur nihil scire, aut sciri posse, nisi quod syllogizando proberur per Demonstrationem, eam videlicet, quam depingit Arist. sed tamen nunquam in dogmatibus suis observavit, cum omnes suæ argumentationes ex præsuppositis ab eo deducantur, quem secuti omnes isti scientiarum pollicitatores, hactenus nullas aut paucissimas veras demonstrationes dederunt, nedum in naturalibus sed omnes deducunt illas ex præceptis, aut ab suo Arist. aut abs alio, qui illa prior dixerit, quorum auctoritatem servant sibi pro principis demonstrationis : veram autem demonstrationem, quæ facere debeat scientiam, docet Arist. eam esse, quæ sit per quidditates (ut loquuntur Dialectici) per proprias rerum differentias, nobis occultas & ignotas, Ait insuper demonstrationem ex causis fieri, ex iis, quæ sunt, De, Per, Se, & Secundum quod ipsum : quæ quidem enunciationes cum sint convertibiles, se ad invicem inferentes, tamen ait non dari, nec concedi demonstrationem circularem ex causis. Si itaque nunc principia demonstrationis plurimum ignota sunt, & circulatio non admitte-  
tur, certe nulla inde aut paucissima, eaq; incerta haberi potest scientia, credere enim oportebit demonstratis,

per fragilia quædam principia, quibus aut propter præcedentem prudentium auctoritatem, veluti notis terminis assentimur, aut quos experientia comprobamus per sensus. Omnis enim horitia (ut ajunt) ortum habet à sensibus: & experimentum sermonem verorum, ut ait Averroes, est ut concordent sensatis: Et illud notius est & verius, in quod plures sensus conveniunt, ex sensibilibus itaque eorum scientia manu ducimur ad omnia ea, quæ à nobis sciri possunt. Iam enim cum sensus omnes sæpe fallaces sunt, certe nullam nobis sinceram probare possunt experientiam. Præterea quum sensus intellectualem naturam nequeant attingere, & rerum inferiorum causæ, ex quibus illarum naturæ effectus, & proprietates seu passionēs demonstrari deberent, sint omnium consensu nostris sensibus penitus ignotæ, nonne convincitur veritatis via sensibus esse præclusa: quare etiam omnes illæ deductiones & scientiæ quæ in ipsis sensibus radicitus fundatæ sunt, omnes incertæ erunt & erroneæ, & fallaces, quæ ergo nunc utilitas Dialecticæ, quis fructus scientificæ illius Demonstrationis ex principiis & experimentis, quibus cum veluti notis terminis assentire necesse erit, nonne jam ipsa principia & experimenta magis scientur, quam demonstrata, sed hæc ars nunc paulo remotius nobis repetenda est. Dialectici decem numerant prædicamenta quæ vocant genera generalissima, hæc sunt. Substantia, Quantitas, Qualitas, Relatio, Quædo, Vbi, Situs, Habitus, Actio, Passio, quibus omnia constare putant, & intelligi, quæcunque in toto universoque orbiculari mundo continentur. Tradunt insuper, quæ de iis ipsis ac earum partibus prædicentur, quinque videlicet: Genus, Speciem, Differentiam, Proprium, Accidens, quæ ob id prædicabilia nominarunt. Porro invenerunt quatuor cujuslibet rei causas, Materialem, Formalem, Efficientem, & Finale: ex quibus omnium rerum veritatem & falsitatem sese invenire posse arbitrantur, quadā infallibili (ut putant) demonstratione, hoc est, syllogismo, quem altero trium ordinum, ut vocant, figurarū supra unde viginti modos esse o-

se oportebit. Componunt autem omnem syllogismum sive demonstrationem ex tribus terminis qui sunt subiectum quaesiti, & dicitur Minor, alter praedicatum quaesiti, & dicitur Major: tertius est medium inter utrumque participans: & juxta hos, duas formant propositiones, quas Praemissas appellant, Majorem & Minorem, ex illis tandem nascitur Conclusio, scilicet de altero extremum, alterum tanquam à limine ad metam procurentes. Hoc totum est egregium illud artificium, hae ejus sunt extrema confinia, quibus omnia combinare, dividere, & concludere opinantur, per quaedam quae refelli posse, impossibile putant axiomata, atque hae sunt logici artificii portentosa & alta mysteria, magnoque labore exquisita à Magistris fallacibus, quae tanquam occulta quaedam & arcana, non omnes profiteri licet, nec discere, nisi illos, qui grandes mercedes pro illis praestare possunt, magnisque sumptibus auctoritatem hanc sibi inter scholasticos coemerint. Denique ii sunt eorum canes, hae illa retia, quibus (illorum opinione) rerum omnium sive naturae subiectarum ut Physica: sive naturam ipsam comitantium, ut Mathematica: sive naturam ipsam quodammodo superantium, ut Metaphysica: venantur veritatem, quam tamen eo artificio juxta P. Clodii atque Varronis proverbium, nimium altercando amittunt, atque hae sunt duntaxat veterum Dialecticorum confinia.

## CAPUT VIII.

*De Sophistica.*

**S**ED longe plura prodigia majoraque portenta his addidit recentior Sophistarum schola, de terminorum passionibus, de infinito, de comparativis, de superlativis, de differt aliud ab, de incipit & desinit, de formalitatibus, haecceitatibus, instantibus, ampliacionibus, restrictionibus, distributionibus, intencionibus, suppositionib. appellationib. obligationib. consequentibus, indissolubilibus, exponibilibus, reduplicativis, exclusivis, instantiis, casibus particularisationibus,



suppositis, mediatis, & immediatis, completis, incompletis, complexis, & incomplexis, & cæteris intolendis, vanisque vocabulis, quæ traduntur in parvis Logicalibus, quibus omnia, quæcunque re ipsa falsa sunt, & impossibilia, vera esse facile convincent: & è contrario, quæcunque vera sunt, velut ex equo Trojano erumpentes, iis machinis, subito verborum incendio atque ruina vastabunt. Sunt rursus, qui non nisi tria prædicamenta recipiunt, nec nisi duas syllogismorum figuras, & tantum octo illorum modos probantes, modales autem propositiones, concretos insuper & abstractos terminos rideant, nec desunt, qui undecimum numerent prædicamentum, & quartam syllogismorum figuram, augeantq; prædicabilium & causarum numerum, totq; invictas & Stoicas subtilitates invexerunt, ut Cleanthis, Chrysippiq; argutæ cum Daphitæ, Buthidemi, Dionysiodori circumventiunculis, penitus crassæ, rusticanæq; futuræ sint, si cum iis novis Sophistarum nostrarum inventis conferantur, in quibus nunc passim fere omnis Scholasticorum turba cum misero labore ac damnabili studio occupata, nil magis agere videtur, nisi ut discat errare, ac perpetuis digladiationibus explicandam veritatem obscuriorem reddere vel amittere, quorum tota disciplina, non aliud quicquam est, quam captio quædam ex depravatis verborum dictionibus subdola quadam cavillatione pervertens, usum loquendi, & vim inferens linguæ quam ignorat, transvertens veritatem secundum verisimilem expositionem, quorum gloria non nisi in convitiis & strepitu sita est, ut qui non tam victoriam appetant, quàm certamen, nec veri inveniendi sed altercandi propositum sit, adeo ut inter hos primas partes teneat, quicumque clamorissimus est, & impudentissimus. De quibus ait Petrarcha, sive is stili pudor, sive ignorantie confessio est, linguæ implacabiles sunt, calamo non contenti, nolunt apparere, quia frivola sunt, quibus ornantur, ideoq; more Parthico fugativam pugnam exercent, & volatilia verba jactantes quasi ventis vela committunt. Hi sunt enim, quos Quintil. dicit in disputando

mire

maire callidos : cum autem ab illa cavillatione disces-  
serint , non magis sufficere in aliquo graviore actu ,  
quam parva quædam animalcula, quæ in angustiis mo-  
bilia campoprehenduntur : itaque campum timent,  
verumque est illud diverticula & anfractus suffragia ef-  
se infirmitatis, ut qui parum cursu valent flexu eludant.  
Sic & Sophistæ metuunt sub notariis & collatis libris,  
& authoribus pugnare, sed solius memoriæ , & linguæ  
viribus & fugitivis clamoribus , non ad calamos , sed  
ad obliuiofas aures concertare volunt : nec referre pu-  
tant, quæ quisque ratione utatur: dummodo instantiam  
det : nec curandum quicquid sentiat aut dicat modo  
loquatur & strenue contendat. Nam qui verbosior est,  
is inter eos videtur doctior , iis præstigiis circumeunt  
scholas & plateas & menses , quærent æmulos , quos  
ut congregiantur, invitant, instant, insiliunt , si con-  
greditur & urget , ad diverticula prolabuntur , &  
latebras quærent , & ad usitata recurrunt , tot fa-  
cientes anfractus , ac si labyrinthum circumiri opor-  
teat, quod si quis nolit, aut pigeat cum illis decertare,  
subdola aliqua interrogatione, & quam quis non o-  
prima cognitione inquisivit , aggrediuntur , ut sic vel  
ex improvviso respondentem errore convincant , aut  
scire se negantem verecundiæ reum faciant & explo-  
dant , atque ipsi in utramque partem doctrinæ vendi-  
cent gloriam. Sed quos fructus nobis in Ecclesia Chri-  
sti peperit , pariatque Dialectica cum suis Sophistis ,  
spectemus , qui non assentientes divinæ traditioni , il-  
lam compositis , & ex fallacibus sensibus deductis ra-  
tionibus confundunt, quib. dum nimium credunt rece-  
dente luce veritatis, succrescunt tenebræ, quibus obvo-  
luti & excæcati , factique magistri & duces cæcorum ,  
multos secum iis falsis argumentationibus & apparen-  
tibus rationibus trahunt in foveam, semperq; ignoran-  
tiæ profundum, errorumq; pelagus innatantes, serpen-  
tum more lubrici , fraudulentæ & seductionis verbis  
subinvolantes imperitiores seducunt ad credendum fi-  
gmentis suis, & extollentes ea, persuadere audent sacra-  
tissimam Theologiam, sine Logica, sine Dialectica, sine  
sixa,

rixa, sine altercatione, sine Sophismatibus constare non posse. Non inficior, Dialecticam ad scholasticam exercitationem conferre, sed ad Theologicam contemplationem quid conferat, non video; cuius summa Dialectica est in oratione constituta: Neque enim vana promissione pollicitus est nobis Christus, inquiens: Petite & accipietis. Itaque priusquam contentiosi scholastici suam Dialecticam discant, isti Christi fideles ab ipso magistro veritatis impetrant omnem necessariam veritatem. Præterea dialectica per varias ambages tandem non altius pertingere potest quam ad Philosophiam, sed per fidelem orationem recta & certissima via conscenditur ad summam divinarum, atque etiam humanarum rerum sapientiam. Errant igitur quicumque dicunt Dialecticam hanc esse evitandorum hæreticorum machinam omnium potentissimam: quum revera ipsa sit robur omnium hæreticorum, hac arte freti quondam Arrius & Nestorius hæretici, tam impudenter desipuerunt, ut ille diversas per gradus & tempora in Trinitate substantias assereret: alter Mariam Virginem theotocon esse negaret, quia divinas operationes logicis sophismatibus mentiri præsumpserunt, plus Aristotelis observantes Dialectica sophismata, quam divinæ Scripturæ animadvertentes verba. Omnia namque (ut ait Hieron.) hæreticorum dogmata, sedem sibi & requiem inter Arist. & Chrysippi spinneta reperierunt. Inde Eunomius profert, quod natum est, non fuit antequam nasceretur. Inde Manichæus, ut Deum liberet à conditione malorum, alterum malum inducit auctiorem. Inde Novatus subtrahit veniam, ut tollat poenitentiam, de illis fontibus universa hæreticorum dogmata argumentationum suarum rivulos trahunt. Nam cum nullus sermo sit, qui non recipiat contradictionem, nec ulla argumētatio, quæ non possit per aliam subverti, inde est, quod ad nullum finem scientiæ, ad nullam cognitionem veritatis per dialecticas disputationes homines pervenire possunt: sed & multos contingit declinare à veritate in hæreses, cū speciem sibi validioris veritatis logicis argumētationibus

repe-

reperisse se credunt, aut sic hæreticos reprobant, ut ipsi nihilo saniora restituant: quare Plato ipse sero admodum voluit dialecticam attingi à custodibus, eo quod hæc in utranque partem differat, & minus firmas reddat de honesto aut in honesto rationes. Hæc de dialectica hætenus.

## CAPVT IX.

*De Arte Lulli,*

**I**Nvenit autem Raymundus Lullus recentioribus temporibus dialecticæ, haud absimilem prodigiosam artem, per quam tanquam olim Gorgias Leontinus (qui primus in conventu literatum hominum poscere ausus est, qua de re quisque audire veller) de quovis subiecto sermone abunde quis valeat differere, atque invenire quadam artificiosa nominum ac verborum perturbatione atque in utranque partem de omni sermone curioso hoc plusquam eleganti artificio garrula loquacitatis ostentatione disputare, neque ullum vincendi locum aliis relinquere, & res munitissimas & pusillas in immensum dilatare. Sed hæc alius repetere non est necesse, nos ampla satis commentaria in hanc artem dedimus alibi: verum nolo hæc alicui fucum faciant in artificio admodum levi, quod etsi ejusdem extollere visi sumus, tamen res ipsa palam se facit, ut opus non sit circa hanc magnopere depugnare, hoc autem admonere vos oportet, hanc artem ad pompam ingenii & doctrinæ ostentationem potius, quam ad comparandam eruditionem valere, ac longe plus habere audaciæ, quam efficaciz. Esse præterea tam ineruditam ac barbaram, nisi elegantiore quadam literatūra adornetur.

## CAPVT X.

*De arte memorativa.*

**H**IS artibus annumeratur etiam memorativa, quæ (ut ait Cicero) nihil aliud est, quam inductio

ctio quædam, & præceptionis ratio, locis & imaginibus, tanquam membrana constans, & characteribus, à Simonide Melitone plurimum excogitata, deinde per Metrodorum Sceptum perfecta, ipsa tamen qualisqualis sit, sine naturali memoria, persistere minime potest, quam tot sæpissime monstrosis obtundit imaginibus, ut pro memorie tenacitate maniam & phrenesim non nunquam inducat, dum videlicet naturalem memoriam innumerabilium rerum ac verborum imaginibus prægravans, naturæ finibus non contentos, arte insanire facit. Hanc itaque cum Simondes, aut alius quivis Themistocli obtulisset, at ille: oblivionis mallem, nam multa memoro, quæ nollem, oblivisci non possum, quæ vellem. Et Quintil. de Metrodoro; Vanitas, inquit, nimirum fuit atque jactatio circa memoriam suam potius arte quam natura gloriantis. Scripserunt de ea Cicero li. Rhetoricorum & Quintil. in institutionibus, & Seneca: & ex recentioribus Franciscus Petrarcha, Marcol. Veronensis, Petrus Ravennas, & Hermannus Buschius, & alii, sed indigni Catalogo, obscuro homines permulti, & multi hanc quotidie profitentur, sed non reperitur, qui in ea multum proficiat, & magistri ejus pro lucro infamiam sæpe reportant. Solent enim in gymnasiis plerumque hujus artis professione nebulones quiddam scholaribus imponere ac rei novitate pecuniolam ab incautis emungere: denique puerilis gloria est, ostentare memoriam: turpe & impudentis est, multarum rerum lectionem instar mercimoniorum ante fores explicare, cum interim vacua domus sit.

## CAPUT XI.

*De Mathematica. in genere.*

**S**ED tempus est nunc de Mathematicis disciplinis dicere, quæ multo omnium certissimæ putantur, omnes tamen non nisi in doctorum suorum, quibus plurima fides datur, opinionibus consistunt, quæ etiam in illis non parum errarunt, quod & Albumasar  
unus



unus eorum nobis attestatur, inquit: Antiquos etiam usque post Aristotelis tempora non plane Mathematica scivisse, cumque omnes hæ artes circa sphericam seu rotundam, sive figuram, sive numerum, sive morum potissime versentur, fateri tandem coguntur perfecte rotundum seu sphericum nusquam, neque secundum artem reperiri, neque secundum naturam: Atque hæ disciplinæ licet vel paucas vel nullas in Ecclesia hæreses dederint, tamen quod ait Augustinus, nihil ad salutem pertinent, sed magis in errorem mittunt & à Deo avocant, atque (ut ait Hieronymus) non sunt scientiæ pietatis.

## CAPUT. XII.

*De Arithmetica.*

**I**Nter has prior est Arithmetica, hoc est numerorum disciplina, quæ matris quodammodo ad cæteras obtinet vicem, non minus superstitiosa, quam vana, ac propter vilem numerandi practicam, non nisi à mercatoribus avaritiæ causa in precio habitam: tractat enim de numeris & eorum divisionibus quis par, quis impar, quis pariter par, quis pariter impar, quis impariter par, quis superfluous, quis diminutus, quis perfectus, quis compositus, quis incompositus, quis per se, quis ad alium. Item de proportionione & proportionalitate, earundemque speciebus: De numeris Harmonicis & Geometricis, deque variis numerorum passionibus & minutiis atque modo supputandi.

## CAPUT. XIII.

*De Geomantia.*

**D**Enique Arithmetica hæc nobis Geomanticam, divinationem, & prævestitinas tesseras, & talos & aleas, & quidquid est ejusmodi numeralium sortilegorum progeniit. Quamvis Geomantiam omnes ferme Astrologiæ adoptent, ob parilem judicandi rationem, tum quia vires ejus non tam ex numero, quam ex mo-  
ru

tu eliciant, juxta illud Aristotelis dictum in primo Meteor. Motus cæli est perpetuus; & est principium & causa omnium motuum inferiorum. Scripserunt autem de hac ipsa ex antiquioribus, Hali, ex recentioribus Gerardus Cremonensis, Bartholomæus Parmensis & quidam Tuundinus scripsi & ego quandam Geomantiam ab aliis longe diversam, sed non minus superstitionosam fallacemque aut si vultis, dicam etiam mendacem.

## CAPVT XIV.

*De Aleatoria.*

**A**RS item Aleatoria, & ipsa tota sortilega est, cujus quanto quis studiosior tanto erit & nequior & infelicior, dum alieni concupiscentia sua profundit, nec vel patrimonii ullam reverentiam tenet. Hæc ars mendaciorum, perjuriorum, furtorum, litium, injuriarum, homicidiorumque mater est, vere malorum dæmonum inventum, quæ exciso Asia regno inter everse urbis manubias varia sub specie migravit apud Græcos. Hinc tesserae, calculi, triculus, Ienio, Monarchus, orbiculi, thaliorchus, vulpes, præterea octoedron, duodecacedron, quibus non nihil divinationis inesse puratur. Sunt & qui dicant Attalum Asiaticum artem hanc invenisse, & ab artificio numerandi excogitasse: à Romanis vero memoriae proditum est Claudium Imperatorem de illa librum composuisse, cujus ipse, atque ante eum Augustus Cæsar ambo studiosissimi cupidissimique extiterunt. Ars tota infamis & omnium gentium legibus interdicta, quin & Cabilon Lacedæmonius jungendæ societatis causa Corinthum legatus missus, eum duces ac seniores Corinthiorum invenisset in alea ludentes, infecto negotio rediit, dicens nolle se Spartanorum gloriam hac infamia maculare, ut dicerentur cum aleatoribus societatem contraxisse: tanto probro apud maximos quosque habita est, ut Regi Demetrio in levitatis opprobrium taxilli aurei à Parthorum rege missi sint. atque tamē hodie

die regum & nobilium hic exercitatissimus ludus est, quid ludus: imo sapientia eorum, qui fuerint in hac ad fallendum damnabilius instituti.

## CAPVT XV.

*De Sorte Pythagorica.*

**N**EC illud prætereundum censeo, quod asserabant Pythagorici, & quod alii putant, ipse etiam credit Arist. literarum elementa certos suos possidere numeros, ex quibus per propria hominum nomina divinabantur, collectis in summam cujuslibet literarum numeris, quibus collatis, palmam illi tribuerunt, cujus summa alteram excefferat, sive de bello, sive de lite, sive de conjugio, sive de vita aut alia consimili re quæsitum foret: eaque ratione dicunt Patroclum ab Hectore victum, illum vero ab Achille superatum, quam rem Terentianus tradit iis versibus. Et nomina tradunt ita literis facta.

*Hæc ut numeris pluribus, illa sint minutis.*

*Quandoque subibunt dubia pericula pugne.*

*Major numerus, quæ steterit favere palmam.*

*Præsentia lethi minima potere summa.*

*Sic et Patroclum Hæcloris manu perisse.*

*Sic Hæclora tradunt occidisse mox Achilli.*

Et sunt, qui simili computo promittunt sese horoscopia inventuros, sicut de iis tradidit nescio quis nomine Alchandrius, obscurus Philosophus, quem fuerunt discipulum fuisse Aristotelis. Et narrat Plinius, Pythagoræ inventis etiam illud attribui, proprium nominum imparem vocalium numerum, orbitates oculorum, claudicationes, consimilesve casus portendere.

## CAPVT XVI.

*Adhuc De Arithmetica.*

**S**ED ad Arithmeticam redeamus: hanc Plato à malo dæmone una cum talorum & alearum ludo primum

num monstratum ait. Et Lycurgus magnus ille Lacedæmoniorum legislator, illam ceu turbulentam è Republ. sua rejiciendam censuit. Vacuum enim & inanem laborem deposcit, & ab utilibus honestisque negotiis homines abstrahit, ac de rebus futilibus sæpe magnis jurgiis contendit. Hinc illud Arithmeticorum irreconciliabile bellum, uter numerus par an impar præferendus sit: quis inter ternarium, senarium, denarium, numerus sit perfectior. Item quis numerus dicatur pariter par, circa cujus definitionem Euclidem ipsum Geometrix Principem non parum errasse contendunt. Præterea non facile dixerim, quæ Pythagorica mysteria, quas magicas vires numeris inesse somniant, etiam ab ipsis rebus nudatis; dicereque audent, nisi illis instrumentis exemplaribusque mundum à Deo creatum iri non potuisse, ac divinorum omnium cognitionem in numeris tanquam in regula omnium certissima contineri. Hinc orti sunt Marci, Magi, & Valentini hæreses in numeris fundatæ, & ex numeris progressæ, qui divinam religionem & innumerabilia div.æ veritatis secretâ sese per frigidissimos numeros posse invenire, & enunciare præsumebant. Accedit istis Pythagorica retractis inter sacramenta habita, & alia plura iis similia, quæ omnia vana, ficta & falsa sunt, nec quicquam veri superest Arithmeticis illis, nisi insensatus ac inanimatus numerus, atque tamen hinc sese divinos homines agere arbitrabantur, quod sciant numerare, sed hoc ægre illis concedunt Musici, hunc honorem suæ harmoniæ libentius deferentes.

## CAP. XVII.

*De Musica.*

**D**E Musica igitur jam nobis sermo esto, de qua ex Græcis copiose scripsit Aristoxenus, qui & animam Musicam esse dixit, cujus documenta Boëtius deinde Latinis tradidit: dico autem illam, quæ in vocum ac sonorum modulatione consistit, non eam quam de metris & rythmis ac carminum fictionibus nunciant;

pant, quæ poësis est, quæ authore Alpharabio non tam speculatione ac ratione, quam furoris insania fertur, de qua superius diximus: verum eam, quæ de modulationibus est, qui est concentus nervorum, aut vocum in suos modos sine aurium offensione consonantium: agit enim de sonis, de intervallis, de sistematibus genere, de commutationibus ac modulationibus. Hanc veteres divisere in enharmoniacam, chromaticam, diatonicam; priorem aut (videlicet enharmoniacam) ob nimis reconditam difficultatem pro impossibili ejus indagine deseruere: alteram vero ob lascivæ infamiam aspernati sunt atque abdicarunt: tertiam vero speciem duntaxat (tanquam mundanæ compositione conformem persuasi) admiserunt. Sunt etiam ex veteribus, qui musicos modos, ex gentium vocabulis distinxerunt, ut in Phrygium, Lydium, Dorianum, quos apud Polymestrem, & Saccadam, Argivum genere, fuisse antiquissimos constat, quibus Sappho Lesbica (ut inquit Aristoxenus) quantum videlicet mixolydium, superinstituit, cujus inventorem alii Tersandrum alii Pythodidem tibicinem putant, Lyfias Lamproelem Atheniensem authorem posuit, atque hos quatuor modos veterum auctoritas celebres notavit, totamque abstractionem encyclopediam vocaverunt, quasi scientiarum orbem quod Musica omnes amplectatur disciplinas, sicut ait Plato: in primo de legibus, Musicam sine universa disciplina tractari non posse. Inter hos vero quatuor modos, Phrygium, quia distrahit & rapit animum, non probant, sed barbaricum Porphyrius illum vocat, quia ad furorem & pugnas excitandas tantum commodus. Alii idcirco Bacchicum vocant: uti furibundum, impetuosum, & perturbatum, cujus modulatione, quam anapaesto pede declarant, Lacedæmonios & Cretenses ad arma concitatos legimus: eodem Timotheus Alexandrum regem ad arma incitavit & Paurominitias juvenis, narrante Boetio, domum, in qua scortum habitabat, Phrygio sono excitus combutere festinavit, Lydium etiam Plato reprobat, ut qui acutus sit & a modestia Dolii recedens lamentationibus accommodus:



dus: verum (ut quibusdam placet) etiam iis, qui natura hilares & jucundi sunt congruus. Hinc Lydos hilares & perjucundos populos iis modulationibus delectatos ferunt, quas etiam Tusci Lydorum progenies choricis saltationibus adhibebant. Dorium autem tanquam graviolem honestioremque & omnibus modis modestum, ad graviores animi affectus, & motus corporis aptum, & ad recte, ac bene vivendum utilem, omnibus proutulerunt: ideo apud Cretenfes, Lacedemonios, Arcades, in magna veneratione habitus. Imperator quoque Agamemnon ad bellum Trojanum profecturus, Doricum domi reliquit musicum, qui spondæo pede mulierem Clytemnestram in pudicitia probitateque conservaret, quare non prius ab Ægysthio vocari potuit, quamvis musicum prius è medio impie sustulisset. Mixolydium vero Tragordiis & commiserationibus congruum, incitationis & retractionis efficaciam habere & mœroris imperium tenere dicunt, Hi quatuor modi sunt, qui alios superadinvenierunt, ut quos collaterales vocant, videlicet Hypodorium, Hypodolydium, & Hypophrygium, ut sint septem totidem Planetis correspondentes, quibus Ptolomæus addit octavum hypermixtolydium omnium acutissimum firmamento attributum, verum Lucius Apuleius primo Floridorum quinque modos describit, Æolium, Hyastium, Varium, Lydium querulum, Phrygium bellicosum, Dorium religiosum. His addunt alii Ionicum jucundum & floridum, à Martiano etiam, juxta Aristoxeni traditionem quinque numerantur modi principales & decem collimitii. Et licet hanc artem suavitatem non modicam habere fateantur, communis tamen sententia est, atque ipsa experientia omnibus nota, esse illam vilium ac infelicitis intemperantisque ingenii hominum exercitium, & qui nec incipiendi, nec finiendi rationem teneant, sicut de Archabio tibicine legitur, qui pluris conducendus erat, ut desineret, quam conducendus ut caneret. De quibus tam importunis musicis, sic ait Horatius;

*Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos.*

*Vi non.*

*Vi nunquam inducant animum cantare rogati.*

*Injussi, nunquam desistant.*

Hinc Musica ipsa ad precium & stipem semper vagabunda extitit & lenociniorum clientula, quam nullus unquam professus est vir gravis, modestus, pudicus, fortis, ædemque Græci illos communi vocabulo Liberi patris artifices, sive (ut Aristot.) Dionysiacos techinitas, hoc est, artifices bacchanales appellarunt, qui improbis esse moribus magna ex parte consueverunt, vitam plurimum traduentes incontinentem, partim etiam cum inopia, quæ quidem vitia & gignit, & auget. Persarum ac Medorum Reges, Musicos inter Paralitos & Histriones referebant, videlicet ex opere illorum voluptatem sibi capientes, ipsos autem actores contemptui habentes, atque Antisthenes ille sapiens, cum audisse Ismeniam quendam optimum habere tibicinem, homo nequam est, inquit, non enim, si probus foret, tibicen esset, non enim, ut dicitur, ars est illa viri sobrii & probi, sed otiosi & jocantis. Hanc Scipio Æmilianus, & Cato tanquam à Romanis moribus alienam aspernabantur. Hinc Augusto atque Neroni probro datum est, quod Musicam avidius sectarentur. Sed Augustus correptus quidem abstinuit: Nero autem peramplius insequutus, ob hoc contemptui, ludibrioque habitus est Philippus Rex, cum audisset filium quodam loco suavius cecinisse, objurgatus est. Nonne pudet, inquiens, quod tam bene scias canere, satis enim est, superque Principi viro canentibus aliis audiendi otium superesse. Non canit apud Græcos Poëtas Iupiter, nec pulsat citharam, docta Pallas detestatur tibus. Apud Homerum pulsat citharædus, præbent aures Alcyones, & Ulysses. Apud Virgilium sonat & cantat Iopas, auscultant Dido & Æneas. Alexandro Magno quondam canente Antigonus paedagogus citharam fregit, abiecitque inquiens, ætati tuæ jam regnare convenit, non canere. Sed & Ægyptii, teste Diodoro musicam tanquam virorum animos effoeminantem prohibebant adoloscenscentes suos perdiscere. Et Ephorus, teste Polybio, eam non nisi ad illudendos ac fallendos homines in-

ven-

ventam tradidit. At revera quid inutilius, quid contemptibilius, quid fugiendum magis istis tibicinibus cantoribus, ac reliqui generis musicis, qui tot vocibus canentium, præcinentium, intercinentium occinentium, & concinentium universarum avium garritus superantes, venenata quadam dulcedine, velut Syrenes hominum animos lascivientibus vocibus, gesticulationibus, ac sonis præstigiant atque corrumpunt? Quapropter Ciconum matres atque nurus Orpheum ipsum ad Parcarum usque invidiam persecutæ sunt, quod modulis suis mares effœminaret. Quod si fabulis quædã auctoritas est, Centum luminibus cinctum caput Argus habebat, quæ omnia tamen unius fistula modulo sopita sunt & extincta. Atque tamen hinc plurimum gloriantur musici isti, quasi ipsi supra Rhetores habeant movendorum affectuum imperium, quos insuper eo ipsa invexit insania ut ipsos etiam calos canere affirmant, vocibus tamen à nullo unquam mortalium auditis, nisi forte, quod musicis istis per suum Evovæ, seu per temulentiam, vel insomnium innotuerunt. Nullus tamen musicorum interim è cælo descendit, qui vocum consonantias omnes noverit, quique proportionum inductiones omnes invenerit. Attamen dicunt artem esse consummatissimam, & quæ omnes amplectatur disciplinas, nec sine universa disciplina tractari possit, etiam divinationis vim illi tribuentes, quæ corporis habitudines, animique affectus & mores hominum per ipsam judicentur, sed & dicunt artem esse infinitam, nec ullo ingenio exhaustiri posse, sed in dies illam pro cuiusque captu novos dare modulos. Proptereaque non male Anaxilas: Musica per Deos, inquit, perinde atque Libya semper quotannis novam quampiam feram parit. Hanc Athanasius ob vanitatem suam interdixit Ecclesiis, sed Ambrosius caeremoniarum, & pompæ appetentior, Ecclesiis instituit cavendi & psallendi usum. Augustinus vero in medio hærens, inde sibi haud non difficile dubium ortum esse in confessionibus suis meminit, hodie vero tanta in Ecclesiis Musica licentia est, ut etiam una cum missæ ipsius canone,

nōne, obscenæque cantionculæ, interim in organis pares vices habeant, ipsaque divina officia sacra & orationum preces conductis magno ære lascivis musicis, non ad audientium intelligentiam, non ad spiritus elevationem: sed ad fornicariam pruriginem: non humanis vocibus, sed belluinis strepitibus cantillant, dum hinniunt discantum pueri, mugiunt alii tenorem, alii larrant contra punctum, alii boant altum, alii frendent bassum, faciuntque ut sonorum plurimum quidem audiatur, verborum & orationis intelligatur nihil, sed auribus pariter & animo iudicii subtrahitur autoritas.

## CAPUT XVIII.

*De Saltationibus & Choreis.*

**A**D Musicam spectat etiam saltationum, sive Chorearum artificium, puellis amatoribusque longe gravissimum, & quod magna cura discunt, & in medias noctes sine satietate pertrahunt, summaque diligentia observant, ut ad lyrae tympanique ac tiliarum numeros, compositis gestibus, moderatisque incessibus saltent; ac rem omnium stultissimam & insania quadam haud absimilem prudentissime, ut putant scientissimeque peragant, quam nisi tiliarum concentus temperaret, & (ut dicitur) vanitas vanitatem commendaret, nullum choreis spectaculum ridiculum ac inconditum magis: hæc laxamen petulantia, amica sceleris, incitamen libidinis, hostis pudicitia, ac laudis probis omnibus indignus: sæpe ibi matrona, ut ait Petrarcha, diu servatum decus perdidit: sæpe infelix virguncula ibi didicit, quod melius ignorasset, multarum ibi fama periit, pudorque. Multæ inde domum impudicæ, plures ambigua rediere, castior autem nulla, pudicitiam choræis sæpe stratum, semperque impulsam oppugnatamque videmus, laudarunt tamen hanc nonnulli Græcorum scriptores, sicut pleraque alia foeda ac pernicioosa ipsaque saltationum exordia de summis cælis, de stellarum siderumque lationibus, eorumque

rumque gressu & regressu complexu ac ordine tanquam harmonica quadam celestium chorea, una cum mundi generatione divinitus prodiisse dicunt. Alii inventum esse Saryrum Bacchum quoque hac arte Thyrrhenos, Indos, & Lydos bellicosissimos populos devicisse ajunt. Hinc tandem saltatio ipsa in religionem relata est, & à Corybantis in Phrygia, à Curetis in Creta abs dea Rhea fieri iussa est, & in Delo nulla sacra peragebantur, cui saltatio non fuisset adhibita, nec ullæ unquam celebratæ festivitates & cæremoniæ citra saltationem. Indorum quoque Brachmanni mane & vespere ad Solem conversi, saltantes illum venerabantur. Apud Æthiopas etiam & Ægyptios, & Thraces, & Schyras saltatio inter sacrorum cæremonias habitata est, quippe quæ ab Orpheo & Musæo optimis saltatoribus constituta fuisset. Erant etiam apud Romanos sacerdotes Salti, qui in honorem Martis saltabant, Lacedæmonii Græcorum præstantissimi cum è Castore & Polluce saltare perdidicissent, omnia saltationibus peragere soliti sunt. In Thessalia tanto in precio habitata est, ut populi præsides & antesignani præsaltatorum nomine honorarentur. Ipse vero Socrates vir omnium sapientissimus ab oraculo judicatus, illam jam natu grandior discere non erubuit, quin & summis laudibus extulit, & inter serias disciplinas numeravit, visaque illi res gravior, quam ut de ea recte pronunciari possit, quæ tota divina cum mundi generatione nata esset & cum amore Deo vetustissimo in lucem prodierit. Sed quid mirum sic à Græcis philosophari, qui adulteria, qui stupra, qui parricidia, denique nullum non facinus in deos referunt authores: Complures de saltatione libros scripserunt, qui omnia genera ejus & species, numerosque comprehenderunt, earundemque nomina percensuerunt, & ejusmodi unaquæque illarum esset à quo authore inventa: quare de illis plura dicere supersedeo, Romani veteres viri prudentia & autoritate graves saltationes omnes repudiarent, nec ulla penes eos honesta matrona saltasse laudatur. Hinc Sallust. impropere Semproniam, quod

can-



cantasset saltassetque doctius, quam conveniret probz: quin & Gabinio viro consulari, atque Marco Cælio nimia saltandi peritia probro data est, & M. Cato, L. Murenæ quod in Asia saltasset, pro crimine objecit: cui patrocinarus Cicero, id ut recte factum defendere non est ausus, sed constanter factum pernegavit. Nemo, inquiens, saltat sobrius, ni forte insaniat, neque in solitudine, neq; in convivio moderato atque honesto, intempestivi convivii, immoderati joci, turpium deliciarum comes est extrema saltatio. Itaque saltationem necesse est omnium vitiorum esse postremum: neq; vero facile dictu, quæ mala hic visus hauriunt & auditus, quæ pariant colloquia & tactus. Saltatur inconditis gestibus & monstroso pedum strepitu, ad molles pulsationes, ad lascivas cantilenas, ad obscena carmina, contrectantur puellæ & matronæ impudicis manibus & basiis, meretriciisque complexibus: & quæ abscondit natura, velavit modestia, ipsa lascivia tunc sæpe nudatur, & ludi tegmine obducitur scelus. Exercitum profecto non è cælis exortum, sed à malis dæmonibus excogitatum in injuriam divinitatis, quando populus Israël erexit sibi vitulum in deserto, cui cum sacrificassent, cœperunt edere & bibere, & postea surrexerunt ludere, & cantâtes saltabant in chorum. Hæc de chorearum saltationibus satis.

## CAPUT. XIX.

*De Gladiatoria.*

**N**Eque tamen me præterit hoc loci esse adhuc alia pleraque saltationum genera à priscis scriptoribus celebrata, quorum maxima pars hodie obsoleta est, pars adhuc in usu est, ut saltatio armata, gladiatoriz, chironomiz ac militiz accommoda, tragicum profecto artificium quo hominem innoxium occidere ludus est: ac lethale vulnus excepisse paulo cunctantius summa infamia. Execrandum omnibus artificium: cujus stultitiz juxta est impietas, & omnia ejusmodi saltationum genera, ut sunt vanitatis & impudentiz plena non tam vituperanda sunt, quam execranda,

eo quod non aliud doceant quam mirificos quosdam ritus, quomodo insanire oporteat,

## CAPVT XX.

*De Histrionica.*

**H**istrionica autem saltatio imitationis & demonstrationis artificium est, res mente conceptas decenti gesticulatione explicans: tam clare & perspicue mores & affectus omnes representans, ut spectator omnis histrionem quamvis nihil loquentem, ex pluribus moribus & gesticulationibus clare intelligat. Tantum præstat histrionica, ut nullis prorsus sit opus interpretibus, tam apte enim senem, puerum, mulierem, servum, ancillam, temulentum, iracundum, omniumque personarum, differentias & affectus iucunda gesticulatione representat, ut etiam è longinquo spectator non audiens fabulam, ex sola histrionis saltatione illius intelligat argumentum. Hinc histriones non parum in pretio habitos legimus, constatque referente Macrobio, Ciceronem cum Roscio histrione, qui etiam Syllæ dictatori charissimus fuit, contendere solitum, utrum ille sapius eandem sententiam variis gestibus efficeret, an ipse per eloquentiæ copiam sermone diverso pronuntiaret, quæ res Roscium induxit ut librum conscriberet, in quo eloquentiam compararet cum histrionica. Verum Massiliensium civitas, teste Valerio, tantæ gravitatis custos exitit, ut nullum aditum histrionibus daret, nec minus quia eorum argumenta magna ex parte stuprorum continent actus, ne talia spectandi consuetudo, imitandi etiam licentiam faceret. Proinde vero exercere histrionicam non solum turpis & scelestæ occupatio est, sed etiam conspiciere & delectari flagitiosum: siquidem & lascivientis animi oblectatio cadit in crimen. Nullum denique nomen olim fuit infamius quam histrionum, ac legibus ipsis arcebantur ab honoribus, quicumque fabulam saltassent in theatro.

## CAPVT XXI.

*De Rhetorismo.*

**E**Rat & saltatio Rhetorica, histrionica non dissimilis, sed remissior, quam Socrates, Plato, Cicero, Quint. ac Stoicorum plurimi, admodum utilem, ac oratori per quam necessariam arbitrati sunt: quatenus apto quodam corporis gestu, vultus & corporis composita adformatione constat: tum vigore oculorum, pondere vultus, accommodatoque singulis verbis ac sententiis sono vocis cum efficaci corporis motu ad ea quæ exprimantur, sed gesticulatione tenuis. Hæc autem saltatoria sive histrionica rhetorica, porro apud quosque oratores tandem exulare coepit, admonente Tiberium Augusto, ut ore, non digitis loqueretur, & jam in totum sublata est duntaxat à scenicis aliquot fraterculis adhuc colitur (quamvis olim ab Ecclesia histriones etiam sacro Communionis sacramento illis denegato depulsi essent) quos hodie aliquos videmus mira vocum contentione, vultu multiformi, oculo vago & petulanti, iactatis brachiis, saltantibus pedibus, lascivientibus lumbis ac variis moribus, inversionibus, circumductionibus, resupinationibus, saltibus, gesticulante toto corpore, animi videlicet mobilitate ipsum secum volvente, populares conciones ad plebem à suggesto proclamare: memores fortassis Demosthenis sententiæ, qui (ut est apud Val.) interrogatus quidnam esset in dicendo efficacissimum, respondit, hypocrisim: iterum, deinde & tertio interrogatus, idem dixit ac pene totam dicendi vim huic deberi, sed ne à mathesi longius progrediamur, ad Geometriam nunc propereamus.

## CAPVT XXII.

*De Geometria.*

**I**psa Geometria quam Philo Iudæus principem & matrem omnium disciplinarum appellat, hanc præ-

cæteris disciplinis laudem habet, quod quum inter omnium forme disciplinarum sectas magna & innumera sunt certamina, geometræ omnes undique sibi consonant: nec aliqua unquam de illa inter ipsos est contentio, nisi quod de punctis, de lineis, de superficiibus adhuc disputant, sintne hæc divisibilia aut indivisibilia, cæterum non discrepant ab invicem, nec doctrina nec traditione, sed quisque alterum novis vel subtilioribus inventis, & quæ nunquam quisquam excoxitavit, nititur superare. Nullus tamen Geometra adhuc circuli veram quadraturam invenit, nec costæ, æqualem lineam dedit: licet Archimedes Syracusanus, hæc se quondam invenisse putabat, & multi posteri usque in hæc tempora idipsum, sed frustra quodam modo conati sunt, licet proxima dixisse videantur. Ea tamen est eorum ambitio, ut priorum traditionibus nunquam acquiescant, sed in talibus amplius aliquid quam magistri eorum invenire putantes, seipsos in tantam insaniam agunt quam universæ terræ elleborum non sufficiat expurgare ab ipsa Geometria ultra hoc, quod lineamenta, formas, intervalla, magnitudines, corpora, dimensiones atque pondera rimatur: dependet quæcumq; organica ingeniosa opificia artificiosaque instrumenta magantia, machanopocetica, poliorctica, tam bellorum quam architecturæ, cæterorumq; usibus accommoda, ut arietes, testudines, cuniculi, catapultæ, scorpiones, exostræ sambucæ, scalæ, tolleones, turres, ambulatoriæ, heliopoles, naves, triremes, pontes, molæ. Item bigæ trigæ quadrigæ, troicæ, ciclocæ, rotæ, vestes, & quibuscunque immania pondera vi minima trahuntur aut attolluntur. Præterea quæcumque aut pondere, aut aqua, aut spiritu, aut nervis & funiculis constant, sicut horologia, quæ pondere gradiuntur, & quæ ventorum impulsu resonant organa, etiam quæcumque hydraulica & spiristica instrumenta, & quæ ex his etiam non nisi ad voluptratem admirationemque fabricata sunt, ut pilæ sponte saltantes, lucernæ suas sibi producentes stupas, & oscula seu cucurbitæ sponte ignem suffiantes, & quale Politianus narrat

narrat animal, quod dum secatur in mensa, bibit interim, viventisque repræsentat motus atque voces. Cujusmodi forte artificio narrat Mercurius Ægyptios Deorum confinxisse simulachra, ut articulatam promerent vocem atque progredierentur. Ille etiam Architas Tarentinus ligneam columbam sic Geometricis rationibus construxit, ut surgeret in altum & volitaret. Jam vero & Archimedes primus æneum cælum tanto artis opificio fabricasse legitur, ut inibi Planetarum omnium motus planissime deprehenderentur, simulque singularum cælestium sphaerarum vertigines, cujusmodi etiam proximis his diebus fabricatum vidimus. Ex hac arte simul prodeunt tormentorum varia genera & bombardæ cæteraque instrumenta ignivoma, de quibus ego nuper sub titulo pyrographia specialem librum composui, cujus nunc tandem pœnitet, quum nihil nisi perniciosissimum magisterium doceat. Denique quicquid artificii est in pictura, in Cosmimetria, in agricultura, in arte bellica, in fusoria, in plastica, in statuaria, in fabrili, in architectura, in metallica, totum hoc vel potissimum à Geometria est.

## CAPUT. XXIII.

*De Optica vel Perspectiva.*

**A** Geometria itaque proxima est Optica, quam vocant perspectivam: deinde cosmimetria atque architectura. Perspectiva autem sive optica hæc triplicem videndi rationem, directam, reflexam, refractamque pertractat: quid lux, quid umbræ, quid intervalla, edocet: causasque visibilium, quæ per intervalla falsa videntur deprehendit, radiorumque projectiones inquirat, per unum seu plura perspicua super diversas eorum figuras: tum umbrarum & lucis figurationis, atque quæ rebus, quæ visui, quæ medio accidunt, atque quomodo res & visio ex medii diversitate vario modo afficiantur, commonstrat. De ratione autem videndi variaz & dissonæ opiniones sunt.



sunt. Nam Plato secundum conclaritatem visum fieri arbitrat, videlicet ea quæ ex oculis est, luce defluente ad unum extrinsecum aërem, ea quæ à corporibus est luce obviam relata: ea vero quæ circa aërem medium est, facile effusibili vertibilique coëxtensa igniformi visus virtuti. Galenus concorditer sentit cum Platone: verum Hipparchus ait, radios ab oculis extensos usque ad corpora ea, quasi palpitatione quadam tangentes, susceptionem eorum ad visum reddere. Epicurei autem simulacra eorum quæ apparent, sese oculis ingerere affirmant. Aristoteles autem simulachra non quidem corpora, sed secundum qualitatem per alterationem aëris, quæ in circuitu est, à visibilibus usque ad visum devenire censet. Porphyrius vero neque radios, neque simulachra, neque aliud quicquam videndi causam: sed animam ipsam seipsam cognoscentem visibilem, & quæ una est omnium, seipsam in omnium, seipsam in omnibus quæ sunt, cognoscere. Verum Geometræ & opusci Hipparcho quodammodo accedentes conos quosdam ex coincidentia radiorum factos subscribunt, qui per oculos emittuntur: unde multa simul visibilia comprehendere visum, sed illa certissima, ubicunque radii coinciderunt. Sed enim Alchindus de aspectibus omnino docet aliud, verum Augustino videtur, animæ potentiam in oculo aliquid efficere, quod à sapientiæ studiosis necdum sit pervestigatum. Hæc itaque scientia ad deprehendendum celestium corporum varietatem, distantiam, magnitudinem, motum, eorumque reflexiones & refractiones permultum conducit, architecturæ etiam in metiendis ædificiis inseruit. Proxime tamen pingendi artificio, atque speculorum fabricæ plurimum confert ornamentum, ut sine ipsa hæc artes perfici non possint. Monstrat enim qua ratione nec abnumera, nec deformia fingamus in imaginibus quæ cernuntur intervalloꝝ & altitudinum causa.

## CAP. V. XXIV.

*De Pictura.*

**P**ictura itaque ars est monstrosa, sed imitatione rerum naturalium accuratissima lineamentorum descriptione, & colorum debita appositione constans. hæc olim in tanto pretio fuit, ut primum gradum liberalium artium obtineret. Ipsa vero non minus libera est atque poësis, sicut bene cecinit Flaccus:

Pictoribus atque Poëtis.

*Qualibet audendi semper fuit æqua potestas.*

Dicitur enim pictura non aliud quam Poësis tacens: poësis vero pictura loquens: tam sunt sibi invicem affines. Nam sicut Poëta, sic pictores historias & fabulas fingunt, omniumque rerum imagines, lumen, splendorem, umbras, eminentias, depressiones exprimunt. Illud præterea ex ipsa optica habet pictura, ut visum decipiat, ac in una imagine variato situ, plures species intuentium oculis obfundat: & quo statuaria pertingere non potest, ipsa pervenit: pingit ignem, radios, lumen, tonitrua, fulmina, fulgura, occasum, auroram, crepusculum, nebulas, hominisque affectus, sensus animi ac pene vocem ipsam exprimit, & mentis dimensionibus, commensurationibus, quæ non sunt tanquam ea quæ sunt, aut quæ non ita sunt, ita tamen videri facit. Quemadmodum de Zuci & Parrhasio pictore narrant historici: qui quum de artis prærogativa venissent in certamen, & prior detulisset vnas pictas tanta similitudine, ut aves advolarent: alter detulit pictum velum, sic veritatem mentiens, ut ille avium iudicio rumentis postularet, deducto velo, ostendi picturam: tandem agnito errore, coactus est illi palmam deferre, quum ipse aves fefellisset, Parrhasius vero artificem. Et narrat Plinius in ludis Claudii fuisse picturæ admirationem, quum ad regularum similitudinem, corvi decepti imagine advolarunt. Iam vero & celebri Triumphatu, narrante Plinio, experimento comper-

rum est, avium cantus depicto dracone cohibitos. Habet insuper hoc pictura, ut in omnibus suis operibus plus semper intelligatur, dijudiceturque, quam conspicuiatur: sicut diligentissime hæc scrutatus est Plutarchus in suis Iconibus, quumque ars summa sit, ingenium tamen ultra artem est.

## CAPUT XXV.

*De Statuaria & Plastica.*

**P**icturam comitatur statuaria & plastica, fusoria & criptica, importuni ingenii artificia, quæ tamen etiam sub architectura comprehendendi possunt. Statuaria ex lapide, ligno, ebore, rerum idola fabricat, eademque ex gleba fingit plastæ. Ars autem fusoria hæc in proplaste, ex ære aliisque metallis exprimit. Cripticus vero lapidibus & gemmis insculpit. Scripsit de istis & recentioribus Pomponius Gauricus, verum omnes hæc artes pariter cum pictura ad ostentationem & libidinem superstitionemque à malis puto dæmonibus repertæ sunt, cujus artifices fuerunt, qui primi, juxta verba Pauli, commutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum & serpentum, qui contra divinum præceptum vetans idolum sculptile & similitudinem, tam eorum quæ in cælo sursum, quam quæ in terra deorsum, ferri, odiosissimam Deo idololatriam introduxerunt, de quibus ait Sapiens: Idolum ipsum maledictum est: & qui fecit illud, & quod factum est, tormenta patientur. Vanitas enim hominum, ut ait idem, invenit artes istas, in tentationem animæ hominum, & in decipulam insipientium; & ad inventio illarum corruptio vitæ est. Nihilominus tamen nos Christiani præ cæteris gentibus sic desipimus, in hanc vitæ & morum corruptelam, ut ubique in atriis, in domibus, in cubiculis tenere non pudeat, quo lascivis imaginibus nostræ matronæ filiaque ad lasciviam invitentur: quin etiam hæc in templa, in sacella, in aras Dei, magnis venerationibus traducimus, non absque

absque idololatriæ periculo, sed hoc latius in religione disputabimus. Verum inesse picturis atque statuis non contemnendam auctoritatem, ego olim in Italia didici: nam cum fratres Augustiniani cum Canonicis regularibus coram Romano Pontifice de B. Augustini habitu, videlicet nigramne ille stolam super alba tunica, an candidam super nigra induisset, pertinaciter litigarent: atque ex Scripturis, quod ad hanc litem dirimendam faceret, nihil compertum haberetur, visum fuit Romanis iudicibus rem omnem ad pictores & statuarios delegare, ut quod illi ex vetustis picturis atque statuis adsererent, sententiæ haberet vigorem. Hoc exemplo confirmatus ego, cum aliquando indefatigata diligentia monachalis cucullæ originem investigarem, nec quicquam inde ex Scripturis invenire potuissem, tandem ad pictores me contuli, atque in istis fratrum proœstribus atque porticibus, ubi utriusque Testamenti historiarum ut plurimum depictæ cernuntur, rem perquisivi. Cumque in toto veteri Testamento, nullum ex Patriarchis, neque ex Sacerdotibus, neque ex Prophetis, neque ex Levitis, neque Heliam ipsum, quem licet Carmelitæ sibi faciunt Patronum, invenissem cucullatum, novum Testamentum adgressus, inveni illic Zachariam, Simeonem, Iohannem Baptistam, Ioseph, Christum, Apostolos, Discipulos, Scribas, Phariseos, Pontifices, Annam, Caypham, Herodem, Pilatum & ple-rosque alios, nullam uspiam conspexi cucullam: rursusque ab initio omnia & singula diligenter examinans, mox in ipsa fronte historiarum sese offert cucullatus diabolus, ille videlicet, qui erat Christum tentans in deserto: Gavissus sum plurimum reperisse me in picturis, quod hactenus nequivi in literis, diabolum scilicet fuisse primum cucullæ authorem, à quo deinceps puto ceteri monachi & fratres hanc sub diversis coloribus mutuarunt, aut forte veluti hæreditario sibi relictam acceperunt.

## CAPVT XXVI.

*De Specularia.*

SEd nunc ad Opticam revertamur, quæ etiam speculorum artificio plurimo est adiumento; omnium illorum affectiones & imposturas indicans: quorum experimenta patent in variis speculorum generibus, ut sunt cava, convexa, plana, columnaria, pyramidalia, turbinalia, gibbosa, orbicularia, angularia, inversa, eversa, regularia, irregularia, solida, perspicua. Sic legimus, narrante id Cælio; in antiquis lectionibus. Augusti temporibus, Hostium virum quendam, sed obscenitatis facile principem fecisse ejus notæ specula, quæ imagines longe majores redderent, ut digitus brachii mensuram & longitudine & crassitudine excederet. Fit quoque speculum, in quo quis alterius videt imaginem, non suam. Et aliud quod in certo loco positum, nihil imaginetur: aliorum vero translatum facit imagines. Item quod universas reddat imagines, & quod unius rei plures reddat imagines. Et aliud quod contra aliorum speculorum morem dextrum reddit dextro, & sinistrum sinistro. Et sunt specula comburentia anteriùs & posterius, atque aliud, quod susceptam imaginem non intra se representat, sed remotius extra se in aëra rejicit; ibique tanquam aëreum simulachrum apparere facit, ignemque collectis in se Solis radiis per remota sparta in quodcumque combustibile potenter incutit, & ejusmodi plura, qualia vidimus aliquando, & fabricare novimus. Habent etiam perspicua specula suas imposturas, videlicet, ut rem magnam apparere faciant parvam: & contra, quæ minima sunt apparere magna: & quæ remota sunt, propinqua: aut quæ propinqua sunt, videantur remota, quæ infra pedes sursum, & quæ supra nos sunt hæc infima, aliove situ sese conspectui nostro offerant. Sunt & per quæ una res videtur plures & alia, quæ res ipsas diversis coloribus, ut in Iride aut sub diversis dissimilibusque figuris decepto visu representant, & iis similia. Et novi ego fabricare



care specula, in quibus lucente Sole, omnia quæcunque illius radiis illustrantur per remotissima spatia; putatium aut quatuor milliarium, plenissime conspiciuntur. Est & illud in planis speculis mirandum, ut quanto minora sunt pro eorum modulo, rem repræsentent seipsa minorem: quantumcunque autem maxima, nunquam tamen rem ipsam, se ipsa reddent maiorem, quod considerans Augustinus ad Nibridium scribens, aliquid occultum illic latere putat, atque tandem omnia vana & supervacua sunt, nec nisi ad ostentationem & otiosam delectationem adinventæ. Scripserunt de speculis, cum Græci tum Latini per plures: præstat autem omnibus unus Vitellius.

## CAPUT XXVII.

*De Cosmimetria.*

**D**Einceps nunc Cosmimetriam paucis discutiâmus, atque hæc in Cosmographiam & Geographiam dividitur, utraque orbem mensurat atque distinguit, sed prior juxta cælestium rationem, ex illorum distinctione, terrarum & locorum illis subjectorum situs, per graduum & minutorum mensuras commensurat, rationesque climatum dierumque & noctium discrimina, ventorum cardines, siderum varios exortus, polorum elevationes, parallelos & meridianos, gnomonum umbras, & quæ adhuc reliqua sunt, ad singula loca Mathematicis rationibus edocet. Altera vero nulla adhibita cælestium ratione, orbem per stadia & milliaria mensurat ac per montes, sylvas, lacus, flumina, maria & littora distinguit, gentesque ac populos, regna, provincias, civitates, portus & quæ inter cætera memorabilia sunt, commonstrat.

*Ac patrios omnes cultus, habitusque locorum.*

*Et quid quæque ferat regio, & quid ferre recusset.*

*Explicat.*

*Ac imitatione quadam picturæ, juxta Geometriæ & perspectivæ rationes orbem omnem in globo vel plana tabula effingit.*

*Pingens*

*Pingens in paruo, totum volumine mundum.*

Sub iis generibus quidam chorographiam numerant, quæ partialia quædam loca seorsum explorando, perfectiore insuper & quasi consummata effigie depingit.

*Ornatu vario partes distincta per omnes,  
Vitibus & sylvis pratorum fontibus agris.  
Aequora quæque rigant humentia flumina, corpus;  
Inque humiles premitur valles, ubi surgit in altum.  
Verticibus celsis tollens ad sidera montes.*

Hæc omnia, & quæ antea diximus, ipsa nobis Cosmimetria pollicetur. Sed qui nos illam docturi sunt authores, inter se tantum non una discordia pugnant de limitibus, longitudinibus, latitudinibus, magnitudinibus, mensuris, distantiiis, climatibus, eorundem habitudinibus admodum à se invicem discrepantes. Quæ aliter Eratosthenes, aliter Strabo, aliter Marinus, aliter Ptolemæus, aliter Dionysius, aliter juniores distinxere. Nec de terræ umbilico inter eos convenit, quem Ptolemæus sub æquinoctiali circulo collocat, Strabo Parnasum Græciæ montem credidit, cui assentiunt Plutarchus & Lactantius Grammaticus, putantes illum cataclysmi tempore, aquarum coelique fuisse discrimen. Quemadmodum de hoc canit Lucanus;

*Hoc solum fluctu terras mergente cacumen.  
Emicuit, ponteque fuit discrimen & astris.*

Quod si hæc ratio ad renunciandum satis est, erit umbilicus terræ, non in Parnaso Græciæ, sed in Gordico Armeniæ monte: qui, teste Beroso, primus à diluvio emicans, arcam Noë excepit. Alii alia adferunt, & quomodo Aquilarum volatu medium terra inventum sit. Sunt etiam & Theologi, qui faciem suam in hanc messem mittentes, Hierosolymam medium terræ esse volunt, quia scriptum sit per Prophetam: Deus operatus est salutem in medio terræ. Accedunt ad hanc censu-

cenſuram Lucretius, Lactantius & Auguſtinus, qui Antipodas tam conſtanter negarunt. Atque illi inſuper qui extra Europam, Aſiam, Aphricam alium habitabilem orbem inſiciarunt, quæ tamen Hiſpanorum Luſitanorumque navigationibus, poſteris nobis ſecus comperta ſunt, qui etiam totam ſub Zodiaco Zonam contra poëtarum nugæ ac Ariſtorelis falſam opinionem habitatam monſtrarunt. Alios præterea Geographorum pleroſque errores, ſuperius inter hiſtoricos recitaviſimus. Verum hæc ars dum terram immenſam, & inſcrutabilia maria, inſularumque & regionum omnium ſitus, limites & inſignia, ac innumerabilium pariter gentium ignotas origines, ritus, mores, diſcrimina nos docere conatur, nullum alium fructum inde percipimus, niſi quod aliena avidius ſcrutamur, nos ipſos diſcimus ignorare. Et, ut ait Auguſtinus in Confeſſionibus: Eunt homines admirari alta montium, & ingentes fluctus maris, & latiffimos lapſus fluminum, & Oceani ambitum, & gyros ſyderum, & relinquunt ſeipſos. Plinius quoque inſaniam eſſe dicit, metiri terram, quam dum metimur, ſapiffime meſuram egredimur.

## CAPVT XXVIII.

*De Architectura.*

**A**rchitectura autem non dubium, quia permultum commodi ornatusque adferat, & publicis & privatis ædificiis: hæc parietes & teſta, piſtrinas, & vehicula, pontes & naves, phana, templa, delubra, moenia, turres, & omnis generis machinas (quibus res hominum tam publicæ quam private tuentur ornanturque): nobis largitur, diſciplina alioqui pernecceſſaria & honeſta, ſi non admodum fascinaret mortalium animos, ut nemo ferme reperiatur (modo facultates non deſint) qui non totus cupiat etiam bene conſtructis ſemper aliquid coædificare. Quo inſatiabili ædificandi ſtudio deſiderioque effectum eſt, ut huius rei nullus ſtatutus ſit modus, neque ſinis, hinc ab-

abscissæ rupes, completæ valles, acti in planum montes, perfossa saxa, & adaperata maris promontoria, excavata terræ viscera, deducta flumina, juncta maribus maria, exhausti lacus, exiccatae plaudes, coërcita æquora, scrutataque maris profunda, factæ novæ insulæ, rursusque aliæ restitutæ continenti. Quæ omnia & his plura, cum natura ipsa pugnant, sæpe tamen non modicam universo orbi commoditatem attulerunt: sed comparemus his, quæ nulli prorsus alii mortalibus sunt usui, quam quod admirandum spectandumque, & ut ait Plinius ad otiosam, & stultam pecuniæ ostentationem ingentibus sumptibus constructa sunt: cuiusmodi sunt Ægyptiorum, Græcorum, Hetruscorum, Babyloniorum ac cæterarum aliquot gentium superstitiosa operum miracula, labyrinthi, Pyramides, obelisci, colossi, mausolæi, Rapsinatis, Sesostris & Amasis monstrosæ statuæ atque Sphynx illa miranda, in qua Rex Amasis conditus putatur. Erat enim ut ait Plinius, à saxo naturali elaborata & rubrico, capitis monstri ambitus per frontem, centum & duos pedes collegit: longitudo centum quadraginta tres. Sed & sunt his majora, opus Memnonis atque Semiramidis in Bagisiano Mediæ monte vastæ stadiorum septem & decem effigies: quæ tamen longe superasset, quicumque ille architectus fuit, sive Stefocrates, ut refert Plutarchus, sive Democrates, ut refert Vitruvius, qui ex Athos monte Alexandri effigiem facturum se pollicebatur, in cuius manu civitas assideret, decem millium hominum capax. Adnumeremus istis Babylonicam speluncam, cuius basis (teste Herodoto) quaque versus stadium adimplevit: atque turrim illam, quæ in profundo mari vitreis cancriis super extructa memoratur. Accedunt etiam Gordianæ ædes & arcus triumphales & deorum templa, & præcipue illud Dianæ Ephesiæ per annos ducentos à tota Asia fabricatum, & quod in Ægypto ad Latonæ templum constructum uno lapide satillum latum fronte cubitos quadraginta, id ipsumque uno etiam lapide conrectum, ac Assyrii regis Nabuchodonosor statua ex auro 60. cubitorum magnitu-

gitudine, quam non adorasse capitale fuit, atque alia cubitorum quatuor ex ingenti Topasio Ægyptiz Reginz facta. Huc spectant & nostris diuis templa superbissimis fastigiis extructa & in miram altitudinem congesta ingenti saxorum mole, erecta, campanilia multis admodum sacris pecuniis & eleemosynis profusis, quibus multi pauperes Christi vera Dei templa & imagines, interea fame, siti, algore, ægitudine, egestateque periclitantia rectius ædificari & sustentari potuissent deberentque. Cæterum vero quantam perniciem hac ars sapissime adferat hominibus, ipsæ hostiles artes bellorumque machinæ, cataphractæ, scorpiones, balistæ, cæteræque subvertendæ mortalium vitæ instrumenta, devictique horum ingenio populi testes sunt. Neque id in terra modo, cum etiam naves, castrorum ac artium instar fabricare docuerit: quibus periculosa maria non tam navigamus quam habitamus: & cum natura sua mille periculis nobis infesta sunt, his navigiis reddimus infestiora, in illis non secus, ac in solidâ terra latrocinantes, bellaque gerentes. Scripserunt de architectura primus Agatarchus Atheniensis, postea Democritus & Anaxagoras, deinde Silenus, Archimedes, Aristoteles, Theophrastus, Cato, Varro, Plinius, demum Vitruvius, Nigrigentus: ex recentioribus autem Leo Baptista, frater Lucas, Albertus Durerus.

## CAPUT XXIX.

*De Metallaria.*

**A**rchitecturæ quoque subest ars metallica, ars re vera non modici ingenii, Primum siquidem ex telluris montiumque superficie, quæ quoquo loco venæ intus sitæ sint, quæ illarum extensiones, exitus, fibræ cognoscere docet, & quomodo excavatis terræ visceribus montium moles substruendæ sunt, de quibus scripsit apud veteres Strato, Lampfacenus librum, quem de Machinis metallicis intitulavit. Porro quem admodum ex erutis minerarum lapidibus, ignis liquamine pura metalla excoquantur, eaque si mixta sunt;



sunt, à se invicem discernantur, aut nulli, aut paucissimi haftenus integre tradiderunt forte, quod ars hæc veluti mechanica & servilis, à doctis quibuscunque & liberis ingenii despecta sit. Verum cum ego ante aliquot annos à Cæsarea Majestate aliquot mineris præfectus essem, omnia quantum potui, indagatus, corpi de illis specialem librum scribere, quem adhuc usque in manibus habeo, continuo pro majore rerum notitia adaugens & corrigens, sperans me, quod tum ad metallorum inventionem, tum cognitionem, tum venarum examinationem & conflationem, montiumque substructionem, & tractoriarum machinarum, cæterarumque artificia haftenus incognita pertineat nihil omisurum. Hac arte omnes humanæ constant opes, quarum avaritiæ tanta mortales libido invasit, ut vivi ad inferos usque penetrent, & magna naturæ ruina in sepibus manium quærant divitias, ut canit Ovidius: Itum est in viscera terræ.

*Quasque recondiderat, stigiisque admoberat umbris,  
Effodiuntur opes, irritamenta malorum.  
Iamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum,  
Prodierat, cuius diraque cupidine tandem.  
Omne nefas, fugere pudor, verumque fidesque,  
In quorum subiere locum fraudeque dolique.  
Insidiaque, & vis & amor sceleratus habendi.*

Et ut alius Poëta inquit:

*Auro pulsa fides, auro venalia jura:*

Pessimum igitur vitæ scelus invenit, quicumque primus aurifodinas, cæterasque metallorum venas repperit, & (ut ait Plinius) tanto nocentiores fecerunt illi terras, ut non minus temerarii sint, quam qui è profundo maris petunt margaritas. Inventum autem multis quidem sed dissonantibus historiographis attribuitur. Præcipue vero plumbum in insulis, quæ Cassiterides dicuntur contra Celtiberiam sitis, primo inventum tradunt: æs autem in Cyprio, ferrum in Creta, sed aurum & argentum apud Pangæum Thraciæ montem: demum.

demum orbem omnem infecerunt. Soli Schytæ, ut refert Solinus, usum auri & argenti damnarunt, in æternum sese à publica avaritia abdicantes. De auri superfluitate apud Romanos olim veteri interdicto cautum erat, eratque lex censoria victimaliarum aurifodinæ, qua, ut ait Plinius, in Vercellensi agro cavebatur, ne plus quinque hominum publicani haberent. Atque urinam homines eo studio ferrentur in cælum, quo scrutantur terræ viscera, sola divitiarum vena allesti, quæ beatum hominem adeo facere non possunt, ut multos admodum, idque non raro poeniteat insumptæ operæ.

## CAP. V. XXX.

*De Astronomia.*

**S**upremo jam loco sese offert astrologia, quæ & astronomia, tota prorsus fallax poëtarumque fabulamentis multo nugacior, cujus magistri audaces profecto homines, & prodigiorum auctores, impia curiositate, pro eorum libro supra humanam sortem (tanquam Basilides hæretici Abraxas) fabricant orbes, cælorum siderum mensuras, motus, figuras, imagines, numeros, concentusque, tanquam nuper è cælis delapsi, ac in illis aliquandiu versati depingunt: quibus omnia stare ac fieri, atque sciri posse arbitrantur, de iis ipsis tamen admodum inter se dissidentes contrarii & adhuc pugnantes, ut cum Plinio dicere non dubitem hujus artis inconstantiam palam arguere, ipsam esse nullam: cum de ejus etiam principiis aliter sentiant Indi, aliter Chaldæi, aliter Egyptii, aliter Mauri, aliter Iudæi, aliter Arabes, aliter Græci, aliter Latini, aliter antiqui, aliter recentiores. Nam de numero sphaerarum tractantes, Plato, Proclus, Aristot. Averroës ac omnes ferme ante Alphonsum astrologi, præter paucos octo duntaxat sphaeras numerarunt. Hermeten tamen & aliquot Babylonios, dicunt Averroës & Rabbi Isaac novum orbem posuisse, cui opinioni adhæret Azarcheles Maurus: atque Tebith, & idem doctus Rabbi Isaac, & Alpetragus: quibus adstipulatur Albertus Teutonicus suo

suo ævo, nescio quo facinore magnus, & omnes qui motum accessus & recessus probaverunt. Iuniores autem astrologi nunc decem orbes censent, quos ipse Albertus etiam Ptolemæum tenuisse putat: Averros quoque novem illum censere arbitratus, cum tamen revera non plures octo adfirmeret Ptolemæus. Sed & Alphontius secutus aliquando iudicium Rabbi Isaac, cognomento Bazam, novem sphaeras tenuit: sed post quatuor annos ab editione tabularum suarum, adhaerens sententiis Albuhasen Mauri atque Albategui, sese revocavit ad octo. Ipse etiam Rabbi, Abraam Avenazra, & Rabbi Levi, ac Rabbi Abraam Zacutus, nullum orbem mobilem supra octavum esse autumant, sed & de motu octavi orbis, ac stellarum fixarum admodum inter se variant. Chaldaei enim atque Aegyptii illum unica duntaxat latione ferri adfirmant, quibus assentiunt Alpetragus, & ex recentioribus Alexander Aquilinus, ceteri autem Astronomi ab Hipparcho ad nostra usque tempora, illum pluribus motibus circumagere dicunt. Iudaei Talmudistae illi duplicem motum assignant. Azarcheles atque Tebith, & Ioannes de monte regio motum trepidationis, quem dicunt accessus & recessus, super parvis circulis circa capita Arietis & Librae illi adscripserunt, sed in hoc à se invicem differentes, quod Azarcheles ait, caput mobile à fixo non plus decem partibus distare posse. Tebith autem non plus partibus quatuor cum decem & novem ferme minutis. Ioannes de monte non plus partibus octo, atque idcirco stellas fixas non semper ad eandem mundi partem vergi, sed quandoque reverti unde coeperunt arbitrantur, sed Ptolemæus, Albategni, Rabbi Levi, Avenazre, Zacutus: & inter recentiores Paulus Florentinus, & Augustinus Ricius mihi in Italia, summa familiaritate devinctus, stellas juxta signorum successiones semper & continuo moveri affirmant. Recentiores autem astronomi triplicem octavae sphaerae motum attribuunt, unum proprium quem trepidationis diximus, qui in septem millibus annorum semel compleatur, alterum quem gyrationis dicunt, à nona sphaera, cuius

jus circumvolutio non minus quam quadraginta novem millibus annor. finiatur, tertium à decimo orbe, quem vocant motum primi mobilis, sive motum raptus, sive diurnum, qui intra diem naturalem ad principium suum quotidie revertitur. Præterea qui duplicem motum octavæ sphaeræ attribuerunt, non omnes inter se conveniunt, nam recentiores ferme omnes, & qui trepidationis motum admittunt, eam in superiori sphaera rapti argumentantur: sed Albategni, Albuhassen, Alfraganus, Averroes, Rabbi Levi, Abraam, Zacutus, Augustinus, Ritijs, motum diurnum, quem alii motum raptus putantur, arbitrantur non esse alicujus sphaeræ proprium, sed à toto fieri cælo. Ipse etiam Averroes ait, Ptolomæum in libro suo (quem narrationum inscripsit) negare motum gyrationis, & Rabbi Levi ait, illum cum Averroë senisse motum diurnum fieri à toto cælo. Rursus nunc de mensura motus octavi orbis, & stellarum fixarum non magis conveniunt. Nam Ptolomæus arbitratur, stellas fixas moveri in centum annis uno gradu. Albategnius hoc fieri contēdit in sexaginta sex annis Ægyptiis, cui assentiunt Rabbi, Levi Rab. Zacutus, & Alphontius in correctione tabularum suarum. Azarcheles Maurus ait, in septuaginta quinque annis uno gradu moveri. Hipparchus in septuaginta & octo: Hebræorum plures, ut Rabbi Iosue, Moyses, Maymonus, Rabbi, Avenazra, & post illos Hay Ben rodan in septuaginta annis. Ioannes de Monte Regio in octoginta. Augustinus Ritijs medium tenet inter opiniones Albategni & Hebræorum, sentiens stellas fixas unam cæli partem non citius, quam sexaginta sex, nec tardius quam septuaginta annis moveri: sed & Rabbi, Abraam Zacuti (ut narrat Ritijs) testatur ex Indorum traditione, esse adhuc in cælo duas stellas sibi diametraliter oppositas, quæ cursum suum contra signorum ordinem, non nisi in centum & quadraginta quatuor annis compleant. Ipse etiam Alpetragus arbitratur esse adhuc in cælis varios motus hominibus ignotos: quod si ita est, possunt & inibi esse stella, & corpora, quibus motus illi convenient, quæ

quæ aut cernere homines non possunt, propter exuberantiam altitudinis, aut hætenus nullæ adhuc artes observationeprehenderunt, cui assentit etiam Phavorinus Philosophus apud Gellium in oratione, adversus Genethliacos. Restat igitur nullum adhuc astronomum è cælis descendisse, qui vel motum aplanæ verum certumque nos docere potuerit, nec ipse etiam Martis verus motus hucusque cognitus fuit, quod etiam conqueritur Ioannes de Monte Regio in epistola quadam ad Blanchinum ejusdemque motus errorem etiam quidam Gulielmus de sancto Clodoaldo insignis astrologus in suis observationibus ante ducentos & plures annos scriptum reliquit, nec posteriorum quispiam hunc hætenus correxit. Quin & verum Solis ingressum in puncta æquinoctialia invenire impossibile est, quod Rabbi Levi multis rationibus probat. Sed quid dicemus de postea compertis: quomodo circa illa aberrarunt priores. Nam multi cum Tebith maximam solis declinationem continuo variari arbitrati sunt, cum tamen una semper mensura feratur. Aliter tamen de illa opinatus est Ptolomæus, aliter compertum est per Albatem, Rabbi Levi, Avenazram & Alphonsum. Similiter etiam de motu Solis & anni mensura, aliter illi compertum habent, quam Ptolomæus & Hipparchus tradiderunt. Similiter de motu augis Solis, aliter Ptolomæus, aliter Albatechnius ac cæteri sentiunt. De cæli insuper imaginibus, ac stellarum fixarum considerationibus, aliter Indi, aliter Ægyptii, aliter Chaldei, aliter Hebræi, aliter Arabes, aliter Timothæus, aliter Arfatilis, aliter Hipparchus, aliter Ptolomæus, aliter recentiores tradiderunt, Transeo hic de cæli principio dextro atque sinistro quem desipiunt narrare, de quibus tamen sanctus Thomas Aquinas, & Albertus Teutonicus supersticiosi Theologi, dum aliquid serio se dicere conarentur, nihil invenire potuerunt quod ostenderent, nec ullus certe invenire poterit unquam. Quin & galaxias hoc est, lacteus circulus quid sit adhuc ab Astrologis ignoratur. Transeo etiam de excentricis, concentricis, epicyclis, retro-

gra-



gradationibus, trepidationibus, accessibus, recessibus, raptibus, cæterisque motibus, & motuum circulis sermonem prorogare, cum omnia hæc non sint, nec Dei, nec naturæ opera, sed Mathematicorum monstra, & fingentium nugæ, à corrupta Philosophia, & Poëtarum fabulis derivata, quibus tamen veluti rebus veris, & à Deo creatis, aut à natura firmatis, non pudet magistros illos tantum attribuere fidei, ut in has nugas veluti causas referant, quæcunque in istis sunt inferioribus, illosque confictos motus dicunt esse principia omnium motuum inferiorum. Astronomos istos Anaximenis serva non spernendo dicto opportune castigavit, hæc enim consueverat una cum hero Anaximene ambulare: qui cum quodam die sydera inspecturus, domo maturius exivisset, immemor situs loci, dum securius cælum intuendo explorat astra, in subiectam cecidit foveam, dixitque tunc ancilla: Miror, here, qua ratione, quæ in cælo sunt præscire existimas, cum quæ sunt ante pedes, nequeas prævidere. Legitur eadem facetia Thales Milesius, ab ancilla Treffa correptus. Haud absimile de illis ait Tullius, inquiens: Astrologi dum cæli scrutantur plagas, quod ante pedes est, nemo eorum spectat. Ego quoque hanc artem à parentibus puer imbibi: deinde non modicum temporis & laboris in ea amisi, tandem didici totam hanc, & omnem, nullo alio fundamento inniti, nisi meris nugis & figmentis imaginationum, tædetque & pœnitet insumptæ olim operæ, cuperemque omnem illius memoriam, usumque expoliare, abjicique jamdudum ex animo, nec reassumerem vnquam, nisi me potentum violentæ preces (qui solent nonnunquam ad indigna artificia etiam magnis, probisque ingeniis abuti) sæpe rursus impingere compellerent, suaderetq; domestica utilitas me aliquando istorum frui debere stultitia, & nugas tantopere cupientibus nugis obsequi: dico quidem nugis, quid enim habet Astrologia, nisi meras Poëtarum nugas, & fabulas, portentosaque quibus cælum ipsum refertissimum commenti sunt. Neque vero ulli hominum generi, plus inter se convenit, quam  
Astro.

Astrologis cum Poëtis, nisi quod de Lucifero & Vespere inter se dissentiunt, Poëtis asserentibus, quo die Lucifer ante Orientem Solem apparuerit, eodem Occidentem solem subsequi, quod eodem die fieri posse Astrologi negant ferme omnes: præter illos, qui Venerem supra Solem locant, quia Stellæ, quæ longe ultraiores sunt nobis, in ortu citius oriri, & in occasu serius recidere videntur. Sed hanc Astrologorum de situ Stellarum sive Planetarum discordiam, nisi nunc recordatus, præterissem, siquidem non tam Astrologorum, quam Philosophorum est. Nam Plato post Lunam, secundam Sphæram Solis locat, idem faciunt Ægyptii, inter Lunam & Mercurium Solem collocantes. Archimedes autem & Chaldæi Solem in ordine quartum collocant. Anaximander, & Metrodorus, Chius, & Crates Solem omnium supremum constitutum dicunt, post quem Lunam, infra has cæteras errantes, inerrantesque. Xenocrates omnes una eademque in superficie stellas moveri putat. Non minus de Solis & Lunæ, cæterarumque stellarum magnitudine & distantia discordant, nec ulla inter eos de cælestibus opinionum constantia, nec veritas, nec mirum id, cum cælum ipsum, quod scrutantur, omnium sit inconstantissimum, nugisque & fabulis repletissimum, nam ipsa duodecim signa, reliquæque & Boreales, & australes imagines, non nisi fabulis in cælum ascenderunt, atque tamen in his fabulis vivunt, imponunt, lucrantur Astrologi. Poëtis interim eorundem inventoribus egregie esurientibus.

## CAPVT XXXI.

*De Astrologia. Iudiciaria.*

**R**estat adhuc altera Astrologiæ species quam divinatoriam vocant, seu iudiciariam, quæ agit de revolutionibus annorum mundi, de nativitatibus, de quæstionibus, de electionibus, de intentionibus & cogitationibus, de virtutibus, ad omnium futurorum etiam, vel divinæ providentiæ arcanarum dispositionum

even.

eventus prædicendos evocandos devitandos vel repellendos. Hinc Astrologi cælorum syderumque effectus à remotissimis annis, ac ante omnem rerum memoriam, aut Promethæi tempora à magnis ut ajunt & ante diluvianis conjunctionibus nundinantur, omniumque animantium, lapidum, metallorum, herbarum, & quæcunque in his inferioribus creata sunt, effectus, vires ac motus: ab his ipsis cælis syderibusque defluere, omninoque dependere, ac indagari posse affirmant: homines profecto increduli, nec minus impii, vel hoc unum non agnoscentes, quod Deus jam herbas, plantas, arbores ante cælos & stellas condiderat. Quin gravissimi quoque philosophi ut Pythagoras, Democritus, Bion Favorinus, Panætius, Carneades, Possidonius, Timæus, Aristoteles, Plato, Plotinus, Porphyrius, Avicenna, Averroës, Hippocrates, Galenus, Alexander, Aphrodiseus: præterea Cicero, Seneca, Plutarchus, & alii multi, qui ab omni arte & scientia rerum causas scrutati sunt, nusquã nos in has Astrologicas causas remittunt, quæ etiam si causæ essent, tamen quia stellarum cursus & earum vires non plane cognoscunt quod omnibus sapientibus notissimum est, de eorum effectibus certum judicium dare non possent. Nec vero desunt inter ipsos, ut Eudoxus, Archelaus, Cassandrus, Hoychilax, Halicarnassæus peritissimi Mathematici, & multi alii recentiores, gravissimique auctores, qui fatentur, impossibile esse, posse quicquam certi de judiciorum scientia inveniri, cum propter innumeras cooperantes cum cælo alias causas, quas simul attendere oportet jubetque sic etiam Ptolomæus: tum quia obstant illis occasiones quam plurimæ, ut puta consuetudines, mores, educatio, pudor, imperium, locus, genitura, sanguis, cibus animique libertas & disciplina, cum influxus illi non cogant, ut ajunt sed inclinent. Præterea qui judiciorum regulas perscripserunt tam diversa plurimamque pugnancia eadem de re statuunt, ut impossibile sit Prognosticatorem ex tot tam variis dissonisque opinionibus aliquid certi posse pronunciare, nisi insit illi intrinsecus quispiam futurorum, occultorumque

sensus ac præfagii instinctus, sive potius occulta & latens demonis inspiratio, quo inter hæc valeat discernere, seu alio quovis modo, nunc illi, nunc alteri opinioni adherere inducatur, quo instinctu si quis careat, is in Astrologicis judiciis (ut ait Hali.) Veridicus esse non potest, quare jam non tam arte, quam obscura quadam rerum forte, Astrologica constat prædictio: & sicut non arte, sed forte ex ludorum codicillis versus exit, nonnunquam verum pronuncians, sic etiam ex animo Astrologi non arte, sed forte prodeunt vaticinia, cui attestatur etiam Ptolomæus: Scientia, inquit, Stellarum ex te, & illis est, indicans futurorum, occultorumque prædictionem, non tam esse ex observatione stellarum, quam ex animi affectibus. Nulla igitur est certitudo hujus artis, sed convertibilis est ad omnia, secundum opinionem, quæ conjecturis aut existimatione, aut imperceptibili demonum afflatu, aut superstitiosa sorte colligitur. Nihil igitur aliud est hæc ars, quam superstitiosorum hominum fallax conjectura, qui ob multi temporis usum de rebus incertis scientiam fecerunt, in qua emungenda pecuniæ gratia discipiant imperitos, atque ipsi simul decipiantur. Quod si ars istorum vera est, & ab illis intelligitur, unde tot & tanti errores ebulliunt in eorum Prognosticationibus? sin minus, nonne frustra, & stulte, & impie, de rebus nullis, aut non intellectis, scientiam profitentur: Sed cautiores illorum de futuris, non nisi obscura pronunciant, & quæ ad omnem rem & tempus, & principem, & nationem applicari possunt, ambigua Prognostica artificiosa versutia consingunt, postea vero quam aliquid horum acciderit, tunc illius colligunt causas, atque post factum vetera vaticinia novis rationibus stabiliunt, ut videantur prævidisse, quemadmodum somniorum interpretes, ubi somnium viderint, nihil certi intelligunt; ubi autem post aliquid eis evenierit, tunc ad id, quod accidit, aprant etiã somnium visum. Præterea cum impossibile sit, in tanta stellarum varietate non semper invenire, quasdam bene, quasdam male positas, occasionem capiunt ex his

his dicendi quod volunt, & quibus volunt, vitam, salutem, honores, opes, potentiam, victoriam, sanitatem, sobolem, amicos, conjungia vel sacerdotia, magistratus, similiaque prædicant. Quod si quibus sint mali propitii, iis mortes, suspendia, dedecora, clades, exilia, orbitates, languores, calamitatesque renunciant non tam ex scelerata arte, quam ex sceleratis affectibus, huic impie curiositati credulos homines pertrahentes in exitium, populos ac principes sæpe funestis seditiõibus ac bellis inter se committentes. Quod si cum Prognosticis illorum fortuna coincidar, ut inter res ambigua, unum aut alterum verum evenerit, mirum quam tunc cristas efferant, quam id insolentissime prædicant. Quod si assidue mentiuntur, convincantur mendacii, id tunc excusant blasphemia, vel mandacium mendacio regunt, inquirentes sapientem dominari astris, cum revera nec astra sapienti, nec sapiens astris, sed utrisque dominetur Deus, aut ajunt, ineptitudinem recipientis, celestibus influxibus obstiitisse, ulteriorem autem fidem requireribus irascuntur, & inventiunt circulatores illi, interim principes & magistratus, qui in illis credant omnia, ac ornent publicis stipendiis: cum revera nullum genus hominum Reip. sit pestilentius, quam istorum, qui ex Astris, ex inspectis manibus, ex somniis consimilibusque divinationum artificiis futura pollicentur, & varicinia spargunt, homines in super, & Christo, & omnibus in illum credentibus semper offensi: de quibus Cornelius Tacitus conqueritur: Mathematici (sic enim eos vulgo nominant) inquit, genus hominum Principibus infidum, credentibus fallax, à civitate nostra semper prohibentur, sed expelluntur nunquam. Quin & Varro, auctor gravis, omnium superstitionum vanitates, ex Astrologiæ sinu profluxisse testatur. Erat in Alexandria vestigal, quod Astrologi persolvebant, blacenominon, à stultitia sic nuncupatum, quia ex ingeniosa stultitia quæstum facerent, nec, nisi stulti & temerarii homines, illos consulere soleant: quippe si ab Astris est hominum vita atque



fortuna, quid timemus, quid sollicitamur: quin Deo hæc & cælis, qui nec errare, nec malum agere possunt, relinquamus, atque homines cum sumus, non plus quam oportebat ultra vires nostras altum, sed humana duntaxat sapiamus: quin & Christiani cum simus Christo linquamus horas, & momenta Deo patri, qui ea posuit in sua potestate. Quod si vero vita nostra atque fortuna ab Astris non sunt, nonne in vacuum currit omnis Astrologus? Sed est hominum genus adeo timidulum credulumque, qui tanquam pueri ad lemurum fabulas plus timent, creduntque ea, quæ non sunt, quam ea, quæ sunt, atque quo res est minus possibilis, hanc eo timent magis, atque quo est verisimilis minus; hanc eo firmitus credunt, qui profecto si non essent Astrologi & divinatores, perirent fame: atque horum stulta credulitas præteritorum oblita, præsentium negligens, in futura præceps, sic deceptoribus illis favet, ut cum in cæteris hominibus uno mendacio tam suspecta fides reddatur dicentis, ut reliqua omnia vera obscurentur: contra in his mendaciorum magistris, una fortuita veritas, etiam publicis mendaciis faciat fidem. Quibus profecto qui maxime confidunt, maxime omnium redduntur infelicitissimi, ut solent superstitiosæ illa nugæ perniciem suis adferre cultoribus, quod in Zoraste, Pharaone, Nabuchodonosore, Cæsare, Crasso, Pompeio, Diorharo, Nerone, Iuliano apostata testatur antiquitas, qui ut his nugis fuere deditissimi, sic earundem confidentia periire infelicitissimi, & quibus lata cuncta promiserant Astrologi, mœsta provenerunt omnia, ut Pompeio Crasso, & Cæsari, quibus neminem eorum, nisi jam senem, nisi domi, nisi cum gloria moriturum promiserunt, attamen quisque eorum male & immature periit. Pertinax profecto & præposterum hominum genus, futura se præscire, qui profiteantur præteritorum & præsentium ignari, & cum omnibus omnia occultissima se dicturos profiteantur, quid in propria domo, quid in thalamo suo fiat, sæpissime nesciunt: cuiusmodi astrologum Morus Anglicus hoc Epigrammate perpulchro taxavit:

*Astra tibi aethereo pandunt sese omnia vati,  
 Omnibus & quæ sint fata futura, monent.  
 Omnibus ast uxor, quod se tua publicat, id te  
 Astra, licet videant omnia, nulla monent.*

*Saturnus procul est, jamque olim cæcus ut ayunt,  
 Nec prope decernens à puero lapidem.*

*Luna verecundis formosa incendit ocellis  
 Nisi virgineam virgo videre potest.*

*Iuppiter, Europen, Martem Venus, & Venerem Mars,  
 Daphnen Sol, Hercen, Mercurius recolat.*

*Hinc factum astrologe est, tuæ cum caput uxor amantes.  
 Sydera significant, ut nihil inde tibi,*

Præterea quam inter se de his ipsis iudiciorum regulis dissentiant Iudæi, Chaldæi, Ægyptii, Persæ, Græci, Arabes, omnibus notum est, & quomodo omnem antiquorum astrologiam abjicit Ptolomæus, & hunc ut defendit Avenrodam, ita lacescit, Albumasar, atque omnes hos lacerat Abraam, Avenazre Hebræus, denique Dorotheus; Paulus, Alexandrinus, Ephestion, Maternus, Aomar, Tebith, Alchindus, Zahel, Messahalla, & fere omnes alii aliter sentiunt & opinantur, & cum quæ dicunt probare vera nequeunt, sola experimenti ratione sese tuentur, nec super ea quidem omnes unanimiter conveniunt: neque minus de domorum proprietatibus, ex quibus omnium eventuum prædictionem venantur discrepant, quæ aliter assignat Ptolomæus, aliter Heliodorus, aliter Paulus, aliter Manlius, aliter Maternus, aliter Porphyrius, aliter Abenragel, aliter Ægyptii, aliter Arabes, aliter Græci & Latini, aliter veteres, aliter recentiores. Quandoquidem & jam initia finesque domorum, quonam modo constituere oporteat, inter eos nondum liquet, cum hæc aliter fabricant antiqui, aliter Ptolomæus, aliter Campanus, aliter Ioannes de Regio monte. unde fit ut suis ipsimet observationibus sibi fidem adimant, cum locis eisdem diversi diversas adscribunt proprietates, initia atque fines. Impium hominum genus, qui quæ solius Dei sunt, tribuunt astris, & nos liberos natos syderum servos faciunt: & cum sciamus Deum creasse omnia bona, illi

stellas aliquas malevolas , & scelerum auctores , &  
 malorum influxuum tradunt, non absque maxima Dei  
 calorumque injuria, statuentes in cælestibus in illo di-  
 vino senatu mala & scelera facienda decerni : & quic-  
 quid a nobis voluntatis culpa perpetratur , quod vitio  
 materiæ in natura præter ordinem accidit, totum impu-  
 tant syderibus. Iam vero & hæreses & infidelitates per-  
 niciosissimas docere non verentur , videlicet dum do-  
 num prophetiæ , vim religionum , arcana conscientiæ ,  
 imperium in demones , virtutem miraculorum, effica-  
 ciam supplicationum, futuræ vitæ statum , omnia pen-  
 dere ab astris, ab illis largiri, ex illis cognosci impia te-  
 meritate fatentur. Dicunt enim ascendente Geminor-  
 um sydere, idque Saturno Mercurioque sub Aquario  
 junctis , in nona cæli plaga nasci Prophetam , ideoque  
 Christum Dominum tot claruisse virtutibus, quia eo in  
 loco Saturnum habuerit in Geminis. Religionum et-  
 iam sectas quibus Iovem præcipuum præficiunt patro-  
 num , per cæterarum stellarum commixtiones distri-  
 buunt, ita ut Iuppiter ille cum Saturno religionem fa-  
 ciat Iudæorum, cum Marte Chaldæorum, cum Sole Æ-  
 gyptiorum , cum Venere Saracenorum , cum Mercurio  
 Christianorum, cum Luna eam , quam futuram dicunt  
 Antichristi : atque Moysen Iudæis Sabbathi diem ex a-  
 strologicis rationibus instituisse religiosum , ideoque  
 errare Christianos , qui diem Sabbathi Iudæorum ri-  
 tu operibus vacantes non feriantur , cum sit illa dies  
 Saturni: Fidelitatem autem cuiusque cum ad homines,  
 tum ad Deum , professamque religionem , conscientiæ  
 etiam arcana à parte solis ac tertia, nona, undecimaque  
 cæli domiciliis deprehendi posse putant, prænoscendi-  
 que hominum cogitationibus , & ut ajunt, intentioni-  
 bus multi multas admodum regulas tradunt , ipsi-  
 que divini omnipotentis miraculosis operibus , puta  
 universalis diluvii, & datæ per Moysen legis , ac virgi-  
 nis puerperio , cælestium configurationes causas præ-  
 faciunt, ac Christi redemptricæ humani generis mortem,  
 Martis opus fuisse fabulantur. Quia & Christum ipsum  
 in miraculis suis horarum electione usum , quibus  
 illum

illum Iudæi lædere non possent, dum ascenderet Hierosolymam: ideoque vetantibus discipulis dixisse: Nonne duodecim horæ sunt diei? Dicunt præterea, si cui Mars in nova cœli domo feliciter locatus fuerit, hunc dæmones ab obsessis sola præsentia expulsum: qui vero Luna atque Iove cum capite draconis in medio cœlo coniunctis, Deo supplicauerit, omnia illum quæcunque petierit, impetraturum, porro futuram vitæ felicitatem à Ioue Saturnoque largiri. Quod si quis Saturnum in Leone feliciter constitutum habuerit in Genesi, eius animam post hanc mortalem vitam innumeris angustiis liberatam, ad cœlum & originis suæ primordia, applicatam diis, transiaturam. Atque tamen istis execrandis nugis perniciosissimisque hæresibus, Petrus Apponentis, Rogerius, Bacon Guido, Bonatus, Arnoldus de Villa nova Philosophi, Alyavensis Cardinalis & Theologus, & plerique alii Christiani nominis doctores, haud absque hæreseos infamia subscribunt, & sese vera hæc expertos esse testari atque tueri audent. Scripsit autem aduersus Astrologos recentioribus annis duodecim libris Ioannes Picus Mirandula copia tanta, ut vix ullum perierit argumentum: tanta autem efficacia, ut hætenus nec Lucius Ealantius acerrimus astrologiæ propugnator, nec alius quisquam huius artis defensor, hanc ab adductis à Pico rationibus potuerit saluare. Is enim probat validissimis argumentis illam non hominum, sed malorum dæmonum fuisse inuentum, quod idem etiam Firmianus ait, per quam illi omnem Philosophiam, medicinam, leges atque religionem in humani generis exterminium nisi sunt abolere. Nam primum quidem religioni fidem adimit, miracula extenuat, providentiam tollit, dum omnia constellationum vi provenire, & à syderibus fatali necessitate pendere docet: insuper vitiis patrocinatur: excusans quasi cælitus in nos descendentibus, bonas quascunque artes contaminat, atque enertit, in primis Philosophiam, rerum causas à veris rationibus ad fabulas traducens, deinde medicinam à naturalibus efficacibusque remediis ad vanas ob-

servationes, perversasque & corpori & animo exitiales superstitiones convertens. Porro leges, mores, & quascunque humanæ prudentiæ artes in totum pessundas cum quo tempore, qua ratione, quibus mediis quid agendum, sola astrologia consuleretur, solaque vitæ & morum & Reipublicæ, & privatæ sceptrâ teneret, tanquam de cœlo omnium trahens auctoritatem, vanaque putarentur cetera omnia, quæ hanc non agnoscerent patronam. Dignissima profecto ars, quam olim etiam demones profiterentur in fallaciam hominum, & in injuriam divinitatis. Iam vero & Manichæorum hæresis arbitrii libertatem in totum tollens & auferens, non aliunde emanavit, quam ex astrologorum de fato falsa opinione atque doctrina. Ex eodem fonte & Basilidis hæresis emanavit, qui trecentos sexaginta quinque cœlos, per successionem & similitudinem ab invicem factos pronuntiavit, & horum ostensionem esse numerum dierum anni, atque singulis eorum certa principia, & virtutes & angelos assignans, atque illis nomina adfingens: esse autem omnium principem Abraxas: quod nomen, juxta Græcam literaturam continet in se trecentum sexaginta quinque, quot videlicet sunt illorum cœlorum locales positiones ab illo commentæ. Hæc ideo narrata sunt, ut cognoscatis astrologiam etiam hæreticorum progenitricem esse. Porro astrologiam hanc divinatoriam, sicut splendidissimi quique explodunt Philosophi, sic Moyses, Esaias, Iob, Jeremias, cæterique antiquæ legis detestantur Prophete, & à Catholicis doctoribus Augustinus, illam à Christiana Religione expellendam censet. Hieronymus hanc idolatriæ genus esse disputat. Rident eam Basilus & Cyprianus, refutant Chrysostomus, Eusebius, & Lactantius, invehuntur Gregorius, Ambrosius, atque Severianus, sanctumque Toletanum Concilium eam prohibet atque damnat etiam in synodo Martini, & abs Gregorio juniore, & Alexandro tertio Pontificibus anathematizata, & à civilibus imperatorum legibus punita. Apud vereres Romanos sub Tiberio, Virellio, Diocletiano, Constantino, Graciano, Valentiniano, Theodosio



dosio Imperatoribus urbe prohibita, ejecta atque punita, ab ipso etiam Iustiniano capitis supplicio percussa, quod ex codice ejus manifestum est.

## CAPUT XXXII.

*De Divinationibus in genere.*

**A**dmonet hic locus etiam de cæteris divinationum artibus dicere, quæ non tam observatione cælestium, quam rerum inferiorum quandam cælestium umbram & imitationem habentium, variciniæ præbent, ut illis intellectis melius cognoscatis hanc astrologicam arborem, de qua tales fructus descendunt, atque abs qua velut Lernæ hydra, multorum capita fera generata est. Inter artes itaque ad divinandum quæstum properantes, Physiognomia, Metoposcopia, Chiromantia, (de qua etiam supra diximus) aruspicia, specularia, & onirocritica, quæ est somniorum interpretatio, ac furentium oracula hic sedem sibi vindicant. Omnia autem hæc artificia nullius solidæ doctrinæ sunt, nec ullis certis rationibus constant, sed de rebus occultis, aut fortuita sorte, aut spiritus agnitione, aut apparentibus quibusdam conjecturis inquireunt, quæ ex quotidianis & longi temporis sumptæ sunt observationibus. Solent enim omnes illæ divinationum prodigiosæ artes, non nisi experientiæ titulo se defendere, & se objectionum vinculis extricare, quoties aliquid supra fidem ac præter rationem doceant polliceanturque, de quibus omnibus sic in lege præceptum est: Non inveniatur in te, qui collustret filium, ducens per ignem & ariolos sciscitatur aut observeat somnia atque auguria, nec sit maleficus, nec incantator, quoniam hæc abominatur dominus.

## CAPUT XXXIII.

*De Physiognomia.*

**H**arum itaque Physiognomia, naturam (ut ait) duccem secuta ex totius corporis inspectione, quæ  
D 5 sunt

sunt animæ & corporis affectiones, quæ hominis fortuna, probabilib. signis se assequi posse præsumit, quatenus hunc Saturnium aut Iovistam, illum Martium aut Solarem, alterum Venereum, Mercurialem, aut Lunarem pronunciat: & ex corporis habitudine illorum horoscopia colligi, ex affectibus paulatim, ut ajunt, ad causas, videlicet astrologicas transcendens, ex quibus postea nugatur quicquid libet.

## CAPVT XXXIV.

*De Metoposcopia.*

**M**etoposcopia autem ex solius frontis inspectione omnia hominum initia, progressus & fines sagacissimo ingenio ac docta experientia se præsentire jactat, ipsa se etiam astrologiæ alumnâ faciens.

## CAPVT. XXXV.

*De Chiromantia.*

**C**hiromantia autem in vola manus pro numero planetarum septem montes effingit, atq; ex lineis, quæ ibi conspiciuntur, quæ hominis complexio, qui affectus, quæ fortuna, sese posse cognoscere arbitratur per linearum harmoniacam correspondentiâ, ceu per cœlestia quædam stigmata nobis à Deo & natura illic impressa, & quæ Deus autore Iob, posuit in manibus hominum, ut inde noscat unusquisque opera sua, quamvis revera divinus Propheta illic, non de chiromantica vanitate, sed de arbitrii libertate locutus fuerit. Præterea tuentur se prædicti divinatores, quod, licet non per rerum causas tamen per signa ab eisdem, similibusve causis impressa, quæ semper sint eadem rebus eisdem, similiaque similibus de effectibus possent judicare: dicuntque his artibus usum quondam Pythagoram, qui adolescentum mores, naturas, ingenia, ex oris, & vultus totiusque corporis filo ac habitu conjectabatur: quemque idoneum judicabat, hunc in disciplinam recipi jubebat. Idem consuevisse Pharaotem Indorum-

dorum regem , narrat Philostratus : verum harum omnium artium errorem non alia ratione nobis impugnare necesse est, nisi ea ipsa, quod deficiunt videlicet omni ratione. Scripserunt tamen de istis , permulti ex antiquis viris gravissimi Hermes , Alchindus , Pythagoras , Pharaotes Indus , Zophirus , Helenus , Prolo-mæus , Aristoteles , Aspharabius : præterea Galenus, Avicenna , Rasis , Iulianus , Maternus , Loxius , Phylemon , Palæmon , Constantinus , Africanus : ex Romanis denique Principibus L. Sylla , & Cæsar Dictator ejus studiosissimi fuere. Ex posterioribus vero , Petrus Apponensis , Albertus Teutonicus , Michaël Scotus , Antiochus Bartholomæus , Coelitis , Michaël Zavonarola , Antonius Cermisonus , Petrus de arca , Andreas Corvus , Tricassus Mantuanus , Ioannes de Indagine , & plerique alii illustres Medici : omnes tamen ultra conjecturas , & experientix observationes tradere queunt nihil. Non esse autem conjecturis illis & observationibus ullam veritatis regulam , ex eo manifestum est , quia figmenta sunt voluntaria , & super quibus ipsi etiam æqualis doctrinæ , & auctoritatis illarum Doctores non concordant. Quæ vehementer delirant , errantque omnes , qui per hæc signa , ultra corporis complexionem , & naturæ dispositionem , mores quoque ipsos , & fortunæ animique affectus prædicere volunt : quod in Zopyri judicio de Socrate satis comprobatur . Nec vobis fidem faciat , quod Appion Grammaticus scriptum reliquit , Alexandrum quendam , tam discrete imaginum similitudines pinxisse , ut ex his Motoposcopus , futuræ aut præteritæ mortis annos dixerit : quod quidem posse iis artibus sciri , non tam incredibile est , quam impossibile , sed solet hoc nugandum hominum genus instinctu malorum demonum sic delirare , trahentium illos ab errore in superstitionem , & ab hac paulatim in infidelitatem.

## CAPVT XXXVI.

*Iterum de Geomantia.*

**G**Geomantiam etiam , de qua & in Arithmetica locuti sumus , quæ projectis punctis , vel casu , vel v quadam deductis , ex quibus per pares & impares numeros , figuras quasdam cælestibus attributas componit per quas diuinatur: idcirco omnes illius scriptores Astrologiæ filiam testantur. Est & alia Geomantiæ species , quam Almadal Arabs introducit , quæ ipsa per conjecturas quasdam à similitudinibus sumptas, ex terræ crepitu, motu, scissura, tumore, vel sponte, vel ab æstu & caumate, aut tonitruis provenientius diuinatur , quæ ipsa etiam inani Astrologiæ superstitione fulcitur, horas & lunationes, & syderum ortus, figurasque coobservans.

## CAPVT XXXVII.

*De Aruspicia.*

**A**Vguriū vero, cuius multæ admodum sunt species, ars ipsa priscis temporibus in magna observatione fuit , ac tanta , ut nihil eorum , quæ ad publica , vel ad privata pertinerent , inauspicate perfecerint. Hac ars antiquissima est , ut tradit Pomponius Lætus , à Chaldeis ad Græcos , apud quos Amphiateus Tyressas, Mopsus Aphilotēs, & Calchas summi augures habiti sunt, à Græcis ad Hetruscos venit, ab illis ad Latinos. Et ipse Romulus augur fuit , & magistratus instituit auguriis confirmari : Dionysius tradit antiquam augurandi artem fuisse , etiam Aboriginum , & Ascanium , priusquam aciem contra Mezentium educeret , augurium captasse : quod ubi felix conspexit , pugnavit atque vicit. Denique Phrygii, Pisidæ, Cilices, Arabes, Umbri, Thusci, & multi alii populi auguria secuti sunt. Lacedæmonii etiam Regibus suis augurem assessorem dederunt, & publico interesse concilio voluere , & apud Romanos augurum collegium. Huic arti fidem fecerunt,

runt, qui docuerunt à cœlestibus corporibus, quædam præfagiorum lumina super animantia, quæque in hæc inferiora descendere: velut signa quædam in eorum motu, situ, gestu, incessu, volatu, voce, cibo, colore, opere, eventu constituta, quibus tanquam insita quædam vi occulta, ac ratio quodam consensu, cum cœlestibus corporibus, quorum viribus afficiuntur, sic conveniant, ut possint omnia hæc præfagire quæcunque cœlestia corpora cogitarunt facere. Ex quo patet hanc divinationem non nisi conjecturas sequi, partim à syderum, ut ajunt influentiis, partim à parabolicis quibusdam similitudinibus sumptas, quibus nihil est fallacius. Quare rident eam Panætius, & Carneades, Cicero, Chrysippus, Diogenes, Antipater, Iosephus, & Philo damnarunt Lex & Ecclesia. Atque hujuscemodi sunt illa Chaldæorum, Egyptiorumque mysteria quæ quondam Hetrusci, deinde Romani, & hodie adhuc superstitiosum hominum vulgus velut oracula adorat.

## CAPVT XXXVIII.

*De Speculatoria.*

**E**X eodem fundamento prodit speculatoria, quæ fulmina & fulgura cæterisque elementorum impressiones, insuper ostenta, portenta, prodigia interpretatur, non tamen alia via, quam conjecturæ, & similitudinis, quam equidem plurimum errare manifestum est, quod omnia naturalia opera sunt non prognostica.

## CAPVT XXXIX.

*De Somnispicia.*

**A**ccedit Onirocritica, quæ est somniorum interpretatio, quorum interpretes proprie conjectores vocantur, quemadmodum canit Euripides:

*Qui bene conjetlat, is vates optimus esto.*

Cui artificio etiam, & quidem magni Philosophi haud parum



parum tribuerunt præcipue Democritus, Aristoteles, & ejus sectator Themistius, atque Sinesius Platonici, sic innitentes exemplis illis somniorum, quæ casus aliquis vera fecit, ut inde nihil frustra somnari suadere conentur. Dicunt enim, quod quemadmodum cœlestes influxus in corporali materia formas produciunt diversas, sic ex eisdem influxibus in potentia phantastica, quæ organica est, phantasmata imprimi cœlesti dispositione effectui cuiuspiam producendo consentanea, maxime vero in somniis, quia animus tunc à corporeis, exterisque curis relaxatus, liberius divinos illos suscepit influxus: unde multa dormientibus in somniis innotescunt, quæ latent vigilantes. Hæc itaque potissimum ratione ipsis somniis veritatis opinionem conciliare nituntur. De causis tamen somniorum tam intrinsecis, quam extrinsecis non omnes in unam sententiam conveniunt: nam Platonici illas referunt in species & notiones animæ concretas. Avicenna in intelligentiam ultimam moventem lunam, medio illius luminis, quo irradiatur phantasia hominum dum dormiunt. Aristot. refert in sensum communem, sed phantasticum. Averroës in imaginativam. Democritus in idola à rebus decisa. Albertus. in influxum superiorum, mediis tamen quibusdā speciebus, quæ continuo desluunt à cœlo: medici in vapores & humores hæc referunt, alii in affectus & curas vigiliæ, aliqui Arabes in potentiam intellectualem, alii dicunt à potentiis animæ & influxu cœli & simulachris simul dependere: Astrologi illa à suis constellationibus causari volunt alii causas illorū in aërem circumstantem, penetrantemque referunt. Scripserunt præterea de somniorum interpretatione Daldianus & Arthemidorus, & circunferuntur libri sub Abraham nomine, quem Philo in libris de Gigantib. & de civili vita asserit somniorum solutiones primū adinvenisse, & alii suo Salomonis & Danielis nominibus in hanc rem conficti in quib. de somniis nihil nisi mera somnia traduntur. Sed ipsi M. Tull. in suis divinationum libris adversus hanc vanitatem, eorumque stultitiam, qui somniis

niis fidem habent, validissimis rationibus disputat,  
quas hic enumerare omitto.

## CAPVT LX.

*De Furore.*

SED (quod fere præterieram) istis somniatoribus,  
Seos etiam adnumeremus, qui furentiam vaticiniis  
divinitatis fidem præbent, eosque qui & præsentium  
notitiam & præteritorum memoriam, omnemque hu-  
manum sensum perdiderunt, divinam futurorum præ-  
scientiam assecutos putant, & quæ sapientes, vi-  
gilantesque nesciunt, videre insanos, & dormien-  
tes, ac si plus quam sanis vigilantibus, intelligenti-  
bus, & præmeditantibus, Deus sit propinquior: in-  
felices profecto homines qui his vanitatibus credunt,  
illisque imposturis obediunt, qui huiusmodi pascunt  
artifices, illorumque veniri ingenia sua, suamque fi-  
dem submitunt. Quid namque aliud putabimus furo-  
rem, quam alienationem humani animi ab ipsis malis  
dæmonibus exagitati, aut per astra, aut per inferiora  
instrumenta, ab immundis spiritibus deducta? quod  
ita expressisse videtur Lucanus, dum inducit Arvum  
Thuscum vatem:

*Fulminis edoctum motus: veinasque calentes.*

*Fibrarum, & motus errantis in aëre pennæ.*

Post lustratam urbem, post mactatam victimam, post  
inspecta exta tandem figulum in hæc verba protulisse  
sententiam.

*Quod cladis genus, o superi qua peste paratis*

*Sævitiæ? extremi multorum tempus in unum.*

*Convenere dies, somniosi frigida celo.*

*Stella nocens nigros, Saturni accenderet ignes.*

*Deucalion eos fodisset Aquarius imbres.*

*Totaque diffuso latuisset in æquore stellus,*

*Si sævum radiis Nemaum Phœbe Leonem,*

*Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,*

*Succen-*

*Succensusque tuis flagrasset curribus aether,  
 Hi cessant ingens, Tu qui flagrante minacem  
 Scorpion incendis cauda Chelasque perurris.  
 Quid tantum Gradiue paras, nam mitis in alto  
 Iuppiter occasu premitur, Venerisque salubre  
 Sydus habet motuque celer Cyllenius hæret.  
 Et cælum Mars solus habet, cum signa meatus  
 Deferuere suos, mundoque obscura feruntur.  
 En si fieri nimium fulget latus Orionis,  
 Imminet armorum rabies ferrique potestas  
 Confundet jus omne manu, scelerique nefando,  
 Nomen erit virtus multosque exhibit in annos.*

Omnia itaque hæc divinationum artificia in ipsa Astrologia suas radices & fundamenta habent. Nam siue corpus, vultus, manus inspecta sunt, siue somnium, siue prodigium visum sit, siue auspiciū, siue furor afflaverit, cæli figuram erigendam consulunt, ex cujus indiciis, una cum similitudinum, signorumque conjecturis significatorū venantur opiniones: ita divinationes omnes Astrologiæ artem, usumque sibi deposcunt, ut hanc veluti clavem, ad omnium arcanorum notitiam necessariam fateantur. Quare omnes hæc divinationum artes, quantum absint à veritate, palam sese offerunt ex eo, quod principiis utantur, tam manifeste falsis ac Poëtica temeritate confictis: quæ cum nec sunt, nec fuerunt, nec erunt unquam, tamen causas & signa eorum esse solent quæ sunt rerum eventus, contra apertam veritatem in illa referentes.

## CAPVT XLI.

*De Magia in Genere.*

**E**Xigit etiam hic locus ut de Magia dicamus: nam & ipsa cum Astrologia sic conjuncta, atque cognata est, ut, qui Magiam sine Astrologia profiteatur is nihil agat, sed tota aberret via. Suidas Magiam à Magis & nomen, & originem traxisse putat. Communis opinio est nomen esse Persicum, cui adstipulantur Porphyrius,

phyrius, & Apuleius, & significare eorum lingua, idem quod sacerdotem sapientem, sive Philosophum. Magia itaque omnem Philosophiam, Physicam, & Mathematicam complexa, etiam vires religionum illis adiungit: hinc & Goetiani, & Theurgiam in se quoque continet. Qua de causa Magiam plerique bifariam dividunt, in naturalem videlicet & cæremonialem.

## CAPVT XLII.

*De Magia Naturali.*

Naturalem Magiam, non aliud putant quam naturalium scientiarum summam potestatem, quam idcirco summum Philosophiæ naturalis apicem, ejusque absolutissimam consummationem vocant: & quæ sit activa portio Philosophiæ naturalis, quæ naturalium virtutum adminiculo ex mutua earum & opportuna applicatione opera edit, supra omnem admirationis captum. Magia Æthiopes maxime & Indi urebantur, ubi herbarum & lapidum, cæterorumque ad id spectantium facultas suppetebat. Ejus meminisse volunt Hieronymum ad Paulinum, ubi ait. Apollinum Tyanæum fuisse magum seu Philosophum, ut Pythagorici. Ejus etiam generis fuisse magos, qui Christum natum muneribus, invisentes adoraverunt, quos Evangeliorum interpretes exponunt Chaldæorum philosophos: quales fuere Hiarchas apud Brachmanas. Tespion apud Gymnosophistas. Budda apud Babylonios, Numa Pompilius apud Romanos, Zamolxides apud Thracas, Abbaris apud Hyperboreos, Hermes apud Ægyptios, Zoroastes Oromasi filius apud Persas. Nam Indi & Æthiopes & Chaldæi, & Persi hac maxime præcelluere magia: qua idcirco (ut narrat Plato in Alcibiade) impuuntur Persarum regum filii, ut ad mundanæ Reipublicæ imaginem, suam & ipsi Rempublicam administrare, distribuereque condiscant: & Cicero in divinationum libris ait, neminem apud Persas regno potiri: qui prius Magiam non didicerit. Magia itaque naturalis ea est  
quæ

quæ rerum omnium naturalium atque cœlestium vires contemplata, earundemque sympathiam curiosa indagine scrutata, reconditas ac latentes in naturâ potestates ita in apertum producit: inferiora superiorum dotibus tanquam quasdam illecebras sic copulans, per eorum mutuam applicationem adinvicem, ut exinde stupenda sæpe consurgant miracula, non tam arte quam naturâ, cui se ars ista ministram exhibet hæc operanti. Nam magi, ut naturæ accuratissimi exploratores, conducentes ea, quæ à naturâ præparata sunt, applicando activa passivis, sæpissime ante tempus à naturâ ordinatum effectum producunt, quæ vulgus putat miracula, cum tamen naturalia opera sint, interveniente sola temporis præventionē: ut si quis in mense Martio rosas producat, & maturas vuas aut satas fabas, vel petroselinum intra paucas horas excrecere faciat in perfectam plantam, & ita majora, ut nubes, pluvias, tonitrua, & diversorum generum animalia, & rerum transmutationes quam plurimas, cujusmodi multas fecisse se jactat Rogerius Bachon, pura & naturali magia. Scripserunt de illius operibus Zoroastes, Hermes, Evantes Rex Arabum, Zacharias Babylonius, Ioseph Hebræus, Bocus Aaron, Zenotenus, Kirannides, Almadal, The-  
del, Alchindus, Abel, Ptolomæus, Geber, Zahel, Nazabarub, Tebiti Erith, Salomo, Astropho, Hipparchus, Alemeon Apollonius, Tryphon & plerique alii, quorum aliqua opera adhuc integra, & pleraque fragmenta adhuc extant, & ad manus meas aliquando pervenerunt. Ex recentioribus vero scripserunt in naturali magia pauci, & illi quidem pauca, ut Albertus, Arnoldus de villa nova, Raymundus, Lullus, Bachon & Aponus, & author libri ad Alphonsum sub picatricis nomine editus, qui tamen una cum naturali magia plurimum superstitionis admiscet, quod quidem fecerunt & alii.



## CAPVT. XLIII.

*De Magia Mathematica.*

**S**Vnt præterea alii naturæ sagacissimi æmulatores in-  
 quisitoresque audacissimi, qui absque naturalibus  
 virtutibus ex solis mathematicis disciplinis, adscitis  
 calorum influxibus, sese naturæ operum similia produ-  
 cere posse pollicentur, ut corpore euntia vel loquen-  
 tia, quæ tamen non habeant virtutes animalis, qualis  
 fuit columba Archytæ lignea, quæ volabat, & statux  
 Mercurii, quæ loquebantur, & caput æneum ab Alber-  
 to Magno fabricatum, quod locutum perhibent. Ex-  
 celluit in istis Boëtius vir maximi ingenii & multipli-  
 cis eruditionis: ad quem de istiusmodi scribens Cassio-  
 dorus: Tibi, inquit, ardua cognoscere, & miracula  
 monstrare propositum est, tuæ artis ingenio metalla  
 mugiunt. Diomedes in ære gravius buccinatur, æneus  
 anguis insibilat, aves simulatae sunt, & quæ vocem pro-  
 priam nesciunt, habere dulcedinem cantilenæ proban-  
 tur, emittere parva de illa referimus, cui calum imitari  
 fas est. De istis puto artificiis dictum est, quod apud Pla-  
 tonem legimus in undecimo de legibus. Ars data est  
 mortalibus, qua res posteriores quasdam generarent,  
 non quidem veritatis & divinitatis participes, sed si-  
 mulacra quædam sibi ipsis cognata deducerent, atque  
 eousque progressi sunt magi hominēs audacissimi om-  
 nia perpetrare, favente maxime antiquo illo & valido  
 serpente scientiarum pollicitatore, ut similes illi tan-  
 quam simiæ, Deum & naturam æmulari conarentur,

## CAPVT XLIV.

*De Magia Venefica.*

**E**St præterea naturalis magiæ species, quam venefi-  
 cam sive pharmaciam vocant; quæ populis, philtris  
 variis-

variisque veneficiorum medicamentis perficitur, cuiusmodi Democritus confecisse legitur, quo boni, felices, fortunatique filii gignantur: & aliud, quo avium voces rite intelligamus, sicut de Apollonio narrant Philostratus atque Porphyrius. Virgil. etiam de quibusdam herbis Ponticis locutus, dixit:

*Hic ego saepe lupum fieri, & se condere sylvis.*

*Merim, saepe animas imis exire sepulchris,*

*Atque satas alio vidi traducere menses.*

Et Plinius narrat quendam Demarchum Parrhasium in sacrificio, quod Arcades Iovi Lycæo humana hostia faciebant immolati pueri extra degustasse, & in lupum se convertisse: propter quam hominum in lupos imutationem putat Augustinus Pan Lycæo & Iovi Lycæo nomen esse impositum. Narrat idem Augustinus dum esset in Italia, quasdam foeminas magas, Circes instar, dato viatoribus veneficio in caseo, eos in jumenta vertisse: cumque portassent quæ placuissent onera, rursus in homines restituisse, idque patri cuidam Præstantio tunc accidisse. Sed & ne quis hæc putet omnino deliramenta esse & impossibilia, is recorderetur quomodo sacrae literæ narrant. Nabuchodonosor Regem mutatum in bovem & septem annis fœno vixisse, tandem Dei misericordia in hominem rediisse: cuius corpus post mortem illius filius Evilmerodach in escam dedit vulturibus, ne quando resurgeret à mortuis, qui jam de bestia redierat in hominem, & huiusmodi plura de magis Pharaonis narrat Exodus. Verum de iis, sive magis, sive veneficis loquitur Sapiens, dum dicit: Exhorruisti illos Deus, quia horribilia opera tibi faciebant, per medicamina. Illud præterea vos scire volo, non solum naturalia scrutari hos magos, verum etiam ea quæ naturam comitantur, ac quodam modo exuunt, ut motus, numeros, figuras, sonos, voces, conventus, lumina & animi affectus atque verba. Sic Psylli & Marfi convocabant serpentes, alii aliis, deprimentes fugabant, sic Orpheus Argonautarum tempestatem hymno compescuit, & Homerus narrat Vlyssi sanguinem urbis restrictum: & in lege duodecim tabularum, iis qui

menses

meses excantassent, poena constituta est, ut non dubium sit, magos etiam solis verbis & affectibus aliisque similibus non in seipsos modo, sed etiam in res extraneas saepe mirum aliquem producere effectum. Quae omnia non secus vim insitam in res alias profunderere, illasque ad se trahere vel abs se repellere, seu alio quovis modo efficere putant, quam magnes ferrum, & succinum paleas trahunt, sive adamas, & alium magnetem ligant, sicque per hanc rerum gradariam ac concatenatam sibi sympathiam non solum dona naturalia & caelestia, sed etiam intellectualia & divina Iamblichus, Proculus atque Sinesius ex magnorum sententia desuper suscipi posse confirmant, quod Proclus in libro de sacrificio & magia fatetur, scilicet per huiusmodi rerum consensum magos etiam numina evocare solitos, Ad tantam enim quidam eorum devoluti sunt insaniam, ut ex diversis stellarum constellationibus per temporum intervalla & quadam proportionum ratione rite observatis constructam imaginem caelorum nutu vitae intellectusque spiritum accepturam putant, quo consulentibus illam, respondeat: & occultae veritatis arcana revelet. Hinc patet hanc naturalem magiam nonnunquam in Goetiam & Theurgiam reclinatam sapissime malorum daemonum vatrumentis erroribusque obretiri.

## CAPVT XLV.

*De Goetia & Necromantia.*

CERemonialis autem magiae partes sunt, Goetia atque Theurgia. Goetia immundorum spirituum commertiis inauspicata, nefariae curiositatis ritibus, illicitis carminibus & deprecamentis concinnata, omnilegum placitis est exterminata & execrata. Huius generis sunt, quos necromanticos & maleficos hodie nuncupamus.

*Gens irrisa deis, maculanda, callida, celi,  
Quas genuit natura, mali qui sydera mundi.*

*Iuraque*

*Iuraque fixarum possunt pervertere rerum,  
Nam nunc stare polos & fulmina mittere norunt,  
Æthæra sub terras adigunt, montesque revellunt.*

Hi sunt ergo, qui defunctorum inclamant animas, & illi, quos veteres dicebant epodos, qui excantant pueros, & in eloquium oraculi eliciunt, & qui dæmones paredros circumferunt, quale quiddam de Socrate legimus, & qui, ut dicitur, spiritus pascunt in vitro, per quos se prophetare mentiuntur. Et hi omnes bifariam procedunt, nam alii dæmones malos virtute quadam maxime diuinorum nominum adiuratos advocare & cogere student, quippe cum omnis creatura timeret & reueretur nomen illius, qui fecit eam, non mirum si Goetici, & quique etiam infideles, Pagani, Iudæi, Sarceni, & cuiuscunq; prophani collegii siue sectæ homines diuini nominis invocatione dæmones astringant. Alii autem nefandissimi, detestando, & omnibus ignibus plectendo scelere se dæmonibus submittentes, illis sacrificant & adorant, idololatriæ & vilissimæ deiectiones rei effecti sunt, quibus criminibus etsi priores non sunt obnoxii, tamen manifestis periculis se exponunt. Nam etiam coacti dæmones inuigilant, semper quò errantes nos decipiant, Ex horum vero Goeticorum anagyri profluxerunt omnes isti tenebrarum libri, quos improbata lectionis Vlpianus Iureconsultus appellat, protinusque corrumpendos esse statuit. Cuiusmodi primus excogitasse dicitur Zabulus quidam illicitis artibus deditus, deinde Barnabas quidam Cyprius, & hodie adhuc confectis titulis circumferantur libri, sub nominibus Adæ Abelis, Enoch, Abrahæ, Salomonis: item Pauli, Honorii, Cypriani, Alberti, Thomæ, Hieronymi, & Eboracensis cuiusdam. Quorum nugæ stulte secuti sunt Alphonsus Rex Castellæ, Robertus Anglicus, Bacon, & Apponus, & plerique alii deplorati ingenii homines. Præterea non homines modo, & Sanctos & Patriarchas, & Angelos Dei tam execrabilium dogmatum fecerunt auctores, sed & libros à Raziøle & Raphaële, Adami & Tobie angelis traditos ostentant: qui libri tamen acutius inspicienti, suorum præcepto-  
rum

rum canonem , rituum consuetudinem , verborum & characterum genus , extructionis ordinem , insulsam phrasim , aperte sese produnt , non nisi meras nugas ac imposturas continere , ac posterioribus temporibus ab omnis antiquæ magiæ ignaris perditissimis perditionum artificibus esse conflatos , ex prophanis quibusdam observationibus nostræ religionis caeremoniis permixtis , insitisque ignotis multis nominibus & signaculis , ut perterreant rudes & simplices , & stupori sint insensatis , & his qui nesciunt bonas literas. Neque tamen propterea patet has artes fabulas esse : nam nisi reuera essent , atque per illas multa mira ac noxia fierent , non tam arcte de illis statuissent diuinæ ac humanæ leges , eas exterminandas esse de terra. Cur autem Goetici illi solis malis vtantur dæmonibus , ea ratio est , quia boni Angeli difficile comparent , quia Dei iussum exspectant , nec nisi mundis corde & vita sanctis hominibus congregiuntur : mali autem faciles se exhibent ad inuocandum falso faventes & diuinitatem mentientes , semper præsto , ut astu suo decipiant , ut venerentur , ut adorentur. Et quia mulieres secretorum audiores sunt ac minus cautæ , atque in superstitionem proclives faciliusque illuduntur , adeo illis se præbent faciliores , faciuntque ingentia prodigia , cuiusmodi de Circe , de Medea ; de aliis canunt poëtæ , testatur Cicero , Plinius , Seneca , Augustinus , & multi alii , tum Philosophi , tum Catholici doctores & historici , ipse etiam sacræ literæ. Nam in libris Regum legimus Phytionissam mulierem , quæ erat in Endor , euocasse animam Samuelis Propheta , licet plerique interpretentur non fuisse animam Propheta , sed malignum spiritum , qui illius sumpserit imaginem. Tamen Hebræorum magistri dicunt , quod etiam Augustinus ad Simplicianum fieri non potuisse non negat , quia fuerit verus spiritus Samuelis , qui ante completum annum à discessu ex corpore facile euocari potuit , prout docent Goetici. Quinetiam magi necromantici illud naturalibus quibusdam viribus ac vinculis fieri posse autumant , sicut nos in libris nostris de occulta Philosophia



phia tractavimus : ideoque antiqui patres rerum spiritualium periti non sine causa ordinaverunt ut corpora mortuorum sepelirentur in loco sacro , in luminibus socientur , aqua benedicta aspergantur , thure incenso suffumigentur , & expientur orationibus quousque super terram extiterint. Nam ut ajunt magistri Hebræorum , omne corpus nostrum & carnale animal , quicquid in nobis super materia carnis male disposita innititur , relinquitur in cibum serpenti , & , ut ipsi vocant , Azazeli , qui est dominus carnis & sanguinis , & princeps hujus mundi , & vocatur in Levitico princeps desertorum , cui dictum est in Genesi : Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Et in Isaia : Pulvis panis tuus , hoc est , corpus nostrum creatum ex pulvere terræ , quamdiu non fuerit sanctificatum & transmutatum in melius , ut non amplius serpentis , sed Dei effectum , videlicet ex carnali spirituale , juxta verbum Pauli dicentis : Seminatur quod animale est , & resurget quod spirituale est. Et alibi : Omnes quidem resurgent , sed non omnes immutabuntur , quia multi remansuri sunt , in perpetuum cibum serpentis. Hanc itaque turpem & horridam carnis materiam , ac serpentis cibum morte deponimus , illam aliquando in meliorem sortem , & spirituales transmutatas reassumpturi , quod erit in resurrectione mortuorum. Etiam factum est in his , qui primitias resurrectionis degustarunt , & multi hoc ipsum virtute deifici spiritus in hac vita consecuti sunt : Enoch , & Helias , & Moyses , quorum corpora transmutata in naturam spirituales non viderunt corruptionem , nec , sicut cætera cadavera potestati serpentis relicta sunt. Atque hæc est illa disceptatio Diaboli cum Michaële de corpore Moyfi , cujus meminit in epistola sua Iudas. Sed de Goetia & Necromantia hæc satis.

## CAPUT. XLVL

*De Theurgia.*

**T**Heurgiam vero plerique putant haud illicitam , quasi hæc bonis angelis , divinoque numine regatur;

tur: cum sæpissime tamen sub Dei & angelorum nominibus malis dæmonum fallaciis obstringatur. Non solum siquidem naturalibus viribus, sed etiam certis ritibus ac cæremoniis cœlestes, & per illas divinas virtutes nobis conciliamus & attrahimus, de quibus multis regulis antiqui magi editis voluminibus pertractant. Omnium autem cæremoniarum pars maxima in munditia servanda consistit: primum quidem animi, deinde etiam corporis, & eorum quæ circa corpus sunt, ut in cute, in vestibus, in habitaculis, in vasīs, in utensilibus obligationibus, hostiis, sacrificiis, quorum munditia ad divinorum consuetudinem & contuitum disponit, & in sacris summo opere efflagitur juxta verba Esaia: Lavamini & mundi estote, & auferite malum cogitationum vestrarum. Immunditia vero, quæ aërem frequenter & hominem inficit, mundissimum illum cælestium & divinorum influxu disturbat, & mundos Dei spiritus fugat. Verum nonnunquam immundi spiritus & deceptrices potestates, ut venerentur & adorentur pro diis etiam hanc munditiam exquirunt, ideo hic maxima opus est cautela de quibus late in libris nostris de occulta Philosophia disseruimus. Verum de hac Theurgia, sive divinorum magia plura disputans Porphyrius, tandem concludit Theurgicis consecrationibus posse quidem animam hominis idoneam reddi ad susceptionem spirituum & angelorum, ad videndos deos: reditum vero ad Deum, hac arte præstari posse, inficiatur omnino. Ejus itaque scholæ sunt ars Almadel, ars notoria, ars paulina, ars revelationum, & ejusmodi superstitionum perplura, quæ eo ipso sunt perniciosiora, quo apparent imperitis diviniore.

## CAPVT XLVII.

*De Cabala.*

**V**erum occurrunt hic mihi verba Plinii, qui, est & alia, inquit, magicis factio, à Moyse etiamnum  
E & La-

& Latopzæ Iudæis pendens , quæ verba me de Cabala Iudzorum commonefaciunt , quam in monte Sina à Deo ipso Moyfi datam , penes Hebræos constans opinio est ; ac deinceps successionem gradus circa literarum monumenta, usque in Ezre tempora posterioribus sola viva voce tradita , quemadmodum Pythagorica dogmata olim ab Archippo & Lyfiade , qui in Græcia Thebis scholas habuere tradebantur , in quibus discipuli memoriter doctorum præcepta tenentes , ingenio & memoria pro libris utebantur : sic & Iudæi quidam literas aspernati , in memoria & observatione ac vocali traditione hanc collocarunt: unde cabala ab Hebræis, quasi solo auditu unius ab altero receptio nuncupata est. Ars ut refertur, pervetusta , nomen autem non nisi recentibus temporibus apud Christianos cognitum. Ejus vero duplicem tradunt scientiam , unam de Bresith , quam & Cosmologiam vocant , videlicet rerum creatarum, naturalium, & cœlestium vires explicantem , & legis Bibliæque arcana Philosophicis rationibus exponentem , quæ profecto hac ratione nihil differt à magia naturali , in qua Salomonem regem præstitisse credimus. Legitur namque in sacris Hebræorum historiis , illum disputare solitum à Cedro Libani usque ad Hyslopum; nam de jumentis, volucris, reptilibus & piscibus, quæ omnia magicas quasdam naturæ vires præ se ferre possunt. Ipse quoque inter posteriores Moyse Ægyptius in expositionibus suis super Pentateuchū & plures Thalmudistæ hanc infecuti sunt. Alteram vero ejus scientiam vocant de marcana , quæ est de sublimioribus divinarum , Angelicarumque virtutum ac sacrorum nominum & signaculorum contemplationib. quædam, quasi symbolica Theologia, in qua literæ , numeri , figuræ , res & nomina , & elementorum apices ac lineæ , puncta & accentus , omnia sunt profundissimarum rerum & magnorum arcanorum significativa. Hanc rursus bifariam secant , in Arithmantiam , videlicet quæ notariæ con vocatur , de angelis, virtutibus, nominibus signaculisq; etiam demonū, ac animarum conditionibus tractans , atque in theomantia,

mantia, quæ divinæ majestatis mysteria, emanationes, sacraque nomina & pentacula scrutatur: quam qui norit, hunc ajunt admirandis pollere virtutibus: ita quod dum velit, futura omnia præsciat, tori naturæ imperet, in dæmones & angelos jus habeat & miracula faciat. Hac putant Moysen tot signa edidisse, virgam in colubrum, aquas in sanguinem vertisse: ranas, muscas, pediculos, locustas, bruchos, ignem cum grandine, vesicas & tabes Ægyptiis immisisse, primogenitum omne ab homine usque ad pecus interemisse, suosque deducentem mare aperuisse, fontem de petra, coturnices de cælo produxisse, aquas amaras dulcorasse, fulgura & nubes per diem, columnam ignis per noctem suis præmisisse, vocem Dei viventis ad populum de cælis devocasse, arrogantes igne, murmurantes lepra percussisse male merentes subita strage, alios terræ hiatus absorptos affecisse, populum cælesti cibo pavisse, serpentes placasse venenatos, curasse numerosam turbam ab infirmitate, vestes eorum à corrosione conservasse, & hostium victricem reddidisse: hac denique miraculorum arte & Iosue stare Solem præcepisse, Eliam ignem in adversarios à cælo devocasse, puerum mortuum vitæ restituisse. Daniele leonum ora perstrinxisse, tres pueros camino æstuantis incendii carmina succinisse. Porro hac arte astruunt perfidi Iudæi etiam Christum tam admiranda fecisse: Salomonem quoque hanc percalluisse, atque ex ea artem contra dæmones eorundemque vincula & conjurationum modos, ac contra morbos excantamenta tradidisse, ut auctor est Iosephus. Verum ego Deum Moyli cæterisque Prophetis multa quæ continerentur sub cortice verborum legis prophano vulgo non communicanda mysteria retexuisse, ut non dubito: sic hanc quam jactant Hebræi, Cabali artem quam ego multo labore aliquando scrutatus sum, non nisi meram superstitionis rapsodiam, ac theurgicam quandam magiam agnosco. Quod si (quod Iudæi jactant) à Deo profecta, ad vitæ perfectionem, ad hominum salutem, ad Dei cultum, ad intelligentiæ veritatem conduceret: profecto spiritus ille veritatis, qui

repudiata Synagoga, venit ad nos docere omnem veritatem, hanc usque in hæc postrema tempora suam non celasset Ecclesiam, quæ profecto omnia novit quæ sunt Dei, cujus benedictio baptismus, cæteraque salutis Sacramenta revelata & perfecta sunt omni lingua, uniuscujusque enim linguæ par est, & eadem virtus modo par sit & eadem pietas: nec est aliud nomen in cælis, nec in terra in quo oporteat nos salvos fieri, & in quo operemur virtutem, præter unum nomen Iesu, in quo recapitulantur & continentur omnia. Hinc Iudæi in divinis nominibus peritissimi: parum aut nihil post Christum operari possunt, sicut præsci illorum patres. Quod autem experimur, & videmus huius artis, ut vocant revolutionibus sæpe miras magnorum mysteriorum à sacris literis extorqueri sententias, totum hoc nihil aliud est quam lusus quidam allegoriarum, quas otiosi homines in singulis literis & punctis & numeris occupati, quod hæc lingua & scribendi ritus facile patiuntur, pro eorum arbitrio fingunt atque refingunt: quæ etsi nonnunquam magna sonent mysteria: nihil tamen probare nec evincere queunt: quin iuxta verba Gregorii eadem facilitate contemnere liceat, qua asseruntur. Confinxit simili artificio pleraque Rabanus monachus, sed latinis characteribus & versibus, insertis variis imaginibus, qui quaque versus lecti per quælibet superficiem, ac imaginum lineamenta sacrum aliquod enunciant mysterium, depictæ illic historię repræsentativum, quæ etiam ex prophæticis literis extorqueri posse nemo ignorat, qui Valeriæ Probx, ex Virgilii carminibus compositos de Christo centones legerit: quæ omnia & ejusmodi sunt speculationes otiosorum hominum. Quod autem ad miraculorum operationem attinet, neminem vestrum puto tam stolidæ cervicis, qui de iis credat aliquam habere artem vel scientiam. Est itaque nihil aliud hæc Iudæorum cabala, quam perniciosissima quædam superstitio, qua verba & nomina, & literas sparsim in Scriptura positas, pro arbitrio suo colligunt, dividunt, transferunt: & alterum ex altero facientes solvunt membra veritatis, sermones,



mones, inductiones, & parabolas hinc inde ex proprijs fictionibus construentes : aptare illis volunt eloquia Dei infamantes Scripturas, & dicentes sua figmenta ex illis constare, calumniantur legem Dei per impudenter extortas supputationes dictionum, syllabarum, literarum, numerorum, tentant violentas & blasphemias, perfidie suae inferre probationes. Præterea iis nugis inflati, ineffabilia Dei mysteria & quæ sunt supra Scripturam arcana, sese invenire, & scire jactant, per quæ etiam prophetare, & virtutes & miracula sese perficere, sine rubore magnaue audacia mentiri non erubescunt. Sed accidit illis, quod cani Æsopico, qui pane relicto & in umbram ejus inhians perdidit escam: sic perfidum hoc & duræ cervicis hominum genus, semper umbris Scripturæ occupatum, & circa illas vanitates sua artificiosa, sed superstitiosa cabala impetum faciens, amittit panem vitæ æternæ, & inanibus nominibus depastum perdit verbum veritatis. Ex hoc Cabalisticæ superstitionis Iudaico fermento prodierunt (puto) Ophitæ, Gnostici & Valentiniani hæretici, qui ipsi quoque cum discipulis suis Græcam quandam Cabalam commenti sunt, omnia Christianæ fidei mysteria pervertentes, & hæretica pravitate ad Græcas literas & numeros pertrahentes, ex illis construentes corpus quod vocant veritatis, docentes, absque illis literarum & numerorum mysteriis non posse in Evangelicis literis inveniri veritatem, quia variæ sunt & alicubi sibi repugnantes, plenæque parabolis scripturæ, ut videntes non videant & audientes non audiant, & intelligentes non intelligant, sed cæcis & errantibus juxta suæ cæcitatis & erroris capacitatem propositas : latentem vero sub illis sinceram veritatem solis perfectis non perscripta, sed per vivæ vocis successivam pronunciationem esse creditam, atque hanc esse illam Alphabetariam & Arithmanticam Theologiam, quam Christus secreto manifestavit Apostolis, & quam Paulus se loqui dicit non nisi inter perfectos. Cum enim hæc altissima sint mysteria, ideo non scripta esse, nec scribi, sed in silentio scrutari apud sapientes, in abscondito secum illa custodientes. Sapiens autem

apud eos nemo , nisi qui maxima hæreseos monstra fabricare novit.

## CAPVT XLVIII.

*De Præstigiis.*

**S**Ed redeamus ad Magiam , cujus particula etiam est Præstigiorum artificium, hoc est illusionum, quæ secundum apparentiam tantum fiunt, quibus magi phantasmata edunt , multaue miracula circulatoriis fraudibus ludunt & somnia immittunt : quod non tam Goeticis incantamentis & imprecationibus demonumque fallaciis , quam etiam certis fumigiorum vaporibus, luminibus, Phyltris , collyriis , alligationibus & suspensionibus , præterea anulis , imaginibus , speculis , similibusque magicæ artis pharmacis & instrumentis naturali cælestique virtute perpetratur. Multa & manuum prompta subtilitate , & industria fiunt , cujusmodi ab histrionibus & jocularioribus quotidie fieri videmus, quos idcirco chirosophos, hoc est, manu sapientes appellamus. Extant de hoc artificio liberi præstigiorum Hermetis & quorundam aliorum : legimus quoque Paseten quendam præstigiatores, refertissimum convivium hospitis monstrare solitum, idque cum libuit rursus evanuisse, discumbentibus omnibus fame ac siti elusis. Numam Pompilium etiam istiusmodi præstigiis usum legimus. Sed & doctissimum Pythagoram id ridiculum aliquando factitasse , quæ collibisset, sanguine perscriberet in speculo , quo ad plenum luminis lunæ orbem obverso stanti à tergo res exaratas in disco lunæ commonstrasse. Huc spectat etiam quicquid de hominum transmutationibus legitur deætantatum , à poëtis creditum , ab historicis & à nonnullis Christianis Theologis insuper à sacris adsertum. Sic apparent homines asini vel equi , vel alia animalia oculis fascinatiis, aut perturbato medio , idque arte naturali. Nonnunquam etiam hæc fiunt à bonis & malis spiritibus , seu ad bonorum preces ab ipso Deo, sicut

sient in sacris literis legimus de Helisæo Propheta , obfesso ab exercitu Regis Syriæ , vallantis Dothain : verum puris & apertis à Deo oculis ista non possunt illudere. Sic mulier illa quæ à vulgo jumentum judicabatur, Hilarioni non jumentum , sed quod erat mulier, videbatur. Ea igitur quæ hoc modo secundum apparentiam fiunt , præstigia dicuntur : quæ autem fiunt permutantium aut transferentium , ut de Nabubhodonosor aut messibus ad alios agros traductis , de his diximus superius. Verum de hac præstigiorum arte sic ait Iamblichus. Quæ præstigiati seu fascinati imaginantur , præter imaginativam nullam habent actionis essentia veritatem. Ejusmodi namque artificii finis est, non sufficere simpliciter , sed usque ad apparentiam imaginamenta porrigere , quorum mox nullum compareat vestigium. Iam itaq; ex his quæ dicta sunt patet, non aliud esse magiam qnam complexum idololatriæ , astrologiæ,superstitiosæque medicinx. Iamque etiam à magis magna hæreticorum caterva in Ecclesia orta est, qui sicut Iamnes & Iambres resisterunt Moyfi : sic illi resisterunt Apostolicæ veritati. Horum princeps fuit Simon Samaritanus, qui Romæ sub Claudio Cæsare propter hanc artem statua donatus est, cum hac inscriptione: simoni sancto Deo. Ejus blasphemias copiose narrant Clemens , Eusebius & Irenæus. Ex hoc Simone tanquam ex hæresum omnium seminario per multas successiones monstrosi Ophitæ, turpes Gnostici, impii Valentiniani , Cerdoniani , Marcionistæ , Montaniani , & multi alii hæretici prodierunt propter quæstum & inanem gloriam , mentientes adversus Deum , utilitatem nullam neque beneficia hominibus præstantes, sed decipientes, & in perniciem & in errorem mittentes, & qui credunt illis , confundentur in judicio Dei. Verum de magicis scripsi ego juvenis adhuc libros tres, amplo satis volumine, quos de occulta Philosophia nuncupavi, in quibus quidquid tunc per curiosam adolescentiam erratum est, nunc cautior hac palinodia recantatum volo : permultum enim temporis & rerum in his vanitatibus olim contrivi. Tandem hoc

profeci, quod sciam, quem iis rationibus oporteat alios ab hac pernicie dehortari. Quicumque enim non in veritate, nec in virtute Dei, sed in elusione dæmonum secundum operationem malorum spirituum divinare & prophetare præsumunt, & per vanitates Magicas, exorcismos, incantationes, amatoria, agogima & cætera opera dæmoniarum, & idololatriæ fraudes exercentes, præstigia & phantasmata ostentantes, mox cessantia miracula sese operari jactant: omnes hi cum lamine & Mambre, & Simone Mago æternis ignibus cruciandi destinabuntur.

## CAPVT XLIX.

*De Philosophia naturali.*

CÆterum nunc ad ulteriora procedamus, ipsiusque Philosophiæ placita, & quæ naturam ipsam scrutantur, rerumque principia & fines vasis syllogismis inquirunt, scientias investigemus. Quæ profecto quam habeant certitudinem aliam à doctorum suorum fide, omnis homo ignorat. Hanc primo Poëtæ professi sunt, è quibus Prometheus, Linus & Musæus & Orpheus, porro Homerus primi inventores numerantur. Philosophia itaque nunc, quam nobis veritatem præstare poterit, quæ ex ipsa Poëtarum nugis fabulisque progenita est, quod ira esse manifestis indicis probat Plutarchus, omnes videlicet Philosophorum sectas ab Homero principium sumpsisse: ipseque Aristot. fatetur etiam Philosophos natura Philomithos, hoc est, fabularum studiosos esse. Sectas Philosophorum alii novem, alii decem, sed multo majori numero illas Varro partitus est. Quod si quis etiam omnes Philosophos in unum congregaverit, adhuc inter eos constare non poterit, quæ secta potior dicenda sit, quorum dogmatibus potius parendum: adeo circa singula inter se pugnant atque dissentiunt, perpetuamque hanc per secula litem alunt, & quod (ait Firmianus) unaquæque secta omnes alias evertit, ut se suasque

quæ confirmet : nec ulla alteri sapere concedit , ne se desipere fateatur. Cumque de singulis Philosophis disputat & opinatur , de nullis certa est : unde Philosophos an inter bruta , an inter homines numerem plane nescio : brutis siquidem præstare videntur , eo quod rationem habeant & intelligentiam , homines autem quomodo erunt , quorum ratio nihil constans persuadere potest , sed semper in lubricis opinionibus vacillat , quorum intellectus ad omnia incertus non habet , quod teneat aut sequatur : idque nunc ita esse , diffusius ostendamus.

## CAPVT. L.

*De Princip. Rerum Naturalium.*

**N**Am in primis de rerum naturalium principiis , super quibus tota hæc facultas fundatur , acerrima pugna inter gravissimos Philosophos certatur , & adhuc sub iudice lis est , quis eorum melius dixerit : admodum persuadibiles invincibilesque de contrariis adferunt rationes. Nam Thales Milesius primus sapiens ab oraculo iudicatus , ex aqua omnia constare voluit : ejus auditor & in schola successor Anaximander , rerum principia dixit infinita : illius autem discipulus Anaximenes , infinitum aërem esse rerum principium astruit. Hipparchus , Heraclitus Ephesius ignem , his ambobus quodammodo adsentit Archelaus Atheniensis , Anaxagoras Clazomenius infinita principia tanquam particulas minutas & confusas , sed divina mentē in ordinem postea redacta. Zenophanes unum esse omnia , neque idipsum mutabile : Parmenides calidum & frigidum tanquam ignem , qui moveat , & terram , quæ formet : Leucippus , Diodorus , & Democritus plenum & vacuum : Diogenes Laërtius aërem divinæ tamen rationis compotem , Pythagoras Samius numerum statuit rerum principium , quem sequitur Alcmeon Crotoniæ , Empedocles Agrigentinus litem & amicitiam , ac quatuor elementa. Epicu-



tus atomos & inane : Plato ac Socrates Deum , Ideas materiam , Zeno Deo materiam & elementa. Aristoteles materiam ad appetitum formæ per privationem , quam ipse inter principia tertium ponit , contra id, quod alibi docuit : æquivoca non debere annumerari : quare alii recentiores peripatetici loco privationis motum quendam utraque cogentem posuerunt , qui cum sic accidens , quomodo erit principium substantiæ , aut quis erit ejus motus motor ? Ideo Hebræorum Philosophi materiam formam & spiritum statuerunt.

## CAPVT. LI.

*De Mundi Pluralitate & ejus duratione.*

Cæterum cum de mundo disputant , nihilominus dissentiunt : Thales unum mundum censuit , illumque Dei facturam asserit. Empedocles similiter unum , sed universi tantum exiguam esse particulam. Democritus & Epicurus contra , mundos esse innumerabiliter , quos sequitur Metrodorus horum discipulus dicens innumerabiles esse mundos , quia causæ eorum innumerabiles sint , nec minus absurdum esse , tantum unum in universo esse mundum , quam in agro unam duntaxat nasci spicam. De mundi autem duratione locuti Aristor. Averroës , Cicere , Xenophanes illum æternum , omnis corruptionis expertem dicunt. Nam cum non possent intelligere (ut Censorinus ait ) ovane an aves ante generatæ sunt , cum & ovum sine ave , & avis sine ovo gigni non posset : hinc arbitrari sunt mundum hunc , & uniuscujusque geniti initium simul & finem perpetua revolutione sempiternum. Pythagoras & Stoici à Deo genitum , & aliquando quantum ex sui natura est , corrumpendum : queis consentiunt Anaxagoras , Thales , Herocles , Avicenna , Algafel , Alcmaeus , & Philo Hebræus , sed Plato asserit à Deo illum ad sui exemplar fabricatum , nunquam desitutum. Epicurus contra plane interituum. Democritus semel mundum genitum docet

docet & interiturum, nec unquam reparandum. Empedocles & Heraclitus Ephesius non semel, sed semper mundum generari & corrumpi asserunt. Agamus liceat de re quapiam, quam illi à causa naturali potissimum procedere dicunt, puta de terræ motu, adhuc ipsum Vnanimiter adinuenire nequierunt, sed per multa vagati causam ejus Anaxagoras æthera dixit, Empedocles ignem, Democritus & Thales Milesius aquam, Arist. Theophrast. & Albert. ventum vel vaporem subterraneum: Asclepiades casum vel ruinam: Possidonius, Metrodorus Calisthenes parcas: Seneca & alii in diversa distracti, causam ejus effectus frustra inquisiuerunt; propterea veteres Romani, ubi terram tremuisse senserant, nunciatumve esset, ferias quidem impetrabant, sed cui Deorum seruari illas oporteret, non edicebant: quoniam qua vi, & per quem Deorum terra tremere, adhuc incertum esset.

## CAPVT LII.

*De Anima.*

**Q**uod si de anima ab illis aliquid sciscitemur, nullo minus conveniunt. Nam Crates Thebanus nullam esse animam ait, sed corpora sic à natura moveri. Qui autem animam fassi sunt, plerique illam corporum tenuissimum opinati sunt, huic crasso corpori suffusum: sed illorum alii aliud esse igneum dixerunt, ut Hipparchus & Leueippus, quibus quodammodo consentiunt Stoici, dicentes animam esse spiritum fervidum, ac Democritus, dicens illam esse spiritum mobilem & ignitum atomis insertam. Alii dixerunt esse aërem, ut Anaximenes & Anaxagoras, Diogenes, Cynicus, & Critias, quibus adstipulatur Varro inquit: Anima est aër conceptus ore, deferrefactus in pulmone, temperatus in corde, diffusus in corpus. Alii aqueum, ut Hippias. Alii terreum, ut Heliodorus & Pronopides, quibus quodammodo assentiunt. Anaximander & Thales, ambo concives Milesii.

Alii mixtum ex igne & aëre spiritum, ut Boëtes & Epicurus. Alii ex terra & aqua, ut Xenophontes. Alii ex terra & igne, ut Parmenides. Alii sanguinem, ut Empedocle & Circias. Alii spiritum tenuem per corpus diffusum, ut Hippocrates medicus. Alii carnem cum sensuum exercitio, ut Asclepiades. Multi autem alii arbitrati sunt animam non corpusculum illud, sed illius quandam qualitatem vel complexionem per illius particulas sparsam, ut Zeno Cithicus : & Dicearchus animam definiens quatuor elementorum complexionem, atque Cleanthes, Antipater, Possidonius dicentes illam esse calorem sive complexionem calidam, quibus adheret Calenus Pergamenus. Sunt & alii, qui dixerunt animam non eam esse qualitatem seu complexionem, sed tanquam ad ejus punctum aliqua certa corporis parte, ut corde vel cerebro residentem, & exinde totum corpus gubernantem: ex quorum numero sunt Chrysippus, Archelaus & Heraclitus Ponticus, qui animam vocavit lucem. Sunt rursus alii, qui adhuc liberius quoddam opinati sunt, animam ut punctum aliquem liberum, nulli corporis parti alligatum, sed ab omni determinato situ seclusum & totum cuique corporis parti presentem, quem sive complexio genuerit, sive Deus creaverit, tamen ex materia gremio eductus sit. Hujus opinionis fuerunt Xenophanes Colophonius, Aristoxenus & Asclepiades medicus, dicentes animam esse sensuum coërcitationem, & Critolaus peripateticus, dicens eam esse quintam essentiam, ac Thales Milesius, dicens animam esse naturam irrequietam sese moventem & Xenocrates vocans eam sese moventem numerum, quem sequuntur Ægyptii, dicentes animam esse vim quandam in omnia corpora transmeantem, & Chaldaei, inquentes eam virtutem absque determinata forma, omnes tamen exteras suscipientem: omnes quidem in hoc convenientes, quod anima sit vis quædam agilis ad movendum, vel esse partium corporalium sublimem quandam harmoniam, sed tamen ab ipsa corporis natura dependentem. Atque horum vestigia sequitur dæmoniacus Aristoteles, qui invento novo voca-

vocabulo, animam vocat entelechiam, scilicet perfectionem corporis naturalis organici, potentia vitam habentis, dantem illi principium intelligendi, sentiendi, & mouendi. Atque hæc receptissima Philisophi animæ futilis definitio, quæ non essentiam, naturam aut eius originem declarat, sed affectus. Porro supra hos omnes sunt alii, qui dixerunt animam esse diuinam quandam substantiam, totam ac indiuiduam, ac toto, ac cuique corporis parti præsentem, ab incorporeo auctore taliter productam, vt ex sola agentis virtute, non ex materiæ gremio dependeat. Eius opinionis fuerunt Zoroastes, Hermes, Trismegistus, Orpheus, Aglaophemus, Pythagoras, Euminius, Hammonius, Plutarchus, Porphyrius, Timeus, Locrus & diuinus ille Plato dicens: animam esse essentiam sui motricem intellectu præditam. Eunomius, Episcopus partim Aristoteli, partim Platoni consentiens, definit animam esse substantiam incorpoream in corpore factam, super qua definitione deinde reliqua sua dogmata fabricauit Cicero, Seneca, Lactantius, quid sit anima, dicunt penitus ignorari. En uidetis de animæ essentia quam inter se dissident, nec minus ridicule de eius sede inter se uariant: nam Hippocrates, & Hierophilus in cerebri uentriculis illam ponunt, Democritus in toto tempore, Erasistratus circa membranam epicranidem. Strabo in superciliorum interstitio, Epicurus in toto pectore, Diogenes in corde arteriato uentriculo, Stoici cum Chrysippo in toto corde ac spiritu circa cor versante, Empedocles in sanguine, cui adstipulatur Moyses, idcirco prohibens uesci sanguine, quia animalis anima sit in illo. Plato & Aristoteles, & reliqui nobiliores Philisophi in toto corpore, Galenus autem in quavis corporis particula, suam esse animam putat: sic enim ait in libro de partium utilitate: Multæ animalium etiam particule, hæc quidem maiores illæ minores, aliæ vero omnifariam in animalium speciem indivisibiles, necessario autem iis omnibus anima quævis indiget: corpus enim huius organum, & propterea multum à se invicem animalium particule differunt, quia & anima.

ma. Neque vero hic prætereundum censeo ; Bede Theologi sententiam , qui scribens super Marcum, Animæ locus , inquit principalis, non juxta Platonem in cerebro, sed juxta Christum in corde est. De animæ autem duratione , Democritus & Epicurus , vna cum corpore interituram aiunt. Pythagoras & Plato omnino immortalem, sed egressam corpore ad sui generis naturam deuolare. Stoici tanquam inter hos medii animam corpus relicturam , si ut quæ in vita hac nullis sublimata, virtutibus infirmior sit, vna cum illo æmori fin autem heroicis formata virtutibus , permanentibus illam naturis sociari , & ad sublimiores sedes euadere putant. Aristot. quasdam animæ partes, quæ corporeas sedes habeant, ab illis inseparabiles esse , vnaque cum illis interire dicit : intellectum autem , qui nullius sit corporei organi , velut perpetuum à corruptibili separari , sed adeo nihil manifesti dicit , ut eius interpretes adhuc de ea re disputent. Alexander Aphrodisæus ait manifesto eum mortalem posuisse animam; idem sentit ex nostris Gregorius Nazianzenus. Contra hos Pleton, & ex nostris Thomas Aquinas pro Aristotele digladiantur , illum de animæ immortalitate recte sentire. Porro Auerroës eximius ille Aristotelis commentator, hominem quemque propria anima pollere putat , sed mortali: Mentem vero humanam, seu intellectum dicamus esse usquequaque ab omni , tam anteriori , quam posteriori parte æternam , sed omnibus hominibus seu humanæ speciei unam , qua tantum in vita uteremur. Themistius vero ait , Aristotelem mentem quidem agentem unicam , capacem autem multiplicem posuisse atque utramque perpetuam. Horum præterea Philosophorum opera factum est , ut etiam inter Christianorum Theologos , de animarum origine ortum sit dissidium , quorum aliqui à mundi origine factas in cælo omnium hominum animas putant, inter quos est vnus de multis doctissimus Origenes. Augustinus quoque primi parentis animam coelitus ortam putat corpore antiquiorem , idque postea tanquam aprum sibi contemplatum domicilium voluntario motu expetisse : quan-



quanquam ne hoc quidem satis constanter affirmare videatur.

Alij ex traduce animam propagari putant, sic animam ab anima generari, quemadmodum à corpore corpus : in qua opinione fuit Apollinaris Laodiceæ Episcopus, & Tertullianus, Cyrillus, & Luciferianus, contra quorum hæresim disputat Hierony Ahia à Deo animas quotidie creari tradunt, hos sequitur Thomas, eo Peripatetico argumento pugnans, quod, cum anima sit corporis forma, eam non seorsum, sed sic corpore creari debere : quam opinionem sequitur jam fere omnis recentiorum Theologorum schola. Mitto gradus animarum, ascensiones, & descensiones quas Origenistæ inducunt, sed diuinis Scripturis non corroboratas, nec Christianorum dogmatib. conformes : adeo nihil neque apud Philosophos, neque apud Theologos de anima certum. Nam Epicurus & Aristoteles mortalem putant. Pythagoras in gyrum ducit. Et sunt ( ut quodam loco ait Petrarcha ) qui eam contrahunt ad suum corpus, sunt qui etiam spargunt in corporibus animantium, sunt qui cælo reddant, sunt qui inferos asserunt, sunt qui negent : sunt qui unamquamque perse, sunt qui omnes simul animas creatas putent, hæc ille. Fuit & Auerroës, qui mirabilius quiddam dicere ausus : unitatem ut dixi attulit intellectus. Manichæi hæretici dixerunt vnā solam esse omnium seu vniuersi animam, in singula corpora tam animata, quam inanimata dispersitam, sed minus participare, quæ nobis videntur anima expertia, magis autem quæ animata, maxime vero cœlestia, atq; sic tandem concludunt, non nisi vniuersalis animæ partes esse singulares animas. Plato etiā vnā quidem vniuersi animam astruit : particularium vero alias, quasi separatum vniuersum sua anima existat animatum, diuisim item particularia. Præterea, alii vnā animarum speciem alii non vnā, sed duas, rationalem & irrationalem : alii multas, & tot, quot sunt animalium species affirmant. Galenus medicus diversis iuxta speciem diversas item esse animas sentit : insuper & multas in eodem corpore animas point. Sunt & qui

in homine duas animas ponunt, unam sensitivam à generante, aliam intellectivam à creante, inter quos est Occam Theologus. Plotinus aliam esse animam, & alium asserit intellectum, quem sequitur Apollinarius. Quidam non distinguunt ab anima intellectum, sed illum substantiæ animæ principalem partem esse dicunt; verum Aristot. hunc potentia adesse huiusmodi, atque actu de foris illi supervenire opinatur, neque ad naturam hominis & essentiam conferre, sed ad perfectionem cognitionis & contemplationis. Ideoque; paucos homines & solos Philosophos illum, qui actu intellectus dicitur, habere affirmat. Quippe etiam gravis inter Theologos disputatio est, an (quæ Platoniorum opinio est) in animabus exutis, eorum quæ in vita gesserint, reliquerintque; memoria, sensusque; supersint, aut istorum cognitione omnino careant, quod Thomistæ cum suo Aristotele firmiter tenent, & Carthusiensis exemplo confirmant, de Parisiensi illo Theologo ab inferis reverso, qui interrogatus, quid illi restaret de scientia sua, Respondit, nihil se scire, nisi poenam & citato Salomonis verbo. Non est ratio, non scientia, non opes apud inferos, conclusisse illis videbatur, nullam mortuis superesse cognitionem. Quod tamen manifeste est, non tam contra Platoniorum assertionem, quam contra Scripturæ authoritatem, veritatemque; cum dicat Scriptura, uisuros, & scituros impios, quia ipse Deus est: quin & omnium, non modo factorum, sed & uerborum otiosorum, & cogitatum rationem reddituros. Sunt etiam qui de animarum separatarum apparitionibus, plura scribere, & referre audent, eaque non raro ab Evangelica doctrina & sacro canone aliena, atque cum præcipiat Apostolus, nec angelis de cælo credendum esse, si quid renunciarent aliud, quam quod traditum est: adeo penes istos antiquatum est Evangelium, ut citius magisque credant uni ex mortuis renuncianti, quam Prophetis, quam Moyse, quam, Apostolis, quam Evangelistis. Talis profecto fuit doctrina atque sententia divitis sepulti in inferno, qui putabat tunc credituros superstites fra-

tres,

tres, si quis ex mortuis iret, & testificaretur illis. Cui sic opinanti in Evangeliiis contradicit Abraham, inquiens. Si Moyfi & Prophetis non credant, neque si quis ex mortuis mittatur credituros. Neque tamen propterea pias defunctorum apparitiones, admonitiones, & revelationes omnino inficior, sed ualde suspectas esse admoneo, Sathana sese sapissime in lucis angelum & animarum effigiem transfigurante. Quocirca credendi anchora in illis non est figenda, sed ad ædificationem pie acceptanda sunt, sicut alia, quæ extra sacrum Canonem, uel inter Apocrypha sunt. Circunferuntur de his nugis, multi fabulosi libelli Tundali, & qui Consolationis animarum inscribitur: & alii quorum exemplis Concionatores quidam imperitam plebeculam territant, & munuscula extorquent. Scripsit etiam recentibus diebus de spiritu quodam Lugdunensi fabulam Protonotarius quidam Gallus, homo nequam & impostor. Ex laudatis autem scriptoribus agit de istis Cassianus & Iacobus de Paradiso. Carthusianis uerum nihil unquam solidæ ueritatis, aut abditæ sapientiæ, quæ ueram charitatem & animarum nostrarum salutem ædificarent ab his animarum apparitionibus revelatum est, sed duntaxat eleemosynæ, peregrinationes, orationes, ieiunia, & reliqua popularis pietatis opera persuasa sunt: quæ tamen multo melius, salubriusque docent Sacre literæ, præcipitque Ecclesia. Verum de his apparitionibus late scripsimus in Dialogo nostro de Homine, & in libris de occulta Philosophia, sed modo redeamus ad Philosophos. Ethnici omnes, qui animam immortalem asseruerunt, animarum transmigrationem communi consensu astruunt, & rationales animas ad rationis expertia corpora, & ad plantas usque transmeare per temporum quasdam periodos, uel ut aliter contigerit, harum transmigrationum auctorem ferunt Pythagoram de quo in Transfigurationibus sic cecinit Ouidius:

*Morte carent animæ semperque priore relicta  
Sede novis domibus vivunt, habitantque receptæ.  
Ipse ego nam memini Troiani tempore belli.*

Pant-

*Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quondam.*

*Hæsit in aduerso grauis hasta minacis Atride.*

*Cognoui clypeum leuæ gestamina nostræ.*

*Nuper Abanthæis templo Iunonis in Argis.*

Multo plura de hac Pythagorica migratione scripserunt Timon, Xenophanes, Cratinus, Aristophon, Hermippus, & Lucianus, & Diogenes Laërtius: verum Iamblicus, & plerique alii cum Trismegisto, non ab hominibus ad rationis expertia animalia, neque ab illis item ad homines, sed ab animalibus ad animalia, & ab hominibus ad homines transmigrationses duntaxat fieri consentiunt. Sed & sunt Philosophi, ex quorum numero Euripides Anaxagoræ consecrator & Archilaus Physicus, atque post eos Auicenna, qui primos homines olerum more ex terra natos tradant, eo ipso non minus ridiculi poetis, qui homines quosdam satiuos ex serpentum dentibus progerminasse fabulantur. Sunt qui generationem omnino negent, ut Pyrrho Eliensis: sunt & qui negent motum, ut Zeno.

#### C A P V T L I I I.

##### *De Metaphysica.*

**S**ED ad vltiora progrediamur, ostendamusque Philosophos illos, non solum de iis, quæ in rerum natura videntur, sed etiam de figmentis cogitationum suarum digladiari, atque de iis rebus, quæ nullis principiis firmantur: neque certum est an sint, vel non sint, ut quas absq; corpore & materia subsistere opinantur, quasque formas separatas vocant. Quæ quoniam in rerum natura non sunt, sed supra illam esse putantur, ideirco transnaturalia seu metaphysica vocant. Hinc illæ innumerabiles de diis, & undique sibi repugnantes nec minus impix, quam indoctæ opiniones prodierunt: nam Diagoras Milesius, & Theodorus Cyrenaicus, nullum prorsus Deum esse dixerunt, Epicurus autem esse quidem Deum asseruit, sed nulla inferiorum cura teneri. Protagoras, esset nec ne, nihil fieri posse dixit.

dixit. Anaximander natiuos deos putabat, longisque internallis orientes occidentesque. Xenocrates octo esse deos dixit. Antisthenes multos quidem deos populares, sed vnum naturalem summum totius artificem. Sed in tantam insaniam multi eorum prolapsi sunt, ut quos adorarent Deos, propriis manibus, ipsi sibi fabricarent: ut erat statua Beli apud Assyrios, quos tamen factitios deos mirum, quam extollat. Hermes Trismegistus in suo Æsculapio. De diuina autem essentia locuti, Thales Milesius mentem dixit Deum, qui ex aqua cuncta formauerit: Cleanthes & Anaximenes aëra Deum dixerunt: Chrysippus naturalem vim ratione præditam seu divinam necessitatem. Zeno diuinam naturalemque legem. Anaxagoras infinitam mentem perse mobilem. Pythagoras animum per naturam rerum omnium intentum & commeantem, ex quo omnia vitam capiunt. Crotoniates, Alcmeon solem, lunam, cæterasque stellas Deos dixit. Zenophanes omne quod esset Deum esse voluit, Parmenides continentem quendam lucis orbem, quem stephanon, hoc est, coronam pro Deo statuit. Aristoteles quasi ex cælorum motu satis explorata Deorum cognitio haberi posset, ex illorum natura deos commentus est, ac diuinitatem modo menti tribuit, modo cæli authorem Deum dicit, modo mundum ipsum Deum statuit, modo alium illi Deum præficit. Hunc eadem inconstantia sequitur. Theophrastus. Transeo quid Strato, Perseus, Aristo, Zenonis discipulus, Plato, Xenophon, Speusippus, Democritus, Heraclites, Diogenes Babylonius, Hermes, Trismegistus, Cicero, Seneca, Plinius & reliqui censuerunt, quorum opiniones tamen à prioribus illis & jam illis recitatis, non longe discedunt. Possem etiam reliquas illorum lites, & verborum portenta percurere de ideis, de incorporeis, de atomis, de hyle, de materia, de forma, de vacuo, de infinito, de æternitate, de fato, de transcendentibus, de introductione formarum, de materia cæli, an ex elementis sydera constant, an ex quinta Essentia, quam Aristoteles introducit, deque



deque similibus, quæ infans hominibus opinandi ac dubitandi, contendendique materiam præbent, sed satis me indicasse arbitror, quam nihil inter Philosophos de ueritate ipsa conveniat, quibus quo quis redditur propinquior, eo magis à vero ipso longiusque abest & catholica religione abetrat. Hinc errasse scimus Iohannem uicesimum secundum Romanum Pontificem, uolentem animas beatas non uisuras faciem Dei ante diem Iudicij. Scimus Iulianum Apostatam Christum abnegasse, non alia causa, quam quod Philosophia studiosior, humilitatem fidei Christianæ irridere ac contemnere cœpit. Eadem causa Celi, Porphyrius, Lucianus, Pelagius, Arrius, Manicheus, Averroës, multique alii tanta rabie aduersus Christum & Ecclesiam eius oblatrarunt. Hinc natum illud apud uulgus proverbium. Maximos Philosophos maximos esse hæreticos solere: sed & Hieronymus uocat eos patriarchas hæreticorum, & primogenita Ægypti, & uestes Damasci, nimis uere dicta, nam quicquid hæresium unquam fuit, totum hoc & omne ex philosophiæ fontibus ceu primo seminario scaturiit. Ab hac ferme tota Theologia adulterata est, ac pro Evangelicis doctoribus Pseudoprophetæ hæretici ac philosophi nati sunt, qui diuina oracula humanis inventis æquarunt, ac mirabilibus hominum dogmatibus polluerunt, ipsamque simplicem Theologiam (ut ait Gerson) ad uerbosam & sophisticam loquacitatem, ac Chimerinam mathematicam reducerunt. Quod providens Paulus Apostolus, toties nos hortatur, ac cavere iubet, ne quis nos per philosophiam deprædetur vel seducat. Augustinus ciuitatem Dei ab illa tuetur atque defendit. Reliqui ferme omnes Theologi & sancti patres eam à Christianis scholis procul propellendam penitusque extirpandam censuerunt. Nec desunt etiam Ethnicorum exempla, quibus aliquando factitatum legimus, nam sustulerunt Athenienses Socratem Philosophiæ parentem, eiecerunt urbe Philosophos Romani, Messanique & Lacones, nec admisere vnquam, qui etiam sub Domitiano urbe exacti sunt, & tota insuper Italia interdicti. Extat etiam

etiam Antiochi regis decretum in adolescentes, qui philosophari ausi sunt, atque etiam in parentes, qui liberis id permittebant. Nec modo ab imperatoribus regibusque damnari<sup>a</sup> pulsi<sup>q</sup>ue, sed à doctissimis viris editis libris reprobari, è quorum numero sunt Phlasius Timon, qui opus nomine Syllos in derisionem philosophorum scripsit, & Aristophanes, qui in eos comœdiam scripsit, cuius nomen Nubes & Dion Prusæus orationem scripsit contra philosophos omnium eloquentissimam. Scripsit etiam orationem Aristides contra Platonem, pro quatuor Atheniensium proceribus multo eloquentissimam, sed & Hortensius Romanus uir nobilissima familia & eloquentissimus, validissimis rationibus philosophiam insectatus est. Sed de iis hæcenus.

## CAPITV. LIV.

*De Morali Philosophia.*

**R**eliquum vero, si qua de moribus (ut aliquibus placet) philosophia sive disciplina est, hanc arbitror ego non tam philosophorum ratiunculis, qui vario usu, consuetudine, observatione, ac communis vitæ conservatione constare, ac pro temporum, locorum, hominumque opinione mutabilem esse, quam minx ac blandimenta pueros, leges atque vindicta maiores docent. Nonnulla hominibus nativa addit industria, quæ doceri nequeunt, sed pro temporum usu, hominumque conspiratione per fas vel nefas inolescunt, quo fit, ut, quod aliquando vitium fuit, modo virtus habeatur: & quod hic virtus est, alibi vitium sit, quod vni honestum, alteri turpe: quod nobis iustum alii iniustum sit, pro cuiusque temporis, loci, status, hominum opinionibus, vel legibus. Apud Athenienses licuit viro sororem germanam habere in matrimonio, at id quidem apud Romanos nefas habebatur: quondam apud Iudæos, & hodie apud Turcas licet viro plures habere vxores, insuper & pellices concubinas hoc  
apud

apud nos Christianos non tam nefas est, quam damnable scelus : Laudi in Græcia ducitur, adolescentulos quam plurimos habere amatores. Denique tam feminas, quam viros in scenam prodire, & populo esse spectaculo, nemini in eisdem gentibus fuit turpitudini; quæ tamen apud Latinos Romanosque humilia, infamia, & ab honestate remota censebantur. Neque tamen pudebat Romanos vxores ducere in conuiuia, illasque in celebritate versari, ac primas tenere partes ædium : in Græcia vero neque in conuiuium adhibetur vxor : nisi propinquorum, neque versatur, nisi in interiore parte ædium, quo nemo accedit, nisi propinqua cognatione coniunctas. Furari apud Ægyptios & Lacedæmonios honorificum erat, apud nos fures furca suspensi strangulantur, inquit Iulius Firmicus in astrologicis suis ad Lollianum scribens. Quædam gentes ita à cælo formatæ sunt, ut propria sint morum vnitate perspicuæ. Scythæ immanis veritatis, crudelitate grassantur. Itali fuerunt regali semper nobilitate præfulgidi, Galli stolidi, acuti Siculo, luxuriosi semper Asiatici, & voluptatibus occupati, Hispani elata iactantiæ animositate præpositi. Habent singulæ nationes à superis agnata sibi morum discrimina, per quæ facile à se inuicem discernantur, ut cuius quisque nationis sit oriundus à voce, à sermone, ab oratione, à consilio, à conversatione, à victu, à negotio, ab amore & odio, ab ira ac malitia similibusque exercitiis facile cognoscatut. Quis enim videns hominem ingredientem incessu gallinaceo, gestu gladiatorio, vultu effreno, voce bubula, sermone austero, moribus ferocem, habitu dissoluto laciniatouæ. non mox iudicet esse Germanum, nonne Gallos cognoscimus ab incessu moderato, gestu molli, vultu blando, voce dulcisona, sermone facili, moribus modestis, habitu laxo? Hispanos autem ab ingressu & moribus, gestibusque festiuis, vultu elato, voce flebili, sermone eleganti, habitu exquisito. Italos vero videmus incessu tardiusculos gestu graves, vultu inconstantes, voce remissos, sermone captiosos, moribus magnificos, habitu compo-

tos. Iamque scimus etiam, quia in cantu balant Itali, gemunt Hispani, ululant Germani, modulantur Galli. Sunt in oratione graves, sed versuti Itali: culti, sed jactabundi Hispani: prompti, sed superbi Galli: duri, sed simplices Germani. In consiliis est prouidus Italus, astutus Hispanus, inconsideratus Gallus, utilis Germanus. In victu est mundus Italus, delicatus Hispanus, copiosus Gallus, inconditus Germanus. Sunt erga exteros officiosi Itali, placidi Hispani, mites Galli, agrestes inhospitalesque Germani. In conversationibus sunt prudentes Itali, cauti Hispani, mansueti Galli, imperiosi, intolerabilesque Germani. Sunt in amoribus zelotypi Itali, impatientes Hispani, leves Galli, ambiciosi Germani. In odiis vero sunt occulti Itali, perinnaces Hispani, minaces Galli, ultores Germani. In gerendis negotiis sunt circumspecti Itali, laboriosi Germani, vigilantes Hispani, solliciti Galli. In militia sunt strenui sed crudeles Itali, Hispani callidi & rapaces, Germani truces & venales, Galli magnanimi, sed precipites. Insignes sunt literatura Itali, nauigatione Hispani, ciuilitate Galli, religione & mechanicis artificijs Germani. Et habet unaquaque natio quantulacunque etiam, siue ciuilis, siue barbara, peculiares mores ritusque sibi à cœli influxu à cæteris diuersos, qui sub nullam artem philosophiamque cadere queunt, sed sola naturali virtute absque omni disciplina hominibus adgenerantur. Sed convertamus sermonem nostrum ad eos qui nobis harum rerum disciplinam scriptis tradidere. Hi certe funsti serpentis officio, eum nobis fructum dedere, cuius pastu discamus scire bonum & malum. Hæc enim prima eorum pestilens opinio est, bonum & malum nō esse ignoranda: ita demum aiunt, melius virtutem homines sequuturos, & vitia fugituros. At quantò certius & utilius, quanto etiam felicius foret, mala nō modo nō facere, sed & penitus ignorare. Quis nescit eo ipso nos omnes miseros factos cum primi humani generis parentes, quid bonum esset, quidque malum didicerunt, ac idcirco forte condonatus esset Philosophis hic error, si non etiam sub virtutum ac bonorum

bonorum nomine, nos pessima mala turpissimaque vitia docerent. Sectæ autem illorum, qui ethica tractarunt, haud paucæ sunt, ut Academica, Cyrenaica, Eliaca, Megarica, Cynica, Eroitica, Stoica, Periparetica, & pleræque aliz. De his inter ceteros ita philosophatus est Theodorus ille, quem nuncupatum esse Deum memorant scriptores, videlicet furto & adulterio, sacrilegio quoque cum tempestivum erit, dabit operam sapiens: nihil quippe horum turpe natura est, sed si auferatur ex hisce vulgaris opinio, quæ stultorum imperitorumque plebecula conflata est, sapientem publice absque vlllo deprehensionis robore scortis congressurum. Talia sunt divini huius philosophi placita, quibus nescio an quid tradi posset turpius, nisi quam legimus ab Aristotele probatam, & in Creta lata quoque lege permissam masculam venerem, quam & Hieronymus peripateticus ea ratione celebrat, inquiens, quia eius causa multæ tyrannides sublatae fuerunt. Aristotelis autem verba in politicis, ubi censet vtile esse Reipublicæ, ne sit plebeis hominibus, numerosa soboles, hæc sunt: Ad cibi temperantiam, velut perutilem, multa legislator sapienter ac studiosè constituit, & de mulierum diuortiis: siquidem ne superfluam parerent multitudinem, cum masculis sindexit concubitum. Hic est ille Aristoteles, cuius mores a Platone reprobati, vnde exortum illius in magistrum odium & ingratitudo, qui scelerosæ vitæ iudicium veritus, Athenas clam raptimque profugit, qui in Benefactores ingratisissimus, etiam Alexandrum illum Magnum, à quo ample magnificeque ornatus extitit, quique illi vitam, corpus, animamque, credebat ac patriam restituit, Stygiæ aquæ veneno peremit: qui etiam de anima male sentiens, locum gaudii post mortem negavit, qui veterum dicta compilatus, maligneque interpretatus ingenii laudem furto ac calumnia quæsiuit: quin jam inveteratus dierum malorum, ex scientiæ immoderata cupiditate in rabiem versus, sibiipsi intulit necem, ipsis dæmonibus dignum factus sacrificium, qui docuerunt illum scire. Dignissimum profecto hodie Latinorum gymnasiorum doctor,



doctor, & quem Colonienſes mei Theologi etiam di-  
vis adnumerarunt, librumque ſub prælo euulgatum  
ederent, cui titulum facerent de ſalute Ariſtotelis: ſed  
& alium verſu & metro de vita & morte Ariſt. quem  
theologica inſuper gloſſa illuſtrarunt, in cuius calce  
concludunt Ariſtotelem ſic fuiſſe Chriſti præcuſſorem  
in naturalibus, quemadmodum Ioannes Baptiſta in  
gratuitis. Sed longius digrediamur à propoſito, quid  
de Felicitate, ac ſummo bono ſentiant Philoſophi au-  
diamus: hanc namque alij in voluptate poſuerunt, ut  
Epicurus, Ariſtippus, Gnidius, Eudoxus, Philoxenes &  
Cyrenaici: alij cum voluptate honeſtatem copularunt,  
ut Dinomachus & Caliho: alij id in primogeniis natu-  
ræ collocarunt, ut Carneades, & Hieronymus Rhodius:  
alii in dolentia, ut Diodorus: alij in virtutibus, ut  
Pythagoras, Socrates, Ariſtotel. Empedocles, Demo-  
critus, Zeno Citicus, Cleantes Hecaton, Poſſidonius,  
Dionyſius, Babylonicus, & Antiſthenes, & Stoici om-  
nes, multique ex noſtris Theologis, illis quodammodo  
adſentientes, adhuc diſputant de connexionem virtu-  
tum, & quod ſit illud commune felicitatis fundamen-  
tum, in quod omnes virtutes convenire debent. Niſi  
enim omnes in unum confluxerint, nequaquam  
facient hominem felicem, etiamſi una ſola defuerit.  
Cum itaque diſpares, & quodammodo pugnantes vir-  
tutes ſunt, liberalitas & paſſimonia, magnanimitas &  
humilitas, miſericordia & juſtitia, contemplatio &  
ſollicitum opus in frequenti miniſterio, & huiusmodi  
multæ, niſi omnes in uno conveniant concordēs, jam  
non virtutes, ſed vitia cenſeri poſſent. Illud autem in  
quod convenire omnes debent, Ambroſius & Lactant.  
cum Macrobio Platonem, in ſua Repub. ſecuti, juſtitiam  
putant alij temperantiam modum omnibus imponen-  
tem: alij pietatem, ut Plato in Epinomide: alij charita-  
tem, ſine qua nullus eſt profeſtus in virtutibus ut ſentit  
Paulus, & adhuc ſuper iſtis argumentatur Thomas,  
Henricus & Scotus, & alii. Sed modo revertamur:  
felicitatem adhuc poſuerunt alij in fortuna ut Theo-  
phraſtus: ſed Ariſtot. in fortuna cum primigeniis,

virtutibusque coniuncta. quinimo in voluptate, sed virtutum bonis fucata, quasi non eisdem etiam Epicurus suam voluptatem tueatur: ceteri denique Peripatetici in speculatione. Herillus Philosophus, Alcidas, & Socratici multi summum bonum putabant scientiam, verum Tiberini populi Calybib. vicini, quorum meminerunt Appolonius & Pomponius, luxum risumque summam esse felicitatem dixerunt. Sunt & qui summum bonum in silentio posuerunt. Platonici vero cum suo Platone & Plotino, diuina semper redolentes in unione cum summo bono felicitatem locarunt, Bias Priæus in sapientia, Bion & Borysthenes in prudentia, Thales Milesius in harum congerie, Pittacus Mitylenæus in bene agere, Cicero in omnium rerum vacatione: sed hæc nisi in solo Deo inueniri potest. Transeo reliquos plebeios Philosophos, qui omnem felicitatem sustulerunt: ut Pyrrho Eliensis, Euricolus, & Xenophanes, & qui summam felicitatem in gloria, honore, potentia, otio, diuitiis, & similibus locarunt, ut Periander Corinthus, & Lycophron, atque illi, de quibus ait Psalmista: Quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis. Quorum filii sicut nouellæ plantationes in iuuentute sua. Filia eorum compositæ, circumornatæ, ut similitudo templi. Promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud. Oves eorum fætosæ, abundantes, in agresibus suis, boues eorum crassæ. Non est ruina maceræ, neque transitus, neque clamor in plateis eorum. Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Iam & de voluptate itidem diuersum sentiunt, quam (ut superius audistis) Epicurus summum bonum arbitratur: contra Architas Tarentinus, Antisthenes, Socrates, hanc summum malum dicunt: Speusippus autem, & aliqui veteres Academici dixerunt, voluptatem & dolorem, esse duo mala inter se opposita; bonum autem hoc, quod inter illa medium esset Zeno censuit voluptatem, neque bonum, neque malum, sed esse indifferens. Critolaus Peripateticus, & Plato voluptatem dicunt malam, multorumque malorum escam atque parentem. Longum  
nimis

minis esset omnium adferre de felicitate opiniones, & congeriem facere ex his, quibus alii quamplurimos libros compleuere: nam octo supra ducentas & octoginta de istis a M. Varrone collectas opiniones meminit Augustinus, quarum famosiores hic recitasse putamus. Sed videamus nunc quomodo hæc cum Christo conueniant, apparebitque felicitatem, beatitudinemque nobis non acquiri per virtutem Stoicam, nec per purgationem Academicam, nec per speculationem Peripateticam, sed per fidem & gratiam in verbo Dei. Audistis enim quomodo felicitatem seu beatitudinem Philosophorum, alii ponunt in voluptate, sed Christus in fame & siti: alii in honestate & fama, & amplitudine nominis, sed Christus in maledictione, & odio hominum: alii in primogeniis, sanitate, lætitia, & indolentia, sed Christus in fletu & luctu: alii in prudentia & scientia, ac virtutibus moralibus, sed Christus in innocentia & simplicitate, & munditia cordis: alii in fortuna, sed Christus in misericordia, alii in gloria belli, & sub actione terrarum, sed Christus in pace: alii in honore & pompa, sed Christus in humilitate, beatos vocans mites: alii in potentia & victoria, sed Christus in persecutione: alii in diuitiis sed Christus in paupertate: Docet Christus absolutam virtutem, non nisi gratia desuper data acquiri. Philosophi hanc propriis viribus, & assuetudine parari: docet Christus omnem concupiscentiam esse peccatum, contra Philosophi inter medias res numerant, quæ nec virtutis, nec virii censeantur: euadere autem virtutes, si quis eis mediocriter afficiatur. Docet Christus de omnib. bene merendum esse, etiam inimicos diligendos, libere mutuum dandum, de nullo vindictam sumendam, omni petenti tribuendum: contra Philosophi, non nisi his, qui beneficium compensant beneficio, ceterum liceat irasci, odisse, contendere, belligerari, foenerari. Porro ii nobis cum suo libero arbitrio, ac recto rationis dictamine atque naturali lumine, Pelagianos hæreticos dedere. Tota autem moralis Philosophia (teste Lactant.) falsa est &

inanis, nec instruens ad iustitiæ munera, nec officium hominis, rationesque confirmans. Tota denique diuinæ legi, ipsique Christo repugnat, ut eius gloria, nulli alii debeat, quam Sathanæ.

## CAPVT LV.

*De Politica.*

**A**D hanc Philosophiam pertinet etiam Politica, quæ est ars administrandæ Reipub. Eius vero tres sunt species, videlicet Monarchia, quæ est vnius regimen: Aristocratia, quæ est paucorum, sed nobilium, diuitum seu optimatum: Democratia, quæ est plebis siue popularis. His affines sunt tyrannides, Oligarchia, & Anarchia: verum quæ istarum præferenda sit, inter scribentes nondum convenit. Nam qui Monarchiam antecellere disputant, naturæ exemplis opinionem suam muniunt, dicentes, quod sicut in vniverso vnus est summus Deus, in Stellis vnus Sol, Rex vnus in apibus, dux vnus in gregibus, in armentis rector vnus, & grues vnum sequuntur: sic in Republica oportere vnum esse Regem, tanquam caput, à quo nequaquam membra dissentiant. Hanc præ cæteris probarunt Plato, Aristoteles, Apollonius: quibus subscribunt ex nostris Cyprianus & Hieronymus. Qui vero Aristocratiam extollunt, aiunt, nihil melius, rebus magnis administrandis, quam plurium, optimorumque in vnum consentientium consultationes. Nam ex plurimis optimis, necesse est optima constare consilia: neminem autem solum satis sapere: solius Dei hoc munus esse. Huic quoque opinioni subscribunt Solon, Lycurgus, Demosthenes, Tullius, & ferme omnes illi veteres Legislatores, etiam Moyses: quibus consentit etiam Plato, eam Rempublicam & civitatem inquit in optimo felicissimoque statu videri constitutam, quæ à sapientibus regeretur: cui, si placet, adiciamus etiam à nobilibus, siquidem hæc opinio est multorum consensu firmata. Qui autem popularem Rempublicam prætulerunt, hanc omnium pulcher-

pulcherrimo nomine appellarunt Isonomiam, hoc est, juris æqualitatem. Nam omnia illic in commune referuntur, & consilia omnia à multitudine, cui haud dubie omnia insunt, capiuntur certiora. Denique vox Populi, vox Dei, hinc quicquid omnibus placet, quicquid communis populi consensu statuitur, hoc tanquam à Deo ipso ordinatum, optimum atque iustissimum esse præsumatur necesse est: Hoc denique regimen tutius esse aiunt, quam optimarum, ex eo quod minime subiaceret seditioni: populus enim nunquam vel raro inter se dissidet, optimates autem maxime & sæpissime. Præterea in populari regimine omnis inest æqualitas atque libertas nullorum tyrannide oppressa, ubi pares honorum gradus: nec quisquam vicino præstat, sed unusquisque & omnis multitudo per vices imperat, & imperatur. Hanc igitur præ cæteris laudaverunt Othanes Persæ, Eufrates, & Dion Syracusanus, & nos videmus hodie hac Democratia Venetos & Helvetios præ omnib. Christiani orbis principalibus maxime florere, prudentiæque & potentiæ diu tiarum & iustitiæ laudem, atque victoriæ palmam obtinere: quin & Atheniensium Respublica olim latissime, potentissimeque imperans, sola Democratia regebatur, omniaque agebantur à populo & apud populum. Atq; Romani olim omnes has administrationes perpeffi, maximam imperii partem, sub populari democratia adepti sunt, nec unquam peius habuere, quam sub regibus & optimatibus, pessimeque sub Imperatoribus, sub quibus omnis eorum potentia naufragium fecit. Itaque quæ istarum trium melior, potiorque, non facile dijudicari potest, cum quæque suos assertores habeat, & impugnatores. Reges enim, quibus pro libidine omnia libet impune facere, rarissime bene imperant, nec unquam sine bellorum strepitu regnant. Habet quoque hoc in se regalitas pestiferum malum, ut etiam ii, qui olim fuerint viri optimi, omniumque consensu probati, mox regiam adepti, tanquam peccandi licentiam, insolentes pessimi que evaderent: quod in Caligula, Nerone, Domitiano, Mithridate, & plerisque



aliis visum est, quin etiam in Saule, Davide, Salomone electis à Deo regibus sacrae literae produnt, atq; ex omnibus regibus Iudae, vix pauci sunt probati, ex Samaritarum regibus nullus, sed qui hodie Reges & Imperatores & Principes habentur, non pro populo, pro civibus, pro plebe, pro iustitia, sed pro nobilitate tuenda confirmandaq; nati constitutiq; sibi videntur. Atq; sic regunt, ut non eorum custodiae tradita, sed rapina, & depopulationi data civium omnium fortunae videantur, omnia ab omnibus auferentes: ac subiectis utuntur pro arbitrio, interdum & jam pro placito, & concessa eis desuper potestate in subditos abutuntur, ciues mutationibus, plebem indictionibus, alios exactionibus, ceteros vetigalibus aliis super aliis, sine modo, sine fine onerantes. Quod si qui modestiores haec remittant, tamen non in commune bonum, sed in sua comoda illud faciunt, permittentes subditis bene esse, quo ipsis bene sit, habeantque cum velint quod rapiunt: quin & quo iustitiae laudem aucupentur, leges arte sanciant, sed avaritiam & crudelitatem iustitia vestiunt: Prauaricationis reos terribilibus suppliciis, bonorum proscriptionibus & multis enormibus afficiunt, in hoc tyrannis non meliores, quo cupiunt quam plurimos esse prauaricatores. Nam ut scelera delinquentium vires sunt tyrannorum, sic multitudo transgressorum diuitiae sunt Principum. Erat mihi olim in Italia cum potente Principe consuetudo admodum familiaris, quem cum hortarer aliquando, ut Gibellinorum ac Guelforum factiones in dominatu suo compesceret, fassus est mihi, illius factionis occasione, ad duodecim millia ducatorum in multis fisco suo quotannis inferri. Verum de hoc latius in libro de Nobilitate Politica differemus. Vbi autem Reipubl. regnum optimates tenent, in eadem cum ipsis Republica degunt ira, odium, aemulatio. Quapropter rarissime inter se concordēs regnant, & dum unusquisque suam sententiam praeferrī, ac primus esse vult, odia inter se priuata excitantur: unde saepe factiones, seditionesque & caedes, & ciuilia bella, in Reipublicae perniciem exoriuntur. Cuius mali infinita exempla,

Exempla, & Græcorum & Latinorum historia commemorant, & hodie de hac plures Italix ciuitates misera illorū spectacula præbent. Administrationem vero popularem perinde ac pessimam censent ferme omnes. Hanc multis rationibus Vespasiano dissuadet Apollonius, & Cicero ait, nō esse rationem in vulgo, non consilium, non discrimen, non diligentiam, ut Poëta canit:  
*Scinditur incertum studia in contraria vulgus.*

Et Othanes Persa ait, populari multitudine nihil esse insolentius, nihil insipientius, propriumque plebi nihil intelligere, sed ad res obeundas sine consilio præcipientes ruere, torrenti flumini similes. Demosthenes quoque populum malam bestiam vocat, & Plato hunc beluam multorum capitum nominat, cuius meminit Horatius, & Phalaris ad Egesippum scribens: Populus omnis, inquit, temerarius est, demens, desidiosus, promptissimus in quodcumque contigerit mutare sententiam, perfidus, incertus, velox, proditor, fraudulentus, voce tantum utilis & ad iram & ad laudem facilis, hinc est, ut qui in agenda Republica populo placere annitur, honestis pereat contumeliis. Sed & Lycurgus legislator Lacedæmonius interrogatus aliquando, quid in Republica statum popularem non constituisset? respondet interroganti: Tu prius in domo tua efficit principatū popularem. Aristoteles quoque in ethicis censet administrationem populi esse pessimam, unius vero optimam. Est enim plebs errorum princeps, & prauarum consuetudinum magistra, ingenique malorum cumulus. Nec rationibus, nec authoritatibus, nec suasionibus flecti potest, cum illas non intelligat, has aspernetur: ad persuasiones vero indocibilis est & obstinata, cuius mores incōstantissimi, semper noua cupiens, & odiens præsentia, nec sapientū doctrina, nec patrum disciplina, nec magistratuum authoritate, nec maiestate principū contineri potest, quam penes nunquam sine periculo, aut frustra sapientum consilia audita sunt, semper fere multitudinis stultitia præualente. Sicut notum est in Socrate de deorum opinione ad Athenienses in Casy Troiano, de equi introductione in Magio Campano, ne Hannibal

in urbem reciperetur, consulenti: in Paulo Emilio pugnam Cannensem detrectanti, denique in tot Prophetarum Domini prædictionibus à populo Iudaico minime exauditis. Proinde populi statuta ac plebis placita, quomodo poterint esse bona, cum popularis illa multitudo fere semper, quæ optima sunt ignoret? cum maior illius pars manuarii sunt opifices, tum quia non in iustitiæ & æquitatis ratione, sed in numero consistant, in quo semper plures sunt mali quam boni; nec exactor rerum ducitur iudicio, sed studio multitudinis & numero, sicut ait Plinius ille junior: Numerantur enim sententiæ, non ponderantur. Non enim quod prudentioribus, sed quod pluribus visum est, in populari consultatione maiores obtinet vires. Inter quos cum omnes sibi habeantur æquales, nihil est tam inæquale quam æqualitas ipsa. Promiscuo itaque plebis impetu nihil salubriter instruitur, nihil eorum quæ in peius collapsa sunt, in melius restituuntur: quin quæ optima instituta sunt, plebis licentia potius conturbantur tollunturq;. Inter has autem tam diuersas Reip administrationes pleriq; mixtam ex duabus speciebus Politiam delegerunt ut qualem Solon ex optimatibus & populo instituit, omnibusq; ee modo suos honores communicauit, pleriq; etiam mixtam ex omnibus, cuiusmodi erat Lacedæmoniorum. Rex enim apud eos erat perpetuus, sed qui tantum bellorum tempore dominaretur, eratq; optimatū senatus è potentioribus & ditioribus. Ephoros quoq; ex plebe creabant decem perpetuos, qui vitæ necisq; haberent potestatem, statum plebis representantes. Apud Romanos olim democratiæ propter senatus auctoritatem mixta erat aristocratia (multa enim apud populum, nonnulla apud senatum imperabantur) hodie multis locis reges & principes pro arbitrio imperant, tamen optimates provinciarum ac magistratus consiliis rebusq; gerendis adhibent. Atq; hinc oritur quaestio, quæ Respub. tutior sit, an in qua princeps malus & consiliarii boni, siue vbi princeps bonus, probusq;, sed consiliarii prauī. Marius Maximus, & Iulius Capitolinus, ac multi alii priorem eligunt: quibus tamen

tamen alii multi graves authores non adentiuntur, cū experientia ipsa videamus, sapius à bono principe malos corrigi, quam malum principem à bonis emendari. Tandem vero ut Resp. optime administretur, nulla philosophia, nulla ars, nulla scientia præstat, sed probitas rectorum. Optime enim unus, optime pauci, optime populus imperant, si probi sint: pessime autem, si sint improbi. Sed quod omnem vincit improbitatis temeritatem, cum agrum colere, gregem pascere, navim regere, familiam gubernare, filios educare, multi se aut ignorare, aut nescire, aut non posse fateantur, tamen magistratū in urbibus agere, regem & principem se gerere, & quod difficilimum est, populis & nationib. imperare, nemo sibi a natura negatum putat. Cæterum quod spectat hic ad ciuiliū legum scientiam, quib. omnes Respublicæ & ciuitates constant, reguntur, augentur atque servantur, dicemus inferius.

## CAPVT LVI.

*De Religione in genere.*

**A**D Reipubl. integritatem pertinet etiam religio, quæ est disciplinæ quædam exteiorum sacrorum ac caeremoniarum, per quam rerum internarum & spiritualium, tanquam per signa quædam admonemur, quam Cicero definit disciplinam, per quam reverenti famulatu caeremoniæ diuini cultus exerceantur: quam quidem ciuitatibus maxime vtilem & necessariam esse testatus est, cum Cicero, tum etiam Aristoteles. Sic enim ait in Politicis: Oportet principem præ aliis deicolam videri. Minus enim putant subditi talibus pati aliquid iniquum, & minus machinantur contra talem, tanquam habeat propugnatores etiam Deos. Religio autem à natura sic hominibus insita est, ut plus illa, quam rationalitate à cæteris animantibus discernamur. Quod autem nobis naturaliter insita sit religio, ipse faretur Aristoteles: tum ex eo liquet, quod quoties in subitaneis periculis & timorib. aliqua perturbatione obruimur, confestim antequam aliquid perscrutemur, & omnem

electionem ad diuinam inuocationem confugimus, naturā videlicet nos absque alio præceptore diuinum auxilium implorare edocente, jamq; ab initio creationis mundi Cain & Abel ipsi Deo religiosè sacrificarunt, sed & Enoch primus fuit, qui quo ritu Deus invocandus esset, instituit, Quare de eo dicit scriptura: Tunc tandem invocari cœpit nomen Domini. Post diluvium à multis multæ quam multis gentibus religionum leges datæ sunt. Nam Mercurius & Menna Rex Ægyptiis: Melissus Iovis nutritor, Cretensibus: Faunus & ante illum Ianus, Latinis. Numa Pompilius, Romanis: Moyse & Aaron, Hebræis: Orpheus Græcis. Tum Cadmus Agenoris filius, ex Phœnice mysteria & solemnitates Deorum, simulachrorum consecrationes & hymnos, cæteraq; sacra, pompas & celebritates, quibus diis honores impenderentur, Græcis primum tradidisse legitur. Quinetiam futurorum & scelerum numina esse tradiderunt: nec tantum nomina Deorum dederunt, sed etiam instaurarunt sacra. Coluerunt Romani Iouem adulterum & stupratorem, & Febri publicum phanum in palatio dedicarunt, & aram malæ fortunæ in Exquilis. Quinetiam apud inferos inuenerunt quos colerent Deos, ipsumque infernorum principem omnium infimum & miserrimum Sathānam sub Ditis, Plutonis, & Neptuni nominibus venerantes, assignantes illi custodem tricipitem Cerberum, hoc est, carnivorum, qui semper circuit, quærens quem deuoret, nulli parcens, omnibus nocens, omnes accusans. Hinc diabolus quasi criminator appellatus. Vnde Poëta canit: *Dux Erebi populo poscebat crimina vite.*

*Nel hominum miserans, iratus omnibus umbris.*

*Stant furia circum, variaeque exordia mortis.*

*Senaque multisonans exercet pœna satanas.*

Coluerunt quondam Ægyptii cum diis suis etiam animalia bruta & monstra, & sunt adhuc hodie qui idola & simulachra colunt. Quin Turcæ, Saraceni, Arabes, Mauri, & magna pars orbis hodie Mahumetam colunt, absurdissimæ religionis conditorem: & Indri in sua perfidia adhuc perseverantes, venturum

eorum.



eorum Messiam pertinaciter expectant. Et nobis Christianis diuersi diuersis temporibus & religionibus Pontifices nostri religionum mores præscripserunt, nimirum, quod legibus inter se dissidentes circa caeremonias, circa cultum, circa cibos, circa jejunia, circa vestitum, circa quæstus, circa pompas, circa mitras, circa purpuram, & ejusmodi. Sed unum admirabilium vincit admirationem, quod illi his ambitiosis morib. se cælum posse ascendere putant, quibus Lucifer olim cælo deciderit: Ac tandem omnes istæ religionum leges nullo alio fundamento incumbunt, quam suorum instituentium placitis: nec aliam insuper certitudinis regulam habent, nisi ipsam credulitatem. Considerate ab initio mundi, quot sunt, quot fuerunt in religione studia, quot caeremoniæ, quot cultus, quot ritus, quot hæreses, quot placita, quot vota, quot leges, & nondum à tot seculis homines ad rectam fidem producere potest religio absque verbo Dei? quo incarnato, & in cruce de hostibus triumphante, deiecta sunt templa & idola & deorum potestates ablata, defeceruntque oracula.

*Ablata est Pythij vox haud reuocabilis vlli.*

*Temporibus longis etenim jam cessat Apollo.*

*Glaubus oclusis filet: ergo rite peractis.*

*Discedas patria, & redeas ad limina sacris.*

Ex quo enim verbum Dei per, Euangelii nuncium elucescere cœpit mundo, omnes Dii gentiũ veluti fulgure tacti corruerunt, sicut apud Lucam ait Christus: Vidi Sathanam sicut fulgur de cælo cadentem. Verum quod hic ad fidem & ad Theologiam, & ad Canonum decreta pertinet, discutiemus inferius, nos hic de religione loquimur, quantum ad eas artes, quæ ad sacerdotum quæstũ, & ad Rempublicam suis simulachris, statuis, imaginibus, templis, phanis, sacellis, fastis, pompis, & sacerdotiorum magistratibus, ornandam attinet, de quibus alibi inter placita Theologica, anno millesimo quingentesimo decimo per me Colonix declamata amplo sermone disputaui, quocirca ea istic, brevissimo sermone trãsigemus, ostendentes etiam in illis,

quæ honestandæ religionis causa, & ad hominum salutem inventa sunt, sæpe non minimam inueniri cum vanitate malitiam, Quod ita esse, vunc per singula discurrentes monstrabimus.

## CAPVT LVII.

*De Imaginibus.*

**I**Maginum itaq; cultum, jam ab antiquo non omnes populi admiserunt. Siquidem Iudæi (ut narrat Iosephus) nihil magis exhorruerunt, quam simulachra, nec aliquam effinxerunt imaginem eius quod coluerunt, neq; eorum, quorum memoriam tenuerunt. Lex siquidem Dei per Moysen prohibuit illis simulachra fieri, aut in templis poni aut adorare coram eis. Apud Seres populos (teste Eusebio) etiam lege cautum erat, ne simulachra venerarentur. In Romanorum quoque templis apud Clementem & Plutarchum, ex decreto Numæ annis centum & septuaginta ab vrbe condita, nullam imaginem neq; fictam, neque pictam esse conspectam legimus. August. quoq; idem testatur auctore Varrone: cuius, inquit, verba clarissime testantur, nullum fuisse in vrbe simulachrū Deorum per annos centum sexaginta, factumque deinceps ut ex imaginum ac statuarum multitudine, religionis cultus negligeret, atque contemptui haberetur. Persæ etiam (testibus Herodoto & Strabone) statuas non extruebant. Ægyptiorum autem in istis summa erat impietas, & stultitia, exinde in omnes gentes deriuata. Qui quidem corruptus gentilium mos & falsa religio, cum ipsi ad Christi fidem converti cœperunt, nostram quoque religionem infecit, & in nostram Ecclesiam simulachra & imagines, multasque pomparum steriles cæremonias introduxit, quorum nihil omnino fuit apud primos illos & veros Christianos. Nec dici potest quanta superstitione dicam, idololatria penes rudem & indoctam plebem alatur in imaginibus, conniventibus ad ista sacerdotibus, hinc non paruum lucri quæstum percipienti-

piens. Atque hic timentur se Gregorii verbis, dicentis imagines esse libros vulgi, ut possit rerum memoria retineri: atque in his legant, qui literas non didicerint, illisque conspectis, ad Dei contemplationem trahantur. Verum hæc sunt excusantis Gregorii humana commenta, licet sanctus ille vir imagines prober, non cultum. Non enim decet nos ex vetito imaginum libro discere, sed ex libro Dei, qui est liber scripturarum. Qui ergo cupit Deum nosse, non requirat ab imaginibus pictorum & statuatarum, sed (ut inquit Ioannes) scruteretur scripturas, quæ testimonium perhibent de illo: qui autem nesciunt legere, ij audiant verbum Scripturæ. Fides enim eorum (ut ait Paulus) ex auditu est. Et Christus apud Iohannem ait, Oves meæ vocem meam audiunt. Iamque etiamsi (quod ait Christus) nemo potest venire ad eum, nisi pater traxerit illum, & nemo venit ad patrem nisi per ipsum Christum: cur auferimus gloriam Deo, tribuentes illam picturis & statuis, ac si possent trahere in contemplationem Dei? Accedit istuc etiam reliquiarum cultus immoderatus. Fatemur enim, nec quisquam negare poterit, sanctas esse sanctorum reliquias, & quæ æternitatis gloria fulgebunt aliquando: ideoque à nobis summa reverentia colendos, fateamur etiam sanctos ipsos, licet in omnibus locis exaudiant pie invocantes, magis tamen ubi aliquid reliquiarum suarum velut pignus habent: sed quia non omnium certitudo eadem est, cum variis in locis putantur sanctorum eorundem eadem retineri pignora, necesse est horum aut illorum stultam confidentiam esse oportere. Ne igitur in idololatriam vel superstitionem incidamus, tutius est fidem rebus visibilibus non affigere, sed colere sanctos in spiritu & veritate per Dominum nostrum Iesum Christum, illorum opem implorantes. Certiores itaque reliquias & digniores non habemus Sacramento corporis Christi, quod unicum sanctum sanctorum in omnibus templis nostris servatur, quia coram Christo veneramur, & adoramus præsentem: qui licet ubique præsens sit, ibi tamen etiam corporaliter præsens est. Sed avarum sacer-

dorale

dotalis genus, avari homines non modo ex lignis & lapidibus, sed etiam ex mortuorum ossibus & sanctorum martyrum reliquiis materiam avaritiæ suæ captantes, suæ rapinæ instrumenta fecerunt: attollunt sepulchra Confessorum, exponunt reliquias Martyrum, vendentes illorum contactus & oscula, exornant illorum simulachra, & festa illorum magnis pompis decorant, prædicant illos sanctos, & extollunt magnis præconiis, vitam autem illorum, quos tantopere laudant, longissime fugiunt. Nonne istis loquutus est Salvator, Væ vobis, qui ædificatis sepulchra Prophetarum, similes illis, qui occiderunt eos. Proinde gentilium more sanctis ipsis officia distribuunt, & hunc cum Neptuno aquarum periculis subvenire, illum cum Iove fulmen incutere, aut cum Vulcano ignem, alium messes curare cum Cerere, alium præesse vitibus cum Baccho. Et habent mulierculæ suas Divas, è quibus ceu à Lucina aut Venere liberos petant & quæ cum Iunone iratos placant, vel vendicant maritos. Iam vero etiam sunt, qui furta & amissa, seu perdita recuperare faciunt, atque nullum morbi genus est, quod inter divos non habeat suum medicum, quæ causa est, quominus lucrantur medici quam causidici, cum nulla sit illis tam pusilla, tam iusta, quæ divum aliquem non habeat patronum. Verum sicut anima nostra per diversa membra, diversos explicat actus, & illa pro diversitate dispositionum suarum, diversas suspiciunt potentias, ut oculi visum, aures auditum: ita Dominus noster Iesus Christus in corpore suo mystico, cujus ipse anima est per diversos sanctos suos, velut accommodata ad hoc membra, diversa suæ gratiæ munera, in istis inferioribus administrat atque distribuit, & singuli sancti peculiare cooperandi munus sortiuntur, & singuli certas gratias impatiuntur. Iuxta quam multiformem gratiarum distributionem, partim hominibus revelatam, partim piis conjecturis adsecutam, variis precibus & invocationibus sanctos imploramus. Putamus equidem quemadmodum Christus morte sua mortem nostram redemit, in cuius mortē cœperunt sanctæ mor-  
 tes,

tes, omniumq; fidelium mortes sanctificantur: sic martyres eos qui certo quodam morborū genere, aut huic simili tormento cruciatu perierint, ab illo ipso tanquā id pro nobis passi nos liberare: & habet id quidem rationem non invalidam. Sed ridendi sunt, qui à nominis similitudine & vocum confusione, & per similia futilia inventa sanctis illa adscribunt: ut Germani caducū morbum Valentino, quia hoc nomen cadere significat, & Galli Etropio addicant Hydropicos, ob vocis consimilem sonum. Nihil ergo hic divinæ potentix, & Sanctorum meritis derogatum volo. Impius enim est, quisquis de pietate Christiana Sanctorum miraculis peperam sentit, sed superstitiosus & improbus est, qui pro miraculis prodigiosa quæque mendacia ceu portica nugamenta vertunt in historiam, & simplicibus oraculi loco credenda proponunt, magnisque clamoribus inculcant: stultissimi quoque sunt, qui iis fabulis & somniis fidem habent. Atque hic vos scire volo, quod, quæadmodum imaginum exuperans cultus idololatria est, ita illarum pertinax detestatio hæresis est, de qua olim Philippus, & Leō tertius Imperatores damnati sunt. Sic etiam quemadmodum reliquiarum abusus execrabile scelus est, ita eorundem irreverentia detestanda hæresis est: quæ quondam à Vigilantio Gallo progenita, ab Hieronymo profligata, nunc rursus una cum imaginum expugnationibus à proximis annis apud Germanos repullulascere cœpit.

## CAPVT LVIII.

*De Templis.*

CÆterum nunc de Templis scimus hanc maximam Colim fuisse gentiliū superstitionem, singulis diis suis, sua templa fabricantium: quorum imitatione cœperunt deinde Christiani, suis divinis templa inscribere. Multæ tamen gentes templis omnino carebāt, & Xerxes quondam suadentibus Magis omnia templa per totam Græciam combussisse traditur, quia impiū.



pium & nefarium esset deos ipsos parietibus includere. Verum de templis quondam Zeno Citicus in hæc verba philosophatus est inquires : Sacella ac templa construere , nihil quidem necesse est , nihil enim sacrum jure existimandum, neque pro sancto habendum, quod ipsi homines construxerint. Apud Persas nulla olim templa erant. Hebræis autem in tota natione non nisi unicum templum religiosum erat , à Salomone Hierosolymis extructum, de quo tamen legitur apud Esaiam : Hæc dicit Dominus , Cælum sedes mea : Terra autem scabellum pedum meorum. *Quæ* est ista domus quam ædificas mihi? Et Stephanus Protomartyr ait: Salomon ædificavit illi domum, sed excelsus in manufactis non habitat. Et Paulus Apostolus ait Atheniensibus : Deus non in manufactis templis habitat, qui cum sit Dominus cæli & terræ , manibus hominum non colitur tanquam indigens aliquo. Docet autem humanam naturam, ipsosque homines, sed puros, pios , sanctos, religiosos, Deoque devotos esse acceptissima Deo templa, quemadmodum scribens Corinthiis , inquit : Templum Dei estis , & spiritus Dei habitat in vobis , templum Dei sanctum est, quod estis vos. Præterea in prima illa nostra religione ab ipsis Christianæ fidei incunabulis, & diu post Christum passum, non fuisse nostris sacris templa constructa , fatetur ipse Origenes contra Celsum , docens multis rationibus , Christianis illa ad verum Dei cultum , veramque religionem nihil convenire. Et Lactantius ait: Non templa Deo congressis in altitudinem saxi struenda sunt , sed suo cuique conservandus est pectore , in quod se conferat , cum adorat Deum.

*Non habitat templis manuum molimine factis.  
Omnipotens , ædes aurea verus homo.*

Et Christus suos adoraturos non in templum remittit, nec in synagogas, sed in cubiculum orare in abscondito. Atque ipse, quod legitur apud Lucam , nunquam ad turbas , ad urbes, ad templum , ad synagogas accessit orare, sed exivit in montem orare , & ipse erat pernoctans

noctans in oratione. Verum Ecclesia quæ nihil agit, nisi acta spiritu Dei, cum multiplicato Christiano populo Ecclesiam jam ingressi essent cum fidelibus peccatores, cum firmis infirmi, & tanquam in arcam Noë, cum mundis animalibus, simul & immunda: sacras quasdam ædes, & templa, & basilicas, loca sacrata, ab omni prophano commercio libera instituit, in quibus Christianæ multitudini, verbum Dei publice prædicaretur, cæteraque religionis sacramenta, & commodius, & castius administrarentur: quæ à populo Christiano, summa semper in veneratione habita, etiam à principibus immunitate munita, nunc in tantam excrevere multitudinem, accedentibus illis, tot fratrum oratoriis, privatisque sacellis, ut maxime necessarium foret, multa ex iis, tanquam superflua & indebita membra rescari. Accedit ad hæc structura superba magnificentia, in quam multæ admodum sacræ pecuniæ & eleemosynæ in dies profunduntur, quibus, quod & superius diximus, multi Christi pauperes, vera Dei templa imaginesque fame, siti, æstu, algore, labore, debilitate, egestate, periclitantia sustentari deberent.

## CAPUT LIX.

*De Festis.*

**F**estorum etiam dies tam apud Gentes, quam apud Iudæos magna religione semper celebres fuere, qui omnes distributim per certa anni tempora, per certos & statutos dies Deum colebant: quasi liceret aliquando à divino cultu discedere, aut forsan Deus plus alio, quam alio tempore se coli velit. Quod idcirco, ut probum Paulus objecit Galatis, ad eos sic scribens, Dies observatis, & menses, & tempora, & annos, timeo, ne vobis frustra & sine causa laboraverim. De qua re etiam Colossenses admonens, præcepit illis dicens: Nemo vos judicet de cibo & potu in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt umbra futurorum. Veris enim & perfectis Christianis nulla est dierum differen-

differentia, qui sunt semper in festivitate, semper con-  
 quiescentes in Deo, & sine intermissione verum Sabba-  
 tum agentes. Sicut vaticinatus erat Esaias ad Patres Iu-  
 dæorum fore aliquando, ut Sabbatum eorum tollere-  
 tur, cumque venerit Salvator, futurum Sabbatum per-  
 petuum, perpetuasque neomenias: rudiori autem po-  
 pulo, ac infirmæ multitudini, ac imperfectiori Eccle-  
 siæ parti, à sanctis Patribus, ejusmodi dies statuti sunt,  
 quibus conveniant ad sacram verbi Dei concionem  
 audiendam, & ad cultum divinum celebrandum, ac  
 communicandorum sacramentorum causa: ita tamen,  
 ut non Ecclesia diebus serviat, sed dies inserviant Ec-  
 clesiæ. Sunt itaque constituti dies à Patribus in Ec-  
 clesiæ, quibus ab omnibus externis negotiis atque  
 corporeis actibus plebem abstinere deceat, quo li-  
 beriùs serviat Deo, vacet orationibus & contempla-  
 tionibus, intersit divinis officiis & verbi Dei concio-  
 nibus, & quæcunque ejusmodi sunt, quæ tunc ob æ-  
 ternæ salutis commodum fiunt. Sed ille distortor æ-  
 quitatis, labefactor omnis ordinis & pulchritudi-  
 nis, author omnium malorum Diabolus, quid-  
 quid Spiritus sanctus ædificat, assidue demoliri ni-  
 tens etiam hanc arcem prope diruit. Adeo maxima  
 pars Christiani populi sacrum hoc dierum Festorum  
 otium non ad orandum, non ad Dei verbum audi-  
 endum, non ad cætera, quorum causa instituta sunt,  
 impendit; sed ad omnifariam bonorum morum, ac  
 Christianæ doctrinæ corruptelam, in choreis, in co-  
 mœdiis, in histrionibus, in cantilenis, in ludis, in com-  
 potationibus, in pompis, in speculis, in quibuscunque  
 mundanis carnalibus, spiritui sanctitati que contrariis  
 operibus consumit: & quemadmodum inquit Tertul-  
 lianus de Cæsarum solennibus, solent nunc grande of-  
 ficiu agere, focos & choros in publicum ducere, vi-  
 eatim epulari, civitatem tabernæ habitu obolefacere,  
 vino gulam cogere, certatim cursitare ad injurias, ad  
 impudentias, ad libidinis illecebras: sic exprimitur pu-  
 blicum gaudium per publicum dedecus. Nonne erga  
 merito damnandi sumus, qui hoc ritu Christi & San-  
 ctorum

ſtorum ejus ſolennitates celebramus. Cæterum à diebus feſtis præter Manichæorum inſaniam , blaſphemiam, & Cataphrygum peſtifera dogmata, aut nullas, aut pauciſſimas hæreſes compertas habemus : veruntamen maximi in Eccleſia ſchiſmatis occaſionem præſtiterunt, cum Viſtor Romanus Pontifex omnes ferme Orientales & Australes Eccleſias à communione amputaſſet, ea ſola de cauſa , quod in diei Paſchatis obſervatione morem à Romana conſuetudine ſequerentur diverſum : cui tunc inter cæteros excellentiſſimos viros reſtitit Polycrates Aſiæ Epicoſus. Præterea Irenæus Lugdunenſis Epicoſus , quamvis ipſe Romano ritu Paſcha celebravit , magna tamen libertate , Viſtorem Pontificem objurgare auſus eſt : quod præter exemplum prædeceſſorum ſuorum pacis perturbator abſciſſet Eccleſias non in fide errantes , ſed ſolis ritibus quibuſdam à Romana Eccleſia diſſidentes. Multa deinceps ſuper hac Paſchatis obſervatione Conciliorum & Pontificum decreta, ac Patrum rationes, & quæ vocantur Eccleſiaſtica computa, emanarunt. Neque tamen in hunc uſque diem veram , atque per univerſam orbem eandem Paſchatis diem conſtituere potuerunt : & in hunc diem uſque conſultis Aſtologis de Calendarii reparatione , ſed de indeciſo negotio diſputatur. Digna proſecto res , pro qua ob unius Romani Pontificis pertinacem religionem tantum Eccleſiæ pateretur naufragium.

## CAPUT. LX.

*De Cæremoniis.*

**E**X membris denique religionis non minima ſunt rituum & cæremoniarum pompa in veſtibus, in vaſis, in luminibus, in campanis, in organis, in concantu, in odoribus, in ſacrificiis, in geſtibus, in picturis precioſis, in ciborum & jejuniorum delectu, ſimilibus, magna cum admiratione, tum veneratione ab imperita plebe & hominibus (qui nihil advertunt, quam  
que

quæ ante oculos obverfantur) receptis ejusmodi. Numma Pompilius primum Romanis cæremonias indixit, quorum prætextu rudem adhuc & ferocem populum, qui vi & injuria Imperium occupaverat, ad pietatem, fidem, justitiam & religionem invitaret, feliciusque gubernaret. Testantur hæc ancylia ac Palladium sacra imperii pignora. Ianus Bifrons belli & pacis arbiter, ignis vestæ, cui flamina custos Imperii jugiter vigilet, ipseque annus fastorum & nefastorum dierum varietate per duodecim menses divisus, sacerdotiorumque magistratus in Pontifices, & augures partitus, varique sacrificiorum & supplicationum, spectaculorum, processionum, delubrorum & officiorum ritus, quorum magna pars (Eusebio teste) exinde in nostram quoque religionem migravit. Verum Deus ipse, quem non delectant caro & cor & sensibilia signa, has exteriores carnalesque cæremonias despicit atque contemnit. Non enim in corporalibus actionibus & sensibilibus operibus, cultuque carnali vult coli Deus, sed in spiritu & veritate per Iesum Christum. Ipse enim spectator fidei est, considerans intimum spiritum & occulta hominum, scrutator cordium, qui intuetur intima mentis. Quapropter carnales illæ & externæ cæremoniæ nequeunt homines promovere ad Deum, apud quem nihil est acceptum præter fidem in Iesum Christum cum ardenti imitatione illius in charitate, ac firma spe salutis & præmii. Hic enim est verus, & nulla externorum carnaliumque rituum iniquatione violatus Dei cultus: quod nos instruens Ioannes ait, spiritum esse Deum, & eos qui volunt adorare, in spiritu & veritate oportet adorare. Cognoverunt hoc aliqui gentium Philosophi: hinc Plato in veneratione summi Dei, exteras omnes cæremonias auferri jubet. Nihil enim deest ei, qui ipse est omnia, aut in eo sunt omnia, sed nos agentes gratias adoremus. Hæc enim sunt summæ incensationes Dei, quando aguntur gratiæ à mortalibus. Neque præterea habemus, quicquam aliud, quod reddamus Deo magis acceptum, quam laudem, gloriam & gratiarum actionem. Neque vero hic quisquam

objiciat



objiciat Mosaicæ legis sacrificia , ritus & cæremonias , quasi Deus in illis delectatus sit : non propter hoc eduxit eos de Ægypto, ut sacrificia illi offerrent & adolerent incensa, sed ut obliti idololatriæ Ægyptiorum, audirent vocem Domini, & obedirent illi in fide & iustitia propter illorum salutem. Quod autem Moyses illis sacrificia & cæremonias instituit , morem gessit infirmitati & duricie cordis eorum , aliquid indulgens errori, ut eos ab illicitis revocaret ne gentium ritu sacrificia immolarent dæmonibus & non Deo: non enim principaliter hæc , sed secundum consequentiam concessa sunt , nec aliter eos obligare potuit lex illa , nisi quatenus populi consensu fuerat comprobata. Quin & Moyses ipse laturus has cæremoniarum leges , seniorum & populi collegit suffragia , quo illos sibi magis haberet obnoxios , ideoque lex illa pro temporum & rerum vicissitudine potuit immutari , & aliquando in totum erat abroganda : lex autem Dei , quæ in lapideis tabulis tradita erat, perpetua est. Sic enim locutus est Dominus per Ieremiam: Quod mihi thus de Saba afferitis , & cinamomum de terra longinqua , Holocaustomata & sacrificia vestra non delectaverunt me. Et iterum per eundem ait : Hæc dicit Dominus, Holocaustomata vestra colligite cum sacrificiis vestris , & manducate carnes , qui non solum locutus ad patres vestros , nec de holocaustomatibus , nec de sacrificiis præcepi eis , qua die eduxi vos de Ægypto, sed sermonem hunc præcepi eis, dicens : Audite vocem meam , & ero Deus vester, & vos eritis populus meus: ambulate in omnibus viis meis, quæcunque præcepero vobis , ut bene sit vobis. Et iterum apud Esaïam ait Dominus : Non obtulisti mihi oves holocaustatis tui, nec in sacrificiis tuis clarificasti me, non servisti mihi in sacrificiis , nec aliquid laboriose fecisti in thure nec mercatus es mihi argento incensum , nec adipem sacrificiorum tuorum concupivi , sed in peccatis tuis ante me stetisti. Super quem igitur , ait , aspiciam , nisi in humilem & quietum & trementem sermones meos ? Non enim adipēs & carnes pingues auferent ante injustitias tuas , hoc enim

enim est jejunium quod ego elegi, dicit Dominus. Solve omnem nodum injustitiæ, dissolve connexus violentorum commerciorum, dimitte quassatos in requiem; & omnem conscriptionem injustam conscinde. Frange esurienti panem tuum ex animo & peregrinum sine testamento induc in domum tuam. Si videris nudum, adoperi eum, & Domesticos feminis tui ne despicias, tunc erumpet matutinum lumen tuum, & sanitates tibi circumorientur, & precedet ante justitia, & gloria Dei circumdabit te & adhuc te loquente dicam. Ecce adsum. Non inficior, quemadmodum olim in synagoga Moyses & Aaron, & per successionem cæteri Pontifices, Iudices, Prophetæ usque ad Scribas & Phariseos, sic postmodum in Ecclesia ab Apostolis, Euangelistis, Pontificibus, Sacerdotibus & Doctoribus factum, ut illam piis quibusdam cæremoniis, elegantibusque ritibus, & institutis tanquam sponsam ornatam viro suo decorarent, multa insuper statuta & decreta ediderunt posteriores juxta hominum imbecillitatem. Sed quod solet sæpe contingere, ut quod provisum est ad remedium, tendat ad noxam, sic accidit ut crescentibus iis cæremoniarum legibus, pluribus constitutionibus hodie onerentur Christiani quam olim Iudæi: quodque magis dolendum est, cum ipsæ per se nec bonæ sint nec malæ, plus illis fidat populus, arctiusque observet, quam tradita à Deo præcepta, dissimulantibus illa nostris Episcopis & sacerdotibus, & abbatibus, & monachis: ac suo ventri interim egregie consulentibus. Cæremonix autem, etsi nullas contra fidem hæreses dederint, innumeras tamen in Ecclesiam sectas introduxerunt, maximorumque schisinatum semina fuerunt. Hinc primum Græca Ecclesia à nostra abscissa est, quod illa non in azimo consecraret, sed in fermento, cum tamen illam vere consecrare fateamur. Deinde etiam Bohemorum Ecclesia separata est, quia sub utraque specie communicaret Eucharistiæ, ut ait Apostolus: circumcisio nihil est, & præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei: sic & cæremonix nihil sunt, nisi observatio præceptorum Ecclesiæ. Nefas ergo est utrobique propter modi-

modicas & quasiliber causas, quæ Christianæ fidei nihil officiant, unitatem Ecclesiæ scindere, & corpus Christi dividere, & quod Phariseis Salvator impropere, excolare culicem, & camelum glutire, atque turbata pace Ecclesiæ in illis pugnare, unde plus oblit schismatis perniciēs, quam profit correptio. Potuissent Romani Pontifices multa mala sustulisse, pacaramque & integram servare Ecclesiam, si tolerassent Græcorum fermentum, & Bohemorum calicem. Neque vero majora hæc sunt, quam quod Innocentius VIII. (Vollerrano teste) concessit Norrvegis, ut liceret illis sine vino sacrificare calicem.

## CAPUT LXI.

*De Magistratibus Ecclesiæ.*

**I**AM vero & magistratus, & variæ hominum sectæ sunt in Ecclesia, cum ad ornamentum religionis, tum pro conservando sacrorum ordine, ne fiat confusio. Quicquid autem agitur in Ecclesia, siue ad ornamentum, siue ad ædificationem religionis, tam in deligendis magistratibus quam instituendis ministris Ecclesiæ, nisi id fiat divini spiritus instinctu, qui quasi anima est Ecclesiæ, vanum est & impium. Quicumque enim ad magnum Dei officium, & Apostolatus dignitatem à spiritu Dei vocatus non fuerit, sicut Aaron, & qui non ingressus fuerit per ostium, quod est Christus, sed aliunde in Ecclesiam ascenderit per fenestram, per favores hominum, per emptitias voces, per imperium principum, certe hic non est Christi vicarius & Apostolorum, sed fur & latro, & vicarius Iudæ Iscariotis, & Simonis Samaritani. Hinc ab antiquis patribus de electione prælatorum (quod sacer Dionysius vocat nominationis sacramentum) tam arcte statutum est, quod Pontifices & Apostoli, qui præessent ministeriis in Ecclesia, nominarentur viri moribus & vita integerrimi, potentes in doctrina sana de omnibus rationem reddere: sed antiquis patrum constitutionibus paulatim

tim à sua maiestate cadentibus, ac recentiore pontificio jure cum damnabili consuetudine invalescente, tales plerique super sedem Christi conscendunt Pontifices & Apostoli, quales olim super sedem Moyfi sedebant Scribæ & Pharisei, qui dicunt, & non faciunt, alligantes onera gravia in humeris populi, ipsi autem nolunt digito movere. Hypocritæ sunt, omnia opera sua faciunt, ut videantur ab omnibus, ostentantes religionem suam in scenis: cupiunt primas stationes in choro, in gymnasiis, in synagoga, & ubique in foro, in plateis Rabbi & Magistri, & Doctores vocari volunt: claudunt viam cœlorum, & ipsi non introeuntes etiam alios excludunt, nec sinunt intrare: comedunt domos viduarum, orationes longas factitantes, circumeuntes mare & aridam, seducunt & furantur pueros, ut nactus uno profelyto, exaugeant perditum eorum numerum ut ipsi perditum & addictum gehennæ igni alios simul secum multo magis disperdant: suis commentis & traditionibus piissimas Christi leges labefactant, verum Dei templum, ac vivas Christi imagines, & aras animarum populi negligentes, aurum & oblationes avaro oculo curant, leviora & quasi sinistra legis facientes, de decimis collectis, oblationibus & eleemosynis accurate nova cudunt, & leges caeremoniarum arte sanciant, decimantes fruges, pecora, pecunias, & etiam quævis minima, mentham, anethum, cuminum, & de his canum more collatantes à suggesto confligunt cum populo. Quæ vero graviora & dexteriora sunt opera Euangelii & legis, & iustitiæ Christianæ iudicium, misericordiam & fidem omnino negligunt, excolant culicem, deglutiunt camelum, conspirant ad lapidem, ingens saxum transiliunt duces cæci, falsi & dolosi, germina viperarum, terfi calices, sepulchra dealbata foris in mitris, in pilis, in habitu, in vestitu, in cuculla ostentantes sanctimoniam, intus pleni spurcitia, hypocrisis, iniquitate, scortatores, salutatores, histriones, leones, aleatores, helluones: temulenti, venefici, qui jam antea (quod notat Ioannes Camotensis Episcopus) non ex virtutum meritis, sed

aut

aut per turpe obsequium, aut intuitu munerum, aut favore principum, aut vi amorum ad sacerdotia, ad beneficia, ad Episcopatus conscenderunt, aut sub hypocrisis fūco hac ad se traxerunt ex bonis Ecclesiarum, quæ pauperum sunt, sibi privatas divitias cumulantes, monopolia & nundinas constituentes in eleemosynis parentum nostrorum, abutentes illis in scortis, in alea, in venatione, in omni luxu, in spurcitia.

*Gaudent equis canibusque & aprici gramine campi.*

Concutiunt populos, vexant regna, sollicitant bella, diruunt Ecclesias, quas religiosorum patrum construxit devotio, ipsi extruentes palatia, incedentes in vestibus purpuratis & deauratis, magno plebis detrimento & religionis infamia, ac Reip. insupportabili onere: quos non mercenarios pro pastoribus, non lupos pro mercenariis, sed pro lupis diabolo Beatus ille Clavallensis, Bernard. in serm. ad generalem Remensem synodum presente Romano Pontifice definiuit. Iam etiam ipse Romanus summus Pontifex (quod idem sanctus Episcopus Camotensis conqueritur) omnibus gravissimus & intolerabilis est, cujus pompam & fastum nullus unquam tyrannorum æquavit: atque ij interrim in se solis jactant Religionis & Ecclesiæ statum consistere, cum religionis onera, & verbum Evangelii, quod verum Pontificium munus est, in alios rejicientes, ipsi in condendis propriis legibus occupati, Ecclesiæ accipiunt emolumenta, otiosi simul & flagitiosi. Et quia, ut ajunt, sedes ipsa pontificia aut sanctos recipit, aut sanctos facit, hinc sibi nihilo non licere putant, adeo etiam sacris Ecclesiæ ceremoniis, quas sancti patres ad instruendos mortalium animos, & pro conferenda nobis Dei gratia, magna observantia instituerunt, nefaria voluptate pro sua libidine impudentes flagitiosissimeque abutuntur: cujusmodi exemplum de Bonifacio octavo Pontifice in Porcherum Cardinalem legimus apud Crinitum. Hic est ille magnus Bonifacius, qui tria magna & grandia fecit, primum, falso oraculo deluso Clemente, persuasit sibi cedere Apostolatū;



tum: secundum, condidit sextum Decretalium, & Papam asseruit omnium dominum: tertium, instituit Iubilæum, indulgentiarum nundinas, illasque primus in Purgatorium extendit. Transeo cætera illa Romanorum Pontificum monstra, quales Formosus Papa & novem sequentes olim Ecclesiæ turpiter præfuerunt: taceo etiam posteriores illos, Paulum, & Sixtum, Alexandrum, Iulium, famosos Christiani orbis perturbatores. Prætereo Eugenium, qui ob violatum Turcæ iusiurandum Christianam Rempub. in tot funestissima bella consecit ac si non etiam hosti fides servanda sit. Alexander VI. quante Christianæ Reip. damno Zizimum Pazaithæ, Turcæ fratrem veneno sustulerit, omnibus notum est. Iamque ipsi etiam Romanorum Pontificum Legati (quod ait Camotensis, & quotidiana experientia notissimum est) sic interdum in provinciis debachantur, ac si ad flagellandum Ecclesiam egressus sit Sathan à facie Domini: commovent & conturbant terrâ, ut videantur habere, quod oporteat sanare, lætantur, cum mala fiunt, exultantes in reb. pessimis, vixque tenent lachrymas, cum nil lachrimabile cernunt. Siquidem peccata populi comedunt, & vestiuntur, & nutriuntur, & luxuriantur in eis. Sed habent vitiorum suorum efficacissimos titulos, nec quicquam illis obijci potest, quod non alicujus sanctorum exemplo constanter excusetur, aut tueantur. Nam si improperetur illis, quia indocti & illiterati, dicent tales Christum delegisse Apostolos, qui nec Magistri legis, nec scribæ fuerunt, nec Synagogas, nec Scholas unquam frequenterint: si linguæ barbaries obijcitur, dabunt Moysen impeditæ linguæ, & Ieremiam nescientem loqui, quin & Zachariam quod mutus esset, à sacerdotio non exclusum. Quod si etiam sacrarum literarum ignorantia, aut infidelitas, aut error, aut hæresis obijciatur, dicent Ambrosium nondum Christianum, sed Catechumenam adhuc, in Episcopum electum: & Paulum non ex infideli modo, sed ex persecutore ad Apostolatam vocatum: Augustinum quoque aliquando Manichæum fuisse, & Marcellinum martyrem in Papatu idolis thura adolevisse.

visse. Quod si obijciatur illis ambitio, exemplo illis erunt filii Zebedæi: si timiditas, timidi erant Ionas, & Thomas: ille ad Ninivitas, hic ad Indos accedere metuentes: si perfidia, Petrus perfidiæ addidit perjurium: si fornicatio, Oseas meretricem, & Samson scorta complexi sunt: si percussio, si homicidium, si militia, Petrus Malcho auriculam amputavit, Martinus Iuliano militavit, & Moyses Ægyptium interfecit, & abscondit in stabulo. Adeo nihil penes eos refert, qualis quisque sit qui accedit ad sacerdotia, atque tunc horum magistrorum gladio oportet, ut quisque cervices suas supponat: gladio; inquam, non gladio verbi Dei, cuius illi custodes & ministri esse debent, sed gladio ambitionis, gladio avaritiæ, gladio mûltæ & extortionis, gladio mali exempli, gladio sanguinis & occisionis, quo armantur contra omnem veritatem & iustitiam & honestatem.

*Sceptrorum vis tota perit, si pendere iusta.*

*Incipit, evertetque aras respectus honesti,*

*Libertas scelerum est, quæ regna invisa tnetur*

*Sublatusque modus gladii facere omnia sære.*

Non impune licet eorum placitis contradicere, nec libidini eorum resistere, nisi quis paratus sit martyrium subire pro Christo: hoc erit excremari pro hæretico, quemadmodum Hieronymus Savonarola prædicatorii Ordinis Theologus, simul ac Propheticus vir, olim apud Florentiam exustus est. Verum quoniam omnis potestas bona est, quia à Deo est, à quo sunt omnia, & omnia bona, & licet ntentibus, aut patientibus aliquando mala sint, universitati tamen semper bona sunt, providente sic illo, qui bene utitur malis nostris. Propter multitudinem enim delinquentium superinducit Deus tyrannos, & peccata populi faciunt regere Hypocritam. Quicumque igitur à Domino constitutus est Episcopus in Ecclesia, dignum & iustum est obedire illi, & in nullo contradicere. Qui enim Episcopo, & Sacerdoti obedire contemnit, non illum sed Deum contemnit, quemadmodum de contemptoribus Samuelis, ipse locutus est inquitens: Non te spreverunt,

sed me. Et Moyses, adversus murmurantem populum ait: Non adversus nos murmurastis, sed adversus Dominum Deum. Non igitur inultus permanebit à Domino, qui se contra Episcopum, & prælatum suum posuerit. Dathan & Abiron restituerunt Moyse & terra vivos absorbit. Multi cum Chore conspiraverunt adversus Aaron, & igne consumpti sunt. Achab & Iezabel persecuti sunt Prophetas, & canes comederunt eos. Egressi sunt pueri ut illuderent Helisæo, & ursi dilaniarunt illos. Ozias rex contra sacerdotes, sacerdotium arrogare ausus, leprosus factus est. Saul quia præter Samuellem, sacerdotum principem, sacrificare præsumpsit, regia unctione simul, & Prophetico spiritu privatus à Deo, datus est spiritui malo. Infidele est Scripturis sacris non credere, impium est sacerdotes spernere: boni sunt sacerdotes, melior Episcopus, super omnes sanctissimus summus Pontifex, & Princeps sacerdotum, cui creditæ sunt claves regni cælorum, & commissa sunt secreta Dei, princeps quidem secundum Deum, Pontifex secundum Christum, quem qui honorat, honorabitur à Deo: qui inhonoraverit, inhonorabit illum Deus, & ultionem evadere non poterit.

## CAPUT LXII.

*De Sectis Monasticis.*

**S**unt adhuc in Ecclesia diversarum sectarum populi, Monachi, & fratres anachorite, quibus verus lex omnino caruit. Caruit etiam Ecclesia eo tempore, quo fuit optima, nec tot caeremoniarum retibus implicita. Qui hodie religiosorum nomen sibi soli vendicant, arduas profecto vivendi regulas, & officia sanctissima professi, laudabiliumque virorum sanctissimorumque patrum nomina puta à Basilii, Benedicti, Bernardi, Augustini, Francisci, & similium præ se ferentes; sed hodie est inter eos ingēs malorum turba, Siquidem huc tanquam in malorum omnium asylum confluunt, quos-

quoscumque scelerum conscientia terret, qui ob legum vindictam nusquam alibi tuti sunt, qui crimina commiserunt supplicio expianda, quos vitæ turpitudine abstraxit ab infamia, quos rebus suis sortis, alea, ingluvie profusis, æs alienum ac turpis egestas mendicare compellunt, & quos laborem subterfugientes, spes otii ac fraudata cupidinis impatiens desperatio, aut circumventa juventus, aut injusta noverca, aut iniqui tutores huc impegerunt, quorum omnium agmen jungit simulata sanctimonia, cucullatus habitus, & valida mendiciras. Atque illud mare magnum, in quo cum cæteris piscibus habitant Leviatam, & Behemoth, cæte grandia, belluæ & reptilia, quorum non est numerus: de quo exiliunt tot Stoice Simiæ, tot insolentissima poscinumnia, tot palliata mendicabula, tot cucullata monstra, barbigeri, funigri, restiferi, sarcogeruli, loripedes, signipedes, nudipedes, atrati, nigræ, grifones, albichlamides, versicolores, multipelles, linostolii, retiarii, palliati, chlamidati, pullati, paludati, præcincti, brachati, ac id genus aliorum turba histrionum, qui cum de rebus humanis nullam fidem habeant reliquam: ob monstruosæ vestis habitum creduntur illis divina, hodieque sacrum religionis nomen sibi soli usurpant, ac se Christi sodales, Apostolorumque contubernales jactant: quorum vita sæpe scelestissima est, avaritia, libidine, gula, ambitione, temeritate, petulantia, & omne scelere referta, sed religionis prætextu semper inulta. Romanæ enim Ecclesiæ privilegiis muniti sunt, & à jurisdictione omnium Ecclesiarum exempti sunt, quo plura illis impune liceant: quumque ipsi pro foro rei alios quosque ubique convenient, ipsi tamen conveniri non possunt, nisi aut Romæ, aut Hierosolymis. Horum vanitates & errores, si mihi calamo explicandi forent, non caperent omnes pelles Madian: eorum inquam, qui non pietatis causa professi sunt religionem, sed ventris gratia cucullam induerunt. Neque vero bonos offenderet hic sermo, quem de solis improbis dictum volo, qui sub pellibus agninis sunt lupi rapacissimi, & in vestibis ovium, astutam gerunt sub pectore vul-

pem, adeo dissimulantes artes fallaciae suae, ut nihil aliud professi videantur, quam scenicam quandam hypocrisim & merum quæstum pietatis, imagine personarum dum pallido vultu mentiuntur jejunia, & obsequentibus lachrymis profunda à pectore trahunt suspiria, & mobilibus labris frequentes orationes simulantes, & gressu incessuque composito, gestibus tranquillis.

*Obstipo capite, figentes lumina terra:*

Modestiam sibi vendicantes, fucato habitu humilitatem, & suspensa à collo cuculla, sanctimoniam foris professi, intus autem detestandos mores secum ferentes: atque cum inter hæc sceleratissima quæq; nonnunquam committant, scrutantur, vincuntque religionis titulis, cuculla veluti clypeo cuncta fortunæ spicula repercutientes, & ab omnibus mundanis periculis, civilibusque molestiis securi, panem otiosum & emendicarum pro eo qui laboribus acquiritur, vespcentes, securi, & sine sollicitudine dormientes: hancque tamen Evangelicam paupertatem putant, in otio & mendicitate vesci alienis laboribus. Cumque summam humilitatem profiteantur, incedentes vili vestitu, ut rustici, nudipedes, ut histriones, retiarii cincti funibus, ut capti latrones, raso toto capite, ut fatui, cuculla, auriculis ac tintinabulis tenuis morionibus ac larvis carnis privialibus quam simillimi, cæteraque, quæcunq; contumelia, & abjectionis signa propter Christum & religionem sese suscipere fateantur: vincuntur ambitione, & omnem instituti sui rationem in arrogantissimos titulos referunt, ac paranympsi, rectores, gardiani, præfides, priores, vicarii, provinciales, archimandritæ, generales vocari gloriuntur, ut nullum hominum genus tam videatur primi loci appetens, quam istud. Non desunt, quæ de istis per plura mala male dici possent, sed jam præcesserunt, qui de iis amplissimis maledictis conacionati sunt: adeo ut non solum multos probos, & integræ vitæ, verè religiosos Patres, sed ipsas etiam sanctorum Patrum bene vivendi instituta, & regulas contemptui exposuerint. Quo circa nihil ego hic



in fugillationes eorum dixisse volo, qui recte in professionibus suis ambulantes sanctorum illorum Patrum vestigia sequentes, ad cumulum aspirant perfecti-  
onis. Fateor regulas & professiones illorum sanctas, fateor esse in hunc diem sanctos monachos, sanctos fratres mendicantes, sanctos anachoretas, sanctos canonicos regulares: tamen inter hos plurimos infideles, reprobos & apostatas, quibus religionis professio deformatur. Atque hoc est propositum nostrum voluisse ostendere, nullam unquam cuiusvis religionis professionem tam castam extitisse, in quam non irreplerit erroris & malitiæ macula. Siquidem & Angelos apostatas legimus & primos fratres parricidas. Prophetas reprobos, Apostolos proditores, discipulos Christi perfidos, atque inter Roman. Pontifices supra multos schismaticos & reprobos, & etiam hæreticos: aliquando etiam mulierem ad tanti apicis culmen conscendisse quæ vocata est Ioannes Octavus, rexitque sedem Apostolicam, laudata ab omnibus annos duos, cum aliquot mensibus atque diebus: & quod mulieribus in Ecclesia negatum est, contulit sacros ordines, promovit Episcopos, ministravit Sacramenta, cæteraque Roman. Pontificum exercuit munera: & facta ejus in Ecclesia non fuerunt irrita communi videlicet errore faciente jus. Quo prevalente, puto Ecclesiam tunc coactam multa dissimulare, quæ religionis rigor alias non tulisset: adeo nec in religionibus quicquam integrum stabile & perpetuum reperiri potest. Quicumque autem in Ecclesiam Dei sectas introducunt, & tanquam sibi placentes, quæstus causa aut fictæ sanctitatis gloria secedunt à Principe Romana Ecclesia, ii tanquam Nadab & Abihu alienum ignem offerentes ad altare Dei, ab eo comburentur. Qui vero elati & perversæ sententiæ excogitatis hæresibus exurgere audent adversus Ecclesiam Dei, cum Dathan & Abiron, voragine terræ absorpti, vivi descendunt in infernum. Qui autem scindunt unitatem religionis, & Christi membra dividentes, affligunt Ecclesiam Dei, eadem pœna qua Ieroboam, exterminantur.

## CAPUT LXIII.

*De Arte Meretricia.*

**R**eliquum nunc , quia apud Ægyptios primos religionum authores, neminem olim sacerdotem fieri licebat , qui Priapi sacris non prius initiatus fuisset , atque in nostra Ecclesia receptum sit , quod carens testibus Papa esse non possit, prohibeanturque spadones, eunuchi & castrati in sacerdotes ordinari , palamque videmus , ubicunque sunt magnifica ista templa , & sacerdotum monachorumque collegia , ut plurimum in proximo esse lupanaria:quin & plurima monialium & vestalium ac beguinarum domus privata quædam meretricularum fornices sunt,quas etiam monachos & religiosos (ne diffametur eorum castitas)nonnunquam sub monachali cuculla, ac virili veste in monasteriis auisse scimus. Visum est non præter ordinem de arte meretricia sermonem hic subnectere , quam equidem ad bene instituta Reipublicæ rationem non solum utilem, sed & necessariam esse plerique sapientissimi arbitrati sunt.Nam Solon ille magnus Atheniensium legislator , atque unus de septem sapientibus Apollonis oraculo iudicatus (ut testes sunt Philemon & Menander) emptas juventuti meretriculas comparavit, & primus Veneris Pandemi templum ex prostitutarum caputris dedicavit, lupanariaque instituit, legem sancivit, immunitate etiam meretricibus concessa roboravit. Tantæ quoq; reverentiæ habitæ sunt meretrices in Græcia,ut cum Perses in Græciam expeditionem faceret , Corinthiæ meretrices pro salute Græciæ in templo Veneris supplicarent.Mos quoq; is erat apud Corinthios, ut de re magna supplicaturi Veneri , meretricibus id committeretur. Meretricum templa constructa plurima apud Ephesum , & aliud celebre ædificarunt Abydoni , quod libertatem sibi ademptam meretricis opera recuperarunt . Ipse præterea sapiens Aristoteles non dubitavit , etiam meretrices divinis honoribus dignas,

dignas, quando Hermia pellici sicut Elufina Ceteri  
 sacra fecit. Inventum autem hujus artis Veneri tribui-  
 tur, quæ idcirco etiam inter deas relata est. Hæc enim  
 impudica, omnibusque prostituta libidinibus, author  
 mulieribus in Cypro fuit, ut vulgato corpore quæstum  
 facerent, unde apud Cyprios, narrante Iustino; mos in-  
 olevit, ut virgines eorum ante statutas nuptias in qua-  
 stum ad litus maris prostituerent dotem, lucraturus,  
 & pro reliqua pudicitia Veneri libamenta soluturus.  
 Apud Babylonios etiam, teste Herodoto, consuetudo  
 fuit, ut qui rem domesticam consumpsissent, filias suas  
 adigerent ad quæstum corpore faciendum. Verum A-  
 spasia Socratica meretrix universam Græciam (ut scri-  
 bit Athenæus) meretricibus implevit: ob cujus a-  
 morem, ejusque ministras à Megarensibus rapras,  
 ait Aristophanes, bellum Peloponesiacum à Pericle  
 susceptum. Extulit autem hanc meretricandi artem  
 permultum Imperator ille Heliogabalus, qui (ut testis  
 est Lampridius) lupanaria domi amicis, clientibus &  
 servis exhibuit. Convivia dedit ad viginti duo fercula  
 ingentia epularum, sed ut per singula convivæ coirent  
 & laurent, juramentoque adigebantur, quod volupta-  
 tem hanc perficerent: saepe etiam meretrices à lenoni-  
 bus cunctis redemit & manumisit, è quibus meretri-  
 cem quendam notissimam & pulcherrimam triginta  
 argenti libris redemisse legitur, fertur, & una die ad o-  
 mnes circi & theatri, & amphitheatri, & omnium urbis  
 locorum meretrices ingressus, & singulis aureum do-  
 nasse. Aliquando etiam omnes de circo, de theatro, de  
 stadio, & omnib. locis & balneis meretrices collegit  
 in ædes publ. & apud eas concionem habuit, quasi mili-  
 tarem, vocans commilitiones, dispuravitq; de genibus  
 scematum & voluptatum: post concionem pronuncia-  
 vit eis, quasi militibus ternos aureos donativum. Etiam  
 matronis Romanis meretricari volentibus, non solum  
 impunitatem, verum etiam immunitatem concessit, sa-  
 lariaque ex publico ærario meretricibus statuit Et jam  
 senatusconsulta quædam amatoria & meretricia, si-  
 ve futuaria invulgavit, eaque de nomine matris sive

conjugis suæ Semiramida jussit appellari: insuper & genera quædam libidinum adinvenit, quibus etiam Cyrenæ meretriculæ (quæ dodecamechana, quoniam in Venereo usu duodecim excogitasset modos, quibus inscensoi-jucundius redderetur, libidinis proluvium cognominata est) numeros superat, ac veteres omnes Tribades, Hostias, Aphias, Spinestrias, Gasalvadas, Gasaritas, Prostipulas, cæteraque scortilla vinceret. Transeo Iudam Israëlitam patriarcham scortatorem, & Sampsonem, populi Dei judicem, qui non nisi scorta duxit uxores, ac Salomonem Iudæorum regem sapientissimum, qui greges meretricum pene innumera-bilium habuisse proditur: quin & cum Cæsarem dictatorem virum strenuissimum hanc ob causam omnium mulierum virum nuncupatum, tum & Sardana-palum Babyloniorum monarcham ceterosque innumeros meretricum potentissimos patronos, ipse etiam Proculus Imperator in hac arte non postremam gloriam reportavit, qui (ut testatur ejus ad Metianum epistola) ex captis centum Sarmaticis virginibus decem prima nocte inivit, omnes autem intra quindecim dies constupravit. Sed majus illo est, quod Poëtæ narrant de Hercule, illum quinquaginta virgines una nocte omnes mulieres reddidisse. Narrat etiam Theophrastus gravis autor, herbulam quandam Indicam tantæ virtutis, ut quidam ea comesta, ad septuagesimum coitum processerit. Reliquum vero non parum hanc artem ornarunt Sapho poëta Phaonis adamatrix, & Leontium Metrodori scortum in Philosophia, adeo ut adversus Theophrastum contra conjugium, pro tuendo meretricarum libros ediderit. Accedit istis Sempronia Græce & Latine elegantissima. Nec prætereunda hic est Leæna Aristogitonis Atheniensis probatissimæ fidei scortum, quæ torta à tyrannis ut amicum proderet, tormenta omnia cum constanti silentio perpeffa est. Nobilitarunt præterea hanc artem Rhodope meretrix, Æsopi fabulatoris conserva quondam & contubernalis, quæ tantas opes meretricio quæstus consecuta est, ut inter mundi spectacula tertiam ordine

condiderit Pyramidem. Sequitur hanc Thajas Corinthia, quæ prærogativa pulchritudinis insignis, regum duntaxat & principum dignabatur amplexus. Maxime vero hanc artem extulit Messalina Claudii Caesaris uxor, quæ lupanaria circumiens, etiam ancillam nobilissimam è prostitutis, die ac nocte quinto & vigesimo concubitu superavit, & lassata viriis, sed non satiata recessit. Quibus adjungere poterimus ex recentiori memoria Ioannam Neapolitanorum, illustrem Reginam, & plerasque alias principes meretrices & Palatina scorta, si nuncupare eas tutum foret, quamvis vulgata fama notissima sint, hoc ipso tamen à cæteris meretricibus discreta, quod contra Heliogabali legem, non in publicis lupanaribus, ut Messalina illa imperatrix, sed intra limina clanculum futuunt, & quasi per insidias meretricantur. Adscribamus licet etiam Octaviani Augusti, utranque Iuliam filiam & neptem, tum & Populeam & Cleopatram Ægypti Reginam, & alias nobilissimas meretrices: quin etiam Semiramidis monarchæ, & Pasiphae vetustissima libidinis exempla, quarum hæc tanta libidine ardebat, ut non modo filium proprium in complexum sollicitaret, sed etiam equum usque ad coitum adamarit: illa vero Minois Regis uxor se tauro supposuerit. Nolumus autem hoc loco illustrium meretricum catalogum edere, sed illud prætereundum non est, meretricios & adulterinos concubitus germinasse nobis splendidissimos heroes puta Herculem, Alexandrum, Ismaëlem, Abimelech, Salomonem, Constantinum, Clodoveum Francorum regem & Theodoricum Gothum, Guillelmum Normannum, Raymirum Arragonensem. Sed & qui hodie regnant & imperant Reges, pauci admodum ex legitimis matribus nati sunt. Tam levia habentur penes eos matrimonii jura, ut pro libito desponsatas, justas, verasque uxores repudient, mutant, atque permulent, similiter & filios filiasque tot nuptiis & sponsalitiis copulant & recopulant, ut nescire cogamur, ubi verum cohæreat illorū matrimoniū. Exempli hujus plura suppetūt, sed pauca, quæ à proximis an-



nis sese offerunt, pro omnibus faciunt. Nonne Ladislaus Polonus accepta in uxorem Beatrice, cuius nutu Hungaria regnum obtinuit, tandem repudiata illa super induxit aliam ex Gallis pellicem? Nonne Carolus Octavus Rex Francorum repudiata Margarita Maximilianæ Caesaris filia, illius sponsam rapuit, & uxorem sibi copulavit? quam eandem postea Ludovicus duodecimus repudiata sua sibi consimili thoro conjunxit, consentientibus illis & adjuvantibus regni Episcopis & Pontificibus, quibus visum est pluris facienda jura acquirenda Britannia, quam jura observandi legitimi matrimonii. Et hodie adhuc nescio, cui Regi persuasum audio, ut liceat sibi jam plus viginti annorum uxorem dimittere, & nubere pellici. Sed ad meretrices revertendum est: harum artes qui nosse velit, videlicet quo ritu suam prostituant pudicitiam, qua oculorum lascivia, quo nutu faciei, quo corporis gestu, queis sermonum blanditiis, queis impudicis contrestationibus, quo exteriori habitu ac fuce sollicitent corruptores, ceterasque meretriciæ artis varicias, illices, laqueos, stratagemata, apud comœdiarum poetas hæc requirat. Qui autem scire cupit, quo ritu, quo delinimento, quo contuitu, quo assatu, quibus basiis, quibus suaviis, quibus contactibus, quibus oppressiunculis, quibus affricationibus, quibus luctis, quo accubitu, quo constrictu, quibus motibus, quo impulsu, quo exceptu, quo recessu, qua Veneris protelatione, qua reciprocatione meretricius ludus sit explendus, in medicorum voluminibus traditum inveniet. Scripserunt præterea libros de meretricibus Antiphanes, Aristophanes, Apollodorus, Calistratus, particulatim vero Laidis meretricis laudes scripsit Cephalus Rhetor, atque Naidis meretricis laudes conscripsit Alcidas. Scripserunt præterea de fornicariis amoribus tam Græci quam Latini, Gallimachus, Philotes, Anacreontes, Orpheus, Alceon, Pindarus, Sappho, Tibullus, Catullus, Propertius, Virgilius, Juvenalis, Martialis, Cornelius Gallus, & multi alii, non tam poetarum, quam

anonum officio functi: sed hos omnes vincit Ovidius.

in epistolis heroicis ad Corinnam dictatis, maxime vero de arte Amandi, quem verius de arte meretricandi aut lenocinandi intitulasset, ob quorum eruditionem, quod iuventutem, impudicis documentis corrupisset, ab Octaviano Augusto in meritum exilium ad Geras usque relegatus est. Ipse etiam Archilochus Lacedæmonius olim omnes amorum libros iussit extremari, & tamen hæc ars hodie adhuc à nobis legitur, & ludimagistri hanc suis prælegunt discipulis, & editis in eam scelestissimis commentariis exponunt. quin & vidi ego nuper atque legi sub titulo Cortosanz Italica lingua editum & Venetiis typis excusum de arte meretricia dialogum, utriusque Veneris omnium flagitiosissimum dignissimumque, qui ipse cum authore suo ardeat. Prætereo hic, & consulto quidem, cinædorum & pædiconum detestandam libidinem referre, etsi illam magnus probet Aristoteles; ac Nero Imperator publico thoro honestavit, quo tempore Paulus Apostolus scribens ad Romanos indignationem omnipotentis Dei illis indicit: Pluet enim super eos Dominus laqueos, ut non effugiant, ignis & sulphur & spiritus procellarum pars calicis eorum, in hos jubet Imperator insurgere leges, & armari jura, & exquisitis pœnis ultore gladio pœnam irrogari capitalem: sed hodie igne excremantur, quam Moyse in legib. suis crudelibus suppliciis extirpandam censuit, & Plato à sua Republica expellit, & in legibus damnat. Antiqui etiam Romani, hanc (teste Valerio & aliis) severissime puniebant. Exempli huius fuerunt Q. Flaminius, atque tribunus ille à Cælio occisus, sed nos honestis auribus parcentes, ab hac monstrosa libidine & brutali spurcitia ad meretrices redeamus. Siquidem omnibus hæc libido infesta est, & non est, qui ignem illius aliquando non senserit: sed aliter utuntur fœminæ, aliter viri, aliter adolescentes, aliter senes, aliter plebei, aliter procures, aliter pauperes, aliter divites. Quodque mirabilius est pro nationum & terrarum varietate, aliter Itali, aliter Hispani, aliter Galli, aliter Germani: ita libidines incendio pro cuiusque sexu, ætatis, digni-

ratis, fortunæ atque nationis differentia sibi varios insaniendi ritus diligente: virorum amor ardentior, sed foeminarum pertinacior: amor juvenum lascivius est & sensum ridiculus: placere studet pauper obsequio, dives muneribus, plebei convivii, proceres pompa & ludis. Adoritur pathicam ingeniosus Italus dissimulato ardore, quadam adornata lascivia, illamque editis laudat carminibus, omnibusque præferens extollit: si potitur zelotypus, illam perpetuo recludit, ac veluti captivam obleruat: si amore frustratus, de recuperanda pathica desperaverit, ad maledicta conversus, illam infinitis conviciis detestatur. Præceps Hispanus, ardoris impatiens, furibundus, irrequieta lascivia irruit, miserabilibusque lamentis incendium suum deplorans pathicam invocatur & adorat: si potitus fuerit, tandem aut zelotypus perimit, aut satiatus ad mercedem prostituit, si frui desperare cogatur, seipsum excruciat, & mori destinatur. Lascivius Gallus obsequio nritur, cantibus & jocis pathicam oblectat, si capitur zelotypia mœstus luget, si frustratur, læcessit contumeliis, vindictam minatur, vimque intentat: si potitus fuerit, tandem negligit, & aliam urit. Frigidus Germanus lente inardescit, accensus arte instat, & donis provocat, zelotypus liberalitatem continet, frustratus contemnit, potitus refrigescit. Fingit sese amare Gallus, ardorem dissimulat Germanus, amatum sese sibi persuadet Hispanus, amare nescit, absque zelotypia Italus. Amat jucundam licet deformem Gallus, præfert pulchram, licet inerrem Hispanus, mavult timidulam Italus, cupit audentior Germanus: fit è sapiente stultus pertinaciter amando Gallus, reb. omnibus amando profusus a stulto tandem, sed sero fit sapiens Germanus, ob placendæ amatæ desiderium magna aggreditur Hispanus, ut amata fruatur, maxima quæque contemnit Italus. Quin huiusmodi amorum libidinumque passionibus irretiti etiam maximi viri, multa præclara facinora perpissime negligunt, & post terga relinquunt: cuiusmodi quondam in Ponto Mithridates, in Capua Hannibal, in Alexandria Cæsar, in Græcia Demetrius, in Ægypto

Ægypto Antonius, cessat olim ab opere Hercules propter Iolen, Achilles pugnam detrectat propter Briseidem, moratur Circe Vlysses, moritur in carcere Claudius propter Virginem, retinetur Cæsar per Cleopatram, eademque exitio fuit Antonio. Produnt sacra literæ propter fornicationem Seth cum filiabus Cain prope universum humanum genus diluvione extinctum. Propter fornicationis imperum deletæ sunt Sichen & domus Emor, & penè tota tribus Benjamin: populus Israël propter fornicationem externarum foeminarum quoties percussus est, & in servitutem datus. Iamque propter unius David Regis adulterium, quanta strages peste, fame, & gladio facta est? Propter fornicarios amores foeminarumque raptus, Thebani, Phocenses, Circei expugnati atque deleti sunt, ipsumque, ut diximus, Peloponnesiacum bellum à Pericle susceptum est, ac decennali bello, expugnarum illum, maximo totius Græciæ atque Asiæ detrimento. Similes ob causas Tarquinius, Claudius, Dionysius, Hannibal, Ptolomæus, M Antonius, Theodoricus Gothus, Rodwaldus Longobardus, Childericus Francus, Aduincelaus Bohemus atque Manphredus Neapolitanus mortem, & patriæ ruinam passi sunt. Propter Canam Iuliam Tingitanæ provinciæ præfecti filiam per Rhodericum Regem stupra tam pulsus Gothis, Saraceni omnem Hispaniam occuparunt. Henricus secundus Anglorum Rex, ob stupratam nurum suam Philippi Francorum Regis sororem, à filio suo regno pulsus est. Propter virorum fornicationes indignatæ vxores Clytemnestra, Olympia, Laodicea, Beronica, Frigiobunda, & Blancha, ambæ Francorum reginæ, & Ioanna Neapolitana, & pleræque aliæ maritos occiderunt. Eadem causa Medeam, Prognem, Ariadnem, Athleam Heristillam materno amore in odium verso in crudelem filiorum cædem adegit. Et posteris temporibus multæ adhuc mulieres maritorum stupra in natos filios vindicarunt, atque ex mitissimis matribus crudelissimæ Medæ, furibundæ Althææ, & impiæ Heristillæ factæ sunt.

## CAPIT. LXIV.

*De Lenonia.*

**V**erum quia Lenonum & Lenarum suasu, consilia & opera committunt meretrices, & scortatores ut plurimum scelera sua, ipsam lenociniorum artem prosequamur. Nam sicut meretricatio ars est prostituendæ propriæ pudicitia, sic lenocinium ars est oppugnandæ, & prostituendæ pudicitie alienæ. Quæ tanto quidem maior est meretricia, quanto sceleratior: tanto potentior, quanto ipsa res plurium artium satellitio constipata, tanto autem perniciosior, quanto ipsa plures cæterarum artium, ac scientiarum disciplinas amplectitur, quas araneorum instar irrepens, quidquid in singulis artibus & disciplinis uspiam est veneni, id totum è singulis haurit, inde sua tela contexens, non quidem quales araneorum tele, quæ dimissis auibus, non nisi muscas capiunt, nec etiam cuiusmodi illa venatorum ingentia retia, quæ grandiores belluas retinent, pusillas astutioresque bestiolas elabi sinunt: sed vincula nectit tam fortia, tamque solida, ut nulla puella, nulla mulier tam sit simplex siue prudens, tam constans, siue pertinax, tam verecunda seu timidula, tam potens siue pusilla, ut si semel aures præbeat lenæ, non illico capiatur & hæreat. Astutia vero ea est, quam nulla vincit muliebris prudentia, à quarum tendiculis nulla puella, nulla matrona, nulla vidua, nulla vestalis euadat indemnis. Cuius inermis militia, plurimum mulierum pudicitiam prosternit, quam ullus unquam quantumcunque maximus exercitus, illius technæ, fraudes, doli, versutia, astus eiusmodi quæ tradere nullus stylus sufficiat, nullum æquare possit ingenium. Quumque hæc ars plurimos utriusque sexus habeat professores, tamen paucos admodum consummatos dedit magistros: nec mirum. Nam licet tot sint lenociniorum genera, quot artium & disciplinarum, idcirco absque omnium cognitione perfici non potest.

Oportet.



Oportet ergo perfectum & consummatum lenonem lenamue omniscium esse, nec ad unam solam disciplinam, velut ad Arcticam stellam tantum respicere, sed omnes amplecti, eam artem professus cui ceteræ omnes discipline seruiunt & famulantur. Est enim certa quædam omnium scientiarum seruitus lenocinio famulantium. Nam huic in primis Grammatica scribendi & loquendi disciplina amatorias largitur epistolas illasque effectis amatoriiis salutatiunculis, precatiunculis, lamentatiunculis, allestariunculis, dictari docet, quorum exempla pleraque ex recentioribus Æneas Syluius, & Iacobus Cauiceus, & plerique alii reliquerunt. Verum est aliæ quædam Grammaticæ ratio, de modo occulte scribendi, ceu de Archimede Syracusano legimus apud Aulum Gell. de quo arrificio ante paucos annos scripsit Trithemius. Abbas Spanheimensis duo ingeniosa volumina, quorum unum nuncupauit Polygraphiæ, alterum Steganographiæ, in quo posteriore, tam securos secretosque ad quantamcunque etiam distantiam explicandi animi ritus modosque tradidit, quib. nec Iunonis omniscia zelotypia, nec Danae arctissima custodia queat resistere: nec qui omnia peruidens, centoculi Argi vigilantia queat explorare. Ars profecto non tam necessaria regibus quam lenonibus & amantibus omnibus commodissima. Succedit huic proxime poësis, quæ suis lasciuis rythmis atque fabulis ac amatoriiis bucolicis, epigrammatibus, epistolis & præceptiunculis, comædiis atque ex penitissimis Veneris armarijs depromptis lasciuis carminib. lenocinio functa, pudicitiam omnem subuectit, ac adolescentiæ bonam indolem moresque corrumpit. Vnde Poëtæ inter lenones principatum facile obtinuerunt, è quorum numero apud Priscos peritiores extitere illi, quos superius in arte meretricia nuncupauimus. Callimachus, Philetas, Anacreontes, Orpheus, Pindarus, Alceon, Sappho, Tibullus, Catullus, Propertius, Virgilius, Ovidius, Iuuenalis, Martialis: hodie adhuc sunt Poëtæ, qui pestilentissima carmina scribunt. Post istos vero non infimum inter lenones locum sibi vendicant

Rhetor-

Rhetores, fraudulentarum blanditiarum, & persuasio-  
num artifices, illaque senarum felicissima, cui propitia  
est, dea Suadela. Superiorem tamen istis locum possi-  
dent Historici, illi præcipue, qui amatorias illas histo-  
rias contexuerunt. Lanceloti, Tristamii, Eureka, Pere-  
grini, Calisti, & similium, in quibus fornicationi & a-  
dulteriis à teneris annis puellæ instituuntur, & assue-  
sunt. Neque vero machina quævis ad oppugnandum,  
cum matronarum pudicitiam, tum virginum ac vidua-  
rum castimoniam validior, quam lectio lascivæ Histo-  
riæ, nulla tam bonæ indolis fœmina, quæ hac ipsa non  
corrumpatur, mirumque putarim, si aliqua reperiatur,  
aut mulier, aut tam exactæ castitatis siue pudicitia,  
quæ eiusmodi lectionibus & Historiis peregrina libidi-  
ne non sæpe ad furorem usque accendatur. Atque ta-  
men quæ in his libris plurimum edocta puella est, quæ-  
que horum jacere sit dictoria, & ex horum disciplina  
cum procis in multas horas facunde confabulari, hæc  
dum est probe aulica. Permulti autem Historici le-  
nones extitere, quorum nomina obscura sunt: multi  
etiam inter præclaros Scriptores istis operam nava-  
runt: eiusmodi ex recentioribus, Æneas Sylvius, Dan-  
tes, Petrarcha, Bocatius, Pontanus, Baptista de Campo  
fragoso, & alter Baptista de Albertis Florentinus. Item  
Petrus Hædus, & Petrus Bembo, Iacobus Caniceus,  
& Iacobus Calândrus, Mantuanus & multi alii, inter  
quos tamen Ioannes Bocatius superatis omnibus, le-  
nonum palmam sibi lucratus est, in iis maxime libris,  
quos Centum Novellarum intitulavit: cuius exempla  
& traditiones nihil aliud sunt, quam callidissimis leno-  
ciniorum stratagemata. Iam vero quando honestatis ac  
religionis verecunda, timidulaq; fœmina expugnanda  
est, quantum tunc Dialecticæ argutiæ, lenociniis adju-  
menti præstant, ipsa apud Ovidium Myrrha fabula fa-  
cit. Proinde nunc ex Mathematicis disciplinis, Arith-  
metici ludi lenociniis commodi sunt, & Musica ipsa nō  
minima lenociniorum clientela est, quæ vocis gratia,  
& pestilentibus cantionibus, instrumentorumq; volup-  
tariis modulis libidinis incentiva, in omnem lasciviam  
& cor-

& corruptionem animum emollit, mores subvertit, luxuriz concupiscentiam affectusque validissime incutit. Cui accedit chorearum & saltationū comoditas, ubi cum pathicis libere loqui licet, & palpitare oscula, basia & suavia figere, & impudicis manibus, quam velis contrēctare, & nō raro ad latebras confugere. Nec deest à lenociniis geometricus architectus, qui schansili machinula per impluvium uel fenestram sub noctu congregiatur amata, quiq; adulteratis clauib. similibusque, ceu quale Dædalus fabricavit Pasiphæ, ingeniis adulteris obsequatur. Iamque etiam in picturis legunt, quæ literas nesciunt, mulieres, plusque ex illis intelligunt, quam aliæ ex literis conspiciant, dum intra cubilia nusquam non videant quod cum scelere & flagitio amulentur, nec minus per oculos, atque per aures animus corrumpitur. Tam enim hi ad animum penetrant, atque illæ, nec minus lascivis carminibus, quam rerum præsentia homines ad libidinem invitantur: cuius rei argumenta sunt. Venus Guidia, Praxitelis opera in templo stuprata, eiusdemque artificis Cupido abs Alchida Rhodio adolescente corrupta, & quæ refertur ab Eliano fortunæ statua abs Atheniensi juvene tam ardentem adamata, ut cum emere prohiberetur apud eandem expiraret. Terent. etiam in Eunuchō introducit adolescentem ad libidinem incensum, cum vidisset tabulam, in qua depictum fuerat quomodo Iupiter per aureum impluvium corruerit Danaen: ideoque non inmerito Arist. pœnam publicam statuit pictoribus, qui talia proponunt oculis multitudini, quibus libido inflammetur. Neque vero sine causa dicit Sapiens, picturæ ac statuariæ artes inventas esse in tentationem animæ hominum, & in decipulam insipientium & corruptionem vitæ. Occurrunt nunc astrologi chiromantes, geomantes, somniatores, aruspices, augures, reliquique divinatorum populus, qui omnes lenonum officio fungentes, suis fallaciis ac versipellis asturiæ fraudibus spondent illicitos amores conciliantque non raro, sceleratissimas conglutinant nuptias, nimis raro bene-

nepa-

ne pactas dirimunt in adulteria. Ab iis lenonib. non modo mulieres, sed quod pudendum est, viri etiam amorum & conjugiorum suorum auspicia petunt, & spem potiundæ pathicæ puellæ capiunt, & pro illorum non tam stulto, quam impio hortatu sese connubiis jungunt vel eximunt. Cæterum etiam ad tam insanam crudelitatem plerique inducti sunt, ut purent Astrologicis imaginibus, & horarum obseruationibus amorem cogi posse, sicut de istis Theocritus, Virgilius, Catullus, Ovidius, Horatius, Lucanus, & multi alij nugaces Poëtæ cecinerunt, atque ipsi Astrologi Poëtis non minus mendaces authores, in suis electionum libris statis Canonibus tradiderunt: quo uno profecto lenociniorum obsequio, astrologi omnes & diuinatores non minimum faciunt quæstum, quibus in adiutorium proxime sese offert Magia;

*Quæ se carminibus promittit soluere menses  
Quas velit, ast aliis duras immittere curas.*

De qua etiam apud Lucanum:

*Carmine Thessalidum dura in præcordia fluxit,  
Non satis adductus amor.*

Et apud Horatium Cadidia, apud Apuleium Pamphila maleficæ suos amatores adstringunt, & in Callisti tragica comœdia, Cælestina lena Melibœam puellam accendit. Accedunt iis etiam veneficia, & philtrea, amatoria pocula, sed admodum periculosa, ut pro amore nonnunquam amorem, aut grauem aliquem morbum inducant. Horum haustu mortuus est Lucullus & Lucretius sed dilucidis intervallis sensum mentemque amisit. Legimus etiam mulierem quandam, quæ amatorio poculo hominem occiderat, ab Areopagitis absolutam, quia amoris causa hoc commiserat, sed nulla lenocinii accommodatior ars, quam medicina, quæ concupitam Venerem à quavis pathica puella facile obtinet, dum pollicetur resarcinato hymenæo amissam virginitatem restituere, papillas ne excrescant cohibere, uterum prohibere, sterilitatis venena in longam securamque libidinem ministrans, aut quassata spina conceptum semen eijcere docens, ut canit Lucretius:

*Idque*

*Idque sui causa consueverunt scorta moueri.  
Ne complerentur crebro, grauida que iacerent.  
Et simul ipsa viris Venus, ut concinnior esset.*

Quo uno medicorum beneficio jam multæ matronæ simul & puellæ, aulicæ etiam dominæ secure futuunt faciuntque ad hanc rem etiam vetularum incrustationes, & reliqui meretricantium mulierum fuci, qui apud medicos in libris de decoratione passim traduntur, docenturque, quibus noxias meretricum merces vendibiliores reddant, quæ idcirco sacræ literæ vocant unguenta meretricia, & cum istis alia permulta pharmaca libidinum incentiua: cuiusmodi ope gloriatur Ovidius ad nouenarium numerum se incendiisse, & Theophrastus scriptam reliquit plantam quandam ad septuagesimum coitum vires extendentem. Tam nullum lenocinium opportunum tempestivumque magis, quam quod medicinæ prætextu peragitur, nullæ siquidem domus tam clausæ, nulla monasteria tam reclusa, nulli carceres tam custoditi, quæ non admittant, quæue excludant lenonem medicumque quibus teste Plinio, etiam in Principum domibus adulteria perpetrata sunt, ut Eudemi in Liuia Drusi, & Vestij Valentij in Messalina Claudij. Et ne quis Philosophos lenocinio inutiles putet, ipse Cyrenaicorum magister prohibet Aristippus, cui quum esset apud Thaidem nobile scortum frequens cum aliis riuatibus consuetudo gloriabatur, quod ipse haberet Thaidem, cum alij à Thaide haberentur, quumque illi sua bona perderent, ipse gratis luxuriaretur. Sic meretrix Philosophum illum habuit pro lenone, cuius exemplo & autoritate omnem iuventutem ad se traheret: nec satis fuit Aristippo, sese meretrici lenonem exhibere, sed etiam docere publice libidines cœpit, illasque de lupanari in scholas transtulit. Reliquum nunc & mechanicæ artes per plures lenociniorum vicem obtinent, inter quas Phrygia artificia, nendi, texendi, ruendi, cæteraque muliebria exercitia principatum tenent; quorum prætextu lenæ, dum linum, filum, vittas, tiaras, corollia, vestes, loculos, chirotecas circumferunt, ex iuuenculis olim

mere-



meretricibus jam vetula meretrices effectæ, pathicas puellas his rebus facile allestant, & colloquendi opportunitatem capiunt, quibus tam adsunt subsidio lorices, quibus permissum est domos libere ingredi, & filias, ancillulasque absentibus matribus ad lintea obducere: adsunt etiam mendicæ, quæ eleemosynarum pietate observant januas, deferunt, referuntque plena lenociniorum & nuncia & literas.

*Et ferunt ad nuptam dona, quæ mittit adulter.*

Proinde etiam & virilia nobilium exercitia lenociniis accommodata sunt, ut equitia quæ torneamenta vulgo vocant, ludique militares, quorum astu Romulus olim rapuit Sabinas. Iamque etiam venatio ô quoties in sylvarum latebris nobilium potentiumque adulteria conciliauit: Lusit hoc pulchre Virgilius in Ænea & Didone, à venandi oportunitate de lapsu comitum occasione capta. Ipse etiam Iupiter usus est lenonibus pastoribus. Proinde & nautæ quid conferant lenociniis, ipsæ Venetiæ testabuntur, quin etiam lauræ coquinarum epulæ oppiparaque conuiuia lenociniorum vicem tenent, ut eleganter in suis Æneadibus expressit Virgil.

*Postquam prima quies epulis, mensæque remota.*

*Crateres magnos statuunt, & vina coronant.*

*Hic regina grauem gemmis auroque poposcit,*

*Implevitque meropateram, celebrate faventes,*

*Dixit, & immensum laticum libauit humorem.*

*Primaque libato summo tenuis attigit ore.*

*Tum Biciæ dedit increpitans, ille impiger hausit.*

*Spumantem pateram, & pleno se proluit auro,*

*Post alii procures Tyrui, Troesque sequuntur,*

*Nec non & vano noctem sermone traherat*

*Infelix Dido, longumque habebat amorem.*

Sunt adhuc quæ prætereo, permulta lenociniorum artificia, sed hæc omnia vincit aurum; quo si alchimi-  
stæ nobis, ut pollicentur, satisfacere possent, ipsi profecto lenonum futuri sunt omnium inuictissimi.

Poten-

Potentissimum enim lenocinium in auro atque pecunia est:

*Scilicet uxorem cum dote, fidemque & amicos.*

*Et genus & formam Regina pecunia donant.*

Auro placatur zelotypus maritus, auro mollitur inexorabilis rivalis, auro accuratissimi vincuntur custodes, auro quæque janua panditur, auro omnis thalamus conscenditur, auro vestes & saxa, & insolubilia matrimonii vincula franguntur. Quid mirum quod auro virgines, puellæ, matronæ, viduæ vestales vaneunt, si auro Christus ipse venditur? Denique hac lenociniorum Duce plurimi ab infima sorte ad summum prope nobilitatis gradum conscenderunt. Prostituit hic uxorem, factus est senator: prostituit ille filiam, creatus est Cōmes: hic aliam quamvis matronam in adulteri principis sollicitavit amplexum, mox amplo stipendio dignus fit regius cubicularius: alii ob desponsata regia scorta spectabiles facti sunt, publicisq; muneribus præfecti eisdem artibus abs Cardinalib. & Pontificibus multi multa perpinguia venantur beneficia, nec est uia ullâ compendiosior. Quantum autem lenociniis ipsis conducat religio, ipsa Paulinæ castissimæ inflexibilisque matronæ historia ab Ægesippo descripta testatur, quam Isidis sacerdotes cuidam equestri ordinis adolescenti pro Anube Deo prostituerunt. Quid etiam in istis possit auricularis nostra confessio ipsa Tripartita indicat historia, nec desunt mihi si referre velim, cognita recentia exempla. Habent enim sacerdotes, monachi, fraterculi, moniales, & quas vocant sorores, specialem lenociniorum prærogatiuam, quum illis religionis prætextu liberum sit quocunque peruolare, & quibuscunque quantum & quoties libet sub specie visitationis & consolationis aut confessionis secreto sine testib. loqui, tam pie personata sunt illorum lenocinia, & sunt ex illis quibus pecuniam tetigisse piaculum est, & nihil illos movent verba Pauli dicentis: Bonum est mulierem

BON

non tangere quas illi non raro impudicis contrectant manibus, & clanculum confluunt ad lupanaria, stuprant sacras virgines, vitiant viduas, & hospitem suorum adulterantes uxores, nonnunquam etiam quod ego scio, & vidi Iliaci prædonis instar abducunt, & Platonica lege cum popularibus suis communes prostituunt, & quarum animas lucrari debent Deo, illarum corpora sacrificant diabolo: aliaque his multo sceleratiora, & quæ nefas est eloqui, insana libidine perpetrant, interim, castitatis voto abunde satisfaciunt, si libidinem, si luxuriam, si fornicationem, si adulteria, si incestum verbis acerrime incessent detestenturque, & de virtute locuti clunes agitent. Sed & flagitiosissimi lenones, scelestissimæque lenæ sæpe sub illis religionum pellibus delicescunt. Tales habent aulicæ dominz plerunque sacrorum suorum mystas, & aulicarum nuptiarum scortationumque consultores. Extabat olim Romæ in templo Veneris duabus tabulis exsculptum senatusconsultum, & lex futuaria scortatoribus & lenonibus admodum favorabilis, quam apud Petrum Crinitum in hæc verba latam legimus. In prima tabula continebantur juravivendi, consecrandi, iurandi, gestiundi, subtrudendi, salutandi, confabulandi, precandi, perpetuo interdictum faruariis permissa ex munto, ex æde, foramine, horto, postico, impluvio, cuncta hæc commoda nemini homini prohibendo, consilia ferunt, fidem servant, auxilium operamve dant. In altera tabula erat: Sub noctu vota tractant, percussa iuramenta lamento, admiscendo, sollicitando, verecundiam timoremque amovendo, tristitiam supprimendo, tempori locove obsecundando, occasione ne unquam cedunt, internuncias epistolas succidunt: iis spem, voluntatem, expectationem, necessitatem, misericordiam adfectando, inferunt, fraude, vi, dolo, ostentatione attemperate utuntur, prudentiam, faruitatem habent, tenent, gestant: expathica quicquam sempiternæ quasi spem & pignus capient, ejus permissu aduehunt, novam querunt, astu pompæ grandianimem nobilem insectantur, notas, conjecturas

tacitus

tacitus novanto. Erat etiam Lycurgo lata lex, si quis ætate provectior, ac nuptiis intempestivior primæ pubis duxisset, huius integrum esset ex adolescentibus aliquem deligere, qui Venere potentior præcurrens feracem uterum generoso semine impleret, modo ipsum quod natum esset, mariti assereretur. Erat & Solonis lex, quæ similiter permittebat uxoribus: si mariti in rem Veneream ignaviores essent, ex necessariis unum aliquem sibi despiciere, qui cum colluctarentur, ne idcirco alienum dici, quod nasceretur: Mitto quod sunt & cognoscuntur mulieres in hunc diem etiam ex nobilioribus, quæ quotannis externo semine gravidæ, nothos filios maritis supponunt, rursusque post partum redeunt ad alternam adulterorum societatem, nequiores M. Agrippæ Iulia, quæ nisi plena navi victorem non recipiebat. Atque surrexit his temporibus ex Theologorum schola invictus hæreticus, qui has Lycurgi & Solonis leges assereret, licere etiam in Ecclesia Martinus Lutherus, quod vos ideo scire volo, ne putetis non etiam Theologos esse lenones. Ipsa siquidem sacra Bibliorum eloquia (si fas est dicere) lenociniorum stratagemata habent in socru Ruth & in Ionadab. quem vocat scriptura virum prudentem, atque in Achitophel, potenti consiliario manifestum est. Quin & Abraham cum esset illi uxor Sara pulchra & juvenis, & peregrinarentur apud Ægyptios, ait illi: Novi quod pulchra sis mulier, & cum viderint te Ægyptii, dicent: uxor illius est, & interficient me, & te reservabunt, dic ergo obsecro quod soror mea sis, ut bene sit mihi propter te, & vivat anima mea ob gratiam tui, & ita tandem sublata est Sara in domum Pharaonis, & Abrahamo bene usi sunt propter illam. Eodem stratagemate apud Regem Palæstinorum Abimelech usus est utrique regibus, sed diversis temporibus conjugem suam ad concubitum usque permittens. Fecit idem Abraham filius Isaac, atque ita etiam sanctorum exemplis ars lenociniorum illustrata est. Proinde à diis abs heroibus, à legislatoribus, à Philosophis, à sapientissimis viris & Theologis, à principibus ipsisque Reli-

H

gionis

gionis capitibus culta & cohonestata. Lenones fuerunt Pan. Deus atq; Mercurius, ipseque puer Cupido: leno fuit heros ille Vlysses, leno fuit legislator Lycurgus, & sapiens ille Solon qui prius lupanaria ædificavit, & meretriculas juventuti prostituit. Sed & recentioribus temporibus Sixtus Pontifex Maximus Romæ nobile admodum lupanar extruxit. Imo fuit Imperator ille Heliogabalus, qui domi suæ meretricum cohortes aluit, amicisque & servis exhibuit. Iam vero etiam reginarum cæterarumque principum & dominarum nonnunquam id curæ est, atq; regum matres nonnunquam filiorum suorum lenæ sunt. Neque præterea optimates magistratusque id officii abhorrent, quippe lenones olim fuerunt Corinthii, Ephesii, Abydeni, Cyprii, Babylonii, & multi alii magistratus, qui in ciuitatibus suis lupanaria construunt fouentque, nonnihil ex meretricio quæstu etiam ærario suo accumulantes emolumentum: quod quidem in Italia non rarum est, ubi etiam Romana scorta in singulas hebdomadas Iulium pendunt Pontifici, qui census annuus nonnunquam viginti millia ducatos excedit, adeoque Ecclesiæ procerum id munus est, ut una cum Ecclesiarum proventibus etiam lenociniorum numerent mercedem. Sic enim ego illos supputantes aliquando audiui: Habet, inquires, ille duo beneficia, unum curantum aureorum viginti, alterum prioratum ducatorum quadraginta, & tres putanas in Burdello, quæ reddunt singulis hebdomadibus julios viginti. Iam vero nihilominus lenones sunt Episcopi illi & Officiales, qui censum pro concubinato à sacerdotibus quotannis extorquent, idque tam palam, ut apud plebem ipsam in proverbium abiret illa eorum concubinaria exactio, siue lenocinium quo dicunt: Habeat uel non habeat, aureum solvet pro concubina, & habeat si velit. Sed in regno avaritiæ nihil turpitudini adscribitur, quod lucrum pariat. Mitto tolerantia commentum, quo certa pecunia Episcopis soluta, absentis mariti uxor præter adulterii, ut dicunt, offensam alteri cohabitare permittitur: quæ omnia tam manifesta sunt atque frequen-

tia,



tia , ut nescire cogamur , Episcoporumne impudentia , an plebis patientia hæctenus fuerit ineptior: ut tandem opus fuerit Germaniæ Principibus inter cætera nationis illius grauamina , hæc quoque deferre , ex quibus quæ hic silentio premuntur , elicere poteritis. Eiufmodi itaque patronos habet ars Lenonia , quique tueantur artem meretriciam , cui in hunc usque diem prohi dolor , in Christiana Rep. locus est , & in civitatibus publica theatra , immunitates & stipendia concessa sunt , unica illa contra dininas leges , atque ipsum Dei verbum humana ratiuncula , sive potius lenonio commento militante , qua inquirunt , ut iuventus egesto illic libidinis impetu , peiora conari desistat : Tolle , aiunt , è Republica meretrices , cuncta stupris , incestis , adulteriis permiscantur , nulla matrona integra remanebit , nulla vidua pudicitia incolumis persistet , uix virgines ac vestales inuiolatæ seruabuntur : hinc tandem impossibile esse concludunt , Reipubl. tranquillitatem sine meretricibus posse consistere , sine quibus tamen populus Israël olim per tot sæcula continentissime durauit , sicut præcepit illis Deus : Non erit meretrix , neque scortator in filiis Israël , atque præterea hæc spurcitia olim etiam sub religionis specie Ecclesiam insiliit , ac Nicolaitarum hæresim propagauit , qui ob vitandam zelotypiam uxores prostituiebant , ac veluti Platonica lege communes habendas docebant. Quicunque autem Principes , Iudices & Magistratus lupanaria foveant , sive quouis modo permittunt , etiam licet ipsi non scortentur , dicetur eis à Domino , quod ait Psalmista : si videbas furem , currebas cum eo , & cum adulteris portionem tuam ponebas , hæc fecisti & tacui , existimasti inique quod ero tui similis , sed arguam te , & statuam contra faciem tuam.

*De Mendicitate.*

**P**ertinet ad Remp. atque religionem , etiam pauperum & ægrotantium rationem habere , ne quis delinquat propter paupertatem , & furetur , aut mendicando circumiens , & contagiosæ pestis calamitate cives inficiat , aut fame pereat in opprobrium humanitatis. Quapropter pauperum Xenodochia publico ære insigni pietate pluribus in locis instituta sunt , & privatis divitum eleemosynis in dies locupletata. Publice enim mendicare & circumire civitates , ab initio semper ubique gentium omnium legibus prohibitum fuit. Nam in veteri lege Iudæis à Moyse præceptum est: omnino egenus & mendicus non sit inter vos. In lege etiam Romana de validis mendicantibus arcte statuit Iustinianus Imperator , ut si quis laborare potens , eleemosynis se immisceat , captivandus sit , & in servitutem redigendus. In lege autem Evangelica præcepit Christus , quod superest dandum pauperibus , ut nullus mendicus neque egenus in plebe remaneant , sed fiat æqualitas sicut scribit Paulus Corinthiis inquiens : Vestra abundantia , illorum inopiam suppleat , ut & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum , & fiat æqualitas , sicut scriptum est. Qui multum habuit , non abundavit , & qui modicum non minoravit. Et ad Epheseos scribens ait : Qui furabatur iam non furetur , magis autem laboret operando manibus , quod bonum est , ut habeat , unde tribuat necessitatem patienti. Idem & Thessalonicenses jubet laborare manibus , & operam dare ut abundant , tanquam decretum illis statuens , ut qui nolit operari , non manducet. Secus autem agentibus communionem fidelium præcipiens subtrahendam , atque in epistola ad Timotheum condemnat eos qui mendicitatis quæstum arbitrantur pietatem. Ipsa enim Canonica Pontificum decreta , solis illis pauperibus erogandas eleemosynas

synas decernunt, qui laborare non possunt, quoscunque alias illos accipientes, inter prædones, fures, latrones, & sacrilegos connumerant, iis itaque authoribus docemur non tam paupertati condolendum quam mendicitatem ipsam detestandam. Artes vero quas pro explendo mendicitatis quæstu excogitaverunt, ab omnibus execrandæ sunt, dum malunt, ante templorum fores in humanæ naturæ injuriam, & contra divinam legem læthale frigus, dentium stridores, urentes æstus, ingentesque cruciatus, ut vix mortem ipsam excludant, spontaneæ perpeti, quam in Xenodochiis pauperum stipe contenti degere, & malis suis mederi. Quodque magis execrandum est, inter hæc malorum tormenta insuper blasphemari, maledici, contumeliosi, temeruli, peierantes, nonnunquam autem simulate orantes, sacra omnia aut negligentes, aut contemnentes, ne Christum quidem ulla veneratione colentes, ut spectantibus non Christi martyrum præ se ferant imaginem, sed infernalium manium, damnatorumque repræsentent cruciatus. Est aliud mendicantium scelestissimum genus minime miserandum, eorum videlicet qui visco, farina, cruore, tabe, super incrustatis vulneribus, & super inductis stigmatibus sese totos ulcerosos cancerososque pingunt. Alii aliis confictis morbis, variis præstigiis, spectantibus se miserabiles mentiuntur. Sunt alii qui votorum & peregrinationum prætextu provincias obambulant, laborem ex industria fugientes, otiosa paupertate ostiatim mendicantes, atque ii interim ne cum regibus quidem vitam suam commutare velint, modo illis liberum est, quo libet & velint, vagari, quodcunque collibitum est facere bello & pace. ubique tuti ab exactio-  
nibus, à publicis oneribus, à servitutibus, à censuris civilibus undique; & ubique liberi, nec pro fraudibus, dolis, imposturis, furtis, injuriis in jus vocari, & velut diis sacri ab omnibus inoffensi atque; tamen ex illorum ordine non minima nascitur perniciēs, ingentiaque prodeunt facinora, dum prætextu mendicitatis, civitatum & provinciarum explorant secreta, fraudibus, & dolis exer-

citati hostiles deferunt , referuntque tabellas , ad omnium prodicionum genera instructi. Ab iis nonnunquam incensæ urbes , quod proximis annis ipsa Gallia atque urbs Trirensis experta est , nonnunquam ab iis corruptæ aquæ , infectæ fruges , venenata pabula , & seminata peste ingens hominum strages facta est. His adnumerandæ sunt gentes illæ , quas Cynganos vocant.

*Quas aliena iuvant, proprijs habitare molestum,  
Fastidit patrium non nisi nosse solum.*

Hi enim ex regione inter Ægyptum , Æthiopiam oriundi de genere Chus filii Chaan , filii Noë , adhuc usque progenitoris maledictionem luunt , per universum orbem vagantes , in triuiis tentoria erigentes , latrociniiis & scortis , deceptionibus & permutationibus , atque ex chiromantica diuinatione oblectantes homines iis fraudibus victum mendicant. Volateranus hos Vxios esse putat. Perfidis populos securus , Scilatem , qui Constantinopolitanam scripsit Historiam. Hic enim dicit Michaëlem Traulum Imperatorem ex vaticinio Vxiorum adeptum fuisse imperium , quæ secta per Mesiam atque Europam sparsa , passim omnibus futura prædicebat. Polydorus Assyrios atque Cilices affirmat. Iam vero hæc validæ mendicitatis lues , non inter prophanos modo , & extremæ fecis vilissimos nebulones hospitatur : sed etiam in religionem , in monachorum & sacerdotum usque ordinem conscendit. Hinc illa fratrum , monachorum , cæterorumque quæstuariorum sectæ natæ sunt , è quorum numero sunt , qui maleficia religionis specie divorum , ut aiunt , reliquias circumferentes , aut insidiosa sanctitate pietatem præ se ferentes , cum multis confictorum miraculorum appendicibus divorum iras comminantes , indulgentias & dispensationes pollicentes , elemosynarum prætextu venantur diuitias : atque provincias peragantes ab incautis rusticis , ac credulis mulier-

mulierculis superstitiosè attonitis , ouem , agnum ,  
hœdum , vitulum , porcum , pernas , vinum , o-  
leum , butyrum , triticum , legumina , lac , ca-  
seos , oua , gallinas , lanam , linum , etiam pe-  
cunias corradentes uniuersam regionem deprædan-  
tur , ac onusti optimis spoliis domum redeunt : u-  
bi à suis magno omnium applausu accipiuntur , col-  
laudanturque , quod simplici plebi , piisque mu-  
lierculis tam religiose imposuerunt , putantque per  
huiusmodi mendicitates , artes , insignesque frau-  
dum versutias sese Deo atque Sanctis gratissima of-  
ferre sacrificia , quoties ad istum modum onusti præ-  
da , magno populi dispendio , ac Reip. detrimento ,  
sui famulitii satellites saginent otiosos , ipsa mise-  
ricordiæ opera , quorum prætextu tanta donaria illis  
conferuntur , penitus posthabentes , negligentes &  
contemnentes. Lufit olim istorum fabulam Appu-  
leius in suo Asino de sacerdotibus deæ Syriæ. Ac-  
cedunt istis multæ admodum ex fratrum mendican-  
tium , atque beguardorum , ut vocant numero ,  
qui post tergata professionum suarum sanctimonia ,  
quæstum cum pietate commutârunt , ac si non in  
aliud religionem professi sunt , quam ut sub pauper-  
tatis titulo liceat illis impudenti mendicitate quo-  
cunque peruolare , & perfricata fronte importu-  
na hypocrisis undique pecunias corradere , nullius  
quæstus pudere , ac insigni sycophantia in choro ,  
in foro , in templis , in scholis , in aulis , in  
palatiis , in publicis & priuatis colloquiis , in  
confessionibus , in disputationibus , in concioni-  
bus è subsellis , è cathedris , è pulpitis , è sug-  
gestis impudentiæ suæ arcibus spargere in vulgus ,  
indulgentiarum merces vendere , sua benefacta  
emetiri caremoniis , & à mercatoribus usuariis  
& à nobilibus prædonibus male partorum prædam  
extorquere , & à crassis ciuibus & indocta ple-  
becula superstitiosisque aniculis emungere num-  
mos , ac serpentis exemplo stultas muliercu-  
las primum allicere , & per illas sibi aditum



parare ad fallendos viros. Qui cum affectata vestium utilitate ostentant paupertatem & vociferando prædicant spernendam pecuniam, fugiendam ambitionem, ipsi nihil magis curant, quam ut plurimum pecunia possideant: atque ob id causæ mare & aridam circum-eunt, omnium domos & paternas penetrant, nec sacra nisi pro mercede ministrant eleemosynas quam tyrannice tanquam tributum postulant, omnium negotiis se miscent, compingunt matrimonia male coheræntia, intervertunt testamenta, componunt lites, reformat sacras virgines, sed omnia hæc nisi suo compendio Hæc sunt artes fratricæ, quibus plerique illorum in tantam excreverunt auctoritatem, ut timori sint ipsi Pontificibus & monarchis, divitiisq; plus quam mercatorum opes, ac Principum thesauros congesserint, & multis aureorum millib. mitras & capella mercati sunt, summumque Pontificatum ingentibus pecuniis ambierunt. Tanta potest religiosa illa mendicitas. Cumque ingentes possideant pecunias, plerique interim severam paupertatem plus quam Evangelicam perfectionem præstare ostentant, si hanc nudis digitis non contrectant, sed habeant suum Iudam, qui illorum gerat oculos & rationes reddat, interea dicere ausi, sicut Petrus & Ioannes: Argentum & aurum non est mecum. Quod si hic non mentirentur, & fidelis sit sermo illorum, haberent etiam jus dicendi: Surge & ambula, & cum Patre Francisco à pecuniis pariter, & vitiis nudato, imperarent creaturis, & obedirent, aquam in vinum converterent, flumina siccis pedibus transirent, rabidos lupos mansuetos redderent, hirundinum garritum solo jussu compescerent, falconem veluti gallum excitatorem redderent, igni præciperent, & multa eius generis, quæ sanctus ille vir miracula fecit, peragerent: sed non faciunt hæc omnes, qui dicunt: Domine, Domine, & velut Stoicæ simiæ exterius duntaxat Christi & Francisci insignia, & vestes gerunt, voluntatem autem & testamentum illorum non observant. Scripserunt contra istos quondam Richardus Episcopus Armachanus & Malleolus præpositus Tigurinus, & Ioannes Episco-

Episcopus Camotensis, & plerique alii commemorantur, quorum scripta tolerabiliora forent, si non adeo religiosam hanc mendicitatem, sed illius abusum duntaxat damnâssent. Verum de his modo satis, ut ad ulteriora progrediamur.

## CAPUT LXVI.

*De Oeconomia In genere.*

**S**Vb Reipublicę administratione continetur etiam Oeconomia, quæ est domestica quædam Respublica & non nisi monarchia quædam privata, sed ejus species plures sunt: Nam quædam regia sive aulica, alia satrapica sive Castrensis, rursus alia publica, seu communis, sive conventualis, sive sodalitia, alia denique privata seu monastica. Hæc itaque docet, quomodo uxor, filii, affines, familia, servi regendi sunt, quomodo tuenda ampliandaque domus ac possessio: unde sumptus corrodingi. Præterea quidquid est astutiæ de proventibus, moneta, portoriis, vectigalibus, decimis, usuris, fœnoribus, monopolis, & quidquid est comparandi lucris & vectigalis novarum artium & inventionum. Insuper quoque de sodalitiis, fœderibus, litibus & bello, quæ omnia cum nec modum habeant nec regulam, idcirco anomala dicuntur. Quocirca œconomia nec vere ars neque scientia dici potest; sed quædam ex hominum opinione, usu, consuetudine, prudentia, seu etiam astutia constans domestica disciplina, ad quam sellularia opificia & artes mechanicæ omnes referuntur, quæ in lino, lana, ligno, ferro, ære metallisq; variis consistunt: serviles quoq; obsecundationes, tonsorum, balnearum, cauponum & multiplices victus acquirendi, & rem privatam amplificandæ formæ, quæ nec ad præsidendi pertinent authoritatem, nec Reipubl. regimini usquequaque conducunt, nihil divinum, nihil liberale, nihil heroicum speculantes: quorum tantæ sunt, ut numerari nequeant, & hæc omnes quidem serviles sunt. Pleræque etiam sunt

cognatis quibusdam vitiis infames, sicut aurigæ, nautæ, caupones, loquacitatis vitio infames habentur, quia fabulis gaudent & rumores spargunt, similiter & tonfores & balneatores & pastores: nam hos Midæ fabula, & Syllæ Athenas obsidentis historia: illos vero Batti fabella infames fecerunt. Sic etiam cantores & tibicines & citharædi homines mercenarii, qui in conviviis, in aliorum oblectamentum musica instrumenta sonant, infames sunt: sed nautarum vita omnium cum infelicissima tum pessima, quorum habitatio instar carceris est, victus asperissimus idem & immundissimus, indumenta spurca & rerum omnium incommoditas, perpetuum exilium, semper vagi, profugi, nescii quietis, semper ventorum rabie incertis undis jactati, æstus, frigoris, imbrium, fulgurum, famis, sitis, squaloris semper obnoxii. Accedunt adhæc Seyllæ, Charybdes, Syrtes, Simplegades, tot infesta maris pericula: præterea tempestates, quibus nihil est tristius & horribilius, & cum his omnibus pluribusque aliis malis continuum vitæ discrimen. Cumque nautæ hominum omnium sint infelicissimi, sunt simul omnium mortalium scelestissimi. Sed inter tam multas mechanicas artes, mercatura, agricultura, militia, medicina, caudica potiores partes tenent, de quibus inferius per ordinem dicemus. Sed prius generali œconomix fundamenta discutiamus.

## CAPVT LXVII.

*De Oeconomia Privata.*

**P**riuatæ œconomix vis tota in conjugio est: unde Merellus Numidicus censor, cum populum Romanum ad matrimonia capeffenda adhortatur: Si sine uxore possemus Quirites esse, inquit, omnes, ea molestia carceremus, sed quoniam ita natura tradidit, ut nec cum illis satis commode nec sine illis ullo modo viui possit, salutis perpetuæ potius quam breui voluptati consulendum est: hæc ita narrat Aulus Gellius. Neque

que enim sine uxore ulla domus aut res domestica stare  
& durare potest : nam sine uxore nec extendi proge-  
nies , nec vocari hæres , nec appellari hæreditas , nec  
esse propinqui , nec familia, nec paterfamilias dici po-  
test. Qui uxorem non habet, domum non habet, quia  
domum non figit : & si habet , moritur in ea , ut pere-  
grinus in diuersorio. Qui uxorem non habet , etiamsi  
locupletissimus sit, nihil fere habet quod suum sit, quia  
non habet cui possit relinquere, nec cui confidere, om-  
nia sua patent insidiis , furantur illum serui , defrau-  
dant socii , contemnunt vicini , negligunt amici , in-  
fidiantur propinqui filii , si quos habet extra conju-  
gium , sunt sibi ignominia, neque nomen familia, ne-  
que aorum imagines , neque opes suas vetantibus le-  
gibus illis relinquere potest , ipsisque simul ab omni-  
bus publicis muneribus & honoribus legislatorum  
omnium consensu propulsus est. Neque enim dignus  
est regere ciuitatem , qui domum regere non didicit :  
nec gubernare Rempublicam , qui rem priuatam & fa-  
miliarem nunquam cognouit , quæ est illius verissimū  
exemplar & imago. Noverant hoc Græci , qui , cum  
Philippus Macedo dissidentes eos pacare studeret , &  
Leontius Gorgias de Græcorum concordia librum re-  
citasset in Olympia , utrumque respuentes irriserunt,  
quod alios concordare studerent, qui domi suæ nullam  
concordiam stabilire possent. Erat enim Philippo domi  
dissidentes filius & uxor, Gorgiæ autem uxor & ancil-  
la : quorum ergo præsumpta prudentia & authoritas,  
domesticas rixas sedare non poterat , nec illos exterior-  
es discordias sapienter posse componere putabant. Qui  
igitur ciuitati & Reipublicæ præficitur, nisi se ipsum &  
domum suam , remque priuatam regere sciat , is plane  
inauspicato præficitur. Denique hic unicus vitæ status  
est , in quo homo in diligenda uxore , educandis libe-  
ris & regenda familia , tuendis rebus, gubernando do-  
micilio , propaganda progenie, vitam omnium ducere  
potest felicissimam : in qua siquid cadat oneris & la-  
boris ( cadunt autem permulta , neque vero vita ul-  
la sua cruce caret ) certe hoc unicum illud onus

leve & suave jugum est; & quod in coniugio est, si modo tales sint coniuges, quos non avaritia, non fastus, non dolus, non fraus, non insana libido, sed Deus ipse conjunxerit, ut relinquat homo patrem & matrem, & filios, & fratres, & affines, & adhæreat uxori suæ, cuius amor omnium aliorum dilectionem superare debet. Sic Hector videns excidendum Ilium, non parentum, non fratrum, non sui ipsius sollicitudine angitur, quantum charæ conjugis. Sic enim apud Homerum:

*Haud equidem dubito quin concidet Ilium ingens.  
Et Priamus Priamique ruet plebs armipotens,  
Sed mihi nec populi, nec charæ cura parentis,  
Nec Priami Regis tantum præcordia rodit,  
Nec Germanorum, quamvis multique probique,  
Ense sub hostili vitas in pulvere ponent,  
Quam me cura tui coniunx clarissima vexat,*

Fateor perversas nuptias multas comitari angustias & mala multa; cuiusmodi quondam recensuit Socrates, perpetuam sollicitudinem, excruciantem zelotypiam, contextum quæricularum, exprobrationem dotis, grave affinium supercilium, alieni matrimonii subcen-  
suras, varios sumptus, incertos liberorum eventus, nonnunquam orbitates, interitum generis, heres alienus, & dolores innumeri, adde nullam uxoris electionem; sed qualiscunque euenerit habenda, si iucunda, si stulta, si perversis moribus, si superba, si sordida, si deformis, si impudica, quodcumque vitii est, post nuptias discitur, uix aut nunquam emendatur. Sunt perversarum nuptiarum non modica exempla, Marcus Cato Censorius, ætate sua Romanæ Reipublicæ facile princeps, & qui bello & pace parem uix habebat, cum jam senex Salomonis cuiusdam viri inopis & obscuri filiam adolescentulam duxisset uxorem, illa sese contumaciter gerente, domi suæ omni authoritate carebat. Tiberius cum Iuliam Augusti filiam manifestis adulteriis infamem haberet uxorem, eamque castigare, nec deferre, nec repudiare, nec retinere auderet, Rhodum secedere, non sine famæ ignominia, vitæque periculo



periculo coactus est. M. Antonius Philosophus, Antonii Pii filia Faustina in uxorem accepta, adulteram illam, ne de dote & imperio in certamen veniret retinere coactus est. Verum omnia hæc incommoda non tam uxorum quam maritorum culpa proveniunt, nullis enim nisi malis maritis uxor contingere solet improba. De iis ita philosophatus est. Varro apud Gellium, in-  
quiens: uxoris vitium aut tollendum, aut ferendum est, qui enim tollit, hanc sibi commodiorem præstat: qui fert, ipse sese meliorem reddit. De iis declamatione nostra de sacramento matrimonii latius locuti sumus. Iam vero & filiorum educatio non omnibus recte cedit, quorum plurimi male audientes, vel rebelles parentibus, alii iisdem etiam infesti, alii insani & vecordes contingunt, & alii hebetes & crassi, alii per vitiorum omnium præcipitia vitam agunt, patrimonialia, luxu, libidine, & alea evertunt, alii parricidæ, quales Alcmeon & Orestes, & P. Malleoles qui matrem occiderunt. Ipse etiam Artaxerxes Minemon, susceptis centum & quiddecim liberis, magnam eorum partem illi insidias parantem, de medio sustulit. Quocirca non nescire Euripides ait & noster Bernardus assumpsit, bonum esse incognitum carere liberis. Ipse etiam Augustus felicissimus Imperator propter filiam & neptem sæpe Homericum versiculum exclamare coactus est.

*Coniuge non ducta, natis utinam caruissem.*

De servis etiam ait Euripides. Domi nullus major inimicus, neque peior, neque inutilior servo. Et Democritus inquit: Servus necessaria possessio, non autem dulcis. Et Petrarcha alicubi scripsit: Sciebam me cum canibus vivere, verum venatorem esse nisi admonitus nesciebam. Servi vocantur canes, sunt mordaces, sunt gulosi, sunt latratores. Plautus in Pseudolo naturas eorum iis verbis exprimit: Plagifera hominum genera, quorum haud quicquam in mentem venit ut recte faciant: at cum est occasio data, tene, clepe, rape, hoc est eorum corpus, ut malis lupos apud oves relinquere, quam hos domi custodes. Et Lucianus in Pali-

nuto

nuto ait: Servorum in dominos semper prompta maledicta, furta, impositiones, fuga, arrogantia, negligentia, temulentia, edacitas, somnolentia, tarditas, ignavia. Hinc jactatum illud proverbium: Totidem domi hostes habemus quot servos. Sed nos illos sæpe non tam habemus hostes, quam facimus, cum in illos superbi, avari, contumeliosi & crudeles sumus, & domi induimus animos tyrannorum, & non quantum decet, sed quantum lubet exercere volumus in servos. De iis ita loquitur Strophilus apud Plautum in Adulularia.

*Inique Domini servis utuntur suis.  
Et servi inique dominis nunc parent suis.  
Sic fit neutrobi, quod fieri justum foret.  
Penum, popinas, cellas Promptuarias  
Occludunt, mille clavibus parci senes,  
Quæ vix legitimis concedi natis volunt.  
Servi furaces, versipelles, callidi.  
Occlusa sibi mille clavibus referant,  
Furtimque raptant, consumunt, liguriunt,  
Centena nunquam furta dicturi cruce.  
Sic servitutem ulciscuntur servi mali,  
Risu, jocisque, sic ergo concludo, quod  
Servos fideles liberalitas facit.*

Multa Reipublicæ olim à servis ingentia mala perpeßæ sunt: testantur id servilia bella à multis historicis descripta, sed Volfinensium urbs opulenta divitiis, ornata moribus & legibus, olim servorum insolentia miserabile spectaculum præbuit, quæ ubi cum servis laxis frenis familiarius egisset, nonnunquam etiam consiliis admisisset, tandem senatorum admodum pauci ordinem intrare ausi, mox universam Rempublicam occupaverunt, testamenta ad arbitrium suum scribi jusserunt, convivia cætusque ingenuorum fieri vetabant, ducebant filias dominorum, postremo lege sanxerunt, ut stupra sua in viduis pariter atque innuptis impunita essent, ac ne qua virgo ingenuo nuberet, cujus castitatem non ante aliquis de numero ipsorum delibasset. Sic opulentissima urbs, & quæ caput Cariz habet

habebatur, ob nimiam in servos indulgentiam clementiamque in profundum injuriarum & turpitudinis decidit. Sublata enim servorum disciplina (ut inquit Aristot. in politicis orationibus) Domini in insidias veniunt, sicut Hilota in Lacedamonios, & Præneste in Thessalos fecerunt.

## CAPUT LXVIII.

*De OEconomia Regia, sive Aulica.*

**S**uperest ut regiam œconomiam, hoc est, aulicam breviter explicemus. Est igitur revera aula nihil aliud, quam collegium gigantum, hoc est nobilium famosorumque nebulonum conventus, theatrumque pessimorum satellitum, morum corruptissimorum schola, & execrabilium scelerum asylum, ubi superbia, fastus, tumor, rapacitas, libido, luxus, livor, ira, crapula, violentia, impietas, malitia, perfidia, dolus, malignitas, crudelitas, & quæcunque uspiam sunt vitia, moresque corruptissimi habitant, imperant atque regnant. Vbi stupra, raptus, adulteria, fornicationes principum & nobilium ludi sunt, ubi etiam principum Regumq; matres nonnunquam filiorum lenæ sunt, ubi scelerum omnium procellæ, virtutumq; omnium innarrabile naufragium, probus quisque illic opprimitur, pessimus quisque provehitur, simplices irridentur, justipersequuntur, audaces & impudentes eriguntur. Soli illi prosperantur adulescentes, insurrones, detractores, renunciatore, calumniatores, sycophantæ, pseudoli, famidæ, supplantatores, inventores malorum, cæterique tempestatum populi, quibus perversissima quæque facinora in professo sunt: quorum vita omnis turpissima, quidquid uspiam est teterrimarum belluarum perversitatis, tota hæc & omnis in aulicū gregem, quasi in unicum corpus confluisse videtur. Illic ferocitas leonis, favitia tigridis, truculentia ursi, temeritas apri, superbia equi, rapacitas lupi, obstinatio vituli, fraudulentia vulpis, versutia chamæleontis, varietas pardi, mordacitas canis,

canis, desperatio elephantis, vindicta cameli, timiditas leporis, perulantia hirci, immunditia suis, fatuitas pecudis, stoliditas asini, scurrilitas simiæ: ibi furentes Centauri, ibi perniciosæ Chimæræ, ibi insanientes Satyri, ibi fœdæ Harpiæ, ibi improbæ Syrenes, Scyllæque bifformes, ibi horridi struthiones, ibi voraces griphi, avidique dracones, & quicquid fatalium monstrorum, infelicisque portenti uspiam stupet coacta natura, illic habitat atque visitur: ibi omne virtutum genus suos patitur carnifices atque tyrannos, in summa aut nequitia, malitia, impietati insistentum, aut aula cedendum. Non impune licet, nisi cum fati exeat aula, qui vult esse pius. Nullum civitatibus exitius malum contingere potest, quam potentis aula. Hæc ubi movetur, tanquam Cometes malorum omnium prænuncia, ac veluti contagiosissima pestis quocunque applicat perniciosissimam cladem secum fert, undecunque migrat, insanabilia, veluti eorum, quos rabidus canis momorderit, relinquit veneni sui vestigia. Comitatur illam perpetua rerum caritas, dum quisque ex ea lucrum captare nititur, exaucto rerum pretio, quod nonnunquam postea remitti potest magno detrimento, comitatur & luxus cibariorum, quo introductis peregrinis epulis ipse patrios cibos fastidire incipit, passimque popinæ & gulæ indulgens, res suas turpiter assumit: comitatur & fastus, quem dum cives mulieresque imitari conantur, & singulæ domus dispositionis suæ formulam habitumque inde mutuuntur, omnia sua in vestes & pompam profundunt. Sequitur corruptio morum introductis pessimis virtutibus perniciosissimum malum. Iam vero recedens è civitate aula, heu quam fœdam caudam post se relinquit: hi adulteras comperiunt uxores, illi stupratas, & vel abductas in scorta filias: alii supplantatos filios, alii corruptos servos & ancillas. Quid multa sit? Luctus ingens, totaque civitatis facies immutata facta est, sicut facies meretricis. Scio ego famosam Galliarum urbem ea causa sic perversam, ut vix aliqua ibi matrona pudica sit, vix filia nubant virgines: quin & Palatinum scortum fuisse

fuisse summi honoris est, & seniores matronæ juniorum lenæ sunt, eaque turpitudine sic invaluit, ut nullus verecundiæ locus sit, vix maritis ipsis uxorum meretricatus curæ est, modo (ut ait Abraham ad Saram) bene sit illis propter illas, vivantque ob gratiam illarum.

## CAPVT LXIX.

*De Nobilibus Avlicis.*

**A**vlicus populus duplex est. Priores partes tenent, satrapæ, nobiles, inquam, illi Thracones, qui fastu, luxu, & pompa insaniunt, induti purpura & bysso, & opere plumario, vestibus deauratis, & circumdatis vanitate, quibus

*Scorta placent, fracti curvique corpore gressus.  
Et laxi crines, & tot nova nomina vestis.*

His vires omnes in venerem frangunt, tum illorum ingeniosa gula est, & gustus per omnia, cultum querunt, epulantur splendide, dant & accipiunt convivia. Inter hos laudi plerumque ducitur, si illustri convivio sic sua prodigant semel, ut trimestri toto impudenter mensas circumeant alienas. Ad istos undique confluent citharædi, tibicines, & omne genus musicorum, mimi, histriones, parasitæ, meretrices, lenones, saltatores, venatores, & hujusmodi prodigia hominum, alunturque canes, equi, lupicernarii, accipitres, cæteræque armatæ aves, simiæ, psittaci, & si qua monstra sunt ac naturæ probra, ursi, leones, leopardi, tigrides. Colloquia eorum meræ nugæ & otiosæ fabulæ: obtrectant, deferunt, effutiunt, mentiuntur, ac vera falsis commiscunt. Hi de canibus, de venationibus, de sylvæ ambitu, de ambage lustrorum, de venationum eventibus multa fabulantur: illi de equis, de militia, & fortiter ab se factis multa mentiuntur. Si adest qui invideat æmulus, aliorum sermones obstrependo discutiatur, alias inferendo nugas, & quæ sibi putet laudem gignere, sua insolenter narrabit facinora: hunc alius sæpe de mendacio



cio convincit, & variis scommatibus explodit, unde totum tunc convivii colloquium frequenter in iram & contumeliam definit, & veluti in centaurorum conviviis Bacchi munera non cessant, donec eliciant sanguinem. Ita & in istorum aulicorum conviviis sæpe hospites redeunt cum cicatricibus, acsi hoc edicto invitati videantur.

*Quod superest, lati bene gestis corpora rebus.  
Procurate viri & pugnam sperate parati.*

Proinde vero summa istorum disciplina est observare tempora principum, nequid intempestive illis ingerant, eaque non ab astris, à cælis, ab Ephemeridibus capiant, sed à vino, à prandio, à convivio, à veneratione, ab accubitu, dum exhilaratus est princeps, & voluptatis alicujus compos, & quos alios molles aditus & tempora norunt, tunc novitatum remusculos primum aspergunt, quibus Principis aures titillant, deinde paulatim ad ea, quæ cupiunt procedunt, inscriptum à natura sua habentes Aristotelis ad Calisthenem discipulum consilium hortantis, ut cum Rege, aut nunquam aut jucundissime loqueretur, quod scilicet apud Regias aures, ut silentio tutior, vel sermone esset acceptior. Quod si tunc cuivis illorum princeps, aut Rex arriserit, & ad id quod loquitur, annuat, si gratum quid quod dixerit, aut fecerit, si illi quid crediderit, si illum confabulatorem secum secreto adduxerit, atque aliis non ita: profecto magnus tunc erit ille in oculis hominum, jamque omnia audebit, mordebit omnes, ridebit omnes, flocci pendet omnes, detrahet clanculum, reprehendet palam, loquetur grandia, nihil non audebit, quo metuant eum omnes, conculcabit inferiores, contemnet pares, superiores dedignabitur, honorem & adorationem exigit etiam per contumeliam, totus tumet & effertur, & potentiam adfectat.

*Libertas scelerum est virtus, & summa potestas.*

Quisquis illi non arridet, non applaudit, etiam cum  
ma-

malefecerit, illico reus est : nam aut fortunæ ejus invidere , aut officio ejus non deferre judicabitur, neque ii tunc solum paribus inferioribusque infesti sunt , sed & principibus ipsis suis sæpe perniciosissimi, quibus severitatis , prudentiæ , correctionis & consiliorum imagine perditissime adulantur , & in nefanda scelera sæpissime impellunt : quemadmodum apud Lucanum , Curio instigat Cæsarem :

*Quid tam lenta tuas tenuit potentia vires ,  
Conquerimur , dederatne tibi fiducia nostri,  
Dum manet hic calidus spirantia corpora sanguis ,  
Et dum pila valent fortes torquere lacerti.  
Degerem patiere togam , regnumque senatus.*

Similes Alexander magnus habuit instigatores , qui illum suapte natura insanientem magis magisque in bella & cædes incenderent. Tales habuit & Roboam Salomonis filius consultores, tales habent & nostri sæculi principes, qui morem gerentes illorum cupiditatibus, illis ad omne scelus parent , hortanturque , aut sic disuadent, ut fortius impellant, dum rationes suas tam futes, & infirmas opponunt : ut sic se convictos passi, credulorum principum confirment errorem, utrobique sic decipientes, ut non possint argui, sed de proditionis perfidia insuper gratiam mercantur. Tales hodie habet Gallorum Rex Franciscus , ad mala consilia nimium promptus, qui illum contra Cæsarem in omnem perfidiam ac tyrannidem libenter impellerent , arque ii interim optimi habentur atque fideles. Hæc de nobilibus aulicis hactenus , quorum qui unum offenderit , omnium cæterorum reus est.

## CAPUT LXX.

*De Plebeis Aulicis.*

**S**Vnt adhuc quidam plebei aulici, homines improbi animi, qui nulli in vita præesse sciunt, sed ipsi subjectione continua gaudent: li circumeunt nobilium domos, illisque parasitantur, mensis viventes alienis:

*Et bona summa putant aliena vivere quadra.*

Omnibus idcirco obsequuntur, omnibus adulantur, omnibus parasitantur, & omnibus omnia fieri student, plures quam Protheus species mentientes, atque in plures formas sese vertentes, quo potentiorum favorem sibi concilient, convivarum sermones explorare student, ut habeant quod renuncient; dissidentium autem secretos rumusculos vulpina astutia inquirunt, eisdemque nunc ad amicos, nunc ad inimicos perferunt, utrisque se gratos præbentes, dum sunt utrisque perfidi, eoque magis proditionibus idonei, quo ob imaginem simplicitatis minus habeantur suspecti. Quumque nullum facinus sceleratius habeatur, quam proditio, nullum tamen ad divitias & dignitates in aula comparandas, utilius ac compendiosius, ipsisque aulicis, etiam regibus acceptum, gratumque magis: adhærent itaque nobilium liminibus, &c. Scire volunt secreta domus atque inde timeri.

Quod si semel fuerint turpitudinis aut proditionis alicuius conscii, jam evaserunt, jam caput extulerunt. Nam charus erit Verri, qui Verrem tempore quovis, Accusare potest.

Iam familiaritas, imo necessitudo quædam nobiliorum contracta est, qua freti, ad ea quæ desiderant, facile accedunt. Primum itaque quærunt, ut in marricula aulicorum inscribantur, idque illis vel sine stipendio satis est: siquidem sola inscriptio, etiam absque solatio quæstuosa est & suam prædam habet. Deinde potentes quoscunque captare non dissidunt, quos tunc  
sol-

sollicitant blanditiis , instant obsequiis , & se muneribus ingerunt ratione consortii aut alia quavis arte , & quæcunque ab aliis aut periculorum metu , aut laborum intolerantia , aut lucri penuria relinquuntur , isti avidissime quærunt , vigilant dies & noctes , peregrinantur , & suscepas ferunt referuntque legationes & literas , labores immensos aggrediuntur , & perferunt , & audent quid brevibus Gyris & carcere dignum , donec iis meritis aut scriniis præficiantur , aut consignandi suscipiant officium , aut ærarii custodiam obtineant , aut census varia ratiocinatione illis committantur . Iamque egressi laborum angustias , nullum obsequium eorum amplius gratuitum est , sed omnia deinceps ad pretia venalia habent : & cum novo honore mutatis moribus omnium , quæ retro sunt obliti , in anteriora tendentes , priora sua contemnunt , ulteriora concupiscunt , avaritiaque contracti ad prædam strepitumque lucri omnia vertunt , fide parci , verborum prodigi , blandi pariter & insidiosi , sermoni obscuri , & oraculorum instar ambigui , quidquid vident , quidquid audiunt , quidquid agitur : conjectant omnia in pejorem partem , sibi soli fidunt , se solos amant , sibi soli sapiunt , nullius fidei aut amicitie credunt , solidaritatem nullam nisi lucri causa colunt , commodum proprium omnibus præferunt , amicos , hospites , propinquos , socios , quicumque lucrum non adferunt , tanquam steriles arbores despiciunt , pristinos sodales , si quis eorum occurrat , prætereunt , quasi ne norint quidem . Si quis illorum implorat opem , hunc verbis & promissis abunde pascunt , plusque promittunt quam præstant . si nihil attulerit , auxilio destituunt , & vel causa spoliant , Grammaticam omnem venalem habent , virtutem omnem contemnunt : aliorumque laudes diversis sententiis frangunt , & post terga artificiose cuilibet detrahunt , ipsi neminem sine exceptione laudant quemadmodum orator ille Iulium , fortunatum aiebat , fateor virum fortem , & quem constat strenue egisse quam plurima : quo tamen pacto iudicium repetundarum apud iudices justos evaserit , mirarer quidem ,

dem, si vis eloquii ejus mihi esset incognita. Et alius;

*Felix & nato, felix & conjuge Protheus  
Et cui si demas jugulati crimina Phoci  
Omnia contigerant.*

Præterea auribus muneribus vulturum instar semper inhiant, undecunque venantur prædam, eamque quibus possunt veluti Phineo obsonium, vel ipsis è faucibus, Harpyarum instar, præripiunt. Æmulatorum calamitatibus gaudent, nullius malo compatiuntur, nulli promissa se debere putant, nisi pro sua libidine, nulli gratiam referunt, sed omnes pariter aut beneficio indgnos judicant, aut negligentia prætereunt, nonnullos odio compensant. Sed in odio gratiam fingunt & dissimulant iram, præter principem aut Regem nullum alium observant, aut verentur: sed ne hos quidem, nisi aut metu aut pro compendio. Cumque jam ad canes usque in proditionibus, in fraudibus, in æumnis & laboribus versati, anxiiis his sordibus ingentes opes sublimisque honores corripuerunt, tunc fasque nefasque confundunt, ut filios non tam honoris, quam rapinæ simul & iniquitatis relinquunt hæredes.

— *Sic serpente ciconia pullos  
Nutrit & inventa per devia rura lacerta,  
Illi eadem sumptis quærent animalia pennis.  
Sic leporem aut capream famula Iovis & generosa  
In saltu venantur: aves, tunc præda cubili  
Ponitur: inde autem cum se matura levabit  
Progenies, stimulante fame festinat ad illam,  
Quam primum rupto prædam gustaverit ovo.*

Atque hæ sunt plebeiorum aulicorum artes, quibus multi ex infima hominum fece ad amplissima munera, quæsturas dignitatesque conscendunt, proximamque apud principes & reges suos authoritatem adepti, divitias principibus pares conflant, regiaque extruunt palatia, dum interim nobiliores illi aulici sua omnia in scorta, in aleas, in venationes, in equitia, in convivia, in pompas, in vestes, in fastum profundunt, terras, castra, pos-



possessions, patrimonia decoquentes, quæ tunc plebei isti emunt in nobilium locum his suis scelestissimis artibus succedentes.

## CAPVT LXXI.

*De Mulieribus Aulicis.*

**H**Abent & aulicæ mulieres sua vitia. Omnino enim non paucas videmus corpori, dotibus, & formæ elegantia spectandas, scitulas & nitidas & venustas, insuper vestimentis purpureis, & aureis, & gemmeis monilibus exornatas, sed non omnibus est cernere, quam turpissima monstra sub formosis illis pellibus sæpe latent. Hinc aptissime Lucianus illas Ægyptiis templis comparat. Illic enim ipsum delubrum forinsecus pulcherrimum est, simul atque maximum sumptuosis lapidibus extructum, atque compositum: cæterum si intus Deum requisiveris, aut simiam invenes, aut cinonimum, aut hircum, aut felem: Ita est de illis aulicis puellis atque dominabus, quæ à prima ætate, à teneris annis in molli otio, saltationibus, & omni luxu nutritæ pessimisque disciplinis ex aulicis illis amorum libris, pravissimisque luxus, libidinum, adulteriorum, fornicationum, lenociniorum historiis, comædiis, novellis, facetiis, cantilenis imbutæ, veluti ex nutrice perniciosissimos mores suxerunt, levitatem, insolentiam, arrogantiam, morositatem, impudentiam, obscœnitatem, contentionem, contradictionem, pertinaciam, ultionem, astum, vafriciem, petulantiam, loquacitatem, procacitatem & turpem concupiscentiam: habent linguas, quibus silentium pœna est, habent labia ad omnem loquacitatē armata; quibus sermones producunt otiosissimos ineptissimosq; & non raro iis, qui audire coguntur molestos. Quid enim illas in tam multas horas inter se loqui putabimus, nisi stulta & ociosa, puta quomodo componenda coma, quomodo pectenda, quomodo tingendi capilli, quomodo fricanda facies, qualiter complicanda vestis, qua pompa incedendum,

dum, assurgendum, decumbendum: quibus quo vestitu fas sit incedere, quæ quibus loco cedere debeant, quot inclinationibus salutare, quæ ad quorum oscula venire fas aut nefas sit, quæ asino, quæ equo, quæ sella, quæ curru, quæ lectica vehi debeant: quæ aurum, quæ gemmas, quæ corallia, quæ torques, quæ inaures, quæ armillas, quæ annulos, quæ monilia ferri possint, ceteraque Semiramidarum legum nugamenta. Nec desunt seniores matronæ, quæ narrent à quot procis olim adamatæ, quibus muneribus dignatæ, quibus blanditiis ambitæ: hæc de eo loquitur quem amat, altera ægre si let de illo quem odit, & quævis purat se cum aliarum admiratione dicere; nonnunquam intempestivis dictariis, aut impudentissimis mendaciis sermonem infulciunt. Nec desunt inter illas intentissima odia & acerrima jurgia, calumniæ, detestationes, sycophantiæ, & quæcunque sunt malæ nugæ vitia, habent ocellos, habent vultus, habent visus plena illecebris, habent natus, habent gestus plenos lascivia, habent astus, habent verba, quibus decipiendos procos sollicitant & munuscula extorquent: si illis annulus est, si gemma, si monile, si catenula, quicquid est, subtrahunt blanditiis, aut extorquent precibus redduntque pro illis basia, suavia, oscula, amplexus, contactus, confabulationes, quæ illis publica merx & aulici amoris alimenta sunt. Pudet referre, quæ secreta inter cubile probat sæpe gerantur, consecrato Hymenæo naturæ contumelia, quæ cum vestem induerunt, omnia contexisse & oeculuisse existimant. Tales itaque qua fide & integritate postea erga maritos putabimus futuras uxores? O quanto dolore afficiunt bonos conjuges, dum genus, dum dotem, dum formam, dum aliena matrimonia illis continuo obijciunt, & jurgiis ac contumeliis obtundunt viros, conqueruntur semper dum domesticam & frugalem mensam spernunt, & aulicum luxum viris exprobrant, ac delitiis ac pompæ assuetæ, ornamentorum ambitione exhauriunt illorum opes, labefactant donos, nonnunquam ad turpes & malos quæstus & miseros maritos impellunt, quibus dies noctesque insidiantur mille frau-

fraudibus, simulatione, proditione, hypocrisis. Taceo externos amores, occulta adulteria, supposititios partus & alieno semine conceptas proles: quod si semel ad odium vertantur, zelotypiam parabuat, aut venena: Familiars enim (ut ait Hieronymus contra Iovinianum) malarum foeminarum artes sunt doli, fraudes, veneficia, mala medicamenta, & magicæ vanitates. Sic Livia virum suum interfecit, quem nimis odit. Lucilia suum peremit, zelotypia illa sponte miscuit aconitum, hæc improba furorẽ pro amoris poculo propinavit. Adeo tutius est (quod ait Ecclesiasticus) commorari leoni & draconi, quam cum muliere nequam. Quisquis morigeram cupit habere uxorem, ne ducat talẽ aulicam. Quæcunque mulier velit probum habere maritum, ne nubat aulico. Sed jam nimium progressus est cum lingua sermo, dixi tamen, & jam non dixisse non possum. Cæterum autem ponam manum meam super os meum, & ita alia non addam: quin de aula modo egredientes, reliquas æconomix partes, & quas diximus, mechanicarum potiores disciplinas, mercaturam, agriculturam militiam & reliquas examinemus.

## CAPVT LXXII.

*De Mercatura.*

**M**ercatura ipsa quidem latentium lucrorum astutissima indagatrix manifeste præda avidissima vorago, nunquam habendi fructu solita, semper autem querendi cupiditate miserrima: hanc tamen non modico reipublicæ auxilio esse, & ad externorum Regum, populorumque amicitias contrahendas accommodam, atque etiam privatæ hominum vitæ perutilem, ac quodam modo necessariam plerique arbitrati sunt, quin & Plinius illam victus causa inventam putat. Quocirca etiam multi illustres simul ac sapientes viri hanc exercere non sunt aspernati, cuiusmodi, teste Plutarcho fuisse Thales, Solon, Hippocrates: Verum secuti quæcunque scientias & artes, alias propter voluptatem

admittimus, alias propter laborem æstimamus, alias propter virtutem honestatemque sectamur, alias propter veritatem justitiamque veneramur, non tamen omnes illæ quamvis necessariae, lucrosæ, jucundæ, laboriosæ, idcirco statim honestæ, laudabilesque ac justæ sunt. Sic & mercatorum institutum, fœneratorum, trapezitarum, colybiistarum exercitia necessaria, utilia & laboriosa sunt, tamen illiberales sordidi & improbi quæstus vocantur: quia illorum operosæ fraudes, non artes venduntur emunturque: quod quidem, ut ait Cicero non apti, non simplicis, non ingenui, non justî, non boni viri, sed versuti, obscuri, astuti, fallacis, & callidi officium est. Mercatores enim omnes & institores hic emunt, ut alibi carius & supra sortem vendant, atque ille melior qui lucratur magis, quibus passim peculiare est mentiri, pejerare, fraudare & imponere, nec ulla illis lucrandi ratio turpis, quin & legibus id sibi licere dicunt decipere secum contrahentes ad dimidium justî pretii. Nec dubium esse potest, cum omnis eorum vita ad quæstum, ad lucrum, ad divitias adornata sit, illos earundem occasione turpia plurima & dignas supplicio fraudes committere. Nulli enim sine fraude ditescunt, & ut ait Augustinus, lucrum habere non poterit, nisi fraudem fecerit. Et plenius æquo laudat venales, quas vult extrudere, merces. Et alius poëta canit:

*Perjurata suo postponit numina lucro.*

*Mercator, Stygiis non nisi dignus aquis.*

Hinc emit ille, vendit alter, hic portat, ille asportat, hic creditor, ille debitor, hic solvit, ille recipit, alter rationes scribit, omnes autem peierant, fraudant, fallunt, nec animæ, nec corporis, nec fortunæ ullum periculum excludunt, modo lucrum sperant, nec cognationes, nec affinitates, nec amicitias ulla fide, nisi sola utilitate colunt, sicque omnes per omnem ætatem post lucrum, post divitias currunt, ac si alibi laborum requies vitæque solatium nequeat inveniri.

*Impi-*

*Impiger extremos, currit mercator ad Indos  
Per mare pauperiem fugiens per saxa, per ignes.*

At vero cujusmodi fraudes committant mercatores in lana, in lino, in serico, in panno, in purpura, in gemmis, in aromatibus, in cera, in oleo, in vino, in frumento, in equis, in animalibus denique, in omnium mercium genere, nemo est, qui nesciat, qui non videat, qui non palpet, nisi qui forte illorum damna non senserit. Atque hæc minora mala sunt, longe his majora supersunt. Ipsi sunt qui investis damnosis mercibus, & quæ ob raritatem vel delicias à mulieribus & pueris appetuntur, quæ ad nullam vitæ faciunt necessitatem, sed duntaxat ad luxum, ad pompam, ad fucum, ad ludum, ad mollietiem, ad voluptatem ab ipsis usque terræ finibus veluti laqueos importantes. Provincias & regna quotannis immensa spoliant pecunia, corrumpunt bonos mores introductis peregrinis vitiis: ac sublato patrio ritu, semper novis & externis rebus studentes, eam perditissimis implicant consuetudinibus. Ipsi sunt, qui initis sodalitiis contra jus, fas, & leges monopolia exercent, omnia tentantes, excogitantes, explorantes, quibus multitudinis opes ad se contrahant, dum collectis pecuniis alios vincunt, alios præveniunt, alios exaucto rerum precio deterrent ac soli emunt omnia, quæ deinceps pro suo libito soli vèdunt, quam maximi. Ipsi non raro ingenti ære alieno consarcinato constituto alibi domicilio, inde vero prostituta fide, verso solo, profuggi & sero aut nunquam redeunt, creditores fraudant, & ad desperationem ac laqueum adigunt. Ipsi sunt, qui chyrographis & objurgationibus implicant & explicant cives, debitorumque radices adeo profundas, laboriosas, funebres, & inevitabiles plantantes, ut evelli nequeant: sed in gyrum pullulantes, & ex debiris debita germinantes, civitates suffocant & evertunt, ipsi interim fœnori & usuris incessanter dediti, totius plebis substantiam devorant, ipsi nonnunquam numismata præcidunt, semper autem monetæ valorem utcumq; suo lucro conducere visum est, nunc intendunt, nunc de-



mittunt, non absque totius Reipublicæ detrimento. Ipsi explorata principum secreta, civitatumque consilia, & patrios rumores hostibus renunciant: nonnumquam etiam, pacta mercede principum vitæ insidiantur, ac nihil non pecuniæ studio attentantes, facientes, patientes, & venale habentes. Omne eorum institutum non nisi mendacia, fuci, sermonum nebulæ, explorationes, insidiæ, fraudes, deceptionesque manifestæ. Hinc Carthaginenses mercatoribus distincta statuerunt diversoria, nec ea illis cum civibus volebant esse communia: cæterum patebat illis in forum via, ad navalia autem & secretiora urbis loca ne aspectus quidem concedebatur. Græci autem nequaquam intra urbes recipiebant, sed quo cives à periculi suspitione essent immunes, à pomeriis non longe forum venalium statuebant. Flexæque aliæ gentes mercatores ad se accedere prohibuerunt, quod mores depravarent. Epidaurii (teste Plutarcho) cum cives suos Illyricorum commerciis improbos fieri animadverterent, veriti à peregrinorum contagione, corruptis civium suorum moribus, res novas civitati suæ excitari unum in primis gravem & circumspectum ex omni civium multitudine virum in singulos annos eligebant, qui ad Illyricos accederet, & quæ quisque suorum mandasset, mercaretur atque contraheret. Vituperat mercatores Plato, quod optimos inquinent mores, & apud bene constitutam Rempublicam lege cavendum censeret, ne externarum gentium delicie in urbem comportentur, ac ne quis à civibus, minor quadraginta annis peregre profisciscatur, exteri autem ad suos remittantur, eo quod istiusmodi peregrinorum contagiis, cives veterem patrum parsimoniam, priscosque mores dediscant, & odisse incipiant: ex quo uno urbes plerunque redduntur deterrimæ, omnique fornicationum, adulteriorum, luxus & libidinis genere inquinatissimæ, cujusmodi Lugdunum, & Antverpia famatissima hodie mercatorum emporia, de se exempla præbent. Ipse etiam Aristoteles jubet omnino curam habendam, ne quid civitates adventitiorum admixtione virientur, mercatores autem etsi sunt neces-

sarii,

ſarii, non tamen in civium numero recipiendos : quos ideo etiam detestatur, maxime, quod gaudeant mendaciis, & in civitatibus fora vexant feruntque discordias. Quin apud plerasque Respub. antiqua lex erat, ne quis mercator magistratum gereret, nec in senatum, nec in consilium admitteretur. Porro mercatura à theologicis ſententiis plane damnata eſt, à canonicis decretis (authoribus Gregorio, Chryſoſtomo, Auguſtino, Caſſiodoro, Leone) omnibus verè Chriſtianis interdicta : nam, ut ait Chryſoſtomus, Mercator Deo placere non poteſt. Nullus ergo Chriſtianus ſit mercator, aut ſi eſſe velit, projiciatur ab Eccleſia. Auguſtinus quoque mercatores pariter ac milites ait, veram poenitentiam agere non poſſe.

## CAPVT LXXIII.

*De Quæſtura.*

**M**ercatoribus non multo meliores ſunt Quæſtores, furax quoddam hominum genus, & ut plurimum ſervile, ac mercenarium, aut quod ſub ſtipe operam locarit, rude ac ignavum, ſed audax ac impudens, nec niſi tenuia quædam artificia, qualia par eſt tales homines noſſe, didicit, ſcribendi videlicet & ſupputandi : maxime autem furandi formulas, haud inſcitas ingenioſioresque, quam in vulgaret competant latrones. Ideoque omnium, qui vivunt hominum furaciſſimi ſunt & à ſolis digitis, quibus talenta & milliones ſuppurant, opulenti, quos adeo viſcoſos habent, ac infinitis uncis hamis ſe imbutos, ut pecunia omnis quantumcunque levis, fugax, labilis, anguillatum, & ſerpentum inſtar lubrica, ab his contacta illico hæreat, neque facile queat avelli. Hoc ipſo tamen minus mali ſunt, cum quod non niſi Regum, principumque, ac potentum ærariis inſidiantur, tum quæ inde ſuffurantur, in ſcorta, in aleas, convivia, ædificia, atque alendis paraſitis, equis, canibus, hiſtrionibus, non illibenter expendunt. Aut ſeniores, prudentioresque facti,

non raro filios nobis tales relinquunt, qui, quæ isti multis ex perjuriis, rapinis, furtis, flagitiis paulatim & minuatim corraferunt, convivando, scortando, venando, aucupando, vestiendo, & ne quicquam ad explendas voluptates omittendo, rursus in multa fragmenta dissecantes, simul omnia, infeliceiter profundant. Cæterum vero & quæstores ipsi scænus accipiunt, & dona extorquent procrastinando, debita compilant, cum capitaneis colludunt, falsum supputant, chirographa adulterant, & literas affectis sigillis resignant, numismati nonihil detrahunt, nonnunquam fucato metallo vitiant: ideoque alchimistis plurimum amici sunt artificum, illius ut plurimum sectatores, aut si desit ingenium, saltem fautores sunt. Verum cum dicat Cicerò mercaturam ipsam, si magna sit & copiosa, multa undique apportans, & sine vanitate importans, non esse admodum vituperandam, mercatores autem & quæstores tunc posse optimo jure laudari, si aliquando satiati quæstu, tandem ad colendos agros possessionesque se contulerint: ideoque de agricultura quid sentiendum sit hic subjungemus.

## CAPVT LXXIV.

*De Agricultura.*

**A**gricultura itaque, cui & pastio annexa est, & piscatio atque venatio, tanto apud Priscos in honore fuit, ut nec Romanos Imperatores, potentissimosque Reges, & Duces puduerit agros colere, semina tractare, arbores inferere. Ad hanc se contulit depositio imperio Diocletianus, & dimissa regni administratione Attalus. Cyrus quoque, magnus ille Persarum Rex gloriari plurimum solebat, cum venientibus ad se amicis, hortum ostenderet suis manibus confectum, & arbores sua manu in ordinem positas. Sed & Seneca plantavit platanos, sua manu piscinas effodit, aquas diduxit, nec alibi libentius erat, quam in agris, hinc illa nobilissimarum familiarum cognomen-  
ta Fa-

ta Fabiorum , Lentulorum , Ciceronum , Pisonum , à  
multitudine videlicet horum leguminum.

## CAPVT LXXV.

*De Pastura.*

**S**imili ratione à pecorum pastionibus Iunii , Bubul-  
Sci, Statilii, Tauri , Pomponii , Viruli & Vitelli Por-  
cii, Catones , Annii, & Capræ orta sunt. Pastores fue-  
runt Romulus & Remus , Romanæ urbis conditores :  
è Pastoribus ad imperium assumptus fuit Diocletia-  
nus. Pastor fuit ipse Romæ potentia tremendus Spar-  
tacus. Pastores erant Paris , & pater Æneæ Anchises ,  
& à Venere dilectus formosus Endymion , Polyphe-  
mus etiam & centum oculorum Argus. Ex ipsis deni-  
que diis Apollo Admeti Thessaliæ Regis armenta pa-  
vit , & Mercurius fistulæ inventor, pastorum princeps  
fuit : atque ejus filius Daphnis. Pan quoque pastorum  
Deus, & Protheus pastor atque Deus. Atque (ut Hebræ-  
orum Patriarchas , Iudices , ac Reges aliquos recense-  
am) maximi inter eos viri , & Deo gratissimi pastores  
fuerunt : sicut Abel justus , Abraham pater multarum  
gentium , & Iacob pater populi electi Item Moyses le-  
gislator & Propheta Deo familiaris , ac David Rex, se-  
cundum cor Domini electus. Quinetiam apud veteres  
Græcos, illustrissimus quisque pastor erat: & hinc alios  
polyarnas , alios Polymelas , alios Polybutas appella-  
runt , videlicet à multitudine agnorum , ovium & bo-  
um, nomina illis imponentes. Sic etiam Italiam à virtu-  
lis nuncupatam (quos antiqui Græci Italos vocabant)  
nemo ignorat. Atqui uterque Bosphorus, Cymmerius,  
& Thracius, atque Ægæum mare , & Argos , Hippiion ,  
nonne à bovis transitu, à capris, ab equis dicta sunt ? Et  
Numidia Aphricæ provincia , à pascuis hoc nomen ha-  
bet. Prima post Adæ lapsum hominum in terris vita  
fuit pastoritia , hæc nobis præter pecudum carnes va-  
rias, etiam lac , caseum, butyrum, in cibum , ac pro  
vestitu , lanam , pelles , & coria omnia profecto huma-

hæ vitæ cum necessaria, tum utilissima largitur, quæ omnia, sed post casum homini concessa sunt, cum antea iis solis, quæ à terra sponte prodibant, fructibus Deus illum Paradiso vesci iusserat.

## CAPVT LXXVI.

*De Piscatione.*

**A**ccedunt ad hæc piscatio, atque venatio. Piscatio-  
nis studium apud Romanos tanto in precio & celebritate habitum est, ut peregrinos & Italici littoribus ignotos pisces, è longinquis provinciis advectis navibus in mari Italico, tanquam in terra fruges seminarent, arbitantes non modicam in his Reipublicæ utilitatem versari, præterea piscinas & vivaria preciosissimis piscibus referta, magnis sumptibus instruxerunt, è quibus demum plerique Romani principes, familiæque agnomina traxere, ut Licinii, Murenæ, Sergii, Oratæ. Hinc & Cicero Lucium, Philippum atque Hortensium piscinarios appellavit, videlicet à Piscinis. Legimus divum Octavianum Augustum hamo piscari solitum, & Neronem (scribit Suetonius) piscatum reti aurato, è purpura & cocco nexis funibus. Modi autem piscationum non admodum multi, nam retibus, hamo, nassa, jaculis, rastro, veneno, quotquot sunt pisces capiuntur. Verum piscatio eo minus laudes habet, quo pisces duri alimenti ne stomacho quidem utiles, nec deorum oblationibus accepti sunt. Nemo enim unquam piscem in sacrificiis immolatum esse audivit.

## CAPVT LXXVII.

*De Venatica & Aucupio.*

**S**imilibus quoque quibus piscatio ingeniis, constant Venatio & aucupium, additis insuper viribus corporis, & indagine, variisque laqueorum perdicarum, decipula-



pularumque ingeniis, adhibitis etiam, visco aqualis, accipirre, canibus, ac Lupo cervario & plerisque aliis mansuetis feris, rapina, venationique aptis. Ars profecto detestabilis, studium vanum, certamen infelix, tantis laborib. & vigiliis de nocte ad noctem pugnare, & fœvire in bestias. Ars crudelis & tota tragica, cujus voluptas est in morte & in sanguine, quam ipsa deberet refugere humanitas. Hæc ab initio, sæculi semper pessimorum hominum, peccatorumque præcipuum exercitum fuit: nam Cain, Lamech, Nimbrotum, Ismaëlem, Esauum, robustos venatores sacræ literæ prodiderunt, nec ullos in veteri lege venaticam exercuisse legimus, nisi Ismaëlitas, Idumæos, & gentes quæ non cognoverunt Deum. A venatione tyrannidi initium fuit, quia commodiorem non reperit authorem, quam eum qui in cæde & carnificato ferarum; & volutabro sanguinis Deum naturamque contemnere didicisset. Hanc ramen Petrarum Reges tanquam verissimam rerum bellicarum meditationem coluerunt: quia habet in se venatica bellicum quiddam & truculentum, dum rapacibus canibus objecta sura effuso sanguine, laniatis visceribus, voluptatem præstat, acerbissimamque mortem tanquam jocum summa cum voluptate spectat interimque ridet crudelis venator, prostratamque canum exercitu, aut laqueorum fraude, infelicem prædam triumphantis instar, magna comitatus caterva domum reducit, ubi tunc feralis instruitur carnificina, solenni que chironomia, præscriptisq; vocabulis, (neque enim aliter fas est) bellua laniatur. Insignis profecto venatorum stultitia, insigne bellum, cui dum nimium insistant, ipsi abjecta humanitate feræ efficiuntur, morumq; prodigiosa perversitate, tanquam Actæon mutantur in naturas belluarum. In tantam quoque plurimi illorum prorupere insaniam ut hostes naturæ fierent, quemadmodum de Dardano narrant fabulæ. Inventores tam infelicis artificii extitisse narratur Thebani, gens fraude, furtis, perjuriis insignis, parricidiis, & incestibus detestanda: è quibus ejus exercitii præcepta ad Phrygios transmissa sunt, gentemque æque impudicam

puḍicam, ſed ſtultam atque levem, quos idcirco contempſerunt Athenienſes, & Lacedæmonii populi graviores. Poſtea vero, quum Athenienſes interdictæ venationis legem ſolviſſent; artemque cum exercitio publice admittentes, in Rempublicam ſuam introduxiſſent, tunc primum Athenæ captæ. Hinc miror venationem a Platone ipſo Academiæ principè commendatam, niſi forte quod eventus, aut propoſiti honeſtas, neceſſitaſve hanc commendat, non voluptas: quemadmodum aprum Calydoniæ vaſtatores confixerit Melager, non voluptati ſuæ, ſed utilitati Reipubl. patriam ab vaſtatrice bellua liberans. Et Romulus venabatur cervos, non voluptatis cauſa, ſed neceſſitate alendi ſe, & ſocios. Eſt & aliud venandi exercitium, quod aucupium dicunt, minoris quidem crudelitatis, ſed non minoris vanitatis: hinc aucupes dicti, qui videlicet aut aves venantur, aut per aves ludentes, (quemadmodum ait Baruch Propheta) in avibus cœli. Authorem illius ferunt Vlyſſem, quem primum poſt captam Ilium armatas in edoctasque venationem aves, Græciam intuliſſe narrant, ut videlicet eſſent novæ voluptatis ſolatia his, qui amiſſis parentibus, Trojani belli damna ſentirent: tamen filium Thelemachum ab hac vivere juſſit expertem. Tandem hæc exercitia in ſe revera ſervilia & mechanica, eo uſque eveſta ſunt, ut poſitis quibuſque liberalibus ſtudiis, hodie prima nobilitatis elementa ſint atque progreſſus, illis ducibus ad ſummum nobilitatis gradum perveniatur: hodieque ipſa Regum & Principum vita, ipſa etiam (proh dolor) Abbatum, Epiſcoporum cæterorumque Eccleſiæ præſectorum religio, tota inquam venatio eſt: in qua ſe poſiſſimum experiuntur, virtutemque ſuam oſtendunt:

*Spumantemque dari pecora inter inertia votis  
Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leonem.*

Et quos decet eſſe exempla patientiæ, quotidie quæ-  
runt habere, quod vincant & venentur: & quæ natu-  
ra libera ſunt animantia, & decernente jure occupantium  
ſiunt, nobilium tyrannides ſibi temerariis interdictis  
uſur-

usurparunt: à novalibus suis arcentur agricolæ, subtrahuntur prædia rusticis, agri colonis, præcluduntur sylvæ & prata pastoribus, ut augeantur pascua feris in sagimen & delicias nobilium, quos solos has edere licet: de quibus, si colonus quispiam gustavit aut agricola, is majestatis reus factus, simul cum belluis illis fit præda venatori. Scrutemur scripturas, certe in sacris literis, etiam in gentium historiis nullum sanctum, nullum sapientem, nullum Philosophum legimus venatorem: pastores vero plurimos: & aliquos piscatores. Et Augustinus artem hanc dicit omnium nequissimam, sacraque Eliberitanum & Aurelianense Concilia hanc in clero prohibuerunt, damnaruntque, in sacrisque canonibus, non modo prohibetur venatoribus ascensus ad sacros ordines, sed etiã summi sacerdotii gradus adimitur jã adeptus. In eisdem legitur, Esau venator erat, quoniam peccator erat. Neq; vero uspiam venationis vocabulum scriptura sacra in bonũ assumit. Quare venationem ipsam reprobam esse, jam nemini in ambiguo sit, quæ omniũ sapientũ atque sanctorum turba explosa est atque damnata. Antiquitus etiam cum in innocentia viverent homines, nulla illum animantia fugiebant, nulla infesta erant, nulla noxia, omnia illi subdita obedientiam præstabant: cujus exempla etiam posterioribus temporibus, in his, qui optimam vitam agerẽt, manifesta sunt: quomodo ferarum insidiis superiores extiterunt, sicut Daniel leonibus, & Paulus Apostolus viperæ. Heliam Prophetam, Paulum & Antonium eremitas nutrivit corvus & Ægidium cerva. Helenus Abbas præcepit onagro, & paruit belua, & sancti viri onera portavit: præcipit enim Crocodilo, & ab eo flumen transvectus est. Anachoritæ multi habitabant in desertis, & stabant in speluncis & cavernis ferarum, non timentes nec leones, nec ursos, nec serpentes. Cum peccato enim animalium noxa simul & persecutio & fuga subintravit, & artes venationum excogitate sunt. Non enim (ut Augustinus ait tertio super Genes.) animalia fuere à principio producta venenosa, inimica, & molesta humano generi, sed post peccatum in-

fecta inimicaque consti tuta sunt, quod ex divina sententia in poenam injustæ rebellionis primorum parentum factum est, cuiusmodi sententia lata est ad serpentem, dum diceret Deus: Ponam inimicitias inter te & mulierem, & inter sem en tuum, & semen illius. Ex hac sententia venationum orta est pugna, hominum scilicet cum cæteris animalibus.

## CAPVT LXXVIII.

*De Agricultura Residuum.*

**S**ed modo revertamur. Scripserunt de his jam dictis agricultura, passionis, piscationis, venationis, aucupii artibus Hiero. Philometer. Attalus & Archelaus reges: Xenophon & Mago duces, & Oppianus Poëta: præterea Cato, Varro, Plinius, Columella, Virgilius, Crescentius, Palladius, & plerique his recentiores. Cicero his nihil melius, nil uberius, nil dulcius, nil libero homine dignius arbitratur. Non pauci summum bonum summamque beatitudinem istic collocarunt. Hinc agricolas fortunatos Virgilius, Horatius beatos vocant. Hinc Delphicum oraculum Aglaum quendam felicissimum pronuntiavit, qui in Arcadia paruum prædium colens, nunquam id egressus est: sicque minima cupidine minimum in vita mali expertus fuerit: sed miseri homines tam altum de agricultura sapientes, ignorant hanc esse effectum peccati, ac summi Dei maledictionem. Ejiciens enim hominem de Paradiso volutatis, in agros misit ad prævaricatorem Adam, sic dicens. Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ: spinas & tribulos germinabit tibi, & comedes herbas terræ, in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram, de qua sumptus es. Sed nulli hoc magis sentiunt, quam agricolæ & villici, qui dum arant, seminant, occant, putant, passinant, messant, metunt, vindemiant, pasunt, tondunt, venantur, piscantur: post multos labores, hic agris à grandine, tempestateque vastatis amittit patrem, huic oves moriuntur, aut boves, aut à militibus

tibus abiguntur, ille perdit feram, alter piscem, & domi  
plorat uxor, illachrimantur filii, & tota esurit familia,  
rursumque spe incerta dubium redeunt in laborem.  
Ante hanc maledictionem nulla fuisset opus artifi-  
ciosa telluris cultura, non pastione, non venatione,  
non aucupio, nam sponte omnia productura erat terra,  
hybernis, æstivisque frugibus, odoris suavitate, pratorum-  
que vestitu semper florens. Denique nihil no-  
xium terra progerminasset, non herbam ullam veneno  
pestilentem, nullam arborem sterilitatis vitio inuti-  
lem, seque strataque etiam naticum & viperarum, cæ-  
terarumque reptilium virulentia (author nobis Beda)  
ipseque homo animantium omnium adeptus princi-  
patum, ipsis etiam feris, ut jumentis pecudibusque  
onera impositurus, imperasset piscibus maris, aves ad  
nutum advolassent, moxque natus homo, omnium  
membrorum usum exercitiumque consecutus fuisset,  
ac sine corporis tegumentis, sine tectis, sine conditis  
obsoniis, sine medicamentis felicissimam vitam egis-  
se, cum sponte sua illi suppediratura essent, ut ait Poëta  
ille: Terra cibum pueris, vestem vapor, herba cubile.  
Sed peccati noxa, mortisque necessitas, omnia nobis  
infecta fecit: jam non terra quicquam citra labores  
sudoresque nostros producit: quin & lætifera, & ve-  
nenosa (ceum palam nobis, quod vivimus exprobrans)  
generat, nec reliqua elementa nobiscum mitius agunt,  
multos mare favientibus procellis obruit, monstrosa-  
que bellum absorbent, tonitruis, fulgure, tempestati-  
bus contra nos pugnat aer: & pestilentiarum lue cæ-  
lum quoque in nostrum interitum conspirat. Iamque  
etiam animantia ex professo nobis infecta sunt, & ipse  
etiam homo (ut est in proverbio) homini lupus est,  
circumsistunt nos innumeris scelerum illecebris ten-  
tantes immundi spiritus, quo nos in suppliciorum te-  
nebrosa conceptacula protrahant, æternis ignibus ac  
diris cruciatibus perpetue cruciandos. Atque hinc  
pater non nisi optimarum rerum jacturam, malorum  
inventionem; ac vitæ incommoda esse agriculturam  
cum cæteris illi adhaerentibus pascendi, piscandi ve-  
nand



nandique exercitiis, quo telluris infœcunditatem & victus egestatem, ac ex pellium amictu algorem, quib. mortis fata admonita humanitas, saltem pro tempore effugeremus uel potius mitigaremus. Haberet autem agricultura hanc necessitatis seu calamitatis nostræ laudem non modicam, si inter hos mansisset terminos, nec prætergressa doceret, tot prodigiosas plantarum fabricas, tot portentosas arborum insitiones ac metamorphoses. Quin & equos a sinis jungere, & canibus lupos, sicque multas & lyciscas, aliaque præter naturæ legem monstrosa animalia procreare. Sed & quibus natura, cœlum, maria, terras libera assignavit, aviariis, piscinis, vivariis & carceribus coërcere, etiam exemplis luminibus mutilatisve membris in ergastulo saginare: tum in lino, lana, pellib. bombyce & quæ natura ad hominum vestitum largitur, tot texturarum, insectionum & similia non nisi ad luxum & fastum artificia sæpissime etiam ad hominum perniciem excogitata. Quod de uno lino conqueritur Plinius, tam parvo semine nato, quod nunc planta, mox velum le vissimo ventorum flatu orbem terrarum ultro citroque portat, hominesque ipsos (ac si parum sit in terra etiam perire) cogat in aquis, ac à marinis belluis vorari. Prætereo mille agricolarum, pastorum, piscatorum, venatorum, aucupum observantiarum decreta, non tam stulta & ridicula, quam superstitiosa & divinæ legi adversa, quibus tempestates avertere, sementa fœcundare, noxia quæque propellere, lupos & feras abigere, fugacia animalia sistere, pisces avesque manibus prehendere, morbos pecudum incriminare se posse autumant, de quibus cum magna crudelitate, & seriose scripserunt sapientes illi viri quos supra nominavimus.

## CAPVT LXXIX.

*De Arte Militari.*

**S**ED jam ab agricolis ad milites transeamus, quos ex agris delectos, aptiores pugnæ ait Vegetius, ex quibus

quibus etiam Cato viros fortissimos & milites strenuissimos gigni adferunt. Quin & testibus sacris literis : primus ille pugnator Cain agricola fuit atque venator. Et Ianus atque Saturnus pugnacissimi dii , & antiquissimi , hanc simul cum agricultura vitam in terris egerunt. Ars itaq; militatis minime contemnenda videtur, quæ, (ut ait Valer.) principatum Italiæ Romano Imperio peperit , multarum urbium magnorumque regum validissimarum gentium regnum largita est , fauces Ponti marisque sinus patefecit. Alpium Taurique montis convulsa claustra tradidit. Ipse Africanus Scipio apud Ennium gloriatur, quod per sanguinem hostium atque cædes viam sibi ad cælum aperuit. Cui & Cicero adfuit, inquit, & Herculem eadem via cælos conscendisse. Hanc Lacedæmonii primum tradidisse dicuntur : hinc Hannibal Italiam petiturus , Lacedæmonem quæsiuit armorum ducem. Hac duce constituta sunt regna & imperia , illaque neglecta potentissima quæq; rursus demolita. In manibus enim temerariorum ducum ceciderunt bellicosa Numantia , ornatissima Corinthus, superbæ Thebæ, doctæ Athenæ, sancta Ierusalem , ipsæque Romani Imperii æmula Carthago , tandem etiam potentissima Roma. Hæc ars plurimo & plusquam Draconis leges humani generis sanguine scripta docet ; pugnae ordinem eleganter constituere , aciem commodè instituere , adoriri hostem , instare , premere , circumvenire , læva dextraque ferire , ad ducum signa dimicare , proferre gradum , sustinere impetum , resistere urgentibus , premere cedentes , ictus incutere , incusillos evitare , aut clypeo excipere ac contemnere , acriusque in hostem consurgere invehique , urgere stimulis , moderari frenis , & omnem in partem circumflectere , ingerere tela , vibrare lanceas , torquere hastas , hostium vultus , latera , terga pro loco & tempore adoriri , nec priusquam desperata victoria de fuga cogitare : fugientes autem insequi , mactare , capere , exarmare , diripere , profligere , suos reducere , recolligere , exercitum instaurare , & desperata victoria ad spem vindictæ  
auinum

animum succendere, & quæ reliqua sunt militum dum-  
 cumque officia. Instruit quoque de apparandis clas-  
 sibus, extruendis arcibus, muniendis castris, locandis  
 præfidiis, extruendis vallibus, compingendis aggeribus,  
 evacuandis fossis, suffodiendis cuniculis, fabricandis  
 machinis, deligendis armis, oppugnandis moenibus,  
 comportandis com meatibus confingendis dolis, loc-  
 andis insidiis, variisque scire uti stratagematibus. Præ-  
 terea obsidere civitates, jacere tela, fremere tormenta,  
 admouere machinas, perfodere muros, concutere tur-  
 res, occupare moenia, parare incendia, diruere arces,  
 spoliare templa, diripere urbes, subvertere oppida, va-  
 stare agros, conculcare leges, adulterare matronas, stu-  
 prare viduas, rapere virgines, cives alios vulnerare, ali-  
 os incarcerare, alios deportare, alios trucidare. Totâ  
 denique disciplina hæc non nisi in hominum pernicie  
 occupata, hunc finem quærit, ut famosos urbis everso-  
 res strenuosque homicidas facit, transformetque ho-  
 mines in ritus ferarum moresque belluarum. Hinc  
 bellum nihil aliud est quam commune multorum ho-  
 micidium ac latrocinium, nec aliud milites quam sti-  
 pendarii, & in Reipublicæ exitium armati latrones.  
 Præterea cum bellorum, eventus semper sint incerti,  
 & fortuna, non ars largitur victoriam, quid prosunt  
 stratagemata & insidiæ, & reliqua artis militaris præ-  
 cepta? nunquid omnis ars inanis est, ubi fortuna do-  
 minatur? Atque nihilominus laudavit hanc divinus  
 ille Plato, & pueros hanc discere, adultosque statim  
 armatæ militiæ tradi jubet. Et Cyrus inelytus ille rex  
 illam non secus atque agriculturam summe necessa-  
 riam aiebat. Ipseque Augustinus atque Bernardus  
 Catholici in Ecclesia doctores hanc alicubi probave-  
 runt, & Pontificia decreta illam non improbant, licet  
 Christus & Apostoli longe aliter sentiant. Tandem vel  
 repugnante Christo non infimum in Ecclesia gradum  
 obtinuit, obortis tot sacrorum militum sectis & ordi-  
 nibus quorum omnis religio in sanguine, in cadibus,  
 in rapinis & pyratice sita est prætextu defendæ & amp-  
 lificandæ fidei; ac si Christus Evangelium suum non  
 prædi-

prædicatione verbi, sed armis, non concessione cordis & martyro, sed ostentatione & comminatione armorum, vi bellorum & hominum cadibus ac strage voluerit innotescere. Nec satis istis militibus in Turcas, in Saracenos, in Paganos arma ferre, nisi etiam contra Christianos pro Christianis classes ducant. Denique bellum & militia multos gignunt Episcopos, & non raro pro summo Pontificatu pugnatum est, & (ut ait sanctus ille Camorensis Episcopus) non sine fratrum sanguine sancta sanctorum ingressus est Pontifex: atque hoc tunc vocatur constantia martyrii, si pro cathedra magna Christianorum eade fortiter fuerit dimicatum. Scripserunt de arte militari Xenophon, Xenocrates, Onozander, Cato Censorius, Cornelius Celsus, Iginus, Vegetius, Frontinus, Helianus, Modestus & antiquiores multi: ex recentioribus Volturius, Nicolaus Florentinus, Iacobus comes Purliliarum & alii pauci. Hi artis Doctores, sed speculativi, non tam periculosi ut sunt practici. Tituli vero ac dignitates discipulorumque gradus non sunt baccalaureatus, magistratus, doctoratus: nec modo etiam sunt quibus dicuntur Imperatores, Duces, Comites, Marchiones, Equites, Capitanei, Centuriones, Decani, Signiferi, & consimilia nobilitatis nomina ex ambitione aut injuria nata, sed latrones, perfossiores, raptores, sicarii, fures, sacrilegi, gladiatores, stupratores, lenones, scortatores, adulteri, proditores, peculatores, abigei, aleatores, blasphemi, venefici, patricidæ, incendiarii, piratæ, tyranni & eiusmodi. Quos omnes qui uno nomine vellet exprimere, dicat milites, hoc est, revera barbaricas sceleratorum hominum feces, quos mala mens, malus animus ad omne facinus exstimulat: quos penes dignitatis & libertatis nomen habet licentiam delinquendi & latrocinandi undique quærentes, ut noceant, ipsamque innocentiam veluti mortis quandam imaginem audientes, omnesque quasi unum corpus sunt ex patre diabolo, cujus illi sunt membra, de quo ait Iob. Corpus illius quasi scuta fusilia & compactum squamis se prementibus una uni conjungitur, & ne spira-

spiraculum quidem incedit per eas, una alteri cohæret, tenentes se nequaquam separabuntur : assistunt sibi quia in unum convenerunt adversus Dominum & adversus Christum ejus. Insignia autem militiæ sunt non purpura, torques, annuli, tiaræ; sed adverso pectore vulnera & deformatæ cicatricibus corpora. Exercitium non nisi cum plurimorum exitio doloreque conjunctum, morum, legum ac pietatis pernicies cum Christo, cum beatitudine, cum pace, cum charitate, cum innocentia, cum patientia ex diametro pugnans. Præmia ejus sunt gloria nobilitatis humani sanguinis effusione parta, imperii propagatio libidine dominandi & possidendi cum multarum animarum perpetua damnatione. Nam cum omnis belli finis sit victoria, nemo potest esse victor nisi homicida: nemo contra victus nisi male perierit. Mors igitur militum pessima, malum epitaphium sibi inducente peccato. Qui autem occidunt, iniqui sunt etiamsi justum sit bellum. Non enim propter hoc, sed quia lucri & prædæ gratia militârunt, impii homicidæ, in eos quos male occidunt. Si qui autem juste ab illis perimuntur, ipsi qui occiderunt in carnificum ordinem seipsos statuantes nobilitatem hanc commeruerunt, quumque leges alioqui in prædones, incendiarios, raptores, homicidas, sicarios poenis sæviant, tales nomine militiæ habentur nobiles & molesti.

## CAPUT LXXX.

*De Nobilitate.*

**E**X militia itaque eorum habet nobilitas gentilitia, videlicet claritas, ex cruore hostium & cadibus strenue carnificina acquisita, & publicis bonorum insigniis cohonestata. Hinc apud Romanos tot coronarum genera, civilium, muralium, obsidionalium, navalium, tot militaria dona, armillæ, hastæ, phalæræ, torques, annuli, statuitur, imagines nata sunt, quibus prima nobilitatis initia auspiciebantur. Apud Carthaginenses



ses tot donabantur annulis quot interfuissent præliis. Iberi tot circa defuncti sepulchrum erigebant obeliscos quot ille interemisset ex hostibus. Apud Scythas in celebri convivio iis tantum circumlatam pateram, accipere licitum erat qui hostem occidissent. Apud Macedonas lex erat, qui nullum hostem interemissent, capistro cingi in opprobrium ignobilitatis. Apud Germanix populum neminem uxorem ducere licebat, qui non prius caput hostis occisi ad Regem detulisset, ipsaque indignatio non dati debiti honoris iis qui strenue militârunt, contra patriam multos induxit, ut subverterent ejus libertatem. Exemplo sunt Coriolanus Gracchi, Sylla, Marius, Sertorius Catilina & Cæsar. Si itaque nunc nobilitatis primordia exquiramus, comperiemus hanc nefaria, perfidia & crudelitate partam: si ingressum spectemus, reperiemus hanc mercenaria, militia & latrociniiis auctam: quod si etiam regnorum & Imperii originem quæramus, occurrent impia fratrum parentumve parricidia, funesta conjugia, & pulsi regno patres à liberis aut trucidati principes, in cujus verba juratum erat. Sed ipsam nobilitatem nunc à primis unguibus exploremus. Ipsa revera nihil aliud est quam robusta improbitas atque dignitas, non nisi scelere quæsitæ benedictio & hæreditas pessimorum quorumcunque filiorum. Quod ita esse primum nobis sacræ literæ, deinde etiam antiquæ gentium; & recentiores historiæ notum faciunt. Nam cum ab initio creationis mundi genuisset transgressor, Adam primogenitum suum Cain agricolam, & alterum Abel pastorem ovium, in quibus humana familia biivium fecit, videlicet in Abel plebis, in Cain nobilium, qui cum secundum carnem crudelis & superbus esset, de more persequens eum qui secundum spiritum humilis erat interfecit Abel, sed reparata fuit plebeia familia Zeth tertio. Adæ filio, ipse itaque Cain parricidio fratris & nobilitatis initium dedit, ac contemptis Dei ac naturæ legibus, confidens autem in propriis viribus, usurpans sibi dominationem, primus condidit urbes, constituit Imperium ac creatos à Deo liberos homines & filios

filios generationis sanctæ, vi, rapina, servitute & iniquitatis legibus opprimere cœpit, donec illi etiam contempto Dei iudicio, & corrupta omni carne, promiscua libidine inquinati genuerunt gigantes quos interpretatur Scriptura potentes a seculo viros famosos. Atque hæc est vera & commodissima nobilium definitio. Opprimebant enim inopes, extollentes se latrocinis & superbientes opibus, celebrantes nomina sua, imponentes ea regionibus & urbibus & montibus, & fluminibus, & aquis, & mari: quorum primus parens Cain natura malignus, intestino odio invidus, à divina correptione incorrigibilis, dissimulata ira proditor, in proprium sanguinem parricida, maledictioni superaddens blasphemiam, Atque hæc sunt illa antiquissima & primæva nobilitatis munia, hæc virtutes, hæc ingenia, quibus usque in hunc diem ipsa ornatur nobilitas, cuius architectus pater ille gigantum, quos deleuit Dominus in diluvio aquarum, uno solo reservato Noha, viro iusto in generationibus Zeth cum sua familia, qui tres essent filii, Samus Iapetus & Chamus, atque illi instaurato post diluvium sæculo, priscorum gigantum exemplo etiam urbes conderent & regna constituerent: idcirco Scriptura à Noha usque ad Abrahamum nullam facit mentionem iustorum: omnes siquidem ad Abrahamum usque nobilitatis artifices extiterunt, robustæ videlicet improbitatis, impietatis, confusions, potentis, militis, violentis, oppressionis, venationis, luxus, pompæ & vanitatis & similium nobilitatis stigmatum, quæ Noha filii huic imprefferunt: è quorum numero Chamus, eo quod cæterorum esset nequissimus, atque in parentem impius primum, & super omnia regna dominatricem, monarchiam promeruit. Ipse genuit Nimbrotum, quem Scriptura describit potentem in terra & robustum venatorem adversus. Dominum hic ædificavit Babylonem illam magnam, & linguarum confusions initium fuit, tradiditque regnandi disciplinam nobilitatumque gradus, honores, dignitates, officia, imaginesque discrevit. Exinde in plebem leges sancitæ, introducta servitus & exactiones à populo,

pulo, conscripti exercitus, gestaue crudelia bella. Abs eodem Chamo processerunt Chus, à quo Æthiopes & Mizraim, à quo Ægyptii, & Chanaam, à quo Chanaan, nobilissimæ quidem gentes, sed deterrimæ, reprobæ, & à Deo maledictæ. Exacto tandem multo tempore, rursus elegit Deus hominem justum, Patriarcham illum Abrahamum, ex quo suscitaret sibi semen ac populum sanctum, quem circumcisionis signaculo ab aliarum gentium multitudine distinxit. Hic duos ab initio genuit filios, unum ex ancilla, spurium, Ismaëlem; alterum ex uxore legitimum, cui nomen Isaac. Factus est autem Ismaël homo ferus & sagittarius, uir nobilis & potens, princeps Ismaëliitarum, genti nomen suum perpetuum relinquens, benedixitque illi Deus, & confirmavit nobilitatem ejus in rapina, & militia, inquit: Manus ejus contra omnes, & manus omnium contra eum, & è regione fratrum suorum figet tabernacula. Isaac autem perseverans in justitia patris sui, illius gregem pascebat; atque hic ex Rebecca sua duos genuit filios Esau & Jacob. Esau itaque odiosus Deo, homo rufus & hispidus, venator & sagittarius, helluo & ventri deditus, adeo ut pro uno pulmento vendiderit primogenita, factus est uir potens atque princeps Idumæorum, benedictionem accipiens nobilitatis in pinguedine terra & rore cœli, in gladio & excussione jugi. Jacob autem justus, profugus apud avunculum suum Laban, oves illius pascebat, cuius utrasque filias quatuordecim annorum seruitute, cum promeruisset uxores, duodecim ex illis filios suscepit, vocatumque est nomen illius Israël quod posteris suis deinceps reliquit ut vocaretur populus Israël. Erant Jacob (quod diximus) duodecim filii, videlicet Ruben, Simeon, Levi, Iudas, Isachar, Zabulon, Ioseph, Benjamin, Dan, Nephtalim, Gad & Asar, ad quorum numerum duodecim tribus Israël numerati sunt. Verum Ioseph a fratribus suis venditus in Ægyptum, omni Ægyptiorum disciplina imbutus est, & factus est somniorum interpres peritissimus, & augurabat in calice: oeconomicæ disciplinæ adeo peritus erat, ut ingenii

ingenii calliditate novas artes parandarum divitiarum & vestigialis augendi inveniret ; quam ob causam Pharaoni Regi gratissimus , constitutus est ab eo princeps super omnem Ægyptum , atque ex servili mancipio solenni Ægyptiorum ritu nobilis creatus est. Posuit enim Rex annulum in manu ejus , & torquem in collo ejus aureum , & induit eum purpura , fecitque ascendere currum , clamante præcone , ut omnes deinceps tanquam nobilem & principem revererentur illum. Similis per omnia nobilitandi mos erat apud Persas , sicuti de Mardochæo Hæbræo nobilitato ab Artaxerxe Rege legimus in libro Hester, Inde in hunc usque diem hæc nobilium creandorū consuetudo permansit penes Reges & Cæsares, à quibus alii pro pecunia emunt nobilitatem , alii illam lenocinio, alii veneficiis, alii paricidiis hanc commeruerunt. Multis proditio nobilitatem conciliavit , simul atque divitias peperit , quemadmodum de Eurhicate , Philocrate , Euphorba & Philagro historiis proditum est. Plerique adulariope, detractione , calumniis , sycophantia : plures ob prostitutas regibus uxores & filias, nobiles facti sunt, multos venationes , rapina , cædes , præstigia & alia male artes ad nobilitatem promoverunt. Sed ad Ioseph revertamur. Hic cum potens esset in domo regis, & suscepit filium primogenitum Manassen, elatus eventitia hac nobilitate , in injuriam & contemptum paternæ domus , non sine culpa locutus est dicens : Oblivisci me Deus fecit laborum meorum , & domus patris mei quapropter in benedictionibus postpositis fuit Manasse , & prælatus illi junior Ephraim. Ipse denique Ioseph, licet esset filius Iacob, tamen propter hanc nobilitatis Deo odibilem conditionem , non meruit ferre nomen tribus in Israël , sed datum est filiis suis Ephraim & Manasse. Neque illi in tribubus suis habuerunt Prophetam , & omnia minima benedictione benedicuntur , videlicet in fortitudine & multitudine familiae suæ. Habitavit autem populus Israël in Ægypto annis multis, erantque pastores pecorum in terra Gessen, cum vero crescerent in gentem magnam & potentem,

suspecti

suspecti & odibiles facti sunt nobilibus & regibus  
Ægyptiis, quare affligebant eos operibus duris luti &  
laterum, & omni servitute operum terræ, & pueros eo-  
rum masculos occiderunt, mergentes in flumine, ut  
non superesset illis semen in terra. Horum itaque  
unus, eo quod esset puer elegans, salvatus est à filia re-  
gis, quæ adoptavit illum in filium, & vocavit illum  
Moysen, quia de aquis eripuisset eum. Crevit itaque  
Moyses in domo Regis, omnique Ægyptia doctrina  
imbutus, tanquam Regis filius habitus, potens factus  
est & dux militiæ Pharaonis contra Æthiopes. De-  
sponsavit autem sibi filiam Regis Æthiopum in conju-  
gem, unde contracta Ægyptiorum invidia & odio, exu-  
lare coactus, profugit in Madian, ubi apud puteum  
quendam contra regiones illius pastores pro puellis  
quibusdam certamen suscipiens, eo beneficio unam  
ex illis meruit habere uxorem filiam sacerdotis, tan-  
dem provectus ætate & sapientia, agnoscens genus  
suum de gente Hebræorum, reversus est in Ægyptum,  
& renunciata Ægyptia nobilitate confortatus à Deo,  
ducem se præbuit populo Israël, & multis miraculis  
eduxit illum de Ægypto; cumque peccasset populus  
adversus Deum in vitulo aureo, iratus Moyses, junxit  
sibi viros fortes filios Levi, & præcepit illis inquam:  
Ponite gladios super femur vestrum, & euntes & re-  
deuntes, occidat unusquisque fratrem & amicum &  
proximum suum, factaque hac memorabili cæde, quasi  
viginti triumi millium hominum, benedixit illis, in-  
quiens: consecratis manus vestras hodie in sanguine,  
unusquisq; in filio & fratre suo, completaq; est benedi-  
ctio Iacob & Simeon, & Levi, vocantes eos vasa iniqui-  
tatis bellantia, quorum furor maledictus & pertinax, &  
indignatio dura. In hoc itaq; insigni parricidio initium  
cœpit nobilitas in Israël: nunc enim constituit illis  
Moyses principes & duces, & capita exercitus, tribunos  
& centuriones, & quinquagenarios, & decanos viros  
bellicosos, & pugnatōres egregios per tribus & cogna-  
tiones suas è quibus qui bello & fortitudine alios præ-  
cellere videbatur: hæc tribuerunt principatū judican-  
dique



dique potestatem. Regem enim non habent, sed iudicibus regebantur, à quibus Iosue uir nobilis robustus & bellicosus, victor regum, & non timens quenquam post Moysen, tenuit principatum post cuius obitum sine principe sub democratia uixerunt, sed seditiosi facti pugnarunt in se invicem & prope deleverunt tribum Benjamin, ut non superessent nisi sexcenti viri. Cumque abjurassent illas filias suas, data sunt illis quadraginta virgines capti vorum Iahis Calaad, reliquis ducentis permissum est rapere virgines à Silo. Atque hoc modo impleta est benedictio nobilitatis Benjamin, in imagine lupi mane rapiantis prædam, & uespere dividensis spolia. Post hæc rursus ad Aristocratiam & principum regimen conversi sunt, è quibus tandem Abimelech spurius Hieroboal de tribu Manasse, interfecit solenni parricidio super uno lapide septuaginta fratribus suis legitimis, primus regnum obtinuit in Sichem. Porro universo populo Israël petente sibi Regem, in furore Domini dati sunt illis reges paucissimi quidem boni, plures autem mali. Iratus enī est Dominus & dixit illis jus Regis, quia tolleret filios & filias eorum, faciens sibi aurigas, panificas, & agros, & greges, & prædia, & servos & ancillas, & optima quæque illorum pro libito adderemaret sibi & distribueret servis suis, populumque totum servitutis premeret iugo, & quoties Rex peccauerit & inique egerit, populus plecteretur pro eo. Constituit autem illis Regem adolescentem de tribu Benjamin nomine Saul, virum fortem robore, statura præcerum, adeo ut ab humero sursum altior esset omni populo, incussitque Deus timorem omnibus, ut eum quasi ministrum Domini venerarentur. Hic antequam regnare cœpisset, tanquam filius unius anni innocens erat & optime indolis; adeptus autem regni nobilitatem, effectus est vir nequam & filius Belial. Sustulit ergo Deus regnum de domo Saul, & dedit illud David filio Isai de tribu Iuda. Atque hic è pastore ovium constitutus Rex, eadem nobilitatis, pestifera contagine infectus, factus est homo peccati, sacrilegus, adulter & homicida, tamen

tamen non declinavit misericordiam Dei ab illo, Regnavit autem ab initio in Hebron, cum Hisboserth filius Saul regnaret post Iordanem, tandem confirmatum est illi regnum universi populi in Hierosolymis. Veruntamen pacificam Israëlitarum monarchiam non obtinuit: nam eo vivente, filius ejus Absolon regnum invasit in Hebron, quo occiso, rursus invasit regnum Siba filius Bochra. Porro ambivit regnum filius David Adonias, ipse autem David moriturus heredem instituit minorem natu Salomonem filium Bethsabeæ adulteræ, atque hic primus Hebræorum monarchiam obtinuit, quam Adoniæ fratris natu maioris patricidio confirmavit, adeptusque rerum summam etiam ipse à via recta declinavit, post mulieres in fornicationes & idololatriam, derelinquens legem Dei: successitque illi filius malus Roboam, etiam ille nequam & peccator adversus Deum: ideoque scissa est ab eo monarchia populi, & defecerunt ab eo decem tribus, & constituerunt sibi Regem Hieroboam virum nequissimum de tribu Dan, qui venavit totum Israël, abducens decem tribus ad idololatriam, erectis vitulis in Samaria, ut impleretur benedictio iniquiens: Dan coluber super viam, cerastes super semitam, mordens calcaneum equi, ut cadat sessor ejus retrorsum. Tribus autem Iuda quievit sub semine David, quem admodum benedixit illi Iacob non auferendum sceptrum à Iuda donec veniret Messias. Erat autem illi Iudas filiorum Iacob pessimus, & in nulum suam incestuosus: erantque illi filii nequissimi & scelestissimi: quocirca benedictionem nobilitatis accepit in sceptro regni & fortitudine leonis, tandem quoque recesserunt à Regibus Israël populus Edom & Iobne, & constituerunt sibi reges pro arbitrio suo, quemadmodum benedixit Deus Esau de excutiendo iugo: Inter omnes autem reges Iuda & Israël vix quatuor inventi sunt boni. Exactis itaque regibus cum nota nobilitate, Iudæi in captivitatem & servitutem in Babyloniam traducti sunt: iterumque post multa tempora miserante Deo reducti in Hierosolymam,

K

aliquam-

aliquamdiu sub sacerdotibus & optimatibus , & populari magistratu Rempublicam suam foeliciter administrarunt, donec Aristobolus Hyrcani filius diadema sibi imposuit, regnumque Iudæorum & matris, & fratrum parricidio refecit, quod deinceps per plures reges, postremo sub Archilao insolenti & obscuro rege finivit, Iudæa tota in Romanorum provinciam redacta; ac tandem sub Tito & Vespasiano deleta, universo populo per universum orbem ad hunc usq; diem in perpetuam servitutem relegato. Hæc itaq; ex sacris literis prosequi libuit, ut ostenderem ab initio mundi nullam fuisse nobilitatem, quæ non sceleratum habuerit initium, etiam in populo Dei, nec aliud esse nobilitatem quam gloriam & præmium publicæ iniquitatis: in qua quo polutior vita, eo præclarior: quo plus scelerum, eo plus præmii & gloriæ, sicut non inscite comprehensus Diomedes pirata ille ait ad Alexandrum, inquit: Ego, quia uno navigio latrocinor, accusor pirata: tu quia ingenti classe id agis, vocaris Imperator: si solus & captivus esses, latro eris: si mihi ad nutum populi famulentur, vocarer Imperator. Nam quoad causam non differimus nisi quia deterior est, qui capit improbius, qui iustitiam abjectus deserit, qui manifestius impugnat leges. Quos enim ego fugio, tu persequeris, quos ego utcumque veneror, tu contemnis: mex fortunæ iniquitas & rei familiaris angustia, te fastus intollibilis & inexplibilis avaritia furem facit. Si fortuna mea mansuesceret, fierem forte melior: at tu quo fortunator, nequior eris. Miratus Alexander hominis constantiam, iussit adscribi, militæ, ut posset deinde salvis legibus militare, hoc est, latrocinari. Iam vero progredientes ad ethnicorum historias, similiter ostendamus ipsam nobilitatem non aliud esse quam improbitatem furem, latrocinium, rapinam, homicidium, luxum, venationem, violentiam à pessimis ubique principiis ortam, peioribus prosecutam, turpissimum semper habuisse exitum: quod in illis quatuor famatis monarchiis, deinde in cæteris quoque nobilium regnis constabit. Prima itaque

itaque ppst diluvium monarchia fuit Assyriorum, cui initium dedit Ninus primus, qui prior omnium non contentus suis limitibus, propagandi Imperii libidine arma foras extulit, & cruenta bella vicinis inferens, totius Orientis populos subegit, magnitudinemque sui Imperii, sequentibus semper novis victoriis continua provinciarum accessione adauxit, subacta Asia, perdomito Ponto. Porro Zoroasten Bactrianorum Regem parricidiali pugna oppressum interfecit. Vxor erat Nino nomine Semiramis, hæc (ut refert Dion historicus) petiit à viro, ut quinque dies imperaret: quo concesso impetratoque stolam ac coronam sibi aptavit, ac in selam regiam conscendit, imperavitque satellitibus, ut Ninum virum suum regis ornamentis exutum interficerent: quo sic extincto, ipsa successit in Imperio: nec contenta regni terminis, Æthiopiam imperio suo adiecit, in Indiam bella extulit, Babyloniam muro angustissimo cinxit, postremo à filio Nino secundo, quem flagitiose conceperat, impie exposuerat, incestuose cognoverat, occiditur. His itaque parricidiis Assyriorum monarchia obtinuit principatum, donec sub Sardanapalo Rege viro omni muliere corruptiore deficeret, quem Arbactus Mediarum præfectus inter scortorum greges comprehensum interfecit ipseque se constituens Regem imperium omne ab Assyriis transtulit ad Medos, idque Cyrus tandem detulit ad Persas, penes quos filius ejus Cambyzes novæ Babylonis conditor, adjectis multis regnis, secundam monarchiam obtinuit, quam & fratris & filii parricidio consecravit: hæc tandem in Narso Ochi filio inclinavit, cui, interfecto eo abs Bageo Eunuchò, surrogatus est Darius Persæ Arsoi filius Gademanus antea vocatus, qui abs Alexandro Magno devictus, Persarum monarchiam simul cum vita finiuit, quem idem Alexander paternæ cædis una cum adultera matre conscius, & consulor hoc ipso famoso parricidio transtulit in Macedonas, atque hæc tertia fuit monarchia, quæ extincto Alexandro mox & ipsa corruit. Successit quarta monarchia Romanorum, qua nulla in rebus humanis

potentior, sed si temporum seris abs urbe condita repetatur, illam invenimus à pessimis initiis ortam, & à pessimis frequentius gestam, ideoque hæc nobis paulo altius, & à primis urbis conditoribus repetenda est. urbs Roma à geminis fratribus Remo & Romulo ex incestuosa Vestali genitis, à mēetrice educatis, in Italia primum condita est, cujus regnum Romulus parricidio fratris instar Cain vitiavit. Cumque se deorum filium dici pateretur, collecta sceleratorum satellitum manu, promissa illis impunitate, rapuit filias Sabinorum & constituens illis uxores ex omnibus quas elegerant, genuerunt gigantes, illos inquam, Romanæ nobilitatis Reges atque proceres toti orbi formidabiles. Iamque Sabinorum fœminis & filiabus fraudulentò fœdere proditorioque ludo pellectis, nefarie raptis crudelibus nuptiis sibi suisque sociatis, parentum ac maritorum necē obtentis, novis insuper parricidiis defendit. Nam socii sui sanguinis incontinens, etiam Titum Tacium pium senem Sabinorum honestissimum ducem in socii etatem regni assumptum miserabiliter occidit. Hæc fuere Romani regni primordia, quod per ducentos quadraginta tres annos sub crudelibus regibus rectum, sub Tarquinio Superbo, flagitio stupratæ Lucretiæ desuit. Et quemadmodum successit Cain in septenaria generatione, periit sub diluvio aquarum: sic & isti Romuli successores in septenario regum numero à populari tumultu obruti sunt, & licet Romana urbs regum exuisset Imperium, non tamen evasit tyrannidem. Exactis namque regibus cum post tumultuantis populi inundationes, regnum ad optimates translatum esset. Brutus quidam vir nobilis primus Romanorum consul designatus est. Hic quo tantum stabiliret Imperium, primum illius conditorem Regemque Romulum non solum exæquare parricidio, sed & vincere studuit, quippe filios suos adolescentes, totidemque uxoris suæ fratres Vitellios, medio foro virgis caesos securi percussit. Cumq; Imperium hoc sub optimatibus & plebe per diversos magistratus, privatasque tyrannides per multa sæcula stetisset, sub Iulio Cæsare,

viro



viro difficile dictu an bello fortiore, aut libidine corruptione, atque deinceps sub Antonio idemdem lidenis mancipio terminavit, totaque Romani Imperii summa uni Octaviano Augusto Imperatori collata est, in hoc quarta illa orbis monarchia initium cœpit. Neque vero absque parricidio, quamvis Augustus hic principum omnium mirissimus haberetur, tamen avunculi Cæsaris, à quo adoptatus fuerat in Imperium, & hæres institutus filium atque puellam ex Cleopatra, susceptas proles interemit, neque nomini, neq; beneficio, neq; affinitati, neq; pueritiæ parcens. Iamq; Romanorum principis orbis monarchiam tenuerunt, atque Neronem, Domitianum, Caligulam, Heliogabalum, Galienum, aliaque crudelitatis & turpitudinis monstra produxerunt, sub quibus totus orbis concussus est, quousq; Magnus ille Constantinus, interfecto Maxentio, qui ob libidinem & crudelitatem Romano populo infensus erat, à Senatu Augustus declararetur. Hic cum Byzantium instauraret, urbemq; Romæ æmulam faceret, atq; exinde novam Romam, & ex nomine suo Constantinopolim vocari juberet, hanc Imperatorum sedem esse voluit, Romanumque Imperium transtulit ad Græcos, ipsumque Constantinopoli, quemadmodum Romæ Romulus, duorum Liciniorum, sororis suæ viri & filii, propriæq; prolis & uxoris, parricidiis sacravit, perstititque Imperium apud Græcos usque ad tempora Caroli Magni, in quem nomen duntaxat imperii translatum est ad Germanos. Sed hæc de monarchiis hætenus. Cæterorum aliquot regnorum initia finesque perscrutemur, & comperiemus auspiciis, non melioribus incepta, nec inferioribus flagitiis parta, nec minori luxu rursus dissoluta. Præteream Dardani parricidia, & quo facinore ille persuasus in scelus Achivis Græcorum regni initia dedit. Taceo etiam mulierum imperia, virorum parricidiis parta, quemadmodum de Amazonibus narrant historiæ. Ad recentiora tempora, nostraque confinia vadamus. In Hispania tempore Theodosii Imperatoris, primus regnavit Athanaricus Gothus: sed eo tempore etiam Alani &

VValdali Hispaniam possidebant. Primus autem ex Gothorum Regibus Hispaniæ monarchiam adsecutus est Suytilla, quam postremo Rodericus Rex, quod filiam Iuliam Tingitanæ provinciæ præfectori stuprasset, amisit, finem adferens Gothorum imperio. Saracenis Hispaniam occupantibus, deinde sub Pelagio Rege, recuperatis aliquot locis, tunc primum Hispaniæ Reges, at non ultra Gothorum dici cœperunt, titulo regni apud Legionem oppidum manente, usque ad tempora Ferdinandi Sanctii filii, qui primum se Castellæ Regem pronuntiavit, ac interfecto fratre Garfia, eo parricidio etiam Navarra regnum adjecit. Illorum autem frater Romanus, quem pater illorum ex concubina genuerat, uir bellicosus & ferus, primus Aragonensium Rex evasit. Lusitanorum autem Rex primus fuit Alphonfus. Henrico Lotharingo, & Tyresia Alphonfi Castellæ Regis notha filia genitus, uir in armis strenuus, & qui quinque Saracenorum Regulos uno prælio superavit, hinc quinque scutorum insigne, Lusitanorum Reges ferunt in clypeis: fuit tamen Alphonfus hic in matrem parricidalis animi, quam propterea, quod secundario nupsisset, in perpetua vincula conjecit, nec ut dimitteret ullis precibus flecti, nec Ecclesiasticis censuris impelli potuit. Denique omnia hæc Hispaniarum regna, aut ingentibus sceleribus parta sunt, aut illis artibus confirmata. Iam vero & Anglorum regni pia initia fere fabulosa sunt. Deinde hæc insula variis sub regibus, & à multis gentibus, Pictis, Scotis, Danis, Saxonibus, passim habitata & subacta. Postremo sub Guilhelmo Normanno monarchiam obtinuit quietam, quam ille Atolli Regis VVest-Saxonum consanguinei sui parricidio, sibi, posterisque suis confirmavit, ejus successio manet in hunc usque diem, semper famosis parricidiis admodum insignis. Transeo Burgundorum & Lombardorum regna, ex peritissimis Germaniæ populis in Gallia & Italia, hinc Rege Gondaico, inde vero Alboyno primum incoepta, crudelissimisque parricidiis propagata. Francorum in Gallia potentissimum regnum spectemus. Hujus prima initia à Pharamundo Merovei Ducis filio

ortum

ortum habent , qui primus è Germania in Galliam migrans, primus Rex constitutus est Francorum, omni crudelitate & truculentia superior. Hujus series duravit usque ad Childericum tertium , qui ob segnitiam in administranda Republ. & propter libidinem in matronas dejectus regno in cœnobium monachorum detrusus est, Pippino majore domus , in regnum surrogato, quod ille sibi , posterisque suis proditione paratum , insuper Grifonis fratris paricidio stabilivit, usque ad Ludovicum sextum , Lotharii filium , qui ob adulterii crimen à Blancha conjuge veneno sublatus est, invadente Francorum regnum Hugone Capeto, viro gladiatore & sanguinolento , strenuoque pugnatore, & qui his artibus apud Parisiensem populum magnus habitus est , alias vero ignobilis , atque è lanione progenitus. Hic contra Carolum Ludovici patrum, ac verum regni hæredem rebellis , collecta sceleratissimorum nebulonum manu, acieq; pessimorum satellitum, dictum Carolum apud Aurelianum sibi in manus proditum, in carcerem conjecit, ibiq; mori compulit, quo nefandissimo in regem & principem suum perpetrato paricidio, & ipse sibi diadema imposuit, & carnificina pro regno commutata, Gallis deinceps cum posteris suis impetravit: Cuius successio in hunc usque diem durat, donec illa rursus in aliquo meretricum libidinis mancipio ruitura sit. Nimis longum foret hoc loci, regnorum omnium initia recensere , & per omnes antiquitatum historias discurrere. Ego hanc rem , quam hic summario conceptu tetigit , ampliore volumine descripsi alibi, ipsam nobilitatem suis coloribus & lineamentis exacte expressi , ostendique non fuisse nec esse aliquot in orbe regnum , insignemve principatum quæ non inceperint paricidio , proditione ; perfidia , crudelitate , strage , cædibus , aliisque horrendis sceleribus , artibus inquam nobilitatis , cuius cum talia sint capita , facile cognoscere poterimus, cuiusmodi sint reliqua belluæ illius membra , eaque omnia ad violentiam , ad rapinam , ad cædem , ad venationem , ad libidinem , & omnis generis luxum

prona & exercitata. Velit quis nobilis fieri primum venator fiat, hoc primum elementum est nobilitatis, deinde miles mercenarius, & pretio locet homicidia, hæc vera nobilitatis virtus, in qua si se fortem latronem exhibuerit nulla maior nobilitatis gloria. Qui ad hæc ineptus est hic nobilitatem emat pecunia: siquidem & ipse etiam venalis est: aut si id non poterit, parafiterur regibus, aut alia quavis aulica fraude se intrudat, & palatarum meretricum, lenonem agat, aut principi prostituat, uxorem uel filias, aut ipse dominarum expleat libidinem, aut regio scorto nubat, aut earundem spurias filias ducat uxores, hic summus est nobilitatis gradus; unum siquidem corpus efficitur cum illis. Hæc sunt itinera, hæc scalæ, hi gradus, quibus ad nobilitatis apicem compendioso tramite conscenditur. Qui vero cæteris generosiores & in genere sui nobilissimi omnium videri volunt, progenitores jactant ejusmodi, cujusmodi nemo non contemneret, videlicet homines alienos, Troianos, Macedones, incertis sedibus vagabundos ac transfugas, & mille scelestissimis facinoribus coopertos, atque adhuc (si diis placet) laudare oportet, & extollere hanc eorum nobilitatem, quæ tam scelestissimos habuit ortus. Alii cum à meretriculis & scortis ortum habuerunt, turpitudinem hanc fabulis tegunt, qualem de Melusina legimus. Sunt qui alios sceleratos habuere ortus, incestus, stupra, raptus, adulteria, & eiusmodi. Sic Balduinus ob raptam Iudithæ filiam, à Carolo Calvo primus Flandriæ Comes creatus est. Sic Marchiones illi Pedemontium, videlicet montis terrati Salutarum, Senz, & cæteri multi ab Othone Imperatore, ob raptam filiam instituti sunt. Solent enim nonnunquam reges & Imperatores, quas sine summa verecundia injurias ulcisci nequeunt, dignitatis aliquo titulo perducere ad gloriam. Porro quatuor Principalia sunt nobilium istorum munera, in quibus omnis eorum sita est foelicitas, Primum illorū rapacitas qua præter fas & æquum habent, capiunt & possident: alterum voluptas, qua omni luxus & libidinis genere insolescunt: tertium libertas, qua contemp-

tis legibus violentiæ virib. stipari, omnia pro libito agunt: quartum ambitio, qua intumefacti supra sortem & statum suum, nullo scelere altiora petunt. Omnium denique nobilium sufficientia in eo probatur, si venaricam noverint, si in alea fuerint damnabilius instituti, si corporis vires ingentibus poculis commonstrent, si naturæ robur numerosiore Venere comprobent, si audacter strenueque profundant, si fastu, si luxu, omnique intemperantiæ dediti, virtutumque hostes obliviscantur, quod nati, quodque morituri sunt. Nobiliores autem, si hæc pernicies à patribus emanarit in filios, magnisque subintrarit authoribus: ut.

*Si damnosa senem juvat alea, ludit & heres  
Bullatus, parvoque eadem movet arma fritillo.*

Hæ sunt nobilium insignes virtutes. Sed habent præterea alias quasdam nobilitatis artes, quibus cum maxime omnium nocentissimi sunt, id agunt, ut viri probi atque boni esse videantur, & prudentia, libertate, pietate, justitia insignes appareant, adeo se præbent faciles, beniliquos, affabiles, & omnium virtutum hypocriti claros, molliunt sermones suos supra oleum, & ipsi sunt jacula, conquistis quotidie convivis, epulantur splendide in sermone & colloquiis liberiores disputant de Republica, aliorumque sententias captantes, ex illis sapientiæ prudentiæq; famam in principum conciliis sibi aucupantur, liberalitatis etiam famam sibi avaritia usurpant, dum quod auferunt uni, dono dant alteri, munifici prædones, & quod veteres de Sylla scribunt, alios per aliorum injuriam locupletare, studentes ipsi inter quotidianas rapinas semper inopes. Proinde justitiæ & pietatis nomen sibi venantur, dum pauperum quæstiones libenter suscipiunt, foventque eorundem causas contra ditiores, sed eousq; duntaxat afflictis illis succurrunt, donec interim exhausti loculos pleniorum. Neque enim animus est, prodesse pauperibus, sed nocere divitibus, quod cuivis illorum facilius est, quam prodesse, atq; hac justitiæ pietatisq; umbra, tantars sæpe licentiam sibi arrogant, ut civitatibus & potentioribus



vim inferant, & publica hostilitate vexent, & unde legum autoritate nullis sperare licet veniam, isti nobilitatis pretextu assequuntur gloriam, & tanquam antiqui gigantes gloriantur in peccatis suis, & cum veluti mali dæmones undique quærant, ut noceant, tunc maxime prodesse putantur, quando solum nocere desistunt, agentes ut omnibus sint terrori, amentur à nullo, cum sceleratis & flagitiosis omnibus ponentes portionem, & qui se custodia eorum tradunt, depopulantur: & opprimunt: nec ullum hominum genus civitatibus pestilentius, quam nobiles isti, qui sibi ipsis placentes, quasi cæteris generosiores, semper superbo spiritu turgent. De quibus idcirco non male consulit Aristophanes, inquiens, non oportere in urbe nutrire leones, sin autem alti sunt, obsequi illis oportere. Horum tyrannide oppressi olim Helvetii, nobiles omnes occiderunt, & totam eorum progeniem patria extirpaverunt, hac insigni nobilium strage, nomen sua virtute celebre cum libertate adepti sunt, qua plus quadringentis annis, in hunc diem fœliciter imperant, atq; regnant, semperq; hoc nobilium hominum genus oderunt. Ollim nulli erant populis gratiores, nec maioribus præmiis digni censebantur, quam qui tyrannos, eorumque stipatores, & satellites etiam, vel innoxios liberos interimerunt, quin & jurisconsulti docent, nonnunquam innoxios recte occidi posse, si id magnopere prosit Reipub. ut extincto tyranno, & liberos trucidare, ne repullulet nova tyrannis: quemadmodum & Græci, post eversum Ilium, occiderunt Hectoris filium Astyanactem, ne novi belli instaurandi occasio superesset. Legamus liceat veterum temporum historicos. Titum Livium, Iosephum, Egesippum, Quintum Curtium, Suetonium, Tacitum, Serenum, Tranquillum & reliquos, semper licuit tyrannis insidiari, licuit decipere, honestissimum autem occidere, etiam vel veneno tollere, cuiusmodi Tiberius à Iulio tertius Imperator peremptus est: sed cum veneficium detestabile semper fuerit, venenum quo ille extinctus est, orbis censuit esse virale. Attestantur istis etiam sacre literæ in Eglon, in Sisara,

in Holoferne, quos interimerunt Aioth, Iehel, Iudith, quod etiam coram Deo licuit, occisis quoque facinore tyrannis jugum excutere, omnesque illi quorum facinore afflictus populus liberatus est, sacris Bibliorum annalibus pro ministris Dei honorati sunt. Iam vero nobilitatem non usu & consuetudine, quam etiam natura malam esse non ambigimus, siquidem inter aves & quadrupedia nulla alia nobilitatis prerogativam habent, præter illa, quæ cæteris animantibus etiam hominibus non tam infesta quam exitio sunt, cuiusmodi aquilæ, vultures, falcones, accipitres, corvi, milui, struthiones, & fabulosæ harpyæ, gryphi, syrenes, & huiusmodi monstra. Simili ratione tigrides, leones, lupi, pardi, ursi, apri, dracones, serpentes, bufones. Ex arboribus vero nullæ, aut paucæ diis sacræ & nobiles habentur, nisi quæ aut steriles sunt, aut nullum hominibus ædibilem fructum ferunt, ut quercus, esculus, fagus, laurus, myrtus. Inter lapides non marmora, non ædiles, non molares, sed gemmæ, quæ nullum hominibus utilitatis usum præbent, habentur nobilissimæ. Sic & in metallis, argentum admodum perniciosum, & ferro nocentius aurum, nobiliora sunt, & digna habitata, pro quibus tot cadibus, & humani sanguinis dispendio populi dimicent.

## CAPVT LXXXI.

*De Arte Heraldica.*

**A**Tque hinc processit heroica illa heraldorum ars & Philosophia in censendis distribuendisque istis nobilium clypeis admodum occupata: quos aut iumentum, aut vitulum, aut ovem, aut agnum, aut caponem, aut gallinam, aut anserem, aut aliquod horum animantium, quæ hominibus servituti vel usui necessaria sunt, in armis gestare nefas est, & infame, sed omnes à crudelibus belluis, & rapacibus feris nobilitatis suæ insignia auspicari oportebit. Sic Romani aquilam avium omnium rapacissimam sibi delegerunt.

Phrigii suum perniciosum animal. Thraces Martem; antiqui Gothi ursam. Alani Hispaniam invadentes, catum rapax simul & fraudulentum animal. Franci veteres leonem, eundem etiam Saxones. sed deinde sumpserunt Franci in Gallia commorantes bufones. Saxones vero equum, bellicosum animal Cymbri taurum ferebant, fortitudinis & roboris signaculum, Antiocho Regi aquila draconem unguibus deferens in signaculum erat, Pompeio autem ensifer Leo Attila coronatus astur. Quin & Romani ipsi, quib. anseres pro capitolio vigilantes salutem contra Gallos praestiterunt, ne tanto quidem beneficio induci potuere, ut anserem inter insignia referrent. Forte gallum & hyrcum, sunt qui admittunt clypeis: siquidem haec animalia constat superba & luxuriosa esse, quae etiam praecipue nobilium dotes sunt. Eadem ratione & pavonem recipiunt propter fastum: upupam quae ipsa etiam quid regium habere videtur, & coronam gerit: nec obest nobilitati, quod nidificat in excrementis, nam ipse quondam Vespasianus Imperator etiam ex lotio vestigal accepit, inquiens, Lucri non esse malum odorem. Iamque etiam pleraque minuta animalia in istis nobilium imaginibus praerogativam habent, si modo exitii alicuius documenta sunt, alias non admittenda. Ex horum numero sunt cuniculi, talpa, rana, locustae, mures, serpentes, salpex, scolopendra, a quibus (Plinio auctore) aliquando abactos populos, & deletas civitates creditum est, atque eisdem rationibus non illis etiam culices, cimices, muscas quin & si velint vesicas, tabes, hulcera, pestes, libentissime concedemus, quippe istis olim Aegyptus sub Pharaone & Moyse flagellata est, & hodie etiam nobiliores habentur, qui praeteris ornantur scabella gallica. Sunt etiam qui enses, pugiones, machaeras, bipennes, scorpiones, turre, arces, machinas, ignes & quavis alia homicidiorum & pernicii instrumenta: clypeis suis ingerunt. Quin & Scytarum fulmen, Persarum arcus & pharetrae, Corallorum rota insignia fuerunt. Similiter inter divos, Iuppiter fulmen, Neptunus tridentem, Mars frameam, Bacchus thyrsium, Hercules clavam,

clavam, Saturnus falcem sibi delegerunt. Atque hæc armorum insignia quæque pro suæ crudelitatis, rapinæ, violentiæ, fortitudinis, temeritatis, cæterarumque nobilitatis virtutum expressione (heraldis decernentibus) alia aliis censentur nobiliora. Quæ vero clypea iis carent, & mitiora quædam ut arbores, flores, stellas & ejusmodi exprimunt, ut Apollinis cythara, & Mercurii caduceus, aut sola colorum varietate distincta sunt, hæc prioribus illis multo recentiora, minusque nobilia sunt, quia non censentur hæc ulla militiæ fortitudine aliõve sanguinis aut exitii artificio fuisse conquisita, mirum tamen quam stulta sapientia in istis astrologicantur, philosophantur etiam & theologizant, paludati isti heraldi, dum fuscum & nigrum Saturno assignant: idcirco perseverantiam, taciturnitatem & patientiam illi adscribentes, saphyreum autem & azurinum fidem, ac juxta Gallorum opinionem zelum significare volunt, Iovem illi præponentes. In rubro iram vindictamque exponunt ob furibundi Martis dominium. Auri flavus color Soli dicatus hunc ob sui metalli pretium, atque solis lucidissimum splendorem, desiderium ac lætitiæ significare dicunt: Venerem præficiunt purpureo ac viridi, purpureum roseo nitore arridentem, amorem significare dicunt, sed Galli proditionis austutiam illi adscribunt. Viridis autem omnium consensu spem denotat: virescentibus enim agris fructus speratur. Albus color Lunæ adscribitur, qui cum sine mixtione simplex sit, omnis tamen mixtionis facile susceptivus: puritatem, aptitudinem, simplicitatem signare volunt. Cæteros omnes mixtos colores adjudicant Mercurio, qui ut ipse vagus est & varius, ita omnes illos varietatem animi exprimere, nam cineritius nigro vicinior, angustiam: carneus quasi remissi sanguinis, occultum animi dolorem, vel secretum absconditumque cogitatum, palearis vero & clarus & obscurus velut decidentium foliorum, & arefcentium herbarum, desperationem & suspicionem, pro significatis habent. Longum esset referre ejusmodi natiæ ex humoribus & diebus, mundi angulis ac ventis, signis,  
plane-

planetis, plantis, lapidibus, ipsisque Ecclesiæ Sacramentis & mysteriis, huc affingunt, & fere totam Apocalypsim ad has fabulas suas demigrare cogunt. Atque hæc est illa heroicorum heraldorum heroica Philosophia. Hic finem facturus etiam hujus negotii, nisi occurrisset mihi præterisse me heraldorū originem; hunc itaq; sermoni huic appendere libet. Heraldus ab heroibus deducit Æneas Sylvius. Erant autem Heroës veterani milites, quos solos Heraldos esse decet, atque sic Heraldus, Teutonicum vocabulum significat, videlicet senem in armis, sive veteranum militem. Sed hodie serviles quidam homines, caduceatores & nuntii feciales, etiam qui nunquam militaverunt, id officii assequuntur. Privilegia autem officiaque heraldorum ex antiquissimis sæculis in hunc usq; diem durari. Primus eorum author fuit Liber pater, qui subacta India illos in hæc verba initiavit: Ego vos hodie militiæ laboribusq; absolvo, veteranos milites esse volo, heroasque vocari: munus vestrum erit Reipub. consulere, fontes arguere, laudare probos; cæteris muneribus vacabitis, quocunque gentium terrarumq; veneritis, victum vobis reges vestitumq; dabunt, honoratiores apud omnes eritis, xenia vobis principes afferent, suasque vestes condemnabunt, stabit fides dictis vestris, mendacia horrebitis, proditores judicabitis: qui foeminas male habent, infames hoc asseverabitis: in omni terra libertas vobis esto, securusq; vobis transitus & incolatus. Si quis vos vestrūque verbo factove angariaverit quempiam gladio ferietur. Adjecit post multa tempora istis heroum privilegiis Alexander M. ut auro, purpura, conccineisque vestibus & paludamentis uti possent: quin & arma regia & insignia deferre, quovis gentium terrarumque loco fuerint. Si quis hos manu pulsasset, aut verbo læsisset, eum proscriptis bonis etiam capitis reum esse Sic Thucydidem, Herodotum, Didymum, Megasthonem, & Xenophontem tradere, idem Æneas refert. Tertio deinde Octavianus Augustus, constituta Romana monarchia, illos hac lege decoravit: Quisquis es, qui per decennium nobiscum militaveris, si modo quadrage-

narius



narius fueris, siue eques, siue pedes stipendia merueris, militia posthac vacato, heroës esto veteranusq; miles, nemo te civitate, foro, templo, hospitio, domo prohibeat: nemo tibi crimen adscribat, onus imponat, pecuniam ex te quarat: si quid peccaveris, solam Caesaris vindictam expectato, quicquid turpitudinis admiserint, hominem te iudicem, propalatoresque timeant, seu privati, seu principes fuerint: quod dixeris affirmaverisque nemo falsum arguet, libera & aperta tibi omnia itinera locaque sunt, in adibus principum, mensa tibi cibi potusque esto stipendia quibus te tuamque domum serves, ex quo publico quorannis habeto: quam legitima facie duxeris uxorem, ceteris foeminis praeferatur: quem exprobaveris infamemque dixeris, hic reprobarus homo & infamis esto, arma, insignia, nomina & ornamenta heros ferto, quæ reges decent, quæ dicere aut facere velis, ubivis gentium, locorum, nationumque facito. Si quis injurius fuerit, cervice careto. Postremo Carolus Magnus translato ad Germanos imperii nomine, post devictos Saxones & Longobardos Caesar Augustus appellatus, illos hoc honore donavit, inquit Milites mei, vos heroës vocabimini, socii regum & iudices criminum, vivite posthac laboris expertes, consulite regibus publico nomine, turpia corripite, favete foeminis, juvate pupillos, consilio circundate principes, ab his victum, vestitum, stipendiumque petite: si quis negaverit, inglorius, infamisque esto: si quis injuriam vobis intulerit, reum se læsæ majestatis agnoscat. Vos autem cavebitis, ne tantum decus tantumque privilegium justo labore bellorum partum aut ebrietatis, aut alio quovis vitio maculetis, ne quod vobis largimur ad gloriam, redundet ad poenam, quam de vobis lumendam si forsitan excesseritis, nobis & successoribus nostris Romanorum regibus, perpetuo reservamus. Atque hæc est Heraldorum magnificentia quibus antiqua consuetudine temporum magnos sese æstiment quia impune maximis obrectare illis permisum est.

*De Medicina in genere.*

**S**ed jam à militia & nobilitate ad medicinam properemus, quæ ipsa etiam quædam homicidiorum ars est, prorsus mechanica, licet philosophiæ titulo se traduci posse præsumat, ac supra jurisprudentiam proximas theologiæ sedes ambiat, unde maxima inter medicos & Iuristas contentio est, Argumentantur enim Medici: Cum triplicia sint bona ex ordine, animæ, corporis, & fortunæ, priora curat theologus, secunda medicus, tertia jurisconsultus, hinc medicis medias quoque sedes deberi supra jurisconsultos, quantum corporis robur & sanitas fortunæ divitiis præstat. Sed hanc litem nescio, quis prætor lepida interrogatione diremit, quæ sivit enim ex litigantibus illis, quis mos & ordo servaretur in educendis ad supplicia reis, uter præcederet & sequeretur, latrone an carnifex? Cum responderent, præcedere latronem, sequi autem carnificem, dedit ille sententiam præcedant ergo iuristæ, sequantur medici: horum insigne latrocinium, istorum temeraria homicida notans. Sed ad medicinam redeamus, ejus plures hæreses sunt: Nam est una, quam rationalem, sive sophisticam, sive dogmaticam vocant, eamque Hippocrates, Diocles, Chrysippus, Caristinus, Praxagoras, & Hérosis tratus secuti sunt, quam etiam Galenus his longo tempore posterior aprobavit, qui præ cæteris insequutus Hippocratem, totam medendi artem ad causarum agnitionem, signorum notitiam, rerum qualitates & corporum diversas habitudines gradusque revocavit. Sed hæc hæresis cum circa voces potius, quam circa res ipsas versetur, naturalis philosophiæ fateor non infima pars est, medendis tamen ægrotantibus, non admodum necessaria, ne dicam perniciofa, ut quæ hominum salutem sanitatemque ad contorta quædam sophismata relegat potius, quam ad sincera, quibus morbis mederi possit medicamina, & scho-

& scholasticis syllogismis occupata, solitudinum & saltuum hortorumque nescia, ignorat herbas & medicinam: quocirca Serapion hanc rationalem medicinam nihil ad medendi artem pertinere professus est. Est itaque alia medices factio prorsus quæstuararia & mechanica, à qua usque in hunc diem medici suum nomen habent. Hanc idcirco operatricem vocant, in empiricam & methodicam dispartitam, de hac nobis hic sermo est. Empiricam itaque ab experimentis appellant, cujus principes Serapion, Heraclides, & ambo Appollonii fuere, quos postremo ex Latinis Marcus Cato, C. Valgius, Pomponius, Leneus, Cassius, Felix. Aruntius, Cornelius Celsus, ac Plinius, & plerique alii secuti sunt. Ex hac deinde methodicam construxit Herophilus Chalcedonius, & ex longa rerum omnium magistra experientia ad certas regulas adegit, quam postea validissimis argumentis probarunt Asclepiades, Themison, ac Archigenes: complevit autem Thesilulus Italus, qui (ut author est Varro) cuncta superiorum placita sustulit ac velut rabie quadam in cunctos prioris ævi medicos peroravit. Post istos vero complures externarum gentium barbari philosophi de ea scribere, inter quos adeo crevit Arabum gloria, ut hujus artis inventores plurimis visi sint, facileque id se posse contendere videantur, nisi ipsa originalia Græca & Latina nomina ab illis usurpata, aliam artis originem indicarent. Hinc Avicennæ, Rasis, Averrois volumina pari cum Hippocratis & Galeni libris autoritate recepta sunt, tantamque fidem adepta, ut si quis sine eorum placitis cuiquam mederi præsumat, is publicam salutem palam decoquere videatur. Hæ autem medicorum factiones licet pauca sint, non tamen minor inter eos contentio est & opinionum pugna, quam inter Philosophos. Nam de spermate, quod genitale semen est, audite quibus anilibus ratiunculis certant: Pythagoras illud ultissimi sanguinis spumam, sive cibi utilissimum excrementum dixit: Plato autem spinalis medullæ defluxum, quia nimium coeuntes dorsum & renes dolent. Alcmeon autem cerebri partem adsevera-

vit.

vit, ex eo quod coëuntibus oculi dolent, qui sunt partes cerebri. Democritus autem ipsum ab omnibus corporis partibus derivatum ait, & Epicurus à corpore & anima convulsam. Aristoteles alimenti sanguinei excrementum, quod ultimum in membra digeritur. Ceteri putant sanguinem esse testium calore decoctum, & dealbatum, ea duntaxat mori ratione, quod ultra vires coëunt, sanguinis guttas ejiciunt. Porro Aristoteles, & Democritus, nil dicunt mulieris semen ad generationem conferre, neq; germen illas, sed particularem quandam sudorem emittere, Galenus illas, & sperma licet imperfectum germen emittere ait, & utrorumque viri & mulieris semen foetum constituere. Ceterum, Aristoteles corpora animalium, ex sanguine proxime vult generari, & immediate nutriri, sperma quoque ex sanguine generationem habere. Hippocrates contra, corpora animalium, ex quatuor humoribus primo coagulari. Sed & multi ex Arabibus putarunt animalia perfecta posse absque maris & foeminae permixtione generari, ac sine semine produci: propterea dicebant, matrices non esse necessarias, nisi per accidens. De causis autem morborum originalibus agentes, Hippocrates illas in statu sine spiritu collocat, Hierophilus in humoribus. Erasistratus in arteriarum sanguine, Asclepiades ex atomis per corporis invisibiles poros illapsis illas rimatur, Alcmeon ex corporalium potentiarum exuberantia, vel inopia, Diocles ex inaequalitate elementorum corporalium, aërisque halitu. Strato ab alimenti exuberantia, cruditateque, & ejus corruptione omnes morbos fieri solummodo putat. De ciborum autem conversione non minus discrepant. Nam Hippocrates, Galenus, Avicenna, in stomacho, cibos per calorem concoqui affirmant, Erasistratus hæc in ventre fieri contendit, Plistonius & Paraxagoras non concoqui modo, sed putrescere ajunt: quinetiam Avicenna, & ejus expositiones, Gentiles, & Iacobus de Forlivio, non sine insigni errore, stercus in stomacho generari tradunt.

Asclepiades autem & ejus æmuli non concoqui cibos,

bos, sed crudos in corpus omne dividi putant, qui insuper omnium superiorum dogmata vana & supervacua esse dicunt. Transeo urinarum judicia, ab illis necdum perfecte cognita, pulsumque dieses incomprehensas. Jam vero & Hippocrates, quem ipsi pro Deo colunt, ab aliis in plerisque non tam diversum sentit; quam turpiter erravit. Nam in libro de natura infantis ait; Generatur ex luteo ovi avis, nutrimentum autem, & augmentum habet album, quod in ovo est: quod falsum probat Aristoteles in libro de animalibus, & in libro de generatione animalium, disputans contra Alceonem, qui cum Hippocrate sentiebat, concludit: origo pulli in albumine est, cibus per umbilicum ex luteo petitur, cui sententia adheret etiam Flinius inquiens: Ipsum animal ex albo liquore ovi corporatur cibus ejus in luteo est. Nonne etiam ille Hippocratis aphorismus mendax est? Mulier non podagrizat, nisi menstrua illi defecerint: cum multæ foeminae, quibus etiam menstrua fluunt, podagras patiantur.

## CAPVT LXXXIII.

*De Medicina Operatrice.*

Tota præterea medendi operatrix ars nullo alio fundamento quam fallacibus experimentis superstructa est, ac tenui ægrotantium credulitate roborata, non minus venefica, quam benefica, ut sæpissime, & fere semper plus periculi sit à Medico ac medicina, quam ab ipso morbo: quod quidem, & ipsi hujus artis principes ingenue fatentur, videlicet Hippocrates, dicens artem hanc esse difficilem & experimento fallacem, & Avicenna, inquiens, fidem ac spem ægri erga Medicum, & medicinam sæpe plus efficere, quam ipsam eum cum Medico medicinam: & Galenus, difficile posse reperiri medicamē, quod plurimū proficit, ac non simul in aliquo obsit: atq; alius quidam ex illis, ait, medicinarum notitia delectabilis est, ut reliquorum omniū, quæ arte, & regulis constāt, operatio autē secundum



dum medicinam à casu est : Eant igitur nunc fortunati ægri, ac periculosis experimentis, & casui fidem habent, sed tam blanda est cuique pro se sperandi dulcedo, ut ait Plinius, ut cuicumque se medicum proficienti, statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio majus. Hinc est quod sæpissime illic quaeritur ubi mors est, quippe medicorum hic optimus creditur, quem particeps lucri commendat pharmacopola, qui cum illo colludit, cujus servulus etiam Medicus sibi sub stipe devincit, qui lenocinio fungentes, illum apud miseros ægros collaudando præferunt : magnæ quoque præstantiæ Medicus est, quem usurpata pomposa vestis, & intermicantes crebris hyacinthis digiti commendant, & cui remota patria, vel longa peregrinatio, aut diversa religio (ceu Iudæus vel Maranus) ad fallendum efficacissima frontis impudentia, magnorumque remediorum constans inconcussis mendaciis jactantia, authoritatem, famam, fidemque conciliarunt. Et cui pertinax contentio, ac multæ semper in ore cum sint græculæ, tum barbaræ voces, & multa authorum suorum nomina doctrinæ fecerunt opinionem, atque sic instructus, plus quam plumbea gravitate, sed audacia pene militari, medendi practicam tunc hac hypocrisi aggreditur. Primum invisit ægrum, respicit urinam, tangit arteriam, inspicit linguam, palpat latera, explorat excrementa, scire vult victus consuetudinem, & si qua etiam secretiora sunt, inquiri, ac si per hæc libret elementa, & velut in statera expendat humores ægrotantis, fabulaturque egregiè : deinde magna jactantia præscribit medicamina, Recipe catapota, mitte sanguinem, fiant clysteria, fiant pessi, fiant unctiones, fiant cataplasmata, dentur elinctioria, dentur masticatoria, gargarismata, fiant sacculi, fiant fumi, dentur condita, dentur syrapi, dentur aquæ, exhibeantur teriacalia : quod si leviusculus sit morbus, & æger delicatulus, excogitabit blandimenta, & quæcunque mulierculis effœminatæque viris grata atque jucunda putat, magna authoritate præcipit, jam suspensio molli grabatulo, aut fontalis aquæ in pelvim stil-

lanti-

lantibus guttis, somnos allicit, jam fricationibus, stufis, cucurbitulis morbum extenuat, jam balneis, thermis, cibisque deliciarioribus, ac cœli mutatione extenuarum ægrum reficit: ut autem magnæ authoritatis habeatur, & simul admirationi sit, horas observando, physicas allegationes suspensionesque adnecti facit, nec nisi ex ephemeride mathematica pharmaca portionesque ministrat, quin & in pharmacopolam sibi imperium arrogat & se coram omnia dispensari jubet, seseque meliora armata deligere simulat, cum sæpe nesciat sophisticata à veris discernere, resque ipsas nomine tenus penitus ignorat. Si vero dives sit æger, aut magnæ authoritatis, tunc quo plus sibi compendii atque famæ accessurum sit, morbum quantum potest protrahit, ac non nisi paulatim restituit, etiam si posset semel uno pharmaco morbum depellere, nonnunquam vero medicamentis suis, exagitato, morbo, priusquam illum tollat, hominem ad extremum vitæ discrimen adducit, quo illum tunc abs gravissima & periculosissima ægritudine liberasse prædicetur. Quod si quandoque in manus suas æger incidat, graviore morbo conflictans, cognoveritque perniciosum esse malum, & cujus dubius sit eventus, tunc istis ingreditur stratagematibus, austerio vultu vivendi leges præscribit, jubet insolita, prohibet consueta, arguit oblata, execratur exhibita, comminatur exitium, & vitam pollicetur, magnaque poscit præmia. Si dubitat de eventu, suadet convocari collegium, & postulat socium, quo secutius medeatur, aut non raro cautius perimat, ne superveniens alius qui ægrum solus restituit, famam sibi atque laudem cum lucro præripiat. Si ægro quid male cesserit, sive illum præter spem, per insignem imperitiam occiderit, hic se aut per catarrhi præfocativum defluxum, aut aliquod aliud simile subitaneum accidens, immedicabilemque casum apparenter excusat, & ægri inobedientiam, aut custodum negligentiam acriter accusat, aut incusat collegas, aut in pharmacopolam protrudit: sic enim efficit, ut nemo ægrotus nisi propria culpa periisse, nemo nisi medici beneficio restitutus videatur.

videatur. Iam verò Medicos plerumque nequam esse, suorummet testimoniis comprobabimus. Ait enim eorum conciliator Petrus Apponus, artem Medicinæ Marti esse adscriptam, qui Planetarum omnium odiosissimus est, & qui ingratitude, jurgiorum, omnisque iniquitatis & malitiæ author existat.

Ideoque etiam Medicos, ut plurimum malorum esse morum, cum ob Martis, Scorpionisque influxum, tum quod ait, quia ex vili stipite, & sterili originem contraxerunt, intumescens demum, & contumeliosi facti, cum fuerint incrassati. Hæc ille edoctus forte Æsculapii exemplo, quem primum medicinæ repertorem ex mente Iovis genium, & per solis viam in terris destinatum fabulatur, antiquitas. Celsus vero hominem fatetur, sed in Deorum numerum receptum. Complures alii asserunt, illum meretricio incestu ex Coronide, venusta muliercula genitum, quam Sacerdotes in Apollinis templo adulterinis amplexibus sæpe subegerunt, qui finxerunt illum Dei filium. Omnes autem in hoc conveniunt, tam scelestum fuisse hunc Deum, ut Iovis fulmine in eo coercendo opus fuerit, de quo Lactantius ad Constantinum Imperatorem sic scripsit: Æsculapius, & ipse non sine flagitio Apollinis natus, quid fecit aliud divinis honoribus dignum, nisi quod sanavit Hippolitum? Mortem sane habuit elatior, quod Deo meruit fulminari: hæc ille. At sunt revera medici homines omnium scelestissimi, discordantissimi, invidentissimi, mendacissimi. Sic enim omnes à se invicem dissentiant, ut nullus reperiatur medicus, qui citra exceptionem, additionem, permutationem, præscriptum ab alio pharmacum comprobe: quin immo qui laceret, mordeat, ne videlicet ipse non melior medicus videatur, si alterius vel optimo consilio nihil detraxerit, vel his, quæ etiam sæpe nimis multa sunt, non aliquid addiderit: unde tandem in proverbium abiit, medicorum invidia & discordia. Nam quicquid probat unus, ridet alter: nec quicquam apud eos certi, sed omnia promissa eorum nugæ volatiles, & mera mendacia: hinc vulgus cum vult aliquem insigniter

gniter mendacem ostendere, ait illi, mentiris ut medicus, summumque ingeniorum suorum opus in his versatur, ut in cogitandis novis, veterum recte facta negligantur, contemnanturque: tum quæ pauca sciunt, recondunt, aut monstrare nolunt, quasi neminem docere in autoritate scientiæ sit, invidentesque aliis etiam vitam nostram fraudant alienis bonis. Sunt insuper plurimum superstitiosi, arrogantes, malæ conscientiæ, superbi, avari, quibus aliud semper in orbe obversatur, dum dolet accipe, facientes etiam, si suum ad compendium expedire crediderint, ut doleat quod sanum est, sicut legimus Petrum illum Apponium (quem conciliatorem vocant) cum Bononiæ artem medicam proficeretur, tantæ avaritiæ & arrogantæ extitisse, ut extra urbem alicubi ad ægrotos vocatus, non minoris quinquaginta aureis in singulos dies se conduci pateretur, vocatusque aliquando ad Honorium tunc Pontificem, quadringentos aureos in dies singulos sibi statui pactus est. Quin & Æsculapium, medicinæ parentem, ait Pindarus, à Iove fulmine adactum avaritiæ merito, eo quod medicinam nocenter & in damnum Reipubl. exercuisset. Iam vero si casu quovis fortunatus æger in manibus eorum evaserit, sit plausus intolerabilis, nemo sufficiet gloriam tanti miraculi decantare, Lazarum è mortuis resuscitarum narrabunt, illus vitam suam munus esse, sibi deberi, sese illum ab orco revocasse (usurpantes sibi, quæ solius Dei sunt) continuo jactant, nec ullo præmio se compensari posse, ajunt. Nonnulli illorum in id tumoris evecti sunt, ut se pro diis coli parentur, atque Ioves sese nuncuparent, sicut Menecrates Syracusanus medicus, qui quandoque ad Agesilaum Spartæ regem in hæc verba scripsisse legitur: Menecrates Jupiter, Agesilao regi salutem: sed illius stultitiam subridens Agesilaus, respondit: Agesilaus Menecrati sanitatem. Quod si vero ægrotorum quispiam infelicius (quod plurimum fit) inter medicorum manus expiraverit, tunc naturæ inopiam, morbi malitiam, aut ægri inobedientiam in culpant, ac artis suæ remedia ad hoc naturæ sævientis arcanum non extendi, sese medicos

dicos esse, non deos, curare posse sanabiles, non suscitare moribundos, nec quicquam se debere ægris, præter experientiam, & huiusmodi verbis etiam in finistris eventibus superbiunt, & ultro qui periere, arguunt intemperantiæ, & simul pretium poscunt, cum occiderint suis pharmacis, qui sine illis vivere potuissent, ægros pariter & fama, & pecunia, & sanitate & vita spoliantes, secunda interimere conscientia, cum, quia error eorum (quod ait Socrates) terra tegitur: tum quia irremeabilis est mortuorum regio, quo minus redire possunt, quos illi illusos manibus, verbis & medicamentis noxiis infectos, ante diem in tartara præmittunt, ne contra illos spoliata vitæ & pecuniæ reperundarum agant. Sunt præterea medici plerunque contagiosi, & ab abjectis urinis & stercorebus fœtulentis, lotiolenti, sterculenti, & ipsis obstetricibus sordidiores ac sensibus infecti, dum oculis obscœna quæque & fœtidissima conspiciunt, auribus pariter & naribus ægrotorum ructus, ventrisque crepitus, infecti aëris halitus, flatus, pedoresque excipiunt, labris ac lingua atras letheasque potiones prægustant, manibus stercorea & purgamenta explicant, ægrotorumque horridæ imagines & umbræ nocte dieque phantasiæ eorum obversantur, innumeraque homicidia conscientiam eorum perturbant, totum denique illorum studium sermo, ratio, oratio, spiritus, & ingenium non nisi circa tristitia, fœda, tabida, horrida, mortis & morborum genera versatur: totumque eorum exercitium est in locis fœdis, squalidis, & vilibus curis, & obscœno artificio constat, semper ægrotorum matulas, cloacas & latrinas infamis lucri causa ambientes, atque tanquam upupa avis fordida ex humanis stercorebus nidificantes. An non videtis illos quotidie, quomodo obvinctis digitis, lutosi latifundiis, vultu turbulento aut pallenti, continuo obambulant civitatem, ac præcipiti incessu, vilissimi spe lucelli discurrunt ad apothecas in apothecam, quærentes & mendicantes sicubi quis lotium inspectandum vel concham offerat stercoreariam, atque ut cucullati vultures ad cadavera, sic isti ad excrementa homi-



homines omnium sunt nasutissimi: qui etiam pręgustare solitum aiunt Hippocratem ut inde morbi naturam melius persentiret: quod plerique etiam Æsculapio adscribunt, quem Aristophanes idcirco scatophagum vocat, quo verbo significantur, qui ciborum vescuntur superfluitatibus, quod nomen deinde ad medicos omnes derivatum, ut eos scatophagos & scatoman-tes, hoc est, merdivoros, & merdarum inspectatores vocemus. Hinc scatomantia, oromantia, drymimantia dicuntur, divinationes seu prognostica medicorum ex stercorebus & urinis deprompta. Hinc apud multas nationes mechanici isti medici olim infames habebantur, atque adeo ut (teste Seneca) etiam gravissima infamia haberetur medici opus quærere, & hodie adhuc plerique populi medicos pariter & obstetrices & carnifices à mensis & conviviis excludunt, aut non nisi secretis separatisque patmis calibusque excipiunt: quo circa stomachari hic licet detestabilem illum multorum principum morem, qui tam pestilentes homines nedum ad matutina cubicula, sed & quotidianis ægrotantium congressibus, recentibus semper pestilitatis vaporibus infectos, etiam mensis admittunt, quin adhibeat quis medicum convivio inter ipsos cibos & pocula de stercore, urinis, sudoribus, sanie, vomitu, menstruis disserat, atque epilepsias, lepras, hulcera, scabies & pestes tractabit, totumque alioqui lautissimis obsoniis paratissimum convivium, sermonum suorum impuritate in nauseam convertet. Adhibete etiam medicum, si vultis, civilib. consolationibus, nihil illo ineptius insultiusque, idque forte, cum, quia medicorum disciplina (quod eorum ait conciliator) non est de virtutibus nec bonis morib. tum quod (ut idem ait) naturaliter probus medicus, malorum morum esse debeat, & nos facinus apud multas civitates decretis publicis & plebiscitis cautum esse, ne medici in concilium admittantur, nec magistratum gerant, forte non tam quia inepti, leves, male morigerari, quam, quia semper sordidi, & ægrotantium tetrimentorumque assidua atrectatione adeo contagiosi, non solum propinquantes

sibi homines, sed etiam subsellia inquinant, & marmora inficiant, ut eleganter de quodam medico cecinit Lucillus græco epigrammate, ab Aufonio sic Latine reddito:

*Alcon gesterno signum Iovis attigit ille,  
Quamvis marmoreus vim patitur medici,  
Ecce hodie iussus transferre ex ade vetusta,  
Effertur, quamvis sit Deus atque lapis.*

Quando vero in suam medicam consultationem coeunt, quid ea nocte mixerit & cacaverit æger examinatur, ac tanquam Laconum Ephori de vita ac nece pronunciaturi sententiam, mirum, sed dolendum, quam tunc miseris altercationibus, nullo idem consensente, circa ægri lectulum concertant, quasi non ad curandum, sed disputandum conducti sunt, atque ægro ipso, cui (juxta Græcum Menandri versiculum, Latine autem inquentis: Medicus garrulus ægrotanti alter morbus) fere sermo molestus est, illorum oratione non opera opus sit ac productis ad ostentationem suam scholastico more aliquot aphorismis, quos ad omnem usum semper eosdem paratos habent, invocatisq; Hippocrate, Galeno, Avicenna, Rasi, Averroë, Conciliatore, ceterisque suis diis, quorum nomina & tituli illis pro doctrina satis sunt, ad conciliandum sibi apud imperitum vulgus fidem, doctrinæque æstimationem, ubi de causis, de signis, de affectibus, de honoribus, de die critico, aliquandiu seriose, sed indecisa discordia digladiatum est, tandem de adhibendo remedio, quod caput & cauda totius negotiis esse debuerat, frigidissimo decreto transigunt, atq; ut est eorum inter se mutua invidia, nulla illorum sua secreta (ut vocant) æmulis suis communicare volent, tanquam ipsis perituro sit, quod tradiderint aliis, ad communem methodicam recurrunt, quasi illos destituant, ad empiricam, tanquam ad sacram ancoram confugiunt, ut quem ratio non restituit, adjuvet temeritas, satius esse inquentes anceps experiri auxilium, quam nullum: uel ægrum ipsum, si minus sunt illi propitii, atque illos (ut ait Ecclesiasticus)

languor

langwor prolixior gravet, prognosticis relinquunt; dicentes quia desperatis Hippocrates vetat adhiberi medicamina: aut si paulo religiosiores sunt, morbum in divorum aliquem reiiciunt, uel extremum præscribunt pharmacum quod erit. Recipe tabellionem unum, testes numero septem, adde sacerdotem cum aqua & oleo benedictis quantum sufficit, & dispone domui tuæ, quia morieris. Hinc Rasis conscius profecto ægrotantium credulæ stultitiæ, tum medicorum contentiosæ inscitiæ, utrique & ægro & medico non incaute consulens, suadet in aphorismis suis, tantum unum medicum fore eligendum, quia unius (inquit) error magnam infamiam non inducit: & unius utilitas, quam in ægro efficit, collaudatur: qui autem quam plures medicorum adhibuerit, is in errorem incidit plurimum; hæc Rasis: Attestaturq; huic vetusta illa monumenti inscriptio, turbasse medicorum periisse, atque illud Græcum proverbium: multotum medicorum introitus, egrum perdidit. Illud etiam moribundi jam Adriani Imperatoris dictum: Medicorum turba principem perdidit. Nullum igitur pro conservanda vita sanitateque utilius consilium, quam abstinere à medicis. Corporis enim sanitas Deo debetur, non medicis, ideoque Asa rex Iuda corripitur à Propheta Domini, quia in infirmitate sua non quæsit Dominum, sed in arte medicorum confisus est, quorum quidem consiliis, qui se tradiderint, sani esse non poterunt: nec enim vita ulla misera magis, quam, quæ sub eorum auxilii fiducia ducitur. Esto verum, sciant medici, atque utinam scirent, omnes vires & potestates elementorum, radicum, herbarum florum, fructuum, seminum, etiam animalium & mineralium, omniumque quæ parens natura producit, tamen non possunt omnibus iis virtutibus hominem nedum immortalem facere, sed quod minus est, nec levi quovis morbo ægrotantem semper sanare. O quoties medicamen quod prodesset debuerat, non profuit, & quod debuerat excernere non excrevit, quoties recedente ægro remedicandum est, & tandem post multos labores & sumptus, vel nunc, vel paulo post, etiam vel astantibus medicis,

moriendum est. Quæ ergo nunc spes nobis in medicis reposita est, si (quod ipse eorum ait Hippocrates) experientia fallax sit. Quid certi possunt promittere medici si verum est, quod Plinius scribit, nullam artem medicina inconstantiorē esse, etiamnum sapius immutari? Multæ gentes olim fuerunt, & adhuc sunt absque medicis degentes, quas videmus ultra decrepitam ætatem robustas, supra centenarios annos vivere: contrarie istos delicatiores populos qui medicorum promissis & opera vivunt, ut plurimum media ætate senescere & occumbere, quin & ipsosmet medicos plus cæteris hominibus & quasi semper ægrotare, ac immaturiore ætate decedere. Hinc ille Lacon cuidam dicenti, nihil mali habes? respondit quia non uxor medico. Illoque iterum dicente, senex factus es? respondit, quia nunquam usus sum medico, ostendens nullam esse ad sanitatem & senectutem certiorē viam, quam medico caruisse. Quod si dicat quis, multos medicorum auxilio convaluisse, respondebimus illi contra pulres etiam occubuisse, quibus medicorum opera nihil profuere, obiciemusque illum Ausonii versiculum, inquitentis:

*Erasere fati ope, non medici.*

Olim enim Arcades non medicaminibus utebantur, sed (quod narrat Plinius) verno lacte utebantur, quoniam tunc maxime succis herbæ turgent, mederenturque uberiores pascuæ: eligebant autem præ cæteris lac vaccinum, quia illæ omnivoræ sunt in herbis. Lacones etiam Babylonii, Ægyptii, Lusitani, Herodoto ac Strabone testibus, medicos omnes respuebant: languentes vero in forum & plateas efferebant, ut qui simili morbo tentati effugissent, aliūve evasisse nosset, illis expertis in se consulerent remediis, arbitran-tes, quod etiam Cornelius Celsus adserit, ad ipsam curandi rationem nihil plus conferre, quam experientiam, qua constat doctissimos medicorum abs rustica anu sapissime victos, illamque unica planta seu herbula illa perfecisse, quæ famatullini medici non potuerunt, cum

cum omnibus suis preciosis elaboratisque pharmaciis. Nam illi dum explicabilibus mixtionibus (cum tot de-  
derit natura, quæ singula sufficiant remedia) confun-  
dentes per compositam diversarum rerum complexio-  
nem morbos pellere nituntur, conjectura magis, quam  
causa aut ratione incedunt, totamque medendi artem,  
non nisi casum aut conjecturam faciunt. Hæc autem  
unius simplicis medicinæ vim & qualitatem cognos-  
cens, solidis expertisq; naturæ viribus difficiles soluit,  
ægritudines. Rursus illi perpretiosa & ab extremis In-  
dis, aut Gadibus quæsitæ, persuadentes nisi pretiosa non  
prodesse, magno impendio venalem sanitatem promit-  
tunt: hæc inventu facillimis, vulgoq; paratis, & quas in  
hortis suis quisq; facile habet, domesticis plantis, sani-  
tatem non tam promittit, quam restituit. Præterea hi  
ex fallacibus libris, & pictis codicillis edocti difficil-  
limam medicandi operam, audaci quadam temeritate,  
stultaq; garrulitate ad quæstum usurpant. Hæc à terris  
& agris singulas plantas, eorumque colores, figuras, sa-  
pores, odores, varietates contemplata & edocta, & quid  
in morbis reliquisq; casibus possint experta, gratis cui-  
que dat certissima remedia. Ipsi etiam medicorum præ-  
cipui consentiunt se à mulierculis plurima excellentis-  
sima remedia didicisse, & digna quæ ipsi libris infere-  
rent, & veluti potiora posteris communicarent, quale  
contra capitis dolorem extollit Avicenna medicamen-  
tum. Quod si medicina quæ sanitatis temperamentum  
afferre debet, consistit in proportionem & temperamen-  
to rerum ad invicem, cum inter se, tum etiam cum quan-  
titatibus corporis cui tribuntur, atque iniquorum me-  
dicorum hæc diligentissima cura fuit in proportionan-  
dis & contemperandis medicaminibus, per justa &  
harmonica pondera relinquentes posteriorib. hæc de-  
inceps proportionanda ægrotorum corporibus, quæ est  
istæ audacia atque impudentia hæc non solum immuta-  
re, sed illis etiam addere penitusve negligere aut igno-  
rare? unde fit quod sicut consonans pharmaci tempe-  
ramentum sanitatem adferre deberet, ita illius disso-  
nantia dolorem, horrorem, exasperationem morbo, &



nonnunquam mortem inducit, ideoque tutius medetur rustica anus uno aut altero hortensi, & naturæ opera absoluto medicamine, quam medicus ille cum suis prodigiosis, sumptuosis, & dubia conjectura conflatis pharmacis. Fuerunt illius scientiæ multi & excellentissimi philosophi & medici, videlicet non nisi simplicissimis rebus medendum esse. Hinc simplicium vires perscrutari experiri que, de illis posteris nobis egregia volumina reliquerunt, quale Chrysippus de brastica, Pythagoras de scylla, Marchion de rafano, Diocles de rapo, Phantias de utrica, Apulejus de Betonica, & multi alii antiqui de aliis conscripserunt. Sed hos illi officinarum medici non solum non curant, sed etiam irrident, simplices appellantes qui studeant simplicibus. Hos igitur medicos (dico quidem, qui per simplicia medentur) non tam consulendos quam etiam sequendos esse nulli dissuadeo. Verum illos officinarum cultores, tanquam sortilegos & maleficos consulto fugiendos & propellendos, qui suis prodigiosis compositionibus de malis nostris negotiantur, & super vitam nostram mittunt sortes. Nam cum composita medicamenta ex multis disparibus & pugnantibus speciebus constare necesse sit, impossibile aut saltem difficilimum est in illis aliquid certi posse statuere medicum nisi sola opinione, æstimatione, conjectura: cumque innumera sæpe res sint quæ singula prodesse posse videntur, ea sola congerit Medicus, quæ fors vel casus memoriæ suæ tunc obtulerit, aut in quæ alio quovis intrinseco sive occulto instinctu fuerit propensior unde fit: ut compositum illud pharmacum non tam ab ingredientium simplicium potentia, quam a medici fausta, vel infauusta effectione sortiatur virtutem & effectum, quatenus ille occulto quodam influxu, sive naturali, sive cœlesti, sive dæmoniaco, sive fortuito plus ad hæc quam ad alias eligenda inducitur. Atque hoc est quod communiter dicitur, atque ipsi fatentur, medicum unum esse alio fortunatiorem, ac sæpissime indoctum docto feliciorum. Quia & vidi ego, & novi medicum virum literatissimum tam infelicem, ut è multis agris

vix paucissimi è manibus ejus salvi evaderent. Novi & alium semisciolum, qui omnes ferme agros suos, plebsque etiam ab aliis pro deploratis derelictos, feliciter sanaret. Quin & memini me legisse de medico, in cuius manibus quicumque nobiles & magnates incidissent, evaderent, plebei omnes & rustici perirent, aut graviter periclitarentur. Videre igitur nunc facile est, hanc officinariam medicinam, in qua plus potest medici fortuna quam doctrina, totam, aut pro maxima parte sortilegam esse, ideoque procul pellendam, atque tanquam veneficam & sicariam esse damnandam. Proinde Romani quondam sub Catone Censorio medicos omnes & urbe tota, & tota Italia pepulerunt, eorum funesta mendacia crudelitatemque averfati, quod videlicet multo plures occiderent quam sanarent: tum quod venenorum peritissimi, odio, ambitione aut lucro facile adduci possent, ut venenum ministrarent pro remedio, & pacta mercede hominum vitæ insidientur, sicut Pyrrhi medicus, sive is Timocharis fuerit (ut vult Gellius) sive Nicias, ut alii, qui Fabricio promiserat se Dominum interfesturum medicina, quod facinus averfatus Fabricius, Pyrrhum, quamvis inimicum monuit per epistolam, caveret à medico, de quo Claudianus ita inquit:

*Romani scelerum semper sprevere ministros,  
Noxia pollicitum domino miscere venena.  
Fabricius Regi nudata fraude remisit,  
Infesto quem Marte petit, bellumque negavit  
Per famuli patrare nefas.*

Similiter de Græcorum medicis apud Plinium Cato scribit ad filium inquiens: Iurarunt inter hæc barbaros omnes necare medicina, sed hoc ipsum mercede faciunt, ut fides ejus sit, & facile disperdant. Et paulo post subjungit. Vnde testamentorum plures insidie, jam vero & adulteria in principum domibus etiam, ut evidens Eudemi in Livia Drusi Cæsaris: hæc Plinius. Ipse etiam Socrates apud Platonem veruit, ne medici in civitate multiplicentur: Expediret & in hunc diem Rei publicæ.

Reipublic. nullos esse, aut paucissimos medicos, quodque lex extaret, quæ eorum puniret cum inscitia, tum negligentia malitiam capitalem. Capitale enim est, neque refert imperitia, an negligentia, stultitia, an malitia, perperam an studiose medicus pro pharmaco verenum porrexerit, hominemque in vitæ discrimen adu-xerit, atque non (quod Plinius ait) medico hominem occidisse summa esset impunitas. Qui certe unus illis atque communis cum carnifice honos est, homines scilicet accepta mercede occidere: atque ex homicidio, unde supplicium cunctis lex statuit, nullique concessa impunitas, si soli capiunt præmia. Hoc tamen interest, quod carnifex non nisi ex iudicium sententia necat noxios. Medicus autem præter omne iudicium perimit etiam infantes. Non ergo insalubriter Pontificum constitutiones atcent à medicando clericos, cum ars medica res sit adeo cruenta, ut si fas sit sacerdotibus clericis medicum agere, liceat etiam agere carnificem. Neque imprudenter Porcius Caro medicis quondam interdixisse putandus: cum quia scientiæ hujus famam semper novitate aliqua aucupantur: tum, & dum pudet, novi nihil adferentes, aliorum inherere vestigiis, experimenta per mortes agunt, & artem suam nostris periculis discunt, qua de vita nostra negotiantur, malaque hominum quæ brevissimo tempore tolli possent produ-cunt, non raro etiam adaugent majori pro compendio: cui fraudi, ut obviaretur apud Ægyptios, medici ante diem tertium ægrotorum corpora eorum periculo curabant, post triduum autem suo.

## CAPUT LXXXIV.

*De Pharmaco.*

**I**Amque etiam à coevis suis Apothecarios & pharmacopolas vocant, quorum (ut est in proverbio) tituli remedia habent, pixedes venena, sive (ut canit Homerus) pharmaca mixta salubria multa, & noxia multa, quibus cum damno esse minime volunt, nos mortem nostram  
magna

magna emere pecunia compellunt : dum illi aliud pro alio propinantes, seu putridum inveteratumve, & evanidum pharmacum miscentes, sæpe mortiferam potionem dant pro salutifera, dum facta jam pridem emplastra, collyria, ungenta, pastillos & alia pharmaca, non nisi in officinarum compendia ex ipsa specierum fæce ac tabe conflata mercantur, atque hæc omnia nescientes discernere, credunt barbaris mercatoribus, omnia fraudibus, ac sophisticatione corrumpentibus. Possem etiam hic ostendere perniciosas illorum discordias de simplicium quibus utuntur, medicinarum cogitatione, erroresque eorum circa medicinalium rerum nomina ab illis male intellecta, pessimeque usurpata, quæ plurima Nicolaus Leonicensis amplo volumine ostendit. Transeo etiam docere de prodigiosis compositionibus multarumque externarum rerum mixturis, quibus dum omnia confundentes, unum, quod omnibus naturis quadret, medicamentum sese effecturos nobis persuadere volunt (sicut de compositione tyriacæ ac tyri fabula, deque illo antidoto Mithridatico statuerunt) nihil aliud efficitur, quam poeticum illud chaos :

*Rudis indigestaque moles,  
Nec quicquam nisi pondus iners, congestaque eodem,  
Non bene junctarum discordia semina rerum.*

ubi corpore in uno

*Frigida cum calidis pugnant, humentia siccis,  
Mollia cum duris sine pondere habentia pondus.*

Esto, sint quædam compositiones ab antiquis medicis excogitatæ, & utiles inventæ, quæ tanquam experta liceat recipere, tamen à vera illa methodo sunt aliena, & ab ipsismet medicis propria conscientia coactis damnata, & omnibus modis explosa, à Plinio, à Theophrasto, à Plutarcho ac Hippocrate, Galeno, Dioscoride, Erasistrato, Celso, Scribonio, Avicenna, quorum verba hic subscribere nimis longum esset, nec ab antiquis illis solum, sed etiam à multis recentioribus, è quibus unus Arnoldus de Villa nova inter aphorismos ait, ubi in promptu habentur simplicia dolum esse, si quis com-

positis utatur. At hodie neglectis, & ne cognitis quidem simplicibus, non nisi ex duobus illis apothecariorum luminariis, ac aromatariorum thesauro, tum Meſue & Nicolai, cæterorumque antidotariis, picturatis & inauratis titulis medicamina promuntur: atque hinc fit, ut dum medici isti suo otio consulentes, vitas hominum apothecariorum fiducia gubernant: atque illi sine literis, sine cognitione barbaris mercatorib. confisi, pro officinæ compendio res permiscant, multo plus periculi sit à medicamine quam à morbo. Iamque etiam dicamus de preciosorum medicinalium sophisticatione, quæ tanto ingenio sæpe adſimulata sunt, ut industrios etiam homines decipiant: plurimumque conduceret ſaluti hominum ac Reipublic. peregrinis omnib. exoticisque pharmaciis, quæ tanto præterea precio à prædonibus mercatoribus in Reipublicæ detrimentum adauctæ sunt, omnino interdiceret, ac medicos omnes in ordinem cogere, pharmacopolasque adstringere, ac legem illis præscribere, cuiusmodi olim Romæ (dum adhuc melior eſſet) Nero tulisse legitur, qua iis duntaxat, quæ noster gignit orbis pharmaciis ut compellantur, cum hæc nostræ cuiusque naturæ convenient magis tum longe recentiora, electiora, minorique difficultate ac sumptu haberi poſſunt, minorique periculo quam peregrina, quorum maxima pars suspecta est, ut quæ sæpiſſime ſophiſticata adulterata, rejectitia, vel in navi ſuffocata, vel immenſa lacuna, vel vetuſtate corrupta, vel non debito tempore & loco (unde sæpe plurimum imminet periculi) collecta sunt, nam coloquintida non matura ſanguinem educit & interficit, & quæ ſola, vel unica naſcitur, venenum eſt ſimiliter, & agarius maſculus mortiferus eſt, & qui antiquius, pernicioſius, Scamonea omnis ſophiſticata eſt, ſimiliter & terra Lemnia: & fides ſigillorum periit. Iam quaſo quæ neceſſitas eſt iis uti peregrinis, ſi eadem, ſimilisque conſilii efficacix noſtra terra producit? An non egregie ſtultum eſt, malle ex India petere, quod domi habemus? exiſtimantes propriam neque terram, neque mare ſufficere, patriisque rebus peregrina, frugalibus ſumptuola,



ruosa, ac facile acquisibilibus difficilia, & ab ipsis ut-  
que tertia finibus importata præferentes. An sine ar-  
moniaci splene nemo mederi poterit, nec epati abs-  
que sandalis? An si cæremus bedellio, hulcera interio-  
rum nemo curabit? nec capiti quis medebitur sine mus-  
co & ambra, nec stomacho sine mastice & coralliis? Si  
hæc peregrina nostris corporibus convenirent medica-  
mina proculdubio natura factum esset, quæ omnibus  
providit abundanter, ut hæc apud nos quoque nasce-  
rentur. Nonne absque illis & salubrius vixerunt pa-  
tres nostri: Sunt ergo hæc desidiorum, qui nostra  
non inquirunt nugamenta & pharmacopolarum com-  
menta, qui non communem salutem, sed suæ negoti-  
ationis compendium quærunt, persuadentes nobis non  
nisi speciosa quæque plurimum prodesse, quib. idcirco  
improbatur per Ieremiam. Nunquid non est resina in  
Galaad, aut medicus non est ibi? Suis quibusque terris  
& regionibus suæ genti, suo climati, suo coelo, suo sæ-  
culo natura herbas producit atque contemperat: esto:  
quædam aliis atque aliis locis temporibusque acriores  
habeant vires, in quolibet tamen tempore & climate,  
pro suo hominumque temperamento eadem operan-  
tur, habeant liceat pretiosa illa & exotica nostris  
plantis maiores vires, sed has non nisi in sui climatis  
hominibus, quibus creata & producta sunt, putabimus  
salubres. At sunt etiam empiricorum rapinæ, persua-  
dentium nobis monstrosa quædam pharmaca, & à me-  
dendi usu exotica, plurimum posse conferre, & sine  
illis salutem nostram non posse constare impendio mi-  
serorum sua commentaria experiunt. Hinc viperas  
& serpentes, & nocentissima quæque reptilia antido-  
tis admiscunt, & velut deficientibus remediis huma-  
nam adipem in unctiones subigunt, humanasque car-  
nes aromatibus adservatas (quam mumiam nuncu-  
pant) nefario naturæ piaculo hominibus edendas præ-  
bent.

*De Chirurgia.*

**R**estat chirurgia, altera medicinæ pars, quæ excutanea corporis vitia curat: cujus opera manifesta & securiora sunt remedia, nam reliquorum medicorum cæca consilia sunt. Chirurgi vident & palpitant quod agunt, ac pro opportunitate mutant, applicant & auferunt: hæc inter omnes medicandi artes prima in usum venit. Nam cum homines ab antiquo sese bellis exercerent, & vulnere sibi invicem infligerent, cœperunt illorum quærere remedia. Nam quæ homo homini mala infixisset, ab hominibus quoque curari posse putabant. Cæteros autem morbos, & interiorum cruciatus, tanquam ira Deorum genitos, incurabiles naturalibus viribus æstinabant. Primus itaque chirurgiæ inventor fuit Apis Ægyptiorum Rex, ut vult Clemens Alexandrinus, antiquior illo Mizria filius Cain, nepos magni Nohe. Scripsit autem primus medicinam vulnere Æsculapius, deinde excellentes in eam extiterunt, Pythagoras, Empedocles, Parmenides, Democritus, Chiron, Pæon. Narrat Plinius hanc Romæ primum exercuisse Archagatum Peloponensem, illumque ob secandi, urendique sævitiam Vulnerarium publice vocatum, mox transiisse nomen in carnificem. Denique universam artem tædio habitam & explosam. Est itaque chirurgia non minus reliquorum medicorum factionibus excellentium virorum autoritate clara sed virulentarum sordium immunditia & sanguinolenta crudelitate infamis.

*De Anatomica.*

**H**Anc tamen crudelitate superat anatomia, utroque pharmaceuticorum & chirurgorum thea-  
trica

trica carnificina, qua damnatos publice morti reo quondam vivos & remanente spiritu, truculentissimis cruciatibus resecurunt. Sed hodie ob Christianæ religionis reverentiam paulo mitiores effecti, interempto prius homine, ipsorum vel lictoris manu, in mortui cadaver, deinde his piaculis grassantur, humanumque corpus dilaniantes, membrorum singulorum situm, ordinem, mensuram, opera, naturam & abdita quæque perquirunt ac rimantur, ut inde quomodo & quibus locis curandum sit, addiscant: crudeli hac diligentia atque spectaculo horrendo & abominabili, nec impio.

## CAPUT LXXXVII.

*De Veterinaria.*

**E**St adhuc alia medicinæ praxis, quam Veterinariam vocant, quæ brutorum morbis medetur, cæteris longe certior & utilior, à Chirone centauro, ut fertur, inventa & à Columella, Catone, Varrone, Pelagonio Vegetio, nobilissimis scriptoribus illustrata. Hanc tamen annulati isti medici non tam verecundiz sibi ducunt, quam penitus quoque ignorant, & aspernantur, admodum delicatuli, ut tanquam upupa avis, non nisi humanis stercorebus oblectentur. unde si quis ab illis pro asino aut bove suo medicamen requirat, pro remedio mox injuriam accepturus sit: quasi ad eos non pertineat scire, non solum hominibus, sed etiam cæteris animalibus (præcipue quæ hominibus commoda referunt) mederi: pro qua re Alphonsus Aragonum Rex olim duos expertissimos medicinæ doctores, pro equis & canibus amplo conduxit stipendio, iussitque sollicitos scrutari quæ remedia, & quis medendi modus singulis bestiarum morbis conveniret, quod illi facientes librum de his rebus utilissimum ediderunt. Fecit idem his temporibus Ioannes Ruellus Parisiensis, vir in utraque lingua peritissimus ac physicus primarius, qui de morbis equorum, eorundemque remediis, ex vetustissimis authoribus, Apſircho, Hierocle,

rocle, Theomenesto, Pelagonio, Anatolio, Tiberio, Eumefo, Archedamo, Hippocrate, Hemerio, Africano, & ex Emilio Hispano, & Litorio Beneventano, defectum volumen transtulit, veterinariis omnibus magnam Reipublicæ commoditate profuturum.

## CAPVT LXXXVIII.

*De Dietaria.*

**S**uperest adhuc medicina dietaria, cujus princeps præ ceteris extitit Asclepiades, qui sublato magna ex parte pharmacorum usu, totam medicinæ artem ad victus rationem, ad quantitatem & naturam ciborum obsoniorumque condimenta reduxit, à quo ceteri medici non omnino dissentiunt, sed ita putantes, quod alterum altero indigeat, victus quandoque pharmaciis ac illa pariter victus ratione atque mensura. Hinc jubent, inhihent, execrantur, accusant cibos & potus, quos Deus creavit, inobservabilesque victus regulas condunt: & quas aliis escas vel modeste delibare prohibent, ipsimet, tanquam porci glandes devorant, & quas aliis vivendi leges præscribunt, ipsi omnium primi prævaricantur, non tam negligenter quam consulte. Nam si ipsi juxta hæc dietaria decreta vivere deberent, sanitatis non modicam jacturam facerent: si vero ut ipsi vivunt sic ægros quoque naturæ legibus vivere permetterent, pecuniæ damnum sentirent. Verum de his dietariis ita ait Ambrosius. Contraria divinæ conditioni præcepta medicinæ sunt, quæ à jejunio revocant, lucubrare non sinunt, ab intentione meditationis abducunt, qui se medicis dederit, seipsum sibi abnegat. Et Bernardus scribens super Cantica ait: Hippocrates & Socrates docent animas salvas facere in hoc mundo: Christus & discipuli ejus perdere, quem vos è duobus sequi vultis magistrum? Manifestum se facit, qui disputat, hoc oculis, hoc capiti, hoc stomacho nocet: legumina ventosa sunt, caseus stomachum gravat, lac capiti nocet, potum aquæ pectus non

non sustinet, quare hoc est, ut totis fluviis, agris, hortis, & cellariis vix invenire possis, quod comedas. Sed esto, hæc Ambrosii & Bernardi verba ad solos monachos dicta sunt, quorum forte non est debere tantam rationem habere de valetudine, quam de professione: ac civiles homines non dedecet cum valetudinis ratione, etiam victus & obsoniorum varietas atque mensarum lautities, primum dixeraria medicina pollicetur, alterum præstat coquinaria preparandorum ciborum & potuum disciplina. Quocirca Plato hanc medicinæ adulatricem vocat, plerique eam dixerariæ medicinæ partem adnumerant: quamvis Plinius & Seneca, & residua medicorum schola fateantur ab exquisitorum ciborum varietate multiungos morbos generari.

## CAPVT LXXXIX.

*De Arte Coquinaria.*

**A**Rs itaque coquinaria percommoda est nec inhonesta, si modo discretionis limites non egrediat. Atque hæc ratio etiam summos & continentissimos viros induxit, ut de coquinaria & obsoniorum condimentis scribere non erubescerent. Ex Græcis Pantaleon, Mithecus, Epiricus, Zophon, Egesippus, Pazanius, Epenetus, Heraclides, Syracusanus, Tyndaricus, Sicyonius, Symonactides, Chius, Glaucus Locrensis. Ex Romanis Cato. Varro, Columella, Apicus, & ex recentioribus Platina: Asiatici autem his rebus tam luxuriosi atque intemperantes semper extiterunt, ut ipsum nomen eorum in helluonum ac gulonum transierit cognomentum. Quos inde Asotas nuncupamus. Hinc (quod refert Titus Livius) post Asiaticam victoriam peregrinæ luxuriæ in Romanam urbem defluerunt, tunc enim primum epulæ cura & sumptu maiore apparari cœptæ: tunc coquus antiquis vilissimum maacipium, & in æstimatione, & in usu, & in pretio esse, atque è culina adhuc jure madens, fuligi-

DE TUR.



ne tinctus, cum ollis, patinis, tunstillo, mortario, veru  
 in scholas receptus, & quod vile ministerium fuerat  
 ars haberi cœpit: cujus tota sollicitudo est undecun-  
 que conquisere invitamenta gulæ, eduliaque ciborum  
 ad profundam ingluviem satiandam undecunque lo-  
 corum investigare: cujusmodi plura ex Varrone enu-  
 merat Gellius, videlicet parvum e Samo, Phrygiam at-  
 tagenem, graves Melicas, Hædum ex Ambracia, pela-  
 num Chalcedoniam, murenæ Tartesium, asellum  
 Pessinuntium, ostreas Tarentinas, pectunculum Chium,  
 helopem Rhodium, scaros Cilices, nuces Tassias, palmas  
 Egyptias, glandes Ibericas, quæ omnes edendi institu-  
 tiones ad improbam satietatis luxusque lasciviam re-  
 perta sunt. Ejus autem artis gloriam & famam sibi  
 præ cæteris vendicavit Apicius, ut ex ejus nomine  
 (teste Septimo Floro) cognomentum in coquos, qui  
 Apiciani dicerentur, quadam philosophorum imitati-  
 one propagatum sit: de hoc Seneca sic scriptum reli-  
 quit. Apicius, inquit, nostra memoria vixit, qui  
 in ea urbe (ex qua aliquando philosophi velut cor-  
 ruptores iuventutis abire jussi sunt) scientiam popinæ  
 professus disciplina sua sæculum infecit: Plinius quo-  
 que illum nepotum omnium altissimum gurgitem se-  
 verissime nuncupavit. Tot denique gulæ instrumenta,  
 tot irritamenta libidinum, tot obsoniorum varietates  
 Apicianorum illorum ingenio excogitata & conficta  
 sunt, ut tandem opus fuerit præscriptis legibus popinæ  
 luxus coercere. Hinc veteres illæ sumptuariæ & ciba-  
 riæ leges latæ, videlicet Archia, Fannia, Didia Licinia,  
 Cornelia, lex Lepidi, lex Antii Restionis: sed & Lu-  
 cius Flaccus & collega ejus censores, Durionium se-  
 natu moverunt, quod legem de coercendis convivio-  
 rum sumptibus latam tribunus plebis abrogare veller,  
 quam impudenter enim Durionius rostra conscendit  
 illa dicturus. Freni sunt injecti vobis Quirites, nullo  
 modo perpetiendi, alligari & constricti estis amaro  
 vinculo servitutis: lex enim data est, quæ vos frugi  
 esse jubet, abrogemus igitur illud horridæ vetustatis  
 rubiginis obstitum imperium: etenim quid opus liber-  
 tate

tate est, si volentibus luxu perire non licet? Erant & pleraque alia edicta, quæ nunc omnia antiquata sunt, penitusque sublata, adeo ut nulla ætas unquam maiori gulæ cura ac luxu indulserit, quam hæc nostra, qui ejus causa (ut ait Musonius, & post illum noster Hieronymus) terram percurrimus, & maria, & ut mulsum, vinum, preciosusque cibus fauces nostras transeat, totius vitæ opera desudamus, tot modo apud nos popinæ, tot ganæ, tot gnatorum & luparum tabernæ, ubi homines edacitate, ebrietate & libidine perduntur, ut sæpe non absque magno Reipub. detrimento tota devorent absumentque patrimonia, tot modo reperta ferculorum genera, tot obsoniorum condimenta, tot mensarum leges, ritus & cæremoniæ, ut Asiotorum, Milesiorum, Sybaritarum, Tarentinorum: præterea Sardanapali, Xerxis, Claudii, Tyberii. Vitellij, Heliogabali, Calieni Imperatorum, aliorumque illorum veterum helluonum (quos omnes delitiis, luxu ac voluptate popinæ, cæteris nationibus ac hominibus præstitisse narrant historici) opipara convivia penitus sordida, incondita rusticanaque evasura sint, si cum iis nostris conviviorum apparatibus conferantur. Præterea nihil actum est cibi & potus elegantia, nisi simul etiam adsit abundantia usque ad fastidium, & quæ vel Herculem inebriet, qui eadem sæpius navi & vehebatur & potabat, ac cibi facierate Crotomensium Milonem, & Aureliani Phagonem expleat, quorum ille triginta panes una cœna præter aliquos cibos comedere solitus erat, alter uno die ante Aureliani Cæsaris mensam aprum integrum, centum panes, vervecem & porcellum devoravit: bibit autem infundibilo apposito plus orca: hæc hodie apud nos receptissima sunt in rusticanis illis publicis conviviis & templorum dedicationibus, cæterisque eorum festis: diceretis Orgia Bacchi celebrari, tam sunt illic omnium furore, cruore, & multiplicibus gulæ ebrietasque flagitiis commaculata: tum Centaurorum convivia, à quibus sine cicatrice nemo revertitur, illic spectaretis, qualem de Erisichthone voracitatem describit.

Ovid

Ovid hoc carmine:

*Nec mora quod Pontus, quod terra, quod educat aer,  
 Poscit & appositis queritur jejunia mensis.  
 Inque epulis epulas querit, quodque vrbibus esse,  
 Quodque satis poterat populo, non sufficit uni,  
 Plusque cupit; quo plura suam dimittit in alvum.  
 Vitque fretum recipit de tota flumina terra.  
 Nec satiatur aquis peregrinosque ebibit amnes,  
 Vitque rapax ignis non ulla alimenta recusat.  
 Innumeraeque faces cremat, & quo copia maior,  
 Est data, plura petit, turbaque voracior ipsa est.  
 Sic epulas omnes Erisichthonis ora prophani  
 Accipiunt poscuntque simul, cibus omnis in illo.  
 Causa cibi est, semperque sit inanis edendi.*

Erant olim apud Græcos, deinde etiam apud Romanos athletæ homines voracissimi, sed horum infamia tandem etiam à viris consularibus & Imperatoribus visa est: nam Albinus qui quondam rerum potiebat in Gallia, centum persica, denos pepones, quingentas ficus passas, trecentas ostreas una cœna devoravit: & Maximinus Imperator, qui Alexandro Memmez filio successit, quadraginta libras carnis una die comedit, bibitque vini amphoram: continet autem amphora quadraginta octo sextarios. Geta etiam Imperator tam perditæ luxur traditur, ut dapes per alphabetum inferri jussit, seseque triduanis epulis ingurgitarit. Iam vero (quod scelus impium magis) cum Deus & natura cibum nobis potumque salutis ac fortitudinis causa præpararent, nos contra variis obsoniorum artificiiis illis abutimur ad voluptatem, & supra humanæ naturæ capacitatem ingurgitamus corporibus nostris, immedicabiles morbos inde contrahentes, quo palam videmus verum esse quod ait Musonius, dominos servis, urbes rusticis, inopes opulentioribus & quosque, qui vilioribus obviisque utuntur alimentis cæteris esse robustiores, valentiores, fortiores, labores, melius tolerantes, minusque in iis defatigari, agrotare autem rarissime, neque ullos magis vexant graves illæ  
 ægritudi-

ægritudines puta hydrops, podagra, morphea, colica & consimiles, quam qui simplicem victum contemnentes, ex coquinarum officinis vivunt, contra vero qui simplici contenti victu, magis incolumes cernimus, ad stipulatur isti etiam Cornelius Celsus, qui homini, inquit, vilissimus cibus, est simplex, acervatio soporum pestifera & condita omnia duabus de causis inutilia sunt, quoniam & plus propter dulcedinem absimitur, quam modo par est, tum ægrius concoquitur. Multi præterea gravissimi viri authoresque hæc gulæ irritamenta observatorumque artificiosam voluptatem detestati sunt, sed & alii qui religionis nomine, nedum gulam, nedum luxum, sed & cibos nonnullos, quos Deus creavit ad vescendum detestantur abstinentes carnibus: vino autem, in quo, ut ait Apostolus, est luxuria, ipsis Epicureis capaciores, abstinere & jejunare se dicentes, cum se omni piscium genere, & optimo quovis vino oppleverint, ad quæ labra & linguas, & dentes, & ventres armata circumferunt, non tamen loculos, sed de his satis, quin à cibaria ad gebericam, hoc est, alcumisticam coquinam, quæ non minores decoquit opes, quam popina, modo vadamus.

## CAPVT XC.

*De Alcumistica.*

**A**lcumista itaque sive ars, sive fucus, sive naturæ persecutio dici debeat, profecto insignis est, eademque impunis impostura, cujus vanitas eo ipso se facile producit, cum polliceatur, quæ natura nullo modo pati potest nec attingere: cum tamen ars omnis non possit naturam separare, sed illam imitatur, & longis passibus sequitur, & multo fortior sit vis naturæ quam artis. Alcumistica autem:

*Ars suspecta probis, ars ipsa invisæque multis  
Invisos etiam cultores officit artis,  
Mendaces adeo multi manifeste videntur,  
Qui se ipsos aliosque simul frustrantur inertes.*

Dum

Dum rerum vertere species tentant, ac benedictum quendam Philosophorum, ut vocant, lapidem fabricare præsumunt, quo Midæ instar, contracta omnia corpora illico in aurum argentumve permutentur, quin etiam è summis inaccessisque cælis quintam quandam essentiam deponere nituntur, quæ jam non solum plures, Cræsi divitias, sed & depulso senio rejuvenescerentiam, perpetuamque sanitatem, ac tantum non immortalitatem, una cum ingentibus opibus nobis pollicentur.

*At nusquam totos inter qui talia curant,  
Apparet nullus, qui re miracula tanta comprobant.*

Sed medendi aliquot experimentis, tum ex cerussa, purpurissa, stibio, saponem, consimilibusque pigmentis ac muliebrib. fucis, vetularumque incrustationibus, & cuiusmodi sacræ literæ vocant unguenta meretricia: stipem corrigant, quo gebericam instituunt officinam: unde in proverbium demum abiit: Omnis Alcumista uel medicus, uel saponista, credulorum hominum aures verbis ditant pecunia inanes ut reddant loculos. Et quibus ipsi spondent divitias, ab his drachmas petunt. Hinc se palam prodit hanc artem esse nullam, sed ingentes nugas, & insanæ mentis inania commenta. Inveniunt tamen tantæ felicitatis percupidos homines, quibus miro ingenio sese maiores divitias consecuturos in hydrargyrio, quam natura præstet in auro persuadeant, & quos jam terque quaterque, deceptos, semper novis præstigiis incautos denuo fallant & prodigiosa hæc impostura cogant foliis aurum impellere fornacib. nulla dulcior insania, quam fixum volatile, tum volatile fixum fieri posse credere: sic deterrimi carbones, sulphur, sterces ac venea, lotia, & omnis dura pœna est vobis melle dulcior, donec prædiis, mercibus, patrimoniis omnibus decoctis, & in cinerem, & in fumum conversis, dum longi laboris præmia, & nascituros fœtus aureos, perpetuamque cum rejuvenescencia sanitatem sibi molliter pollicentur, devoratis multo tempore & sumptibus tum primum vetuli

annosi,



annosi, pannosi, esurientes, semper sulphur olentes, & inter carbonēs atra fuligine sordidi, assiduaque argenti vivi contrectatione paralytici, solius nasi assiventia divites: ceterum adeo miseri, ut pro tribus casibus etiam animam venalem habeant, quam metallis inferre conabantur, metamorphosim, in seipsis experiuntur, effecti jam ex alcumistis cachomici, ex medicis mendici, ex saponistis cauponistæ, ludibriumque populi, stultitiæque patens, & fabula vulgi, & qui juniores in mediocritate vivere contempserunt, per omnem vitam alcumistarum fraudibus expositi jam senes facti, in summa paupertate mendicare compelluntur, ac in tanta calamitate constituti, pro favore & misericordia, insuper contemptum, risumque reportant, paupertateque coacti, sæpe ad malas artes & monetæ adulterationem, aliaque falsificia degenerant: ideoque hæc ars non modo à Repub. Romanis legibus pulsa, sed etiam sacrorum Caronum decretis in tota Christiana Ecclesia prohibita est, quod si & hodie omnibus qui absque singulari principis indulto alcumisticam exercent, regno ac provinciis interdiceretur, addita etiam bonorum proscriptione, corporisque afflictione, profecto non tot adulterinos nummos haberemus, quibus hodie fraudantur ferme omnes magno Reipublicæ detrimento. Hanc ob causam puto Amasium Regem Ægyptiis olim legem tulisse, qua cogebatur unusquisque destinato magistratui rationem reddere, quo se foueret artificio, quod qui non faceret, pœna illi erat extremum supplicium. Per multa adhuc de hac arte (mihi tamen non admodum inimica) dicere possem, nisi juratum esset (quod facere solent, qui mysteriis initiantur) de silentio. Eoque præterea à veteribus Philosophis atque scriptoribus, tum constantissime religioseque observato, ut nullus uspiam probatæ authoritatis Philosophus ac fidus scriptor comperiat, qui hujus alicubi, uel solo verbo meminisset, quæ res plerosque induxit, ut crederent omnes ejus artis libros, recentiori ævo jam pridem confictos, cui non modicum adstipulatur ipsa authorum Giberis, Morieni, Gilgilidis, ac reliquæ

reliquæ eorum turbæ obscura, & à nullis aliis celebrata nomina, cum rerum quibus utuntur absæona vocabula, tum sententiarum, ineptitudo philosophandique ratio perversa. Sunt tamen qui aurei velleris pellem interpretentur fuisse librum Alcumisticum veterum more in pelle conscriptum, quo auri conficiendi scientia contineretur, ejusmodi libros apud Ægyptios, qui hujus artis pericissimi fuisse dicebantur, cum Diocletianus magna diligentia conquississet, omnes exussisse legitur, ne comparatis divitiis aurique copia fidentes Ægyptii, Romanis aliquando bellum inferre auderent, atque exinde hanc artem publico Cæsaris edicto semper habitam flagitiosam. verum nimis longum foret narrare omnia hujus artis stulta mysteria, ac inania ænigmata, de leone viridi: de cervo fugitivo, de aquila volante, de stulto saltante, de dracone caudam suam vorante, de bufone inflato, de capite corvi, deque illo nigro nigrius nigro, de sigillo Hermetis, de luto stultitix (sapientix dicere debui) ac similibus nugis innumeris. Denique de illo unico solo, præter quod non est aliud, ubique tamen reperies benedictio, sacratissimi philosophorum lapidis subjecto videlicet, pone nomen rei effutivi, cum perjurio sacrilegus futurus, dicam tamen circumlocutione sed obscuriore ut non n isti filii artis, & qui hujus mysteriis initiati sunt, intelligant. Res est quæ substantiam habet, nec igneam nimis, nec prorsus terream, nec simpliciter aqueam, nec acutissimam, nec obtusissimam qualitatem, sed medicorum & tactu levem, & quodammodo mollem, uel saltem non duram, non asperam, quin & gestu quodammodo dulcem, olfactu suavem, visu gratam, auditu blandam atque jucundam, cogitatu latam: plura dicere non conceditur, atque tamen iis maiora: sed ego hanc artem (ob eam quæ secum mihi familiaritas est) illo honore potissime dignam censeo, quo probam mulierem defussit Thucydides, illam inquiring optimam esse, de cujus laude uel vituperio minimus esset sermo. Illud duntaxat addam alcumistas omnium hominum esse perversissimos, siquidem cum præcipiat Deus, in sudore vultus

vescen-

vescendum esse pane suo, & alibi dicat per Prophetam: Labores manuum tuarum quia manducabis, ideo beatus es, & bene tibi erit: hi divini præcepti promissæque beatitudinis contemptores procul laborare, & ut aiunt, in opere mulierum & ludo puerorum aureos montes moliuntur. Non inficior ex hac arte multa admodum egregia artificia ortum habere traxisseque originem. Hinc acieri, cinabarii, minii, purpuræ, & quod aurum musicum vocant, aliorumque oculorum & metallorum omnium mixtiones, glutimina & examina, & sequestrationes habemus, bombardæ, formidabilis tormenti inventum illius est, ex ipsa prodiit vitrificatoria, nobilissimum artificium, de qua Theophilus quidam pulcherrimum librum conscripsit. Narra- rat autem Plinius, Tiberii Cæsaris tempore excogita- tum vitri temperamentum, quo flexibile & ductibile fieret, sed officinam à Tiberio abolitam, quin ip- sum quoque tantæ industriæ artificem (si Isidoro cre- ditur) neci datum, idque factum, ne aurum pro vitro vilesceret, & argento atque æri sua præmia detraheren- tu. Sed de iis satis.

## CAPVT. XCI.

*De Iure Et Legibus.*

**R**Estat nunc de Iuris scientia dicere, quæ solam se jactat inter verum & falsum, æquum & iniquum, fas & nefas scire discernere, cujus facultatis hodie principes sunt, Papa & Imperator, qui gloriantur se habere jura omnia in scrinio pectoris sui recondita, quibus pro ratione sufficit sola voluntas, cujus arbitrio omnes scientias & artes, & scripturas, & opiniones, & quæcunque hominum opera judicare & regere præsumunt. Hinc firmiter præcipit Leo Papa omnibus Christi fide- libus, ut nemo in Ecclesia Dei quicquid vel quenquam judicare, justificare aut aliquid discutere præsumat, nisi sanctorum conciliorum, canonum & decretalium (quorum caput est Papa) autoritate: atque ne no- bis uti liceat nec doctissimorum nec quorumcunque  
etiam

etiam sanctissimorum Theologorum determinatione, nisi in quantum Papa permittit, & suis canonibus authorizaverit: sed & alibi adhuc præcipit canon, ne aliud volumen, uel quicumque liber per Theologos (imo per uniuersum mundum ait) recipiatur: nisi ille qui per Ecclesiam Romanam Papæ canonibus comprobetur. Simile jus prætendit Imperator in philosophiam ac medicinam, cæterasque scientias, nulli disciplinæ permittens aliquid authoritatis, nisi quantum illis conceditur per sui juris peritiam, ad quam, ut ait, quotquot sunt, scientiæ & artes, si comparentur, sunt tanquam viles & parum utiles. Hinc Vlpianus ait: Lex est rex omnium humanarum & divinarum rerum, cuius virtus est, ut ait Modestinus imperare, permittere, punire, vetare, quibus dignitatibus nullum munus majus invenitur: & Pomponius in legibus definit eam esse inventum, & donum Dei, & dogma sapientum omnium: quia prisci illi legislatores, quo decretis suis apud rude vulgus authoritatem conciliarent, finxerunt se diis edoctos illis præscribere. Sic Ægyptiis Osiris Mercurio, Zoroastes Bactrianis & Persis ab Oromazo, Chariundas Carthaginensibus à Saturno, Solon Atheniensibus à Minerva, Zantrastates apud Arimaspos, à bono numine Zamolxis, Schytis à Vesta, Minos Cretensibus à Iove, Lycurgus Lacedæmoniis ab Apolline, Numa Pompilius Romanis à Nympha Ægeria. En videtis modo cuiusmodi hæc juris scientia in omnes alias sibi imperium arrogat, exerceatque tyrannidem, ac quomodo se omnibus reliquis disciplinis, tanquam Deorum primogenitam præferens, illas tanquam viles & inanes aspernatur, cum tamen ipsa tota atque omnis non nisi ex caducis, infirmis simulque hominum commentis ac placitis constituta, omnium quæ sunt tenuissima, & ad omnem temporis status principis mutationem, convertibilis existit: quæ primam suam ab ipso primi parentis (omnium malorum nostrorum causa) peccato traxit originem. A quo lex corruptæ naturæ (quod jus naturale dicunt) prima prodiit, cuius egregia illa decreta. Vim ui repellere licet. Frangenti si-

dem,

dem, fides frangatur eidem : Fallere fallentem non est fraus. Dolosus doloso in nullo tenetur. Culpa cum culpa compensari potest. Male meriti nulla debent iustitia, nec fide gaudere. Volenti non fit injuria. Licitum est contrahentibus se decipere. Tantum valet res quanti vendi potest. Item, ut liceat sibi consultare cum damno alterius. Ad impossibile neminem obligari. Item, si te uel me confundi oporteat, potius eligam te confundi, quam me. Et ejusmodi plura, quæ postea scripto inter leges relata sunt. Denique lex naturæ est, non esurire, non sitire, non algere, non vigiliis, non laboribus macerari. Quæ omnem religionis poenitentiam, poenitentiaque opera depellens, Epicuream voluptatem, pro summa statuit foelicitate. Exinde vero jus gentium emerfit, ex quo primum bella, cædes, servitutes, orta, distinctaque rerum dominia sunt. Porro jus civile prodiit seu populare, quod populus aliquis sibi proprium constituit. Ex quo tot emanarunt in homines litigia, ut testibus ipsismet legibus plura facta sint negotia, quam rerum habentur vocabula. Nam cum homines proni essent ad dissentiendum, necessarium, ut dicunt, erat iustitiæ observandæ per leges promulgatio : ut malorum sic coercerentur audaciæ, & inter improbos innocentia tuta redderetur, & boni quiete viverent inter malos. Atque hæc sunt illa tam insignis juris principia, in quo legislatores fuere pene innumeri. Quorum primus Moyses, qui leges scripsit Iudæis, quo tempore etiam Ægyptiis leges tulit Cecrops : post Pheroneus primus omnium leges dedit Græcis : rursus Ægyptiis leges dedit Mercurius Trismegistus : deinde Dracon & Solon Atheniensibus & Lycurgus Lacedæmoniis, & Palamedes primus leges tulit bellorum ad judicandum exercitum : Romanis vero primus leges tulit Romulus, quæ curiatæ appellatæ sunt, post quem Numa Pompilius leges tulit religionum, & cæteri per successum Romani Reges suas leges dederunt, quæ omnes Papyrii libris postea descriptæ fuerunt, unde jus civile Papyrianum nomen sumpsit. Post hos jus duodecim tabularum

M

prodiit.



etiam sanctissimorum Theologorum determinatione, nisi in quantum Papa permittit, & suis canonibus authorizaverit: sed & alibi adhuc præcipit canon, ne aliud volumen, uel quicumque liber per Theologos (imo per universum mundum ait) recipiatur: nisi ille qui per Ecclesiam Romanam Papæ canonibus comprobetur. Simile jus prætendit Imperator in philosophiam ac medicinam, cæterasque scientias, nulli disciplinæ permittens aliquid authoritatis, nisi quantum illis conceditur per sui juris peritiam, ad quam, ut ait, quotquot sunt, scientiæ & artes, si comparentur, sunt tanquam viles & parum utiles. Hinc Ulpianus ait: Lex est rex omnium humanarum & divinarum rerum, cuius virtus est, ut ait Modestinus imperare, permittere, punire, vetare, quibus dignitatibus nullum munus majus invenitur: & Pomponius in legibus definit eam esse inventum, & donum Dei, & dogma sapientum omnium: quia præci illi legislatores, quo decretis suis apud rude vulgus authoritatem conciliarent, finxerunt se diis edoctos illis præscribere. Sic Aegyptiis Osiris Mercurio, Zoroastes Bactrianis & Persis ab Oromazo, Chariundas Carthaginensibus à Saturno, Solon Atheniensibus à Minerva, Zantrastates apud Arimaspos, à bono numine Zamolxis, Schytis à Vesta, Minos Cretensibus à Iove, Lycurgus Lacedæmoniis ab Apolline, Numa Pompilius Romanis à Nympha Ageria. En videtis modo cuiusmodi hæc juris scientia in omnes alias sibi imperium arrogat, exerceatque tyrannidem, ac quomodo se omnibus reliquis disciplinis, tanquam Deorum primogenitam præferens, illas tanquam viles & inanes aspernatur, cum tamen ipsa tota atque omnis non nisi ex caducis, infirmisssimisque hominum commentis ac placitis constituta, omnium quæ sunt tenuissima, & ad omnem temporis status principis mutationem, convertibilis existit: quæ primam suam ab ipso primi parentis (omnium malorum nostrorum causa) peccato traxit originem. A quo lex corruptæ naturæ (quod jus naturale dicunt) prima prodiit, cuius egregia illa decreta. Vim vi repellere licet. Frangenti fidem,

dem, fides frangatur eidem : Fallere fallentem non est fraus. Dolosus doloso in nullo tenetur. Culpa cum culpa compensari potest. Male meriti nulla debent iustitia, nec fide gaudere. Volenti non fit injuria. Licitum est contrahentibus se decipere. Tantum valet res quanti vendi potest. Item, ut liceat sibi consule-re cum damno alterius. Ad impossibile neminem o-bligari. Item, si te uel me confundi oporteat, potius eligam te confundi, quam me. Et ejusmodi plura, quæ postea scripto inter leges relata sunt. Denique lex naturæ est, non esurire, non sitire, non algere, non vigiliis, non laboribus macerari. Quæ omnem religi-onis pœnitentiam, pœnitentiæque opera depellens, Epicuream voluptatem, pro summa statuit foelicitate. Exinde vero jus gentium emerfit, ex quo primum bel-la, cædes, servitutes, orta, distinctaque rerum dominia sunt. Porro jus civile prodiit seu populare, quod po-pulus aliquis sibi proprium constituit. Ex quo tot ema-narunt in homines litigia, ut testibus ipsismet legib. plura facta sint negotia, quam rerum habentur voca-bula. Nam cum homines proni essent ad dissentien-dum, necessarium, ut dicunt, erat iustitiæ observandæ per leges promulgatio : ut malorum sic coërcerentur audaciæ, & inter improbos innocentia tuta reddere-tur, & boni quiete viverent inter malos. Atque hæc sunt illa tam insignis juris principia, in quo legillatores fuere pene innumeri. Quorum primus Moyses, qui leges scripsit Iudæis, quo tempore etiam Ægyptiis le-ges tulit Cecrops : post Pheroneus primus omnium leges dedit Græcis : rursus Ægyptiis leges dedit Mer-curius Trismegistus : deinde Dracon & Solon Atheni-ensibus & Lycurgus Lacedæmoniis, & Palamedes primus leges tulit bellorum ad judicandum exerci-tum : Romanis vero primus leges tulit Romulus, quæ curiatæ appellatæ sunt, post quem Numa Pompilius leges tulit religionum, & cæteri per successum Romani Reges suas leges dederunt, quæ omnes Papyrii libris postea descriptæ fuerunt, unde jus civile Papyrianum nomen sumpsit. Post hos jus duodecim tabularum

M

prodiit.

prodiit. Item jus Flavianum, jus Helianum, lex Hortensia, Honorarium, jus prætoris, item plebiscita, senatusconsulta, jus magistratuum & consuetudinis, denique uis juris constituendi principi data: prætereo jurisconsultos illos innumeros, quorum bonam partem recenset lex secunda de origine juris. Qui vero jus civile in volumen redigere conati sunt, ex his primus hoc attentavit Cneus Pompeius, deinde Cajus Cæsar, sed præventus uterque bellis civilibus, immaturaque morte non potuerunt perficere. Tandem veteres illas leges, innovauit Constantinus, sed & Theodosius minor in codicem ab eo nuncupatum redegit: tandem Iustinianus hunc, qui hodie in usu habetur, codicem edidit. Iuris autem civilis tota authoritas penes populum & principes est, neque aliud est jus civile, quam quod homines communi consensu volunt. Hinc Iulianus ait, leges non alia de causa nos ligare, quam quod iudicio populi receptæ sunt, qui communi consensu omne imperium ac potestatem in principem contulit, unde si quid populo ac principi placuerit, hoc tum per consuetudinem, tum per constitutionem juris habet vigorem, etiam si error videatur vel falsitas: nam communis error facit jus, & res iudicata veritatem. Quod Ulpianus nos docuit his verbis, videlicet ingenuum accipi debere etiam eum, de quo sententia lata est, quamvis reuera fuerit libertinus, quia res iudicata pro veritate accipitur. Apud eundem legimus Barbarium quendam Philippum, cum servus fugitivus esset Romæ præturam petiisse, qua functus, ac tandem agnitus, receptum fuit, nihil eorum immutari, quæ servus in tantæ dignitatis velamento gesserit. Et alibi senex rusticus imperatoris authoritate in tantum veneratur, quod iurisperitus ex verbis illius argumentari iubetur. Paulus quoque Romanorum iurisperitissimus, hodie inquit, propter usum imperatorum, si in argento relatum sit candelabrum argenteum, argenti quoque esse, non autem suppellectilis, quoniam error jus facit. Idem de legibus & senatusconsultis palam fatetur, non omnium, quæ à maioribus constituta sunt, rationem reddi posse.

posse. Hinc ergo scimus jam omnem juris civilis prudentiam, ex sola hominum opinione voluntateque dependere, nulla alia ratione urgente quam uel honestate morum, uel commoditate vivendi uel auctoritate principis, uel ui armorum: quæ si conservatrix bonorum & malorum vindex existat bona disciplina est, sin aliter, pessima res, propter iniqua, quæ magistratu & principe negligente, uel tolerante uel probante fiunt. Quinimo Demonactis sententia erat leges omnes inutiles superuacuas esse, ut quæ nec bonis nec malis rogentur, cum illi non egeant legibus, hi vero per easdem nihilo fiant meliores. Præterea cum apud Livium fateatur Cato uix ullam legem ferri posse, quæ omnibus commoda sit, & ex qua non sæpissime contingat æquitatem cum rigore juris pugnare, ipse etiam Aristoteles in Ethicis suis definiens æquitatem vocat illam correctionem iustæ legis, qua parte deficit, quod generatim lata est, nonne ergo jam hoc ipso satis ostenditur, totam juris iustitiæque uim non tam à legibus, quam à iudicis probitate æquitæque dependere?

## C A P V T X C I I.

*De Iure Canonico.*

**A** Iure Civili dimanavit jus Canonicum sive pontificium, quod plerisque sacrosanctissimum videri posset, tam ingeniosè avaritiæ præcepta, ac rapiendi formulas specie pietatis adumbrat, cum tamen paucissima in eo statuantur ad pietatem, religionem, ac Dei cultum, sacramentorumque ritus spectantia, taceo, quod nonnulla verba Dei contraria aut repugnantia. Cætera omnia non nisi jurgia, lites, fastus, pompæ, tum quæstus ac lucri negotia, Pontificumque Romanorum placita, quibus neque satis sunt, qui olim à sanctis patribus conditi sunt, canones, nisi his continuo accumulent nova decreta, paleas extravagantes, declaratorias, cancellariæ regulas ut nullus sit condendorum canonum finis neque mensura, quæ una

omnium Romanorum Pontificum ambitio atque libido est condendorum scilicet novorum canonum, quorum eousque excrevit arrogantia, ut angelis cælorum præciperent, & ex inferno sublata præda rapinam facere præsumerent & in mortuorum manes manum mitterent, etiam in divinam legem, interpretando, declarando, disputando nonnunquam tyrannidem exercerent, ne quid plenitudini potestatis suæ posset deesse aut derogari. Nonne Clemens Papa in bulla, quæ hodie adhuc Viennæ, Limonis, Pictavii in privilegiorum scriptis plumbata servatur præcipit angelis de cælo, quod animam peregrinantis Romam pro indulgentiis & decedentis à purgatorio absolutam ad gaudia perpetua introducant? insuper inquires, nolumus, quod poena inferni sibi aliquatenus infligatur, concedens insuper cruce signatis ad eorum vota, tres aut quatuor animas, quas vellent è purgatorio posse eripere, quam erroneam intollerabilemque temeritatem, ne dicam, prope hæresim, tunc Parisiensis schola palam, detestata est atque corripuit, sed & fortassis poenitens hodie, quod non hyperbolicum illum Clementis zelum, pro aliquo commento interpretati sunt, ut res valeret potius, quam periret, cum propter eorum affirmare vel negare nihil mutatur in re & autoritate summi Pontificis, cujus canones & decreta ipsam Theologiam totam sic adstrinxerunt, ut nullus quantumcunque contentiosissimus Theologus quicquam audeat statuere, nedum opinari aut disputare à pontificum canonibus diversum, absque protestatione & venia, ceu de Rufo canit Martialis:

*Dicquid ait Rufus, nihil est nisi venia Rufo,*

*Sigaudet, si flet, si tacet, aut loquitur.*

*Conat, propinat, poscit, negat, innuit, una est*

*Venia, si non sit venia, mutus erit.*

Ex horum præterea canonibus, & decretis didicimus Christi patrimonium esse regna, astra, donationes, fundationes, allodia, opes ac possessiones, ac  
sacer-



sacerdotium Christi Ecclesiæque primarium esse imperium, regnum: & gladium Christi esse jurisdictionem ac potestatem temporalem: & petram Ecclesiæ fundamentum esse personam Pontificis, Episcopos esse Ecclesiæ non ministros modo sed capita, & bona Ecclesiæ esse non modo doctrinam Evangelicam, ardorem fidei, contemptum mundi, sed vestigalia, decimas, oblationes, collectas, purpuram, mitras, aurum, argentum, gemmas, prædia, pecunias, potestatem summi pontificis esse gerere bella, dissolvere fœdera, solvere juramenta, absolvere ab obedientia, & domum orationis facere speluncam latronum, ita quod papa potest deponere Episcopum non sine causa, quod potest dare rem alienam, quod non potest committere Simoniam, quod potest dispensare contra votum, contra juramentum, contra jus naturale, & nemo habet illi dicere, cur ita facis? posse insuper gravi, ut dicunt alia de causa dispensare contra totum Novum Testamentum, etiam ad tertiam partem & ultra fidelium animas in infernum protrahere. Episcoporum vero officium esse jam non prædicare verbum Dei, sed datis alapis confirmare pueros, conferre ordines, dedicare templa, baptizare campanas, consecrare aras, & calices, benedicere vestes & imagines: quibus vero super hæc altius ingenium est, ii relinquentes illa, nescio quæis titularibus Episcopis, ipsi regum funguntur legationibus, illorum præsumunt oratoriis, aut comitantur reginas, magnam satis & grandem ob causam excusari ne serviant Deo in templis, si magnifice venerentur regem in aulis. Ex iisdem fontibus prodierunt, cautela istæ, quibus hodie citra Simoniam episcopatus & beneficia emuntur vendunturque, & quicquid præterea est nundinationum & monopoliorum in gratiis, in condonationibus, in indulgentiis, in dispensationibus & similibus rapinarum formulis, à quibus etiam in gratuitis ab ipso Deo factis peccatorum remissionibus precium statutum est, & inferorum pœnis inventum est lucrum: insuper huic juri debetur ementita illa Constantini donatio, cum revera atque contestante

verbo Dei, nec Cæsar sua relinquere nec Clerus, quæ  
 Cæsaris sunt sibi debet usurpare, sed ex multis admo-  
 dum ambitionis, superbæ ac tyrannidis legibus dun-  
 tarat aliquas vobis referam, quæ iis, quæ nunc diximus  
 faciant fidem. Scrutamini igitur si libet in antiquis  
 decretalibus cap. Significasti &c. venerabilem de  
 elect. c. solite de ma. & obed. c. cum olim de privileg.  
 c. summus Pontifex de senten ext. c. Inter cætera  
 de off. jud. ord. Deinde in sexto decret. quem com-  
 pilavit Bonifacius octavus, videte quid loquatur in  
 illius prologo & in c. 1. de immunitate Ecclesiarum,  
 neque cedit istis illa arrogantissima Clementina pa-  
 storalis de sent. & re jud. cum extravagante, Ion nu.  
 22. quæ incipit, Ecclesiæ Romanæ, & alia ejusdem  
 super gentes, & extravagans Bonifacii 8. unam san-  
 ctam: Ex compilatione denique Gratiani occurrunt  
 nobis, c. Si cujus d. 14. c. Si omnes d. 18. cap. Sic  
 omnes, &c. enim vero c. in memoriam, c. Si Roma-  
 norum dec. 19. c. Omnes d. 22. tibi domino d. 60.  
 c. Constantinus d. 69. &c. Quando d. 86. & gl. ibid.  
 & ext. Si papa. d. 60. Porro etiam accedunt istis 9.  
 q. 3. c. Cuncta, &c. Conquest. 15. q. 6. c. Authori-  
 tatem 17. q. 1. c. Nemini 21. q. 3. Sunt qui 23. q. 5.  
 Omnium & q. 8. c. Omni 30. q. 1. c. Omnia. Hos &  
 horum similes canones, qui diligenter examinarit,  
 compariet cuiusmodi sunt illa magna & admirabilia  
 & obscura mysteria, quæ aliqui Romani pontifices in  
 suis canonibus fructificant, etiam ea, quæ alicubi di-  
 cuntur in scripturis sacris converrentes, & nonnun-  
 quam adulterantes, atque illis suis figmentis adsimu-  
 lantes & adaptantes, hinc illæ, quas vocant concor-  
 dantias bibliæ & canonum natæ sunt. Accedunt istis  
 tot rapinarum tituli de palliis, de indulgentiis, de bul-  
 lis, de confessionalibus, de indultis & rescriptis, de te-  
 stamentis, de dispensationibus, de privilegiis, de ele-  
 ctionibus, de dignitatibus, de præbendis, de religiosis  
 domibus, de sacris ædibus, & immunitatibus, de foro,  
 de judiciis & ejusmodi reliquis, denique totum ipsum  
 jus canonicum omnium est inconstantissimum, ac ip-

so Proteo , atque Chamæleonte mutabilius ac Gordio nodo magis implicitum, ipsaque Christiana religio , à cuius origine Christus finem imposuit cæremoniis, nunc hoc canonum jure plures habeat , quam unquam olim habuerunt Iudæi, quorum pondere addito, ipsum leve ac suave Christi jugum nunc redditum sit omnium gravissimum, cogunturque Christiani plus ex canonum præscripto quam ex ipso vivere Evangelio. Tota autem utriusque juris peritia , non nisi circa caduca, fragilia , fluxa , inania , ac profana negotia , vulgique commercia atque contumelias , tum circa hominum cedes , furta , compilationes , grassationes , factiones, conspirationes , injurias , prodictiones versatur. Accedunt ad hæc perjuraciones testium, falsifica scribarum, causidicationes causidicorum , corruptiones judicum, ambitiones consiliariorum, rapinæ præsidum , quibus opprimuntur viduæ , prosternuntur pupilli , exulant probi , proculcantur pauperes, damnantur innocentes, atque, ut est apud Juvenalem :

*Dat veniam corvis, vexat censura columbas.*

Et cæci homines , quæ putaverunt se per leges & canones posse evitare , sibi protinus paraverunt & incurrerunt , quia non sunt hæ leges & canones à Deo nec ad Deum , sed à corrupta hominum natura ingenioque profecta , & ad quæstum & avaritiam exco-  
gi.ata.

## CAPUT XCIII.

*De Arte Advocatoria.*

**I**Vris autem adhuc aliud est exercitium , quam artem vocant placitatoriam sive advocatoriam , ut aiunt maxime necessariam , ars vetustissima & fraudulentissima suasorio cooperimento subdolè adornata. Quæ non est alia quam scire judicem persuasionem demulcere, & ad omne arbitrium uti, scire juribus, uel inventis glossis , ac commentis , leges quascunque pro libidine

ingere & refingere, uel iniquis quibusque diverticulis illas subterfugere, aut fraudulentam litem prorogare. Sic citare leges, ut pervertatur æquitas, sic glossatorum adstruere authoritatem, ut subvertatur sensus legis, mensque legislatoris: in hac arte plurimum momenti habet altum vociferari, audacemque & in litigando clamorū & improbum esse. Isque habetur advocatorum optimus, qui plures allicit ad litigandum, & promissa spe vincendæ litis in iudicium impellit, stimulatque impiis consiliis, qui venatur appellationes, quique est egregius rabula, ac jurgiorum author, qui garrulitate, ac linguæ viribus nihil non possit clamare: sed & quamvis causam alteram iudiciorum prestigiis præferre, ac vera, & iusta isto modo dubia, & iniqua facere iustitiamque ipsam suismet armis profligare, perversere, prosternere, apud quos Iustitia nihil est, nisi publica merces: at iudex in causa qui sedet, empta probat. Sed & ea etiam, quæ non sunt, rerum scilicet privationes & silentia, pretio exponunt, nam ut nullus eorum loquitur, nisi ad mercedem, ita nec tacet nisi ad præmium, exemplo puto Demosthenis, qui cum Aristodemum fabularum authorem interrogasset, quantum mercedis, ut ageret, accepisset, & responderet ei, talentum: At ego, inquit Demosthenes, plus accepi, ut tacerem. Causidicorum siquidem lingua, tam damnifica est, ut nisi vinciatur muneribus, fieri non potest, ut non noceat.

## CAPVT XCIV.

*De Arte Notariatus Et Procuratoria.*

**Q**uibus tum ad hoc ipsum adsunt Procuratores, & Notarii, quos vocant tabelliones, quorum injurias, & damna, & nequitias & falsificia, omnes patienter ferre oportet, cum omnium fidem & licentiam, ac potestatem apostolica & imperiali authoritate se obtinuisse videntur. Atque inter hos illi sunt præcipui, qui norint forum egregie perturbare, miscere lites, confun-

confundere causas, supponere testamenta, instrumenta, rescripta, diplomata: tum egregie fallere, decipere, & ubi opus est peierare, & falsum scribere. Omnia audere, & construendis dolis, fraudibus, technis, calumniis, laqueis, captiunculis, insidiis, tricis, ambagibus, circumventionibus, Scyllis, & Charibdis se à nullo vinci patiantur. Nullus præterea notariorum tam integrum quod vocant instrumentum præscribere potest, quin rursus litem contestari necesse sit, si quis velit contradicere adversarius. Nam aut aliquid omis- sum dicet, aut falsum, aut fraudem subesse, aut aliam exceptionem opponet, qua instrumenti, aut notarii fidem impugnet. Atque hæc sunt alia juris remedia, ad quæ litigantibus confugiendum esse, docent: hæc illæ vigilæ, quibus jura subvenire dicunt, nisi sit, qui malit pugnare quam litigare. Is enim tantum juris habebit, quantum potentia sua poterit defendere dicente lege, quoniam potentioribus pares esse non possumus.

## CAPUT XCV.

*De Iurisprudentia.*

**H**Ve spectant etiam vastissimi illi gigantes, qui nobis contra Iustiniani edictum, tot glossarum, commentariorum, expositionum, ingentia innumeraque volumina, uno quoque illorum aliter & aliter interpretante genuerunt. Præterea tot opinionum procellas, tot vaferrimorum consiliorum, ac cautelarum sylvas infelicissima fecunditate parturierunt, quibus advocatorum instruuntur, nutriunturque nequitæ, qui tam celebri illorum jurisperitorum per singulas periodos, & (ut vocant) paragraphos, nomenclatura pudorem suum obstringunt, ac si non potius rationibus constet veritas, quam confusis testimoniis, ex tam nugantium opinatorum colluvie adductis, penes quos tanta laus est, contentio atque dis-



cordia ; ut qui non dissenserit ab aliis , qui nescierit novis opinionibus aliorum dictis contradicere , ac judicata omnia in dubium revocare , & benè inventas leges per ambiguas expositiones ad sua figmenta adaptare , is parum uel nihil doctus haberetur . Hinc tota illa juris prudentia nacta est consilium perversum & subdolum rete iniquitatis : hæc sunt ingenia , hæc artes , quibus hodie regitur orbis Christianus , quibus constituuntur imperia & regna , & principatus populorum , atque ex his nebulonib. deliguntur principum pontificumque officiales , atque parlamentarii , isti senatores & præfides , ac si qui iniqui hactenus fuerint advocati , æquiores futuri sint iudices , atque tandem capita regnorum sunt . Hi etiam regibus suis ut Iovi quondam Titanes , formidabiles . Porro ex his prodeunt tandem Caesarum , Regumque ventricosi isti archiscribæ , ac circum purpurati cancellarii , quibus rerum summa commissa est , quin principum placita , dona , beneficia , officia , dignitates , rescripta , diplomata : præterea jus , fas , leges , æquum & honestum omnia venalia habent , & abs se mercari compellunt . Ex quorum arbitrio regum numerantur amici & inimici , quos pro libidine sua nunc foederibus jungunt , nunc rursus funestis bellis committunt . Atque cum ipsi ex infima plebis facie sordidissima vocis prostitutione ad tantum dignitatis culmen conscenderint , ad tantum simul audaciæ scelus evehuntur , ut audeant nonnunquam proscribere principes , & uel absque senatus consulto , ac uel indicta causa damnare capitis , mutandisque regnorum statibus auctores sunt , ipsi interim tumentes furtis & latrociniiis suis .

## CAPVT XCVI.

*De Arte Inquisitorum.*

**S**peſtant ad hunc cætum etiam ordinis prædicato-  
rum hæreticorum inquisitores quorum juridiſctio  
cum tota in Theologicis traditionibus, & ſacris Scrip-  
turis fundata eſſe deberet, ipſi tamen hanc omnem ex  
jure canonico, & pontificiis decretis, ac ſi papam errare  
impoſſibile ſit, crudeliſſime exercent ipſam ſcriptu-  
ram velut mortuam literam, & non niſi umbram veri-  
tatis à tergo relinquentes, quin & veluti hæreticorum,  
ut aiunt, ſcutum & propugnaculum procul reiiciunt.  
Neque etiam antiquorum doctorum, patrumque tra-  
diriones recipiunt, dicentes, quia falli poſſunt, & fal-  
lere, ſed unam Romanam Eccleſiam, quæ, ut dicunt,  
errare non poteſt, cujus caput papa eſt, eiſque curiæ  
ſtylum ſibi ſcopum fidei præfigunt, non aliud cum in-  
quirendo expoſtulantès quam ſi credat in Romanam  
Eccleſiam, quod ſi affirmarit illicò dicunt, Eccleſia  
Romana hanc propoſitionem aut hæreticam, aut ſcan-  
dalofam, aut piarum aurium offenſivam, aut Eccleſia-  
ſticæ poteſtatis derogativam damnat, moxque ad pa-  
linodiam, & revocationem compellunt. Quod ſi tunc  
inquiſitus opinionem ſuam ſcripturæ testimoniis aliis-  
ve rationibus rueri conetur, interrumpentes ſtrepitu  
iratis buccis, dicunt non eſſe illi negotium cum bac-  
calaureis & ſcholaribus ad cathedram, ſed cum iudici-  
bus ad tribunal, non eſſe ibi litigandum & diſputan-  
dum, ſed ſimpliciter reſpondendum, ſi velit ſtare de-  
creto Romanæ Eccleſiæ, & opinionem ſuam revocare,  
ſin minus, faſciculos & ignem oſtendunt inquiringes:  
cum hæreticis non argumentis & ſcripturis, ſed faſci-  
culis & igne decertandum hominemque nec pertina-  
ciæ alicuius convictum, nec meliora edoctrum, contra  
cōſcientiam ſuam ſua abjurare compellunt, quod ſi no-  
lit, veluti Eccleſiæ deſertorem ſaculæ foro tradunt, ut  
comburatur, dicentes cum Apoſtolo: Auferte malum

de medio vestri , tanta olim fuit Ecclesiæ mansuetudo pontificumque clementia , sicut in quarta distinctione de consecratione compilavit Gratianus , ut nec relapsos in Iudaismum capite punirent , nec blasphemos supplicio afficerent , ipseque Berengarius in abominabilem hæresim relapsus , non solum non occisus est , sed nec archidiaconi dignitate privatus est . At hodie in minimum errorem prolapsus , plus quam capitis reus agitur , & ab istis inquisitoribus nonnunquam pro minimo crimine traditur incendio : forte expedit hodie Ecclesiæ tam severa animadversio , modo interea non occidat germana pietas ; sunt hæreticæ pravitatis inquisitores , nonnunquam ipsimet pravi , possuntque etiam esse hæretici , quæ res novæ constitutionis Clementi occasionem præbuit , debent ergo inquisitores contra hæreticos , non per tenebricosa argumenta , & rixosos syllogismos , sed per verbum Dei , de fide Catholica disputare , & hæreticum per sacras literas convincere , deinde juxta canonum documenta , & sacrorum conciliorum constitutiones negotium terminare , & inquisitum ad fidem orthodoxam reducere , aut hæreticum declarare : neque enim hæreticus est , qui temerarius non est , nec fautor hæreticorum censendus est , qui innocentem criminis & in damnatum hæreseos defendit , quo minus ad iniquorum aliquot inquisitorum , imo rapacium authorum tribunal , & in locum non tutum tradatur dilacerandus . Iam vero etiam cum jure expresse cautum sit , inquisitores nec cognoscendi potestatem , nec jurisdictionem ullam habere super quavis hæresis suspitione , defensione , receptatione , uel favore , ubi & quomodo non constat manifeste quod ibi sit hæresis expressa & explicite condemnata , tamen isti sanguisibundi vultures , ultra privilegia officii inquisitionis sibi concessa , contra jura & canones sese jurisdictioni ordinariorum ingerunt , arrogantes sibi jurisdictionem pontificum in ea quæ non sunt hæretica , sed duntaxat piarum aurium ostensiva , aut scandalosa , aut alio quovis modo circa hæresim erronea , & in rusticas mulierculas crudelissime seviunt , quas sortilegii , aut maleficii accusa-

accusatas, denunciatasve, sæpe nullis juridicis judiciis præcognitis, atrocibus, enormibusque tormentis exponunt, donec extortis nunquam cogitatis confessionibus habeant quod condemnent, & tunc vere inquisitores sese agere putant, quando non desistunt ab officio, donec misera sit combusta, aut inquisitori manum inaurarit, quo misereatur, & tanquam tormentis sufficienter purgata, absolvat: potest enim inquisitor, non raro pœnas mutare, de corporali, in pecuniariam, & suo inquisitionis officio applicare, unde illis non modicum lucrum est, habentque ex miseris illis non paucas quæ annum censum illis pendere coguntur, ne denuo rapiantur ad inquirendum: præterea cum bona hæreticorum Fisco proscribuntur, etiam inde non parva præda est inquisitori, sola denique accusatio, aut denunciatio, vel levissima etiam suspicio hæresis, aut sortilegii, ipsaque inquisitoris citatio, infamiam annexam habent, cujus integritati non nisi data inquisitori pecunia consulitur, atque illud nonnihil est. Hac cautela, dum essem ego in Italia, plerique inquisitores in ducatu Mediolanensi multas honestissimas matronas, etiam ex nobilioribus vexarunt, ingentemque pecuniam à timidulis territisque clam emunxerunt. Tandem cognita fraude à nobilibus male mulctati sunt, vixque gladium & ignem evasere. Fuit mihi olim cum apud Mediomatricos Reipublicæ à consiliis advocatus præessem, gravis admodum cum inquisitore pugna qui rusticam mulierculam ob futes quasdam, & iniquissimas calumnias in suam carnificinam & in locum non debitum, homo nequam nequiter traxit, non tam inquirendam, quam trucidandam: hanc ego cum tuendam suscepissem, ostendissemque in ipsis actis nihil esse indicii, quod ad quæstionem faceret, ille in faciem resistens: Est, inquit, unum sufficientissimum, nam mater hujus quondam pro sortilega excremata est: hunc articulum ego cum impertinentem, & de facto alieno citatis juribus etiam ex judicis officio rejiciendum esse ostenderem, ille mox contra, ne sine ratione locutus videretur, ex mallei maleficarum penetralibus, & pe-  
ripa-

ripateticæ Theologiæ fundamentis, talem eduxit, inquiens: ideo id esse, cum quia solitæ sint maleficæ mulieres, foetus suos illico natos sacrificare dæmonibus; tum quia solent illos ex incuborum dæmonibus concubitu plurimum concipere, quocirca contingit, tunc in hac prole veluti ex hæreditario morbo, radicatam remanere malitiam. Infero ego, sicine perverse pater, tu Theologizas, hisce figmentis ad torturam protrahis infantes mulierculas, istis sophismatib. alios judicas hæreticos, tu ipse Fausto Donatoque hæreticis ea sententia non inferior; esto ita ut dicis, nonne evacuas gratiam baptismi? ac frustra dixerit Sacerdos, exi immunde spiritus, da locum spiritui sancto, si propter sacrificium impiæ parentis proles remansura sit diabolo: quod si tibi libeat etiam illorum opiniones tueri, qui incubos dæmones generare posse fatentur certe nullus eorum qui hoc asserunt, adeo definiit unquã, ut sentiret dæmones illos una cū suffocato semine aliquid de natura sua extra mittere in genitū: quin ego tibi dico, inquã, ex fide, quod ex propria natura humanitatis nostræ sumus omnes nati una massa peccati, & maledictionis æternæ, filii perditionis, filii diaboli, filii iræ Dei & hæredes inferni, sed per gratiam baptismi ejectus est de nobis Sathanas, & effecti sumus nova creatura in Iesu Christo, à quo nemo potest, nisi per peccatum proprium separari, aurum abest, ut obsit illi factum alienum. Vides nunc, quam sit hoc tuum, quod ais, sufficientissimum iudicium jure irritum, & ratione vacuum, & adsertione etiam hæreticum: incanduit super iis crudelis hypocrisis, & comminabatur sese adversum me, ut contra fautorem hæreticorum, causam acturum: ego misellam illam defendere non destiti, ac tandem juris potentia ab ore leonis illius salvam eripui, restititque sanguinolentus ille monachus coram omnibus confusus, & crudelitatis nomine perpetuo infamis, etiam calumniatoribus illis, qui mulierem traduxerant, ipsi Metensis Ecclesiæ capitolio, cujus subditi erant insigni multa condemnatis.



## CAPVT. XCVII.

*De Theologia Scholastica.*

**P**ostremo nunc restat de Theologia dicere. Præteribo autem gentilium Theologiam à Musæo, Orpheo, Hesiodo quondam descriptam, quam omnino poëticam & fabulosam esse in confesso est, quam Eusebius & Lactantius, & aliorum Christianorum doctores jam dudum validissimis rationibus profligarunt, neque etiam de Platonis, cæterorumque Philosophorum, quos omnes errorum magistros ostendimus superius; Sed de Christianorum Theologia nobis duntaxat hic sermo esto. Hanc, certum est non nisi à doctorum suorum fide dependere, cum nullam sub artem cadere queat. Primum autem dicamus de Theologia scholastica, quæ à Parisiensium Sarbona mixtione quadam ex divinis eloquiis, & Philosophicis rationibus, tanquam ex Centaurorum genere biformis disciplina conflata est; insuper & novo quodam, ac ab antiquorum usu alieno tradendi genere, per quæstiunculas & argutos syllogismos, absque omni sermonis elegantia conscripta, alioquin tamen iudicio & intellectu plenissima, & quæ ad revincendos hæreticos non modicum attulerit Ecclesiæ emolumentum, ejus authores, & qui in ea excellentes viri; porro Ioannes Schorus, doctor intellectu subtili, sed in contentione proclivior. Hinc tandem scholastica Theologia in sophismata paulatim delapsa est, dum recentiores isti Theosophistæ, ac verbi Dei Cauponatores, qui non nisi empto titulo Theologi sunt ex tam sublimi facultate quandam logomachiam fecerunt, circumeuntes scholas, moventes quæstiunculas, fabricantes opiniones, & scripturis vim inferentes, intricatis verbis alienum sensum illis obducentes, paratiores ventilare, quam examinare, multa admodum jurgiorum seminaria excogitare ausi, quibus litigio-

sis sophistis contendendi materiam præbent, dum formas abstrahunt, dum discutunt intellectus, dum voces ipsas, genera dicunt & species, dum alii rebus, alii solis nominibus inhærent, & quod uni subtrahunt, alteri inscribunt; alii indifferenter hoc accipiunt & stident, quisque quibus suam hæresim possint confirmare. Atque ipsam fidem nostram sacrosanctam apud sapientes hujus seculi (quod etiam Thomas Aquinas conqueritur) risui ac diffidentiae exponunt, dum relictis post terga canonicis Spiritus sancti scripturis, multas admodum aptas jurgiis de divinis quaestiones sibi delegerunt, in quibus ingenium suum exercentes, & ætatem consumentes, totius Theologiae doctrinam in illis solis collocarunt, quibus si quis sacrarum literarum autoritate resistere velit, mox auditurus est: litera occidit, perniciosa est, inutilis est, sed quod latet in litera inquirendum dicent, moxq; ad interpretandum, ad exponendum, ad glossandum, ad syllogizandum conversi quemvis potius alium, quam proprium literæ sensum illi induunt, si instas acrius, si urges, contumelias recipies & asinus diceris, quicquid latet in litera, non intelligas, sed tanquam serpens sola terra vescaris, adeo nulli penes eos pro Theologis habentur, nisi qui norint egregie contendere, & ad omne propositum instantiam dare, prompte fingere, & novos sensus invenire, monstrosis vocabulis sic obstrepere, quo non præ rei difficultate, sed præ verborum portentis intelligantur à nemine. Atque hi tunc doctores vocantur, cum id effecerint, ut intelligantur quam minime, his tunc auditorum circumstrepit multitudo, qui quicquid ex istis hauserint ex intimis Theologiae abditis depromptum putant, jurantque in verba magistri, & inopinabile putant si quid illi fuerit ignotum, illiusque opinionibus sic captivantur, ut nullis adversis rationibus vincantur, nullis scripturis acquiescant, sed ad sinum matris suæ, in quo geniti sunt, more Antæi vires reparare contendunt, suosque doctores in subsidium vocant.

*Tunc vultur jumento canibus trucibusque relictis.  
Ad suos properat, partemque cadaveris adfert.  
Hic est ergo cibus magni quoque vulturis, & se  
Pascentis propria cum facit arbore nidum.*

Hinc effectum est, ut scholastica Theologiæ sublimis gymnasiorum facultas, ab errore malitiaque non sit immunis, tot sectas, tot hæreses introduxerunt pravi hypocritæ temerariique sophistæ, qui ( ut inquit Paulus ) non propter bonam voluntatem, sed propter contentionem Christum prædicant, ut facilius inter philosophos conveniant, quam inter Theologos, qui omnem illam antiquæ Theologiæ gloriam humanis opinionibus novisque erroribus extinxerunt, ac variis exponendis institutis ceu labyrinthis excogitatis, fucatis titulis detestandam doctrinam professi, sacre Theologiæ nomen sibi furto & rapina usurpant, ac sanctorum doctorum, nominibus institutis abutentes, sectas introduxerunt, sicut olim in Ecclesia dictum. Ego Apollo, ego Pauli, ego Cephæ, prætendentes studia eorum, quorum opera initiati sunt doctrinis, & jurantes in verba magistri, ceteros spernunt & non quid sed à quo quid dicatur attendentes. Atque hi sectatores insuper inter se multifariam secti sunt. Nam aliqui eorum quibus sublime ingenium est, quique peritiores Prophetis & Apostolis videri volunt, ea quæ sola fide creduntur, etiam suis syllogismis sese invenire & demonstrare posse præsumunt, atque de divinis philosophantur deploratis quæstionibus, contenduntque prodigiosa confidentia, variis nonnunquam etiam absurdis opinionibus, ut cum divinam essentiam à relationibus alii re ipsa, alii duntaxat ratione distinguunt, alii infinitas ( ut loquuntur ) realitates, tanquam Platonicas ideas adstruunt, illas rursus alii negant, atque rident, tot præterea de Deo portenta, tam varias divini numinis formas, tot phantasmatum cogitationumque suarum de divinis idola fabricant, Christumque salvatorem opinionum suarum pravitate discerpunt: atque tam variis sophismatum larvis vestiunt, ac tanquam cereum idolum

idolum in quamvis volunt figuram , suis absurdis suppositionibus formant atque reformant , quod eorum doctrina mera videri posset idololatria. Cæteri vero quibus ad tam alta non est ascensus , hi divorum construunt historias , pie nonnihil admentientes , supponunt reliquias , fabricant miracula , confinguntque , (quæ exempla vocant,) vel plausibiles, vel terribiles fabulas, numerant præces, ponderant merita, mentiuntur cæremonias, nundinantur indulgentias, distribuunt venias , vendunt sua benefacta , ac medicandi populi devorant peccata. Atque de apparitionibus , adjurationibus , responsisque defunctorum, veluti certa lege pronunciant , atque ex Tundali Brandariiue libris , aut ex Patricii antro edocti, ludunt purgatorii tragedias, & indulgentiarum comœdias, & à suggesto veluti scena, tam militari audacia, tam Thrasonica jactantia, tam arrogantibus oculis , commutato vultu , protensis brachiis , multiformibus gestibus , cujusmodi Proteum describunt Poëta , sese transformantes , ventosa lingua ac stentorea voce ad plebem denotat. Qui verò ex his ambitiosiores , cyclicæ doctrinæ pariter & eloquentiæ decorem sibi arrogant, hi in clamando (declamando dicere putavi) canunt poëmata, narrant historias , disputant opiniones , citant Homerum , Virgilium , Iuvenalem, Perseum , Titum Livium, Strabonem , Varronem , Senecam , Ciceronem , Aristotelem & Platonem. Atque pro Euangelis, pro verbo Dei miras nugas & humana verba crepant , prædicantes Evangelium novum , adulterantes verbum Dei , quod annunciant non ad gratiam , sed ad quæstum & ad pretium. Viventes autem non ad veritatem verbi, sed ad voluptatem carnis , & cum interdum è suggesto de virtute , vario errore loquuti sunt , sero in latibulis clunes agitant labore nocturno. Atque hæc est via eorum, qua itur ad Christum. Denique ubi vitia reprehendenda occurrunt, mirum qua linguæ maledicentia irascantur, qua gestuum insolentia debacchenrur, qua sermonis turpitudine incandescant , qua vocis impudentia exclament, ac si Christus sui verbi præcones non at-

trahentes, à dextris molli reticulo piscatores, sed persequentes à sinistris sagittarios ac vulnerarios Venatores esse voluerit: aut ipsi etiam non homines sint, atque iis ipsis vitis, quæ insectatur vel maioribus obnoxii sint, aut aliquando fuerint, vel adhuc obnoxii fieri possint: ita isti piscatores hominum, quibus lingua pro rete est, ut trahant malos ad salutem, facti sunt venatores etiam bonorum in exitium: os habent quasi arcum mendacii, sagitta vulnerans lingua eorum, sed dimissis istis ad veram Theologiam nunc properemus, atque hæc etiam bifariam partita est: nam una prophetica est, altera interpretativa est, de posteriore prius dicemus.

## CAPUT. XCVIII.

*De Theologia Interpretativa.*

**P**Utant enim interpretativi Theologi, quod quemadmodum naturæ liberalitate, uvæ, oliuæ, frumenta, linum; & huiusmodi plura crescunt & maturantur, è quibus tandem hominum ingenio & adiumento formantur, vinum, oleum, panes, tela, & sic reliqua naturæ opera humanis artibus complentur, ita etiam divina oracula admodum obscura & abscondita data nostris interpretationibus explicanda, non quidem ex nostris viribus, aut adinventionibus quasi Dei oracula sicuti naturæ opera opus habeant nostro adiumento, sed ex ipsomet scripturarum illarum sancto spiritu, qui distribuit bona sua omnibus secundum quod vult & ubi vult, faciens alios quidem prophetas, alios autem interpretes. Hæc itaque divinorum interpretandi Theologia, non Peripateticorum more definiendo aut dividendo aut componendo, quorum modorum nullus ad Deum attingit, cum ille nec definire, nec dividere, nec componi possit progreditur: sed alia constar cognoscendi via, quæ inter hanc & propheticam visionem media est, quæ est adæquatio veritatis cum intellectu nostro purgato, veluti clavis cum sera, qui ut  
est ve-



est veritatum omnium cupidissimus, ita intelligibilium omnium susceptivus est, atque ideirco intellectus possibilis vocatur, quo & si non pleno lumine percipimus, quæ depromunt Prophetæ, & hi, qui ipsa divina conspexerunt, aperitur tamen nobis porta, ut ex conformitate veritatis perceptæ, ad intellectum nostrum, & ex lumine, quod ex ipsis penetralibus apertis nos illustrat, multo certiores reddimur, quam ex Philosophorum apparentibus demonstrationibus, definitionibus, divisionibus & compositionibus, daturque nobis ut legamus & intelligamus, non oculis & auribus exterioribus, sed percipiamus melioribus sensibus, & ablato velamine, & revelata facie hauriamus veritatem, à medulla sacrarum literarum emanantem, quam sub velaminibus tradiderunt hi, qui vero intuitu conspexerunt, quæ à sapientibus hujus mundi & philosophicis cognitionibus abscondita est, eamque non tanto certitudinis judicio apprehendimus, ut omnis amoveatur perplexitas. Atque cum hæc veritas in sacris literis multiplex lateat, sancti & spirituales viri varias & multiplices sacrarum literarum expositiones adorti sunt: nam alii per corticem literæ leni decursu incedentes, scripturas concordantes, & literam per aliam literam exponentes, ex verborum ordine etymologiis, proprietatibus, atque ex vocabulorum viribus, & similibus sensum aliquem convincentes, scripturæ veritatem venantur, quam expositionem idcirco literalem vocant. Alii quæcunque scripta sunt, ad animæ negotium & justitiæ opera referunt, quorum expositio idcirco moralis dicitur. Alii hanc per varios tropos sive figuras ad Ecclesiæ arcana revocant, quorum sensus propterea tropologicus vocatus est. Alii superne vitæ contemplationi dediti omnia ad cælestis gloriæ arcana referunt, quam expositionem Anagogicam nuncupant. Atque hæc sunt quatuor in Ecclesia exercitatæ Theologorum expositiones: præter quas sunt adhuc aliz duæ, quarum una ad temporum vicissitudines, regnorum mutationes, & seculorum restitutiones omnia referens, idcirco typica dicta est: in qua excellunt

runt Cyrillus, Methodius, & Ioachim Abbas, atque  
 ex recentioribus Hieronymus, Savonarola Ferrarien-  
 sis. Altera in ipsis sacris literis ipsius universi & sensi-  
 bilis mundi, totiusque naturæ ac mundanæ fabricæ vi-  
 res virtutesque exquirat, quam expositionem inde phy-  
 sicam sive naturalem appellant, in hac excelluit Rabbi  
 Simeon Ben Ioachim qui super Leviticum amplissi-  
 mum volumen scripsit, in quo pene omnium rerum  
 naturas discutiens, ostendit quomodo Moyses secun-  
 dum triplicis mundi convenientiam, & rerum natu-  
 ram, arcam, tabernaculum, vasa, vestes, ritus, sacrifi-  
 cia, & reliqua mysteria ad Deum, & virtutes cælestes  
 placandas, & ad explicandam horum imaginem ordi-  
 navit, & hanc expositionem mundi cabalisticæ sequun-  
 tur, illi videlicet qui de Bresith, hoc est de creatis tra-  
 ctant. Nam illi qui de mercana, hoc est, de tribunali  
 Dei differentes per numeros, per figuras, per revolutio-  
 nes, per symbolicas rationes, omnia in ipsum referunt,  
 archetypum anagogicum sensum scrutantur. Hi igitur  
 sunt sex famosissimi sacrarum literarum sensus, quo-  
 rum authores, expositores & interpretes omnes com-  
 muni vocabulo Theologi nuncupati sunt, Ejusmodi  
 itaque ex nostris fuerunt Dionysius, Origen. Polycar.  
 Euseb. Tertullian. Irenæus, Nazianzen. Chrysost. Atha-  
 nas. Basilii, Damascen. Lactant. Cyprian. Hieronym.  
 Augustin. Ambros. Gregor. Ruffinus, Leo, Cassianus,  
 Bernard. Anselm. & multi alii sancti Patres, quos illa  
 prisca tempora protulerunt: nonnulli etiam postero-  
 res, ut Thomas, Albert. Bonaventura, Ægid. Henricus  
 Gandavens. Gerson & plerique alii: verum omnes hi  
 interpretativi Theologi homines cum sint, humana  
 quoque patiuntur, alicubi errant, alicubi contraria aut  
 pugnantia scribunt, nonnunquam à seipsis dissentiunt,  
 in multis hallucinantur, nec omnes omnia vident. So-  
 lus enim Spiritus S. plenariam divinorum scientiam  
 habet, qui distribuit omnibus secundum certam men-  
 suram, multa sibi reservans, ut semper nos habeat sibi  
 discipulos, omnes; enim (ut ait Paulus) non nisi ex  
 arte cognoscimus & prophetamus. Tota igitur hæc  
 inte

interpretativa Theologia in libertate spiritus versatur, & separata quædam à scriptura sapientia est, in qua unicunque juxta suum sensum abundare datum est per multiplices illas, quas recitavimus expositiones, quas Paulus unico vocabulo mysteria, sive mysteriorum locutiones vocat, ubi Spiritus loquitur mysteria, unde Dionysius hanc mysticam & significativam Theologiam vocat, à sanctis illis doctoribus ingentibus voluminibus tractatam. Neque vero illis per omnia credatis, tam multi illorum perseverarunt in multis erroneis opinionibus de fide, quæ per Ecclesiam pro hæreticis reprobata sunt. Sicut manifestum est de Papiæ Hierapolitano Episcopo, de Victorino Pitavienſi, de Irenæo Lugdunensi, de B. Cypriano, de Orig. de Tertulliano & multis aliis, quos constat in fide errasse, & opiniones illorum pro hæreticis damnatas, cum tamen ipsi habeantur in canone sanctorum. Hic tamen altiore opus est spiritu, qui dijudicet atque discernat, qui videlicet non ex hominibus, nec ex carne & sanguine, sed desuper datus sit à patre luminum, de Deo enim sine ejus lumine nemo rite quicquam effari potest, lumen autem illud est verbum Dei, per quod omnia facta sunt, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum, dans illis potestatem filios Dei fieri, quotquot receperunt & crediderunt ei: neque vero alius est qui possit enarrare quæ sunt Dei, nisi proprium ipsius verbum, quis enim alius cognovit sensum Domini, aut quis alius consiliarius factus est, nisi filius Dei, verbum patris? De hoc nunc mox dicturi sumus, si propheticam Theologiam prius absolverimus.

## CAPVT XCIX.

*De Theologia Prophetica.*

**Q**uemadmodum Prophetia est sermo Prophetarum, sic Theologia non est aliud quam traditio Theologorum, hoc est, cum Deo loquentium: neque enim qui Propheticam aliquam memoravit, sive interpretari noverit, is protinus Propheta est, sed ille qui in divinis cum scientia pietatis, virtute ac sanctitate est præditus, qui cum Deo loquitur, & in lege ejus meditatur die ac nocte: sic namque Ioannes author Apocalypsis, in literis Dionysii nominatus est Theologus, à divina scilicet locutione, quibus dixit ipsa veritas: qui vos audit, me audit: & qui vos spernit me spernit: quod verbum non ad contentiosos Theosophistas dictum est, sed ad veros Theologos, ad Apostol. ad Euang. ad nuncios verbi Dei, qui dicunt. Non adeo aliquid loqui quod per me non efficit Christus. Horum itaque Theologorum de fide & pietate sanctæ traditiones, Theologica sunt. Horum dictis atque scriptis creditur tanquam fundatis, non in contentionibus syllogismorum, aut opinionibus hominum, sed in doctrina sana (ut ait Paulus) divinitus inspirata: non Philosophorum more dividendo, definiendo, componendo, speculando acquisita, sed essentiali quodam divinitatis contactu, per claram in ipso divino lumine visionem comprehensa, cujus visionis plures admodum species in sacra Scriptura deprehendimus juxta Prophetarum diversas recipiendi dispositiones: nam quosdam legimus Deum sive Angelos in forma hominis vidisse, alios in forma ignis, alios in forma aëris ac venti, alios in forma fluvii & aquæ, alios in forma volucrum, alios in forma lapidum preciosorum & metallorum, alios in forma litterarum ac characterum, aut manus scribentis, alios in sonitu vocis, alios in somniis, alios in spiritu quodam habitante intra se, alios in energia intellectus: quocirca scriptura sacra,

cra, Prophetas omnes videntes vocat. Sic legimus : visio Isaia, visio Ieremix, visio Ezech. & reliquorum. Et in nova lege Ioan. ait : Fui in spiritu, in illa Dominica die, in qua subvectus vidi thronum Dei. Et Paul. testatur se vidisse quæ non licet homini loqui ; atque hic intuitus à plerisque raptus vocatur, sive extasis, sive mors spiritualis : fit enim tunc separatio quædam animæ à corpore, sed non corporis ab anima. De hac morte dictum est : Deum non videbit homo & viveret. Et alibi : Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus. Et clarius adhuc per Apost. expressa est, ubi: Mortui estis, & vita vestra abscondita est cum Christo. Hac igitur morte mori oportet, quicumque ingredi cupit ad prophetica Theologia penetralia. Hujus autem tam Deificæ visionis duplex est intuitus : Vnus quo videtur Deus facie ad faciem, atque tunc vident Prophetæ quod ait Paulus, quæ non licet homini loqui, atque quæ nulla, nec hominum nec Angelorum lingua potens est exprimere, nec calamus referare. Est siquidem quidam divinæ essentia contactus & unio, & sine omni imagine & similitudine puri & separati intellectus illustratio : ideoque interpretantur hanc Theologi visionem meridionalem, de iis late disserunt. Augustin. super Genesim, & Origenes contra Celsum. Alter intuitus est quo videntur posteriora Dei, quando videlicet elato intuitu intelliguntur creaturæ, quæ sunt creatoris posteriora & effectus, per quorum cognitionem cognoscitur creator opifex, & prima causa agens omnia, sicut ait Sapiens: A magnitudine speciei & Creaturæ poterit cognosci eorum creator. Et Paulus de eodem inquit: Invisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta cognoscuntur: quin & apud Peripateticos usitatus dicendi modus est, ut arguentes ab effectibus ad causas, dicantur arguere à posteriori. Vtraque hac visione fruebatur Moyses, testantibus in sacris literis. Nam de prior legimus, quia vidit Moyses Dominum facie ad faciem: de altera legimus illi dictum à Domino: Videbis posteriora mea, & juxta hanc posteriorem visionem condidit Moyses legem, & instituit sacrificia, &



ceremonias, & ædificavit arcam, cæteraque myſteria ad  
ipſius univerſi exploratiſſimum exemplar, omniaque  
Dei hæc & naturæ operum ſecreta in illis complexus  
eſt, atque hæc viſio rursus bifariam incedit: nam aut  
creaturas in ipſo Deo intuetur, & vocatur à Theologis  
viſio matutina, aut Deum ipſum conſpicit in creaturis,  
& vocatur viſio vespertina. Eſt præterea alia quædam  
prophetica viſio, videlicet quæ in ſomniis fit, ſicut le-  
gimus apud Matthæum, qua apparuit Angelus Dei in  
ſomniis Ioseph, & alibi quia Magi adorato Chriſto in  
ſomniis admoniti ſunt ut per aliam reverterentur in re-  
gionem ſuam. Sunt & in veteri Teſtamento multa il-  
lius exempla: qualis denique fit hæc viſio, exponit ipſe  
Iob, ubi dicit: In horrore viſionis nocturnæ quando ca-  
dit ſopor ſuper homines, & dormiunt in lectulo, tunc  
aperit aures & erudiens, inſtruit eos diſciplina. Et hæc  
tanquam quarta viſionum ſpecies vocatur nocturna.  
Sunt adhuc alia duo prophetiæ genera, unum quod ex-  
preſſa voce recipitur, quo genere illuſtrati & docti fue-  
runt Moyſes in monte Sinai, Abraham, Iacob, Samuel  
& plerique alii veteres legis Prophetæ, in nova autem  
lege Apoſtoli & Chriſti diſcipuli omnes, viva & vera  
voce à Chriſto edocti fuerunt. Alterum genus prophe-  
tiæ fit agitatione ſpiritus, quando videlicet anima à  
numine aliquo correpta illi tunc annexa, & ab ani-  
mali homine abſtracta, & ab eo ſapientia & cog-  
nitione ultra omne humanum ingenium & vires reple-  
tur, quæ quidem correptio provenit non ſolum ab an-  
gelico numine, ſed nonnunquam etiam à ſpiritu Do-  
mini, ſicut legitur de Saul, quia inſiluit in eum ſpiritus  
Domini, & Prophetavit & mutatus eſt in virum alte-  
rum & numeratus inter Prophetas. Et in Actis Apoſt.  
ſpiritus ſanctus inſiluit in baptizatos in flamma ignis:  
atque hic ſpiritus ſæpe etiam corripit homines peccatis  
obnoxios, quin multi gentiliū vates, ut: Caſſandra,  
Helenus, Calchas, Ampharus, Titeſia, Mopſus, Amphi-  
lochus, Polybius, Corinthus. Item Galanus Indus, So-  
crates, Diotyma, Anaximander, Epimenides Cretenſis:  
Item Magi Perſarum, & Aſiatici Brachmani, Æthio-  
pum

pum gymnosophistæ, & Memphitici vates, Gallorum Druides, & Sybillæ eo ipso excelluerunt. Ad quam quidem Propheticam spiritus correptionem nonnunquam præviæ quædam cæremoniæ & officii autoritas, sacrorumque communio plurimum præstant: sicuti de Balaam exemplificat scriptura. Et alibi de applicatione ephod. & Euangelista testatur de Caipha, quia prophetavit, cum esset Pontifex anni illius. Atque hinc Hebræorum Mecubales etiam prophetandi artificum commentari ausi sunt. Transeo quæ circa ista Hebræorum Theologi, de triginta duabus semitis intelligentiæ profunda contemplatione tractant, & quæ August. de gradibus tetigit. Albertus de receptionibus formarum, quarum ille septem modos refert in somniis, & totidem in vigilia apparitiones. De quibus unum hoc duntaxat admonemus considerandum: Non semper divina numina Prophetis forinsecus occurrere in conspectum aut colloquium, sed sapissime illa intrinsecus causari, cum videlicet mens Prophetæ divinum lumen concipit, cujus illustratio effusa radiis suis per singula media usque in hoc crassum corpus, etiam sensus ipsos suæ felicitatis reddit participes, & ex intellectu per rationem & imaginationem, ac passim per totam animam, usque ad sensuum instrumenta intrinsecus progrediens, in illis evadit objectum, ut nox vel lumen, vel visio, vel sermo unumquemque sensuum propria sua conditione movens: & id quidem multis Prophetis contingit, aliis quidem in vigiliis, aliis vero in somniis. Sic legimus apud Platonem & Proculum de Socrate, illum non solum intelligibili influxu, sed etiam per vocem & colloquium inspiratum fuisse: multò tamen facilius hæc in somniis proveniunt, sed de hoc hætenus. Quin ad propositum nostrum revertamur. Est itaque prophetica Theologia, quæ ex intuitiva inspiratione inconcussum verbum Dei docet. Autoritas autem & argumenta, quibus corroboratur illius veritas, non sunt hominum placita, non longi temporis usus, non sapientum excogitata commenta, non sectarum magnifica decreta, non syllogismi, non enthy-

memata,

memata, non inductiones, non obligationes, non solubiles consequentiarum, sed divina oracula sibi invicem consonantia, in universa Ecclesia unanimi ac stabili consensu recepta, miraculis, prodigiis, portentis, & omnimoda sanctitate vitæque discrimine, ac ipso effusi sanguinis testimonio probata: doctores autem hujus propheticae Theologiae habemus Moysen, Iob, David, Salomoneim, & plerosque alios veteris Testamenti canonicos, scriptores & Prophetas. Novi autem Testamenti doctores habemus Apostolos & Evangelistas, atque vero hi omnes licet Spiritu sancto repleti fuerint, omnes tamen alicubi à veritate defecerunt, & secundum quid fuerunt mendaces, non quod scienter, quod astu aliquid mentiti sint, hoc enim dicere perniciosissimum, atque Arrii ac Sabellii hæresibus major periculosiorque error est, totius canonicae scripturae subvertens auctoritatem, in quo tamen tam maximo errore fuit olim magnus ille ac sanctus Hieronymus de reprehensione Petri, disputans adversus Augustinum: dixerat enim Hieronymus, Paulum astu mentitum. Quod si concessum fuerit, & in sacra scriptura tale mendacium admissum fuerit, mox (ut ait Augustinus) tota sacrarum literarum certitudo corrueret. Cui sic monenti post plures contradictiones & erroris sui defensiones, tandem agnito errore & cognita veritate cessit Hieronymus, quod ergo dico, sacros scriptores, secundum quid alicubi fuisse mendaces intelligi volo, non sponte errantes, sed aut humanitus lapsos, aut mutata Dei sententia deficientes. Sic defecit Moyses, qui pollicitus erat populo Israël, ut educeret eum de Ægypto, & introduceret in terram promissam, & eduxit quidem de Ægypto, sed ad terram promissam non perduxit. Defecit Ionas Ninivitis cladē in quadragesimū diem pronuncians, quæ tamen dilata est. Defecit Helias prædicens mala ventura diebus Achab, quæ etiam usque in obitum Achab dilata sunt. Defecit Esaias prædicens mortem Ezechiz in crastinum, quæ usque ad annos 15. prærogata est. Defecerunt & alii Prophetæ, & ipsorum omnia vaticinia reperiuntur,

aliquando sublata aut suspensa. Defecerunt etiam Apostoli & Evangelistæ. Defecit Petrus quando reprehensus est a Paulo. Defecit Matthæus quando scripsit Christum nondum mortuum, dum lancea latus ejus aperuit. Verum istæ defectus non est defectus Spiritus sancti, sed aut defectus Prophetæ non bene percipientis quid suggerat spiritus, vel indicet visio, aut ex aliqua mutatione facta in iis, de quibus vaticinabatur, unde contingit oraculi sententiam aut mutari aut differri. Hinc contingit omnes Prophetas & Scriptores in aliquibus videri mendaces juxta scripturam dicentem. Omnis homo mendax. Solus autem Christus Deus & homo, nunquam repertus est nec reperietur mendax, nec verba ejus mutabuntur aut deficient, qui solus experts mendacii & erroris oracula nunquam irritanda protulit, sicut ipse dixit: Cælum & terra transibunt, verba autem mea non præteribunt: & quia omnis veritas est per Spiritum sanctum firmiter possidet, & nunquam dimittetur ab eo sed requiescit in illo. Non sic est de aliis: nam venit Spiritus super Moysen, sed in percussione petreæ ablatum fuit. Venit super Aaron, sed in peccato vituli recessit. Venit super Annam sororem illorum, sed in murmuratione contra Moysen reliquit illam. Venit super Saul, David, Salomonem, Esaiam, & reliquos, sed non requievit in illis. Neque vero Prophetæ, sive videntes prædicentesq;, neq; habitus continuus est prophetia, sed donum, & passio & spiritus transiens, & cum nullus sit qui non peccet, nullus est à quo non recedat spiritus, & ad tempus saltem relinquat, nisi à solo filio Dei Iesu Christo, de quo ideo dictum fuit ad Ioannem: Super quem videris spiritum descendantem & manentem in eo, hic est filius Dei, qui baptizat in Spiritu sancto, potens illud etiam alijs impartiri. Vnde (quemadmodum ait Symonides) solus Deus habet hunc honorem, quod sit metaphysicus: ita & nos verè dicere poterimus. Solus Christus habet hunc honorem, quod sit Theologus, neq; tamen propterea quis putet Ver. Testamenti scripturas, post natum ex illis divino partu Christi Evang. ideo tanquam effetas & mortuas, vivunt enim semper summa

ma in autoritate, ex illis Apostoli sua probarunt dogmata, & sine illarum testimonio loquuti sunt nihil, ad illas non remittit ipse Christus scrutandas, cuius Evangelium scripturas illas non solvit, sed adimplevit usque; ad minimum iota & apicem. Sed de hoc latius differemus inferius. Illud adhuc advertendum est etiam, ipsam sacram scripturam multis voluminibus suis deficere, quod ex ea ipsa facile convincitur. Nam Moyses citat libros bellorum Domini, & Iosue librum iustorum, Hester libros memorabilium, & Machabæorum liber citat libros sanctos de Sparciatis, & Paralippomenon commemorat libros lamentationum, libros Samuelis videtis, libros Nathan, Gad, Semeiæ, Haddo, Ahia, Siloniris, & Iesu filii Hammon: Prophetarum. Citat Iudas in Epistola canonica librum Henoch: Citatur à fide dignis liber Abraham patriarchæ, qui omnes periere, & nusquam sunt. Iam vero & qui habentur in manibus, non omnes æqua lance recepti sunt. Nam Dionysius Evangelium Bartholomæi, & Hieronymus meminit Evangelium secundum Nazaræos, & Lucas in præfatione Evangelii sui, plures ait Evangelium scribere aggressos, quæ omnia perierunt, & amplius non sunt, & plura illorum, quia ab Hæreticis depravata sunt, aut incertis authoribus invulgata, nec à patribus recepta sunt, ab Ecclesia approbata. Taceo interim pseudopphetas, qui subintroierunt propter unam gloriam prophetantes, quæ Spiritus sanctus non suggessit, sed inaudita quædam mendacia, quæ non sunt de veritate scripturæ, nec ad unitatem spiritus, nec ad pacem Ecclesiæ sectas introducunt, & quasi Dei consiliarios sese procaci temeritate constituentes, audent testamentum Domini assumere per os suum, & scribere vaticinia & Evangelia, quæ omnia aut hæretica sunt, aut apocrypha, nec sacro canoni inserta, quemadmodum de Apostolorum canonibus manifestum est. Sed ipsa Salomonis cantica in sacro Hebræorum canone inserta non fuerunt, nisi prius castigata & comprobata ab Esaia Propheta. Iam ex his facile patet quomodo ipsa etiam vera Theologia, sacra videlicet scriptura, multis voluminibus suis privata, &



quodammodo manca videri posset, ut pauci admodum ex multis veri ac certi supersint, qui tanquam libri vitæ sacrum canonem constituent.

## CAPUT C.

*De Verbo Dei.*

**E**N audistis modo, quam sint omnes disciplinae ambiguae, quam bisculatae, quam incertae, quam plene periculo, ut quantum ex ipsis est, nescire cogamur, ubinam quiescat veritas, etiam in Theologia, nisi sit, qui habeat clavem scientiae & discretionis (clausum enim est veritatis armarium, variisque obductum mysteriis, atque ipsis etiam sapientibus & sanctis praclusum) qua ad tantum, tam incomprehensum thesaurum nobis paretur ingressus. Clavis autem haec sola est, nec quicquam aliud quam verbum Dei, hoc solum discernit omnem vim speciemque verborum, & quis sermo ex arte sophistica veniat, non veritatem, sed ejus quandam praefrens imaginem: & quis sermo veritatem non in specie & in fuce, sed in esse & ratione possideat, dijudicat, in ipso omnis ars malitiae & mendaciorum superatur, neque argumentationes, neque syllogismi, neque ulla sophismatum versutiae contra ipsum stare possunt. Qui illi non acquiescit, vel ab illo dissentit, is, ut inquit Paulus, superbus est, & nihil sciens. Igitur ad ipsum verbum Dei oportet nos omnes scientiarum disciplinas & opiniones, tanquam ad Lydium lapidem aureum examinare, atque in omnibus eo ceu ad solidissimam petram confugere, atque ex eo solo omnium rerum veritatem venari, ac de omnibus disciplinis, de omnium opinionibus & commentis judicare. Quodcunque enim, ut ait Gregorius, ab eo auctoritatem non habet, eadem facilitate contemnitur, qua probatur; hujus autem verbi scientiam nulla schola Philosophorum, nec quorumcunque Scholasticorum ingenia nobis tradidere, sed solus Deus atque Iesus Christus per Spiritum Sanctum

Sanctum in illis scripturis, quæ canonicæ vocantur quibus juxta divinum præceptum nihil addere licet, nihilque detrudere. Quisquis enim etiam si angelus de cælo id egerit, anathema est, & à lege Domini maledictus est. Hujus scripturæ tanta majestas est, tanta energia, ut nulla externa commentaria, nullas humanas nec angelicas glossas patiatur: nec tanquam ceræ ad humanorum ingeniorum placita se flecti permittat, nec more humanarum fabularum in varios sensus se tanquam Proteus aliquis poëticus transformari aut transfundi patiatur, sed sibi ipsi sufficiens, se ipsam exponit & interpretatur, & omnes judicans, à nullo judicatur. Major enim est ejus autoritas, ut ait August. quàm omnis humani ingenii perspicacitas, unum enim constantem, simplicem & sanctum sensum habet, quo solo constat veritas, quo solo pugnatur & vincitur. Cæteri vero extra hunc sensum morales, mystici, cosmologici, typici, analogici, tropologici & allegorici, quibus plerique illam variis ac peregrinis coloribus depingunt, docere quidem nos & persuadere ad plebis ædificationem recte & vere aliqua possunt, verum ad auctoritatem verbi Dei confirmandam probare aliquid vel impugnare, siue reprobare non possunt. Nam adducat quis in certamen horum aliquem sensum, citet etiam ejus quantumcunque gravem authorem, citet interpretem, citet glossam, citet expositionem quorumlibet sanctorum patrum, non ita nos astringunt quin liceat reluctari. Ex litera autem scripturæ, ex illius ductu & ordine vincula neuntur, quæ nemo perumpere, nemo evadere potest, quin omnes argumentationum machinas elidens ac dissipans, dicere ac fateri compellat, quin digitus Dei est; quin nunquam sic locutus est homo, quia non non ut Scribæ & Pharisei loquitur, sed ut potestatem habes. Ejus vero authores divinitus inspirati, canonem nobis saluberrima auctoritate fecerunt, cujus ea magnificentia est, ut cuncti ei credamus oportet, & quicquid pronunciaverit & docuerit, hoc absq; ulla retractione firmum & sanctum teneatur. Sicut de hoc locutus est August. se solum iis libris, qui canonici appellantur, hunc

honorem defert, ut nullum scriptorum eorum errasse firmissimè credat. Cateris autem quantalibet doctrina sanctitateque polleant se nolle credere, nisi evidenti ratione ex divinis literis, quod à vero non abhorreat persuadeant. Ad has nos relegat Christus docens ut scrutemur scripturas. Ex illis jubet nos Apostolus omnia probare, ut teneamus quæ bona sunt atque probæ spiritus, utrum ex Deo sint ac in illis potentem esse de omnibus rationem reddere & contradicentes redarguere, & sic spirituales effecti omnia dijudicemus, à nullo dijudicemur. Harum autem scripturarum (dico canonicarum) veritas & intelligentia à sola Dei revelantis autoritate dependet, quæ nonnullo sensuum iudicio, nulla ratione discurrere, nullo syllogismo demonstrante, nulla sciencia, nulla speculatione, nulla contemplatione nullis denique humanis viribus comprehendendi potest, nisi sola fide in Iesum Christum à Deo Patre per Spiritum sanctum in animam nostram transfusa. Quæ tanto quidem superior est atque stabilior omni humanarum scientiarum crudelitate, quanto Deus ipse hominibus est sublimior & veracior, sed quid veracior? Imo solus Deus verax, omnis homo mendax, omne igitur quod ex hac veritate non est, error est, sicut quod ex fide non est, peccatum est. Deus enim solus fontem veritatis continet, à quo haurire necesse est, qui vero dogmata cupit, cum nulla sit, nec haberi possit, de secretis naturæ, de substantiis separatis, deq; ipsorum auctore Deo sciencia nisi divinitus revelata: divina enim humanis viribus non tanguntur & naturalia quovis momento sensum effugiunt: quo fit, ut quam nos de his scientiam putamus, is error sit & falsitas; quod ita Esaias improperat Chaldaeorum Philosophis & sapientibus, ad eos dicens. Sapientia tua & scientia tua ea ipsa decepit te, defecisti in multitudine ad inventionum tuarum. Caver summa vigilantia Grammaticus, ne quid peccet in sermone, incultumq; ac barbarum verbum proferat, vitæ autem sordes atq; peccata interim contemnit, similiter & Poëta mavult vita claudicare, quam carmine, & Historicus Regum & populorum gesta temporumq; se-

ries, literis & memoriæ mandat propriæ vitæ nullam tenet rationem: & si teneat, nolit, puderve confiteri. Rhetor plus horret orationis inelegantiam, quam vitæ deformitatem. Dialecticus mavult manifestam veritatem abnegare, quam ab adversario una syllogistica conclusiuncula discedere. Arithmetici & Geometræ omnia numerant & metiuntur, animæ autem & vitæ numeros, mensurasque negligunt. Musici quoque sonos atque cantus tractant, contemptis moribus animique dissonantiis, cujusmodi Diogenes Sinopeus citabat, qui lyre chordas, ad harmoniam congrue aptarent, animi autem mores inconcinnos & in compositos habuissent. Lustrant cœlos & sydera Astrologi, & quid venturum sit in mundo prædivinantur aliis: quæ autem sibi ipsis quotidie præsentia imminet, non attendunt. Cosmimetræ notitiam dant terrarum, formas montium, cursus fluminum, limites provinciarum: cæterum neque meliorem hominem faciunt neque saniozem. Philosophi rerum causas & principia magna jactantia investigant, ipsum autem Deum omnium creatorem negligunt & ignorant. Inter principes & magistratus nulla est pax, & alter in alterius exitium ducitur levi compendio. Curant ægrotorum corpora Medici, & proprias negligunt animas. Iuristæ humanarum legum observantissimi divina præcepta transgrediuntur, quocirca Proverbio cessit. Nec Medicum bene vivere, nec Iuristam bene mori: quod Medici genus hominum sit intemperantissimum: Iuristæ autem omnium qui vivunt nequissimi, atque quod continuo videmus, & unus illorum non infimæ famæ, Baldus Iuris interpretes testatur, subitanea morte frequenter extinguuntur. Theologi autem Dei mandata sacraque dogmata nobis clamando prædicant, vivendo autem longe destituunt, maluntque Dei cognitores videri, quam esse amatores. Nunc igitur, qui cætera novit omnia recte loqui & scribere, carminisque vires, sæculorum vices, argumentandi rationes, orationisque ornatus, rhetoricosque colores, & multarum rerum memoriam teneat, numerorum proportionem atque sortes, vocum om-

nium harmoniam, saltationumque modos, quantitarum omnium mensuras, radiorum omnium inflexus atque reflexus, terræ marisque situs ac magnitudines, ædificiorum omnium machinarumque varias structuras, bellorum certamina, arborum cultus, animalium capturas, pastiones & sagimina, & omnem speciem rusticationis, omnem mechanicarum & opificum industriam, picturam, statuariam, fusoriam, fabrilem, institoriam & navigatoriam, astrorum cursus, atque in hæc inferiora influxus, fatorumque ingeniosas prædictiones, & quæcunque futurorum occultorumque divinacula & inexpugnabilia magicarum arrium portenta, & plusquam magica, cabalistica arcana, rerumque omnium naturalium causas transcendentiumque altissimas sedes & naturas, morum censuras, Reipublicæ varias administrationes, domesticæque disciplinas, remedia morborum, medicaminum vires, illorumque agnitionem & mixtiones, obsoniorumque lautissimos apparatus, vertere rerum species, & ex omnibus elicere mundi spiritum. Sciat etiam utraque jura, advocacyumque forenses tragædias, & sanctorum Patrum pias de divinis traditiones, is inquam, qui hæc, & si quæ reliqua sunt omnia norit, tamen nihil scit, nisi sciat voluntatem verbi Dei, & fecerit illam: qui omnia didicit, & hoc non didicit, frustra didicit, frustra scit omnia. In divino verbo via, in illo norma est, in illo meta est, quo tendere oportet, qui non lit errare, & veritatem attingere, omnes reliquæ scientiæ temporis & oblivioni subjectæ sunt, quin non solum hæ scientiæ & artes, sed & hæ literæ & characteres, & linguæ, quibus utimur, peribunt & resurgēt aliæ, & fortasse jam sæpe ea tinctæ fuerunt, & sæpius iterum resurrexerunt. Neque ipsa orthographiæ ratio semper eadem fuit, nec similis apud omnes, vel eodem sæculo, & latinæ linguæ genuina pronuntiatio hodie nusquam est, prisca Hebræorum characteres perierunt, & non est eorum memoria, sed quos novos adinvenit Esdras, & lingua eorum à Chaldæis corrupta, quod omnibus fere linguis contigit, ut nulla hodie sit quæ suam antiquitatem



tem agnoscat vel intelligat, subnascentibus vicissim novis vocabulis, dejectisque veteribus, illisque porro rursus restitutis: adeo nihil stabile, nihil diuturnum. Denique Terentiana sententia est, nihil esse jam dictum prius, ira forte nec factum, quod non sit factum prius, quin & bombardam, cujus recens Germanorum inventum putant fere omnes: nonnulli (inter quod est Volaterranus) prisco ævo usitatum fuisse, vel ex Vergilii versiculis convincere volunt:

*Vide & crudeles dantem Salomoneæ pœnas,  
Dum flammæ Iovis, & sonitus imitatur Olympi,  
Quatuor hic invehit equis, & lampada quassans  
Per Grajæ populos mediæque per Elidis urbem  
Ibat ovans, divumque sibi poscebat honorem  
Demens, qui nymbos, & non mutabile fulmen  
Ære, quadrupedum cursu simularet equorum.*

Nonne de hoc locutus est Eccles. inquiens: qui est quod fuit, ipsum quod factum est, ipsum quod faciendum est? Nihil sub sole novum nec valet quisquam dicere: Ecce hoc recens est, jam enim præcessit in sæculis quæ fuerunt ante nos. Non est priorum memoria, sed nec eorum quidem, quæ postea futura sunt erit recordatio apud eos qui futuri sunt in novissimo. Et paulo inferius ait: Moritur doctus simul & indoctus: quid ergo hic dicemus? nisi quia omnes sciëntiæ & artes oblivioni & morti subjiçuntur, nec perpetuo manebunt in anima, sed una cum morte transibunt in mortem, dicente Christo: Quia omnis plantatio, quam non plâvit pater cœlestis, eradicabitur, & in igne æternum mittetur, tantum abest, ut scientia conducat immortalitati, solum autem verbum Dei manet in æternum. Cujus quidem cognitio nobis tam necessaria est, ut qui contempserit, qui neglexerit, qui non audierit (teste ipsomet verbo in Scripturis sacris) inducet super illum Deus maledictionem & perditionem, & judicium æternum. Non est ergo ut putetis ipsum ad solos Theologos pertinere, sed ad omnem hominem, omnes ad ejus cognitionem pro data si-

bi capacitatis gratia obligari, & ab illo ne ad festinam discedendum. Hinc in veteri lege præcipitur: Erunt verba hæc in corde tuo cunctis diebus vitæ tuæ, & narrabis & mandabis ea filiis tuis & nepotibus custodire, & facere ea; meditaberis ea sedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens ac consurgens & ligabis ea tamquam signum in manu tua, eruntque & movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine & ostiis domus tuæ. Sic Iosue legit omnia verba, & cuncta quæ scripta fuerant in legis volumine coram omni multitudine, mulieribus & parvulis & advenis. Et Esdras attulit librum legis coram omni multitudine virorum & mulierum, cunctisque qui poterant intelligere, & legit in eo aperte in platea. Et Christus jubet Euangelium suum prædicari omni creature, per universum orbem terrarum, idque non in tenebris, non in aurem, non clancularie, non in cubiculis, non ad aliquos segregatos magistros & scribas: sed palam in lumine, super testam, ad populum, ad turbas. Sic enim ait ad Apostolos: Quod vobis dico, omnibus dico, quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aurem auditis, prædicate super testam. Et Petrus in Act. ait: Præcepit nobis prædicare populo. Et Paulus jubet educari pueros in institutione & admonitione Christi, quin ipse Christus increpavit discipulos prohibentes parvulos ad illum accedere, & quorum simplicitatem & humilitatem, ut nullis pravis opinionibus præventum nec ullis humanis scientiis inflatum habentes animum, divinorum verborum auditori adeo necessariam esse docet, ut nisi quis sicut parvulus effectus omnino ineptus sit regno Dei. Hinc Chrysostomus in quadam Homilia vult, pueros præcipue divinis literis occupari debere, quin etiam domi, atque privatim viros cum uxoribus & liberis invicem de sacris literis disputare, ac ultro citroque, & ferre, & inquirere sententiam. Et Nicæna Synodus decrevis suis cavet, ne quis e numero Christianorum sacris Bibliorum libris careret: Scito ergo nunc nihil esse in sacris literis tam arduum, tam profundum, tam difficile, tam absconditum, tam sanctum, quod ad omnes Christi fideles non pertineat: quin tota ipsa

ipsa Theologia omnib. fidelibus communis esse debet, unicuique autem secundum capacitatem & mensuram donationis Spiritus sancti. Boni itaque doctoris est, unicuique secundum id quod confert, quantum capere potest distribuere, illi quidem in lacte, alteri autem in solido cibo neminem necessariz veritatis pastu defraudare.

## CAPVT CL.

*De Scientiarum Magistris.*

**T**Andem ut me aliquando recolligam, audistis ex his, quæ ab initio hucusque dicta sunt, nihil aliud esse scientias & artes, quam hominum traditiones à nobis bona in illos credulitate receptas, easque omnes constare non nisi ex rebus dubiis & opinionibus per apparenres demonstrationes: esseque omnes non tam incertas quam fallaces, quam simul etiam impias. Quocirca credere omnino impium est, illas posse nobis aliquam divinitatis adferre beatitudinem, gentium hæc olim superstitio erat, qui rerum inventores, & quos scientia uel arte aliqua præstare reliquis intuebantur, eos divinis honorib. venerabantur, atque in deorum suorum referebant numerum, templa, aras & simulachra illis dedicantes, & sub variis imaginibus illos colentes. Quemadmodum Vulcanus apud Ægyptios, cum esset primus Philosophus, & naturæ principia in ignem referret, ipse deinceps pro igne cultus est: & Æsculapius (ut ait Celsus) quia rudem adhuc medicina paulo subtilius exercuisset, in deorum numerum ob id receptus est: Atque hæc est illa, nec ulla alia scientiarum deificatio, quam antiquus ille serpens huiusmodi deorum artifex primis parentibus pollicebatur, inquit: Eritis sicut Dii: scientes bonum & malum, In hoc serpente gloriatur, qui gloriatur in scientia. Nemo siquidem possidere poterit scientiam, nisi favore serpentis, cuius dogmata non nisi præstigia sunt, & finis semper malus est, ut etiam apud vulgus in  
prover-

proverbium cesserit. Omnes scientes insanire, cui adstipulatur etiam Arist. dicens. Nullam magnam esse scientiam absque mixtura dementiæ. Ipseque Augustinus testatur multos sciendi desiderio amisisse sensum. Nulla res Christianæ religioni atque fidei tam repugnat quam scientia, minusque se invicem compatiuntur. Scimus enim ex Ecclesiasticis historiis etiam experientia ipsa edocti, quomodo invalescente fide Christi deciderint scientiæ ita quod maxima & potior earum pars penitus perierit, nam magicæ illæ potentissimæ artes sic abierunt, ut ne vestigia supersint, è tot philosophorum sectis vix una restitit Peripatetica, nec ea quidem integræ. Neque verò unquam melius habuit, securiusque quievit Ecclesia, quam dum scientiæ illæ omnes in arctum deductæ erant, cum Grammatica non esset, nisi apud unum Alexandrum Gallum, Dialecticæ præset Petrus Hispanus, Rhetoricæ sufficeret Laurentius Aquilegius, historiis fasciculus temporum satisfaceret, pro Mathematicis disciplinis Computus Ecclesiasticus, reliquis omnibus unus satis esset Isidorus. Nunc verò ubi linguarum peritia: dicendi ornatus, & authorum numerus reviviscunt invalescuntque scientiæ, turbatur Ecclesiæ tranquillitas, & novæ insurgunt hæreses. Neque vero est ullum hominum genus suscipiendæ Christianæ doctrinæ minus idoneum, quam qui scientiarum opinionib. mentem jam imbibitam habent. Hi enim tam pertinaces & obstinati in suis opinionib. sunt, ut Spiritui sancto nullum locum relinquant, ac propriis viribus proprioque ingenio sic innituntur atque confidunt, ut nulli veritati cedant, nec admittant, nisi quam syllogisticis rationib. possunt ostendere: quæ autem propriis viribus & industria investigare aut intelligere nequeunt, rident atque aspernantur. Ideoque Christus abscondit hanc à sapientibus & prudentibus, & revelat eam parvulis qui videlicet sunt pauperes spiritu, nullos scientiarum thesauros possidentes, qui sunt mundi corde, nullis scientiarum opinionibus inquinati, qui sunt pacifici, non senatores, non contentiosi, nec rixosis

rixosis syllogismis veritatem expugnantes , & qui persecutionem patiuntur propter veritatem & iustitiam. Sic Athenis olim Socrates veneno sublatus, Anaxagoras ultimo supplicio adjudicatus, Diagoras capitis libello accusatus, sed ille instantem necem cleri fuga evasit. Inter Hebræorum etiam Prophetas, Isaias in partes dissectus, Hieremias lapidibus obrutus, Ezechias cæsus, Daniel ad bestias damnatus, Amos fuisse occisus, Micheas in præcipitium datus, Zacharias apud aram trucidatus, Helias à Iezabele persecutus, quæ & ipsa plurimos occidit prophetas: Quin & sanctus ille Patriarcha Abraham in Chaldaicam fornacem projectus. Sic & Christi Apostoli infinitique martyres divinitatis Christi testes multiplicib. tormentis occisi sunt: Omnes autem isti non alia ex causa, quam quod isti sanctius de Deo sentirent, quam isti mundi sapientes. Ecce hi, qui sic in paupertate spiritus, puritate cordis, & pace conscientie parvuli & humiles sunt, parati etiam sanguinem pro veritate effundere, hi inquam sunt, quibus solis datur illa vera & deificans sapientia, quæ nos in deorum beatorum choros refert, ac in similes beatos Deos transformat. Sicut hæc nos clare docet Christus, inquam, Beati pauperes spiritu, quoniam eorum est regnum Dei. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum, Melius est ergo & utilius idiotas, & nihil omnino scientes existere, & per fidem, & per charitatem credere, & proximum fieri Deo, quam per subtilitates scientiarum elatos & superbientes cadere in possessionem serpentis. Sic legimus in Evangeliiis, quomodo Christus ab idiotis, à rudi plebecula & simplici populorum turba susceptus est, qui à principib. sacerdotum, à legisperitis, à scribis, à magistris & rabinis respuebatur, condemnabatur, & quem ad mortem usque persequabantur: hinc & Christus ipse Apostolos suos non rabinos, & non scribas, non magistros, nec sacerdotes elegit, sed è rudi vulgo idiotas,



idiotas , omnis literatura pene expertes , incios & asinos.

## CAPVT CII.

*Ad Encomium Asini digressio.*

**S**Ed ne quis calumniatur , quod Apostolos vocarim asinos , ipsius asini mysteria paululum quidem , sed non extra propositum digredientes paucis explicabimus , hunc enim Hebræorum doctores fortitudinis ac roboris excelsi , patientiæque & clementiæ symbolum esse exponunt , cuiusque influxum à sephiroth , quod hochma , hoc est , sapientia dicitur , dependere. Ejus namque conditionis sapientiæ discipulo , necessariæ maximè sunt , vivit enim exiguo pabulo , eoque qualicunque contentus , tolerantissimus penuriæ , famis , litoris , plagarum , negligentia , omnisque persecutionis patientissimus , simplicissimi ac pauperrimi spiritus , ut ne inter lactucas & carduos discernere sciat , corde innocenti ac mundo , ac bili carens cum omnibus animantibus pacem habens , omnibusque oneribus patienter dorsum supponens , in quorum remunerationem caret pediculis : raro morbis afficitur , tardiusque quam ullum armentum deficit. Plurima inquit Columella , asini & necessaria opera supra portionem respondent , cum & facilem terram aratro proscindat , & non minime pondere vehicula trahat. Iam vero molarum & conficiendi frumenti pene solennis est , hujus pecoris labor omne rus tam necessarium instrumentum desiderat asellum , qui pleraque utensilia , & vehere in urbem , & reportare collo vel dorso commodè potest. In augurio etiam , quam salutaris nuntius sit asinus , testatur Valerius de C. Mario , qui olim Austri & Aquilonis domitor tandem patris hostis declaratus , & à Sylla persequutus , consultore ac duce asino Syllæ minas evasit , asinum authorem fugæ & salutis habuit. Iamque etiam in veteri lege sic asinum Deus ipse honoravit , ut cum juberet omne primogeni-

mogenitum occidi in sacrificium , solis asinis cum hominibus pepercit , videlicet permittens hominem pretio redimi , & pro asino ovem commutari. hunc , quæ constans fama est , Christus suæ nativitatis testem esse voluit , in hoc à manibus Herodis salvari voluit , atque ipse asinus etiam contactu corporis Christi consecratus est , crucisque signaculo insignitus : nam Christus ipse pro redemptione humani generis triumphaturus ascendens in Hierusalem , testibus Evangelistis , hunc vestorem cōscendit , sicut id magnò mysterio per Zachariæ oraculum prædictum fuit , & ipse electorum pater Abraham asino tantum equitasse legitur , ut non inane sit illud apud vulgus vetus proverbium , quod dicitur : Asinum portare mysteria. quo nunc ego vos egregios illos scientiarum professores , quinimo Cumanos asinos admonitos volo , quod nisi humanarum scientiarum depositis sarcinis , ac leonina illa ( non quidem à leone illo de tribu Iuda , sed ab illo , qui circumiit , rugiens & querens quem devoret ) mutuata pelle exuta , in nudos & puros asinos redieritis , esse vos portandis divinæ sapientiæ mysteriis omnino penitusque inutiles : neque vero Apuleius ille Megarensis ad Isidis sacra mysteria unquam admissus fuisset nisi primus è philosopho versus fuisset in asinum. Legimus diversorum animantium miracula , elephantem Græcos piavisse characteres , eundem etiam Aristophani Grammatico rivalem Stephano Polidem puellam adamasse tradit Plutarchus , quia & draconem adamasse puellam Ætholidem apud eundem authorem legimus , eundem etiam suum servasse numitium & ad agnitam vocem accurrisse à multis creditum est. Et apud Plinium legimus , aspidem ad mensam cuiusdam quotidie venire solitam , cum sensisset ab uno catulorum suorum hospitis filium interemptum , inviolati hospitii poenam necem intulisse catulo , nec postea præpudore in rectum id reversam : recenset idem pantheram ob edoctos è fovea catulos rerulisse homini gratias , & extra solitudines eductum in viam publicam restituisse. Iam vero & Cyrum à cane & Romanæ

manæ urbis conditores a lupa nutritos , cum essent expositi , celebratum est. Transeo delphinorum miracula , & leonum agnita beneficia relataque gratias. Taceo ursam Dauniam ac bovem Tarentinū à Pytagora mansuefactos , horumque similia permulta : sed quod omnium prodigiorum vincit admirationem , Ammonius Alexandrinus summus suo tempore philosophus, D. Origenis & Porphyrii præceptor , asinum sapientiz auditorem illis condiscipulum habuisse legitur : quin enim ex sacra biblicorum historia scimus asinum aliquando prophetico spiritu donatum , nam cum Balaam uir sciens & propheta exiret ut malediceret populo Israel , angelum Domini non vidit , vidit autem asinus , & humana voce ad sessorem Balaam locutus est. Sic inquam sapissime videt simplex & rudis idiota , quæ videre non potest deprauatus humanis scientiis scholasticus doctor. Nonne Samson in maxilla asini , in mandibula pulli asinarum percussit , & deleuit viros Philisteorum : sitiensque orauit dominum , qui aperuit molarem dentem in maxilla asini , & egressæ sunt aquæ vivæ , quibus haustis refocillati sunt spiritus & vires ejus ? Nonne Christus in bucca asinorum suorum simplicium & rudium idiotarum , apostolorum & discipulorum suorum vicit & percussit omnes Philosophos gentium & legisperitos Iudæorum , omnemque humanam sapientiam prostravit atque confecit , propinans nobis ex illorum suorum asinorum maxilla aquas vitæ & sapientiz æternæ ? Iam vero in Ecclesiasticis historiis & sanctorum gestis varia & multa legimus illorum precibus in diversa animalia collata divino munere beneficia : verum nullum unquam animal à mortuis suscitatum legimus , præter asinum illum , quem B. Germanus Britonum Episcopus in vitam revocavit , quo insigni miraculo ostensum videtur asinum ipsum etiam post hanc vitam participare immortalitati. Ex iis igitur , quæ jam dicta sunt , sole clarius liquet , nullum animal tam esse divinitatis capax , quam asinum , in quem nisi versi fueritis , divina mysteria portare non poteritis. Pro-

prium

prium id olim apud Romanos Christianorum nomen erat , ut vocarentur asinarii , ipsamque Christi imaginem asininis auribus pingere solebant : testis horum est Tertullianus : quocirca jam non indignantur , nec sibi opprobrio dari putent nostri Pontifices & Abbates , si apud istos scientiarum giganteos , elephantas asini sint , atque vocentur , nec miretur Christianum vulgus , si apud istos Ecclesiarum præfectos & sacrorum nostrorum mystas , quo quisque doctior est , tanto inter reliquos fiat paucioris , non enim faciunt ad asinorum aures Iuseiniarum cantus & moduli , atque nec asinorum insuavem & minime musicum rugitum ad lyram consonare in proverbio est , atque tamen ex asinorum ossibus , exempta medulla omnium optime sunt tibie , quæ spiritu inflatæ , sicut omnium avium eloquentissimam canoritatem , ac cuiusque lyre aut cytharæ elegantissimos sonos , longissime superant , atque vincunt : ita religiosi isti idiotæ suo asinino clangore omnes loquacissimos sophistas superant atque percellunt. Sic legimus nonnullos gentilium Philosophos ad Antonium visendum venisse differendi gratia , & brevi sermone abs eo captos , cum rubore & verecundia abscessisse. Legimus etiam simplicem & idiotam hominem quendam in literis exercitissimum ac verfutissimum hæreticum paucis verbis devicisse , ac reduxisse ad fidem , quem doctissimi viri & Episcopi , qui ad Nicænum concilium convenerant , diuturna & anxia admodum disputatione non poterant superare , interrogatus autem postea ab amicis , quomodo idiotæ cessisset , qui tantis restitisset doctissimis Episcopis , respondit se Episcopis facile pro verbis verba dedisse , huic autem idiotæ qui non ex humana sapientia , sed ex spiritu loquebatur , resistere nequivisse.

## O P E R I S P E R O R A T I O.

Vos igitur nunc ô asini , qui jam cum vestris filiis subjugalib. jussione Christi per ejus Apostolos veræ sapientie

pientie nuncios prælectoresque in sancto ejus Evange-  
 lio, soluti estis à caligine carnis & sanguinis, si divi-  
 nam hanc & veram, non ligni scientie boni, & mali,  
 sed ligni vite sapientiam assequi cupitis, projectis hu-  
 manis scientiis, omnique carnis & sanguinis indagi-  
 ne atque discursu, qualescunque illæ sint, sive in ter-  
 monum rationibus, sive in causarum perscrutationi-  
 bus, sive in operum & effectuum meditationibus va-  
 gentur. jam non in scholis Philosophorum & gym-  
 nasiis sophistarum, sed ingressi in vosmetipsos, co-  
 gnoscetis omnia: concredita est enim vobis omnium  
 rerum notio, quod (ut fatentur academici) ita sacra  
 literæ attestantur, quia creavit Deus omnia valde bo-  
 na, in optimo videlicet gradu in quò consistere pos-  
 sent: is igitur, sicut creavit arbores plenas fructibus,  
 sic & animas ceu rationales arbores creavit plenas for-  
 mis & cognitionibus, sed per peccatum primi parentis  
 velata sunt omnia, intravitque oblivio mater igno-  
 rantie. Amovete ergo nunc, qui potestis, velamen  
 intellectus vestri, qui ignorantie tenebris involuti  
 estis. Evomite letheum poculum, qui vosmetipsos  
 oblivione inebriastis, evigilate ad verum lumen, qui  
 irrationabili somno demulsi estis, & mox revelata  
 facie transcenderis de claritate in claritatem: uncti  
 enim estis à Sancto (ut ait Ioannes) & nostis omnia,  
 & iterum: non necesse habetis, ut aliquis vos doceat,  
 quia unctio ejus docet vos de omnibus: ipse enim so-  
 lus est, qui dat os & sapientiam, David, Esaias, Eze-  
 chiel, Hieremias, Daniel, Ioannes Baptista, multique  
 ceteri Prophetæ & Apostoli literas non didicere, sed  
 ex pastoribus rusticis, & idiotis effecti sunt rerum om-  
 nium doctissimi. Salomon in unius noctis somnio  
 omnium superiorum & inferiorum sapientia repletus  
 est, simularque rerum gerendarum prudentia, adeo ut  
 nullus ei par extiterit. Et omnes hi homines fuerunt  
 mortales, sicut & vos estis, quin & peccatores. Di-  
 cetis forsan paucissimis admodum hoc contigisse. Et  
 pauci quos æquus amavit Iuppiter: aut ardens exivit  
 ad æthera virtus. Dñs geniti potuere. Sed nolite  
 desperare,



desperare, non est abbreviata manus domini omnibus invocantibus eum, qui illi fidele præstant obsequium, Antonius, & Barbarus ille servus Christianus, triduanis precibus plenariam dominorum notitiam (quod testatur Augustinus) consecuti sunt. Qui autem non potestis, cum Prophetis, & Apostolis, & sanctis illis viris claro & revelato intellectu ea intueri, procuretis intellectum ab his, qui vero intuitu ea conspexerunt: hæc via querenda superest (sicut ait Hieronymus ad Rufinum) ut quod Prophetis & Apostolis spiritus suggessit, vobis studio literarum querendum sit, earum inquam literarum, quæ divinis oraculis traditæ, & ab Ecclesia unanimi consensu receptæ sunt, non quæ humanis ingeniis excogitatæ sunt, quia hæc non illustrant intellectum, sed obtenebrescere faciunt. Igitur ad Moysen, ad Prophetas, ad Salomonem, ad Evangelistas, ad Apostolos recurrendum est, qui omnimodo doctrina, sapientia, moribus, linguis, vaticiniis, oraculis, prodigiis, & sanctitate coruscantes, de divinis ex ipso, de inferioribus autem supra homines locuti sunt, omnia Dei, & naturæ secreta nobis clara luce tradiderunt. Omnia enim Dei & naturæ secreta, omnis morum & legum ratio, omnis prætorum, præsentium, & futurorum notitia, in ipsis sacris Bibliorum eloquiis traduntur. Quo ergo præcipientes ruitis vos, qui queritis scientiam ab illis, qui ipsi inquirendo omnem ætatem suam consumpserunt, & tempus & industriam perdiderunt, nec ullam veritatem invenire potuerunt? O stulti & impii, qui posthabentes dona Spiritus sancti, laboratis, ut à perfidis Philosophis, & errorum magistris discatis ea, quæ à Christo & Spiritu sancto suscipere deberetis. An putabitis vos posse ex Socratis ignorantia haurire scientiam? ex Anaxagoræ tenebris lucem? ex Democriti puteo virtutem, ex Empedoclis insania prudentiam? ex Diogenis dolio pietatem? ex Carneadis Archefilai stupore sensum? ex impio Aristotele, & perfido Averroe sapientiam? ex Platoniorum superstitione fidem? erratis admodum valde, & decipiimini ab his, qui fuerunt

fuerunt decepti. Sed revocate vosmetipsos, qui veritatis cupidi estis, descendite ab humanarum traditionum nebulis, adsciscite verum lumen: Vox ecce de coelo, vox de sursum docens, & sole clarius ostendens, quid vobis iniqui estis, & sapientiam suscipere cunctamini? Audite oraculum Baruch: Deus inquit, est, & non existimabitur alius ad illum. Hic adinvenit omnem viam disciplinæ, & tradidit eam Iacob puero suo, & Israeli dilecto suo, dans legem & præcepta, atque ordinans sacrificia: post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est, videlicet factus caro, & aperto ore docens, quæ in lege, & prophetis ænigmatice tradiderat. Et ne putetis ad divina duntaxat, & non etiam ad naturalia hæc referri, audite, quid de seipso testatur Serpens: Ipse inquit, mihi dedit eorum, quæ sunt, scientiam veram, ut sciam dispositiones orbis terrarum, & virtutes elementorum, initium, consummationem, mediætatem, & vicissitudines temporum, anni cursus, stellarum dispositiones, naturas animalium, iram bestiarum, vim ventorum, cogitationes hominum, differentias virgultorum, virtutes radicum, & quæcunque sunt abscondita, & improvisa didici: omnium enim artifex docuit me sapientiam. Indeficiens enim est divina scientia, cui nihil elabitur, nihil accedit, sed comprehendit omnia. Scitote ergo nunc, quia non longi temporis studio, sed humilitate spiritus, & munditia cordis: non librorum multorum sumptuosa supellestile, sed expurgato intellectu, & veritati veluti clavis cum cera coaptato: nam librorum turba onerat discentem, non instruit, & qui multos sequitur authores, errat cum multis. In uno sacro Bibliorum volumine omnia continentur, & traduntur: ea autem lege, ut non nisi ab illustratis percipiantur, cæteris sint parabolæ & ænigmata, multisque signaculis præclusa. Orate igitur ad dominum Deum in fide, nihil hæsitantes, ut veniat agnus de tribu Iuda, ac librum vobis aperiat signatum, qui agnus solus est sanctus & verus, qui solus habet clavem scientiæ, & discreti-

discretionis , qui aperit , & nemo claudit , qui claudit , & nemo potest aperire. Hic est Iesus Christus verbum , & filius Dei patris , & sapientia Deificans , verus magister , factus homo , sicut sumus nos , uti nos perficeret filios Dei , sicut est ipse , qui est benedictus in omnia sæcula. Sed ne diutius sermocinando ultra clepsydram , ut dicitur , declamem hic orationis nostræ finis esto.



# LOCI COMMUNES, SIVE

Capita tractandorum.

<b>D</b> E Scientiis in generali	1
De literarum elementis	2
De Grammatica	3
De poësi	4
De historia	5
De Rhetorica	6
De Dialectica	7
De Sophistica	8
De Arte Lullii	9
De Arte memorativa	10
De Mathematica in genere	11
De Arithmetica	12
De Gnomantia	13
De aleatoria	14
De Sorte Pythagorica	15
Adhuc de Arithmetica	16
De Musica	17
De Saltationibus & choreis	18
De gladiatoria	19
De histrionica	20
De Rhetorismo	21
De Geometria	22
De Optica	23
De Pictura	24
De statuaria & plastica	25
De specularia	26
De Cosmimetria	27
De Architectura	28
De metallaria	29
De Astronomia	30
De Astrologia judiciaria	31
De Divinationibus in genere	32
De Physiognomia	33
De Metoposcopia	34
De Chiromantia	35
Iterum de Geomantia	36
De Aruspicio	37
De Speculatoria	38
De Somnispicia	39

# CAPITA

De Furore	40
De Magia in genere	41
De Magia naturali	42
De Magia Mathematicali	43
De Magia venefica	44
De Goetia & necromantia	45
De Theurgia	46
De Cabala	47
De Præstigiis	48
De Philosophia naturali	49
De Principiis	50
De Mundo	51
De Anima	52
De Metaphysica	53
De Morali Philosophia	54
De politica	55
De religione in genere	56
De imaginibus	57
De templis	58
De festis	59
De caremoniis	60
De magistratibus Ecclesiæ	61
De sectis monasticis	62
De arte meretricia	63
De arte lenonia	64
De mendicitate	65
De œconomia in genere	66
De œconomia privata	67
De œconomia regia, sive aulica	68
De nobilibus aulicis	69
De plebeis aulicis	70
De mulieribus aulicis	71
De mercatura	72
De quæstura	73
De agricultura	74
De pastura	75
De piscatione	76
De venatica	77
De agricultura	78

De arte



# TRACTANDORVM.

De arte militari	79
De nobilitate	80
De arte Heraldica	81
De medicina in genere	82
De medicina operatrice	83
De pharmacopolia	84
De chirurgia	85
De anatomistica	86
De veteranaria	87
De Dietaria	88
De arte coquinaria	89
De alcumistica	90
De iure & legibus	91
De iure canonico	92
De arte advocatoria	93
De arte notariatus, & procuratoria	94
De iurisprudentia	95
De arte inquisitorum	96
De Theologia scholastica	97
De Theologia interpretatiua	98
De theologia prophetica.	99
De verbo Dei	100
De scientiarum magistris	101
Ad encomium asini digressio	102
Operis peroratio.	

Inter diuos nullos non carpit Momus.  
 Inter heroas monstra quæque infectatur Hercules.  
 Inter dæmones, Rex Herebi Pluton irascitur omnibus  
 umbris.

Inter Philosophos ridet omnia Democritus.

Contra deslet cuncta Heraclitus.

Nescit quæque Phyrrias.

Et scire se putat omnia Aristoteles.

Contemnit cuncta Diogenes.

Nullus hic parcit Agrippa.

Contemnit, scit, nescit, flet, ridet, irascitur,  
 infectatur, carpit omnia.

Ipsæ Philosophus, dæmon, heros, Deus & omnia.

F I N I S.

317

# HENRICI CORNELII

A G R I P P Æ,

AB

## N E T T E S H E Y M

De nobilitate & præcellentia Fœminei  
sexus, ejusdemque supra virilem  
eminentia libellus.



EVS Optimus Maximus cunctorum genitor, Pater ac bonorum utriusque sexus fecunditate plenissimus hominem sibi similem creavit, masculum & fœminam creavit illos. Quorum quidem sexuum discretio non nisi situ partium corporis differente constat, in quibus usus generandi diversitatem necessariam requirebat. Eandem vero & masculo & fœminæ, ac omnino indifferentem animæ formam tribuit, inter quas nulla prorsus sexus est distantia. Eandem ipsa mulier cum viro sortita est mentem, rationem atque sermonem, ad eundem tendit beatitudinis finem, ubi sexus nulla erit exceptio. Nam iuxta Evangelicam veritatem. Resurgentes in proprio sexu, sexus non fungentur officio, sed angelorum illis promittitur similitudo. Nulla itaque est ab essentia animæ inter virum & mulierem, alterius super alterum nobilitatis præ eminentia: sed utriusque par dignitatis innata libertas. Quæ autem præter animæ divinam essentiam in homine reliqua sunt, in iis muliebris inclyta stirps durum virorum genus in infinitum pene excellit, quod tum demum ratum firmumque erit, quum id ipsum (& quod institutum nostrum est) non adulterinis fucativæ sermonibus, neque etiam logicis rendiculis, quibus multi sophistæ homines illaqueare solent, sed cum optimorum autorum patrociniis, rerumque gestarum veridicis historiis ac apertis rationibus tum sacrarum literarum testimoniis.

& utriusque iuris sanctionibus ostensum est. Principio itaque ut rem ipsam ingrediar: Mulier tanto viro excellentior facta est, quanto excellentius præ illo nomen accepit: Nam Adam terra sonat, Eva autem vita interpretatur. At vita ipsa quam terra est excellentior, tam viro ipso mulier est præferenda. Neque est quodd dicatur debile hoc argumentum esse ex nominibus de rebus ipsis iudicium ferre. Scimus enim summum illum rerum ac nominum artificem prius cognovisse res quam nominasse, qui cum decipi non potuit, eatenus nomina fabricavit, quatenus rei naturam, proprietatem & usus exprimeret. Ea enim est antiquorum nominum veritas, testantibus id quoque Romanis legibus, ut ipsa sint consona rebus, ac aperte rerum significatiua. Ideo à nominibus argumentum apud theologos ac iurisconsultos magni est momenti, quemadmodum de Nabal scriptum legimus, secundum nomen suum stultus est, & est stultitia cum eo. Hinc Paulus in Epistola ad Hebræos ostensurus præcellentiam Christi, hoc utitur argumento: Quia tanto melior angelis effectus est (inquiens) quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. Et alibi: Dedit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium, & inferorum. Adde nou parvam iuris utriusque vim in verborum obligationibus, in verborum significationibus, in conditionibus & demonstrationibus, in conditionibus appositis atque id genus disputationibus, iuriumque apicibus comprehendi, uti in illis ipsis comparibusque aliis, utriusque iuris titulis comprehendere licet. Sic enim in iure arguimus à nominis interpretatione: item à vi verbi, atque vocabuli, insuper & ab etymologia nominis, & à nominis ratione, & à verborum ordine. Iura etenim ipsa haud segniter considerant significationes nominum, ut ex illis aliquid interpretentur. Cyprianus etiam adversus Iudæos arguit primum hominem à quatuor mundi cardinibus nomen adeptum esse, quasi ἀνατολή, δύσις, ἄρῆς, μισήμβρι, quod sonat oriens, occidens, septentrio,

tentrio, merities. Et in eodem libro interpretatur idem nomen Adam, quia terra caro facta est quamvis talis expositio discrepat à traditione Mosis, quum apud Hebræos non quatuor literis sed tribus scribatur. Hæc tamen expositio in tam sancto viro non est vituperanda, qui linguam Hebraicam non didicit, quam plures sancti & sacrarum literarum expositores sine multa culpa ignorarunt. Quod si mecum non habeatur similis licentiæ patientia, ut liceat mihi ad arbitrium in foeminei sexus laudem nominis Evæ pariformem Etymologiam effingere, saltem hoc unum mihi dicere permittant ex Cabalistarum mysticis symbolis, ipsum nomen mulieris plus affinitatis habere cum nomine ineffabili divinæ omnipotentis *πλεγματων*, quam nomen viri quod cum divino nomine nec in characteribus, nec in figura, nec in numero convenit. Sed his nunc supersedebimus: sunt enim paucis lecta, paucioribus intellecta, & fusiolem narrationem requirunt quam ut hic adscribi conveniat. Nos interim excellentiam mulieris non à nomine modo, sed à rebus ipsis ac muniis meritisque investigabimus. Scrutemur itaque scripturas, ut aiunt, & ab ipso creationis initio sumentes exordium, quid dignitatis mulier ipsa in primo productionis ordine supra virum sortita est disseramus. Scimus quæcunque à Deo Opt. Max. facta sunt, hoc potissimum differre, ut quædam eorum perpetuo maneant incorruptibilia, quædam corruptioni, ac mutationi subiecta sint, atque in his creandis Deum hoc ordine progressum, ut à nobiliori unius incipiens, in nobilissimum alterius destineret. Itaque creavit primum incorruptibiles Angelos, & animas: ita namque contendit Augustinus animam primi nostri parentis ante corporis productionem una cum angelis creatam fuisse. Porro creavit incorruptibilia corpora ut cælos ac stellas, ac elementa incorruptibilia quidem, sed variis mutationibus obnoxia, ex quibus cætera omnia, quæ corruptioni subiecta sunt, conflavit ex vilioribus per singulos dignitatis gradus, rursus adscendendo ad universi perfectionem procedens.

Hinc primum mineralia prodierunt, post vegetabilis, plantæ, & arbores, deinde zoophita, demum animantia bruta per ordinem, reptilia, natantia, volantia, quadrupedia. Postremo vero creavit sibi similes homines duos, marem inquam primum, postremo foeminam, in qua perfecti sunt cœli, & terra, & omnis ornatus eorum: ad mulieris enim creationem veniens creator, quievit in illa, ut nihil honoratius creandum præ manibus habens, in ipsaque conclusa & consummata est omnis creatoris sapientia atque potestas, ultra quam non reperitur creatura alia, nec excogitari potest. Cum itaque mulier sit ultima creaturarum, ac finis & complementum omnium operum Dei perfectissimum, ipsiusque universi perfectio: quis eam negabit super omnem creaturam præcellentia dignissimam, sine qua mundus ipse iam ad unguem perfectissimus, & numeris omnibus absolutus fuisset imperfectus, qui non aliter quam in creaturarum omnium longe perfectissima perfici potuit. Dissentaneum enim est & absurdum opinari, Deum in aliquo imperfecto tantum opus perfecisse. Nam cum mundus ipse velut integerrimus aliquis, perfectissimusque circulus à Deo creatus sit, oportuit eum in ea particula absolui, quæ omnium primum cum omnium ultimo unitissimo quodam nexu in sese copularet. Sic mulier dum creatur mundus inter omnia creata tempore fuit ultima eademque cum autoritate, cum dignitate in ipso divinæ mentis conceptu omnium fuit prima, sicut de illa scriptum est per Prophetam. Antequam cœli crearentur elegit eam Deus, & prælegit eam. Ea siquidem per vulgata est philosophantium (ut illorum verbis utar) sententia, finem semper priorem esse in intentione & in executione postremum. Mulier autem fuit postremum Dei opus introducta à Deo in hunc mundum, velut ejus regina in regiam sibi iam paratam, ornatam, & omnibus numeris absolutam. Merito igitur illam omnis creatura amat, veneratur, observat, meritoque illi omnis creatura subijcitur atque obedit, quæ omnium creaturarum regina est atque finis, & perfectio & gloria modis omnibus soluta.



*Soluta. Quamobrem de illa Sapiens inquit: Generositatem mulieris glorificat, contubernium habens Dei; sed & omnium Dominus dilexit eam. Quantum enim ratione loci in quo creata est mulier, generis nobilitate virum excedit, sacra nobis eloquia locuplerissime testantur, quando mulier in Paradiso nobilissimo loco pariter & amœnissimo formata est cum angelis, uir autem extra Paradisum in agro rurali cum brutis animalibus factus est, postea propter creandam mulierem traductus in Paradisum. Ideoque mulier peculiari quadam naturæ dote veluti assueta editissimo creationis suæ loco, quantumvis ab alto despiciens non patitur vertiginem, neque caligant oculi ejus, ut viris accidere solet. Præterea si contingat mulierem cum viro pariter in aquis periclitari omni externo adiutorio semoto, mulier diutius supernarat, viro citius subsidente fundumque petente. Quod autem loci dignitas ad hominis nobilitatem faciat, leges civiles sacrique canones haud obscure confirmant, & omnium gentium consuetudo illud maxime observat, non solum in hominibus, sed quibusque animalibus, etiam in inanimatis æstimandis, ut quanto quæque digniora sunt orta loco, tanto generosiora censeantur. Quocirca Isaac præcepit filio suo Jacob, ne uxorem acciperet de terra Chanaan, sed de Mesopotamia Syriæ conditione meliore. Est haud dissimile quod est apud Ioannem, dum Philippus diceret: Invenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth, dixit ei Nathanael, à Nazareth potest esse aliquid boni? Nunc ad alia pergamus. Præcellit mulier virum materia creationis, propterea quod non ex inanimato quopiam aut vili luto creata, quemadmodum uir, sed ex materia purificata, vivificata, & animata, anima inquam rationali mentem participante divinam. Accedit ad hoc quod uir ex terra quasi suapte natura omnis generis animantia producente, cooperante cœlesti influxu à Deo factus est. Mulier autem supra omnem cœli fluxum ac naturæ promptitudinem absque ulla virtute cooperante à solo Deo creata est, in omnibus sibi constans, integra & perfecta,*

fecta, viro interim unius costæ iacturam faciente, ex qua formata est mulier, videlicet Eva de Adam dormiente, atque tam profunde, ut ne costam quidem euelli sentiret, quam Deus abstulit viro & dedit mulieri. Vir itaque naturæ opus, mulier opificium Dei. Ideoque mulier divini splendoris plerunque viro capaxior, sæpeque plena existit, quod etiamnum ex munditia & pulchritudine ipsius mirifica facile videri licet. Nam cum pulchritudo ipsa nihil est aliud quam divini vultus, atque luminis splendor rebus insitus, per corpora formosa relucens: Is certe mulieres præ viris habitare ac replere abundantissime elegit, Hinc mulieris corpusculum omni aspectu tactuque delicatissimum, caro tenerrima, color clarus & candidus, cutis nitida, caput decorum, cæsaries venustissima, capilli molles, lucidi & protensi, vultus angustior, prospectusque hilarior, facies omnium formosissima, cervix lactea, frons expeditus, spatiosus & splendidus, oculos habet vibrantiores, micantioresque, amabili hilaritate & gratia contemperatos, supra hos supercilia in tenuem gyrum composita, eademque cum decora planitie, decenti distantia divisa, è quorum medio descendit nasus æqualis & intra rectum modum cohibitus, sub quo os rutilum, & tenellis labris conformi compositione venustum, intra quæ tenui risu dentes emicant minutili & æquo ordine locati, eburneo candore nitentes, illorumque quam viro paucior numerus, quod neque edax, neque mordax. Circumsurgunt maxillæ, genæque, tenera mollitie, roseo fulgore rubentes, verecundiæque plenæ, ac mentum orbiculare, decenti concavitate jucundum. Sub hoc collum habet gracile, & longiusculum rotundis ex humeris erectum, gulam delicatam & albicantem, mediocri crassitie fultam, vocem & orationem suaviorem, pectus amplum & eminens, æquali carne vestitum cum mamillarum duritie, illarumque simul ac ventris orbiculari rotunditate, latera mollia, dorsum planum & erectum, brachia extensa, manus teretes, digitosque concinnis iuncturis protensos, ilia coxasque habitiores,

ores, furas carnosiores, extrema manuum pedumque in orbicularem ductum definentia, singulaque membra succi plena, Adhæc incessus gressusque modestus, motus decentior, gestus digniores, totius præterea corporis ordine, atque symmetria, figura ac habitudine longe lateque in omnibus speciosissima, nullumque in tota creaturarum serie, neque spectaculum adeo mirandum, neque miraculum perinde spectandum, ut nemo nisi cæcus omnino non videat, Deum ipsum, quicquid pulchritudinis capax est mundus universus, in mulierem simul congesisse, ut ob id illam omnis creatura stupeſcat, & multis nominibus amet ac veneretur, usque adeo ut usu venire videamus, quod incorporei spiritus, dæmonesque mulieres sapissime ardentissimis amoribus depereant: quæ non fallax opinio est, sed multis experimentis nota veritas. Atque ut omittam ea, quæ poëtæ nobis de amoribus deorum, eorundemque amasiis tradidere, ut Apollinis, Daphne, Neptuni, Salmonea, Herculis, Hebe, Iole, & Omphale, cæterorumque deorum amasiis, & ipsius Iovis admodum multis: Hoc tam divinum pulchritudinis munus diis hominibusque amabile, sacra eloquia in mulieribus præ cæteris gratiarum dotibus in multis locis celebriter commendant. Hinc legitur in Genes. quod videntes filii Dei filias hominum quod essent pulchræ, delegerunt uxores sibi ex illis quas voluerunt. Legimus etiam de Sara Abrahæ, quæ fuit pulchra præ aliis terræ mulieribus, imo pulcherrima. Sic servus Abrahæ cum vidisset Rebeccam eximie pulchritudinis puellam, dixit tacitus secum: Hæc est quam præparavit Dominus filio Abrahæ Isaac, & Abigail uxor Nabal viri pessimi erat prudens & cordata, perinde atque speciosa. Ideoque servavit vitam & facultatem viri sui à furore David, & malus uir per pulchram mulierem servatus est. His namque verbis allocutus est eam David: Vade pacifice in domum tuam, ecce audivi vocem tuam, & honorificavi faciem tuam. Nam cum omnis pulchritudo sit vel spiritualis, vel vocalis, vel corporea, Abigail tota pulchra fuit, &

O 5

prud:n-

prudencia spiritus , & facundia sermonis , & venustate corporis , quo nomine mortuo viro suo Nabal facta est una uxorum David. Et Berhsaba fuit adeo insigni forma mulier, ut ejus amore captus David illam post mortem viri desponsatam reginali dignitate prae ceteris elevaret. Item Abisaac Sunamitis , quod esset puella pulcherrima , propterea electa fuit , ut accubendo David senescentis iam Regis calorem instauraret. Quapropter & summis honoribus senex eam Rex augere voluit, & post mortem Regis potentis Reginae loco habitata est. Huc spectant ea quae de mira pulchritudine Reginae Vasti legimus , atque de Hester quae illi praelata , illaque praestantior fuit nimis quam pulchra & decora facie. De Iudith etiam legimus , cujus auxit Dominus pulchritudinem in tantum , ut eam conspici stupore sint admirando affecti. De Susanna denique, quae fuit oppido quam delicata , & specie pulchra. Quid quod legimus etiam post varia tentamenta Iob & ejus xummas exantlatas praeter cetera quae summa patientia meruit , dedisse dominum tres filias pulcherrimas , tribus charitibus longe gratiores , quibus mulieres in universa terra speciosiores neutiquam inventae sunt. Legamus porro licebit sanctarum virginum historias, nimirum mirabimur quam mirae pulchritudinis & speciosissimae formae praeter ceteris filiis hominum Catholica Ecclesia solemniter illas collaudando decanter. Sed omnium longe lateque principem immaculatam Dei genitricem virginem Mariam , cujus pulchritudinem Sol & Luna mirantur, & cujus speciosissimo vultu tanta simul effulset pulchritudinis castimonia atque sanctitudo , ut licet omnium oculos pariter & mentes perstringeret , nemo tamen unquam mortalium suis illecebris , vel minimo cogitatu corruerit. Haec etiam si fusius , & sacris Bibliis ubi toties de pulchritudine facta mentio, idque ipsissimis pene verbis ideo recensui, quo plane intelligamus mulierum pulchritudinem non apud homines solum, sed & apud Deum cohonestatam esse & honore cumulatam. Proinde & alibi legimus in sacris literis Deum praecipisse omnem masculum

sexum

sexum etiam pueros occidi, mulieres vero pulchras  
servari. Et in Deuteronom. permittitur filiis Israël  
pulchram mulierem à captivis sibi deligere in conju-  
gem. Præter hanc admirandam pulchritudinem et-  
iam honestatis quadam dignitate mulier dotata est,  
quod viris non contingit. Nam capilli mulieris in tan-  
tum promittuntur, ut omnes corporis partes puden-  
tiores operire possint. Adde quod has corporis partes  
in naturæ operib. mulieri contrectare, id quod viris  
adsolet usui venire, nunquam est necesse. Ad miram  
denique decentiam natura ipsa mulieribus inguina or-  
dinavit, non prominentia uti viris, sed intus manentia,  
ac secretiori tutiorique loco seposita. Porro natura  
plus verecundiæ contulit mulierib., quam viris. Quam-  
obrem sæpissime contigit mulierem inguinum pericu-  
loso abscessu ægotantem mortem elegisse, potius  
quam se chirurgi conspectui ac contrectationi objice-  
ret medendam. Et hanc verecundiæ honestatem etiam-  
num moribundæ mortuæque retinent, ut in his patet  
maxime quæ in aquis pereunt. Nam authore Plinio  
atque experientia teste, mulier prona iacet pudori de-  
functarum parcente natura, vir autem natat supinus.  
Accedit ad hoc, quod dignissimum in homine mem-  
brum, quo maxime à brutis differimus, divinamque  
iudicamus naturam, caput est, & in eo potissimum vul-  
tus. Caput quidem in viris calvitie deformatur, mulie-  
re contra magno naturæ privilegio non calvescente.  
Vultus insuper in viris barba illis odiosissima, adeo  
sæpe deturpatur, pilisque sordidis operitur, ut vix à  
belluis discerni possint. In mulieribus contra remanen-  
te semper facie pura atque decora. Hinc lege duodecimi  
tabularum cautum erat ne mulieres genas raderent, ne  
quando barba excreceret, & pudor occultaretur. Mun-  
ditia etiam ac puritatis ipsius mulieris omnibus vel  
hoc evidentissimum argumentum est, quod mulier se-  
mel munde abluta quoties post aqua pura diluitur, a-  
qua ipsa nullam recipit immuditia maculam: Vir  
autem quantumcunque ablutus, quoties denuo ab-  
luit, turbat aquam & inficit. Adhuc naturæ ordinati-  
one



one mulieribus per loca secretiora singulis mensibus superfluitates expelluntur quæ viris per faciem multo digniorem humani corporis partem continuo emittuntur. Præterea cum inter cætera animantia solis hominibus concessum sit ad cælum attollere vultus, natura fortunaque mulieri in hoc mirifice prospexerant, atque adeo pepercerunt, ut si casu fortuito ve cadendum, mulieres fere semper in tergum decidant, ac uel nunquam uel non temere in caput vultumve prosternantur. Quid (quod ne omittamus) nonne in humani generis procreatione videmus naturam viris naturam prætulisse? quod hoc maxime perspicuum est, quia solum muliebres semen, Galeno & Auicenna testibus, est materia & nutrimentum foetus, viri autem minime, quod illi quodammodo ut accidens substantiæ ingrediatur. Maximum enim ut ait lex, atque præcipuum munus est foeminarum, concipere, conceptumque tueri, ob quam causam videmus plurimos matribus similes esse, quia ex earum sanguine procreatos: Idque plurimum in corporis habitu, semper autem in moribus: si enim matres stolidæ sunt & filii stolidi fiunt; si matres prudentes & filii eorum prudentiam redolent. Contra vero in patribus, qui si ipsi sint sapientes, filios ut plurimum generant stolidos, & stolidi patres sapientes produciunt filios, modo sapiens mater sit. Nec alia ratio est cur matres plus patribus diligant filios suos, nisi quia multo plus de suo sentiunt, habentque in illis matres, quam patres. Ob eandem quam dixi causam, etiam arbitror nobis inditum esse, uti plus in matrem quam in patrem simus adfecti, usque adeo ut patrem, diligere, matrem solam amare videamus. Eademque de causa natura mulieribus tanti vigoris lac contulit, quod non solum infantes nutriet, verum etiam & ægros restauret, & adultis quibusque ad vitæ columitatem sufficiat. Cujus experimentum legimus apud Valerium de plebeia quadam iuencula, quæ matrem suam in carcere sic aluit, cum alioqui fame esset peritura, quam ob pietatem salus matri & utrique pietatis templum consecratum est. Constat autem

autem semper fere mulierem majoris esse pietatis & misericordie, quam virum, quod & Aristoteles ipse foemineo sexui proprium tribuit. Quamobrem arbitror dixisse Salomonem: ubi non est mulier, ingemiscit æger, vel quod in inserviando & adfistendo valetudinariis miræ est dexteritatis & alacritatis, vel quod lac muliebri potissimum ægris debilibus etiam morti vicinis præsentaneum remedium est, quo ad vitam restituantur. Hinc ut ferunt medici, calor earundem papillarum virorum nimio senio confectorum pectori applicatus, calorem vitalem in illis excitat, adauget & conservat, quod ne Davidem quidem latuit, qui Abisaac Sunamitem puellam delegit in senio illius calefactus amplexibus. Porro etiam hoc promptior est viro mulier ad sacrum illud generandi officium (ut omnibus palam est) quod hæc quidem decennis & infra viri potens est: ille vero longe succedat. Prætereaque nemini id obscurum, solam foetificantium mulierem, postquam prægnans est, & ferre incipit uterum, nec ita diu etiam postquam partu est soluta, ad recensitum jam opus rursus inclinatum, cujus vasculum (matricem vocant) adeo usque humano conceptu adficitur, ut aliquando mulier absque concubitu concepisse legatur. Sic enim Physicus ille de muliere quadam monumentis tradidit literarum, quæ virile semen in balneo emissum adhauferit. Accedit ad hoc aliud naturæ stupendum miraculum, quod mulier prægnans si appetitus instigarit, impune victitat carnibus incoctis, crudisque piscibus, atque raro carbonibus, luto, lapidibus, metalla quoque & venena cæteraque hujusmodi multa sine noxa concoquit, & in corporis convertit salutiferum nutrimentum. Quanta etiam præter hæc ipsa in mulieribus natura producere gaudeat miracula, nemo mirabitur, qui philosophorum medicorumque volumina perlegerit, quorum exemplum, quod unicum duntaxat subijciam, præsto est ad manum. In menstruo qui sanguis præterquam quod à quartanis, ab hydrophorbia, à morbo comitiali, ab elephantiasi, ab impressionibus melanchol-

lancholicis, ac mania, & multis id genus perniciosissimis ægitudinibus liberat, aliaque permulta, nec minus admiratu digna efficit, inter cætera miranda etiam incendia extinguit, tempestates sedat, fluctuum pericula arcet, noxia pellit, maleficia solvit, ac cacodæmones fugat. De his vero quæ reliqua sunt, plura ad præsens probare non est consilium. Illud tamen adhuc addam auctarii vice, in mulieribus esse juxta Philosophorum & medicorum comprobatas experientia traditiones, divinum donum omnibus admirandum, quo ipsemet suis propriis dotibus in omni morborum genere sibi ex seipsis mederi possunt, nullo etiam exotico aut aliunde accersito adminiculo accedente. Sed quod omnia superat mirabilia, mirabilissimum illud ipsum est, quod sola sine viro mulier humanam potuit producere naturam, quod viro haudquaquam datum est. Quod equidem apud Turcas seu Mahumetistas in confesso est, apud quos plures concepti creduntur sine virili semine, quos illi sua lingua nefesogli vocant, & narratur Insulæ ubi foeminae ventus afflatu concipiunt, quod tamen nos verum esse non concedimus. Sola siquidem virgo Maria, sola inquam hæc sine viro Christum concepit ac peperit filium ex sua propria substantia & naturali fecunditate. Est enim beatissima virgo Maria vera & naturalis Christi mater, ipseque Christus verus & naturalis, quia homo, & iterum naturalis virginis filius, quatenus ipsa virgo non fuit corruptæ naturæ obnoxia. Quocirca neque etiam in dolore peperit, neque sub potestate viri fuit, tanta fuit ejus ex præveniente benedictione fecunditas, ut ad concipiendum virili non indigeret opera. Inter bruta autem animantia constat foemineæ nonnullæ maris expertia fecunda esse, ut vulturum foeminas, ex historia memoriæ proditum esse contra Faustum tradit Origenes, sed & eas quas quasdam zephyro flante concipere comperit antiquitas, de quibus hæc canuntur,

*Ore omnes verse in xephyrum stant rupibus altis,  
Excipiuntque leves auras, & sæpe sine ullis  
Conjugiis vento gravida.*

Iam quid de sermone dicam divino munere, quo uno belluis maxime præstamus, quem Trismegistus, Mercurius ejusdem ac immortalitatem pretii existimat, & Hesiodus optimum hominis thesaurum nominat. Nonne sermone mulier viro facundior, magisque diserta & abundans? Nonne quotquot sumus homines, non nisi aut à matribus, aut à nutricibus primum loqui didicimus? sane natura ipsa rerum architectrix in hoc humano generi sagaciter prospiciens, hoc muliebri genus donavit, ut vix uspiam mulier muta reperiatur. Pulchrum profecto & laudabile eo viros præcellere, quo cæteris animantibus homines potissimum præstant.

Sed à prophanis ad sacras literas ceu postliminio redeamus, atque ab ipsis usque religionis fontibus rem auspicemur. Scimus in primis haud dubie propter mulierem viro Deum benedixisse, quam benedictionem vir utpote indignus habere non meruerat, priusquam mulier esset creata. Cui consonat illud Salomonis proverbium: Qui invenerit mulierem bonam, invenit bonum, & haurit benedictionem à Domino. Et illud Ecclesiastici: Mulieris bonæ beatus vir, numerus annorum illorum duplex. Et nullus homo potest in dignitate comparari illi, qui dignus fuerit habere mulierem bonam. Nam ut ait Ecclesiasticus: Mulier bona est gratia super omnem gratiam. Ideoque Salomon in proverbiiis vocat illam coronam viri: Et Paulus gloriam viri: definitur autem gloria, consummatio & perfectio rei, quiescentis & delectantis in suo fine, quando videlicet rei nil amplius addi potest, ut crescat ejus perfectio. Mulier itaque consummatio, perfectio, felicitas, benedictio & gloria viri existit, atque ut ait Augustinus prima humani generis in hac mortalitate societas. Idcirco illam omnis homo amet necesse est, quam qui non amaverit, qui odio habuerit, ab omnibus virtutibus & gratiis alienus est, nedum humanitate. Referenda

da forte istic essent cabalistica illa mysteria , quomodo Abraham benedictus à Deo per mulierem Sarah, decrepta à nomine mulieris litera H , & addita nomini viri , & vocatus est Abraham , quomodo etiam benedictio Iacob illi sit per mulierem, matrem videlicet acquisita. Sunt hujus generis plura in sacris literis , sed hoc loco non explicanda. Benedictio itaque data est propter mulierem, lex autem propter virum, lex inquam iræ & maledictionis, viro namque interdictus erat fructus ligni, mulieri non item , quæ nequedum creata erat : illam enim Deus ab initio liberam esse voluit, vir itaque comedendo peccavit, non mulier, vir mortem dedit, non mulier. Et nos omnes peccavimus in Adam, non in Eva, ipsumque originale peccatum non à matre fœmina , sed à patre masculo contrahimus. Ideoque vetus lex omne masculinum circumcidi iussit, fœminas autem incircuncisas manere, peccatū videlicet originis in eo sexu, qui peccasset solummodo puniendum statuens. Neque præterea increpavit Deus mulierem , quia comederat , sed quia mali occasionem dedisset viro, atq; id quidem imprudens, eo quod per diabolum tentaretur. Vir itaq; ex certa scientia peccavit , mulier erravit ignorans , & decepta. Nam & à diabolo primo tentata est , quippe quam cognovit creaturarum omnium excellentissimā, & ut inquit Bernardus : Videns diabolus admirandam ejus pulchritudinem , sciens eam talem qualem antea in divino lumine cognoverat, quæ super omnes angelos gauderet colloquio Dei, invidiam jecit in solā mulierem propter suam excellentiam. Quocirca Christus natus huic mundo humillimus, quo sua humilitate superbiam expiaret peccati primi parentis , sexum assumpsit virilem ut humiliorem , non sexum fœmineum , sublimiorem & nobiliorem. Præterea qui condemnati fuimus propter peccatum viri , non mulieris , voluit Deus ut in quo sexu fuerat peccatum , in eo fieret & peccati expiatio , & qui sexus ignorans deceptus erat , per eundem etiam fieret vindicta. Ideoq; ad serpentem dictum est, quia mulier, vel quod verius legitur, quia semen mulieris caput ejus contereret, non vir neque semen viri.



viri. Atque hinc est forte quare ordo sacerdotalis ab Ecclesia commissus est viro potius quam mulieri, quia sacerdos omnis Christum repræsentat, Christus autem primum hominem peccatorem, ipsum videlicet Adamum. Ex hoc jam intelligitur Canon ille qui incipit: Hęc imago, dicens mulierem non esse factam ad imaginem Dei, scilicet ad corpoream Christi similitudinem. Noluit tamen Deus, ipse inquam Christus filius esse viri, sed mulieris, quam eo usque honoravit, ut ex muliere sola carnem indueret. Propter mulierem namque Christus dictus est filius hominis, non propter virum. Hoc est illud ingens miraculum, quod admodum Prophetæ stupefecit, quia mulier circumdedit virum, quando videlicet sexus devoratur à virgine, & Christum portat in corpore. Etiam resurgens Christus à morte, mulieribus primum apparuit, non viris. Nec ignotum est post Christi obitum viros à fide discessisse, mulieres autem nusquam constare à fide & religione Christiana defecisse. Porro nulla unquam fidei persecutio, nulla hæresis, nullus in fide error à mulieribus unquam emerisit: secus constat de viris. Christus traditus, venundatus, emptus, accusatus, damnatus, passus, crucifixus, tandem morti traditus, non nisi per viros. Imò etiam à Petro suo negatus, à cæteris discipulis relictus, à solis mulieribus ad crucem usque & sepulchrum comitatus. Atque etiam ipsa Pilati uxor ethnica plus conabatur salutare Iesum, quam quisquam virorum etiam illorum qui crediderant. Accedit huic quod tota ferme Theologorum schola asserit, Ecclesiam tunc non nisi apud solam mulierem, puta Virginem Mariam mansisse, atque ob id & merito religiosus ac sacer femineus sexus appellatur. Quod si etiam quispiam cum Aristotele dicat, inter omnia animalia masculos esse fortiores, prudentiores, & nobiliores: huic respondet excellentior doctor Paulus dicens: Quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes, & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia & ignobilia mundi, & contemptibilia egit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret. Nam quis inter viros  
 in

in cunctis naturæ gratiarum dotibus Adamo sublimior  
 exitit? at mulier illum humiliavit, quis Samsone  
 fortior? mulier ejus fortitudinem superavit, quis cas-  
 tior Lotho? mulier illum ad incestum provocavit,  
 quis Davide religiosior? mulier ejus sanctimoniam tur-  
 bavit, quis sapientior Salomone? mulier eum decepit,  
 quis patientior Iobo? quem diabolus fortunis omnibus  
 exuit, familiam & filios occidit, ipsumque ulceribus,  
 sanie, dolore toto corpore opplevit, tamen à pristina  
 animi simplicitate patientiaque ad iracundiam provo-  
 care non potuit, provocavit autem mulier, in hoc  
 diabolo superior confidentiorque quem ad maledi-  
 cendum irritavit. Quod si modo fas est vel Christum  
 ipsum in hanc comparisonem vocare, quo nihil po-  
 tentius, nihil sapientius, cum sit æterna Dei sapientia  
 atque potestas, nonne à Chanaanâ illa muliercula sese  
 superari passus est, dicente ipso: Non est bonum tollere  
 panem filiorum & mittere canibus, illa contra respon-  
 dente: utique Domine, nam & catelli edunt de micis  
 quæ cadunt de mensa dominorum suorum, cumq; jam  
 vidisset Christus, quia illam hoc argumento superare  
 non posset, benedixit illi dicens: Fiat tibi sicut vis. Quis  
 Petro Apostolorum primo in fide ferventior? mulier il-  
 lum non minimum Ecclesiæ pastorem ad negandum  
 Christum seduxit. Dicant quicquid velint canonistæ  
 Ecclesiam suam non posse errare, Papa mulier illam e-  
 gregia impostura delusit. Caterum dicet quis hæc ma-  
 gis in opprobrium mulierum vergere, quam ad laudem  
 accedere: cui mulieres ad hunc modum respondebunt.  
 Si alterum nostrum necesse est, aut boni alicujus, aut  
 etiam vitæ jacturam facere, malo ego te perdere quam  
 me perditum iri. Idque exemplo Innocentii tertii, qui  
 in quadam sua decretali epistola ad quendam Cardina-  
 lem à Romana sede legatum scriptum reliquit: Si te  
 vel me confundi oporteat, potius te confundi eligam.  
 Præterea civilibus etiam mulieribus indultum est, ut  
 liceat sibi consulere damno alieno. Atque in ipsis sacris  
 literis nonne sæpe benedicitur & extollitur iniquitas  
 mulieris, plus quam vir benefaciens? Nonne laudatur  
 Rachel,

Rachel, quæ patrem suum idola quærentem pulchra adinventione delusit? Nonne etiam Rebecca, quia per fraudem obtinuit Iacob benedictionem patris, & postea cautius fecit declinare fratris iram. Raab meretrix decepit eos qui quærebant exploratores Iosue, & reputatur ei ad iustitiam: Egressa est Iahel in occursum Sisara: dixitq; ad eum, intra ad me Domine mi, ac presenti aquam dedit illi bibere de utre lactis & operuit illum iacentem, dormiente autem Sisara, ingressa est abscondite, percussitque clavum in caput ejus, & interfecit illū, qui se fidei ejus crediderat servandum, atque pro hac insigni prodicione: benedicta, inquit scriptura, inter mulieres Iahel benedicatur in tabernaculo suo. Legite historiam Iudith, & notate verba ejus ad Holofernem: Summe, inquit verba ancillæ tuæ, quoniam si ea secutus fueris, perfectum te faciet Dominus, veniens nunciabo tibi omnia, ita ut adducam te per mediam Hierusalem, & habebis omnem populum Israël, sicut oves quarū non est pastor, & non latrabit vel unus canis contra te, quoniam hæc mihi dicta sunt per providentiam Dei: Iopitumque blanditiis Holofernem percussit in cervicem, & abscidit caput ejus. Quod quæso iniquius consilium, quæ crudeliores insidiæ, quæ captiosior proditio excogitari possit? & hanc idcirco benedicit, laudat & extollit scriptura, & longe melior reputata est iniquitas mulieris quam viri benefaciens. Nonne bonum operatus est Cain offerens in sacrificium optimarum frugū primitias, & eo ipso reprobatus est à Deo? Esau nonne benefecit dum pia obedientia venatur decrepito parenti cibum, & interea defraudatur benedictione, & odio habitus est Deo: Oza, dum zelo religionis inclinatum, & jam prope labantem arcam sustinet, morte subita percussus est: Rex Saul dum Amalechitarum pinguior hostias in sacrificium parat Domino, dejectus regno etiam spiritui nequam traditus est. Excusantur ab incestu patris filia Loth, & non excusatur temulentus pater, & successio ejus ejicitur ab Ecclesia Dei. Excusatur incestuosa Thamar, & dicitur justior patriarcha Iudā, & fraudulento incestu meretur propagare lineam Sal-

varo-

vatoris. Ire nunc viri fortes & robusti, & vos prægnantia Pallade, ligata tot fasciis scholastica capita & totidem exemplis contrariam illam probate sententiam, quod melior sit iniquitas viri quam mulier benefaciens. Certe non poteritis illam tueri, ni recurratis ad allegorias, ubi tunc equalis cum viro mulieris erit authoritas, sed modo revertantur. Præcellentia tam felicissimi sexus omnibus hoc vel evidentissimum argumentum esse potest, quod dignissima omnium creaturarum, qua nec unquam dignior fuit, nec futura est, mulier fuerit, ipsa inquam beatissima virgo Maria, qua siquidem præter originale peccatum concepta sit, ne Christus quidem quod ad ejus humanitatem attinet major erit. Est etenim Aristotelis validum hoc argumentum: cujus generis optimum est nobilius optimo alterius generis, hoc genus altero nobilius: in foemineo genere optima est virgo Maria: in masculino non surrexerit major Ioanne Baptista, atque hunc quantum excellat virgo diva, quæ exaltata est super omnes choros angelorum, nemo Catholicus ignorat. Similiter argumentari licebit, cujus generis pessimum pejus est pessimo alterius, id genus esse illo quoque inferius. Iam vero scimus, quia viciosissima ac pessima creaturarum omnium vir est, sive ille fuerit Iudas qui Christum tradidit, de quo ait Christus: Bonum esset homini illi si natus non fuisset: sive illo pejor futurus sit Antichristus aliquis, in quo omnis potestas Sathanæ inhabitabit. Multos præterea viros æternis cruciatibus damnatos prodit Scriptura, cum nulla uspiam mulier damnata legatur. Accedit ad id testimonii etiam brutalis naturæ quædam prærogativa, quippe avis omnium regina, atque nobilissima quæ aquila est, semper foeminei, nunquam masculini sexus reperitur. Phœnicem etiam autem unicam Ægyptii non nisi foemellam prodiderunt. E contrario autem regulus serpens, quem basiliscum dicunt, omnium venenatorum pestilentissimus, non nisi masculus est, quem insuper impossibile est nasci foemellam. Præterea sexus hujus excellentia probitasque ac innocentia vel his argumentis satis abunde ostendi potest, quoniam

quoniam malorum omnium ortus à viris sit, à mulieribus minime. Primus quippe protoplastes Adam ille legem Domini transgredi ausus, portas cœli obseravit, & omnes nos peccato mortique reddidit obnoxios. Omnes enim peccavimus & morimur in Adam, non in Eva. Hujus perinde primogenitus inferorum portas reſeravit, ille primus invidus, primus homicida, primus paricida, primus desperans de miſericordia Dei, primus bigamus Lamech, primus ebrius Noë, primus turpitudinem patris ſui denudans ille filius Noë Chamus, primus tyrannus ſimul ac idololatra Nemroth, primus adulter vir, primus inceſtuoſus vir, viri inſuper primi cum dæmonibus fœdera inierunt, ac prophanas artes invenerunt. Viri filii Iacob primi vendiderunt fratrem. Pharaos Ægyptius necavit primus pueros, viri primi cōtra naturam luxuriati ſunt, teſtibus Sodoma & Gomorra, quæ ob virorum ſcelera perierunt, celebres olim urbes, viros legimus ubique temeraria voluptate bigamos, multinubos multicubos, adulteros, fornicatores, ſic plurium uxorū concubinarūque viri fuerunt Lamech, Abraham, Iacob, Eſau, Ioseph, Moſes, Samſon, Helcana, Saul, David, Salomon, Aſſur, Roboam, Abia, Caleph, Aſſuerus & innumeri alii, qui ſinguli plures uxores inſuper & pellices, & concubinas habuerunt. Nec illarū conjugio contenti ad explendam ſuam libidinem, etiam cum earū ancillis ſe commiſcuerunt. Mulierem vero excepta una ſola Berſabea nullā uſque reperimus, niſi uno ſolo viro ſemper fuiſſe contentam, nec bigamam inſuper reperies ullam, ſi ex primo marito prolem ſuſceperat. Sunt enim mulieres pudicitia ac caſtitate viris ipsis multo continentiores, quas quod infoecundæ eſſent, à virorum concubitu ſæpe abſtuliffe legimus, & alienā viro introduxiſſe uxorem, ſicut Sara, Rachel, Lia, & aliæ multæ infoecundiores, quæ ancillas ſuas introduxerunt, ut ſuſcitarent viris ſuis poſteritatem. Sed quis obſecro virorū, quantūcunque ſenex, frigidus, ſterilis, ac rei uxoriæ ineptus tantæ unquam aut pietatis, aut clementiæ extirrit in uxorem, ut aliquem ſuo loco ſubſtitueret, qui ſeracem uterum

fœcun-



fecundo semine irroret? quamvis huiusmodi leges Licurgum atque Solonē olim tulisse legamus, vix si quis ætate provectior & nuptiis intempestivior, alterve in ventrem ignavioꝝ puellam despondisset ut liceret uxori ex adolescentibus & necessariis unum aliquem robore moribusque conspicuum deligere, qui cum illa dulciter colluderet & luctaretur, modo partus editus mariti adferretur, nec idcirco alienum aut aduſterinum dici quod nasceretur, leges quidē illas latas legimus, servatas autem non legimus, non tam virorū duritia, quam mulierū continentia illas recusante. Innumere sunt adhuc præclarissimæ foeminae, quæ cum insigni pudicitia etiam conjugali charitate viros omnes longē vicerint, cuiusmodi Abigail uxor Nabal, Artemisia Mausoli, Algia Pollinici Thebani conjunx, Iulia Pompeii, Porcia Cetonis, Cornelia Gracchi, Missalina Sulpitii, Alceste Admeti, Hypocritea Mithridatis Pontici regis conjunx, Dido quoque Carthaginis conditrix, Romanaque Lucretia, atq; Sulpitia Lentuli. Sunt infinitæ aliæ, quarū virginitatis & pudicitia fides, ne morte quidem potuit immutari, quarum exempla sese offerunt: Atlanta Calidonia, Camilla Volsca, Iphigenia Græca, Cassandra & Crise. Accedunt his Lacedæmonia, Spartiata, Milesia, atque Thebanae virgines, & innumerae aliæ, quas nobis numerant Hebræorum, Græcorum, Barbarorumque historiarum, quæ virginitatem pluris quam regna, quam denique vitam ipsam fecerunt, Quod si etiam pietatis exempla requirantur, inter cætera sese offerunt, Claudia vestalis erga patrem, & plebeia illa juvencula, de qua supra locuti sumus in matrem. Sed objiciet istis Zoilus aliquis Samsonis, Iasonis, Deiphobi, Agamemnonis exilia conjugia ac huiusmodi tragædias, quas si quis lynceis oculis (ut ajunt) introspexerit, comperiet falso uxores accusari, quarum nulla unquam contigit viro bono improba. Non enim nisi malis maritis malæ uxores sunt, quibus licet bonæ aliquādo eveniunt, sæpe eorundem vitio corrumpuntur. Putasne si licuisset mulieribus leges condere, historias scribere, quantas tragædias scribere potuissent de virorum inestimabili malitia,

tia, inter quos plurimi reperiuntur homicidæ, fures, raptores, fallarii, incendiarii, proditores, qui etiam tempore Iosue ac David regis, tanta multitudo latrocinebatur, ut suorum agminum principes constituerent, sed & hodie adhuc infinitus est illorum numerus. Hinc omnes carceres viris repleti, undiq; omnia virorum cadaveribus onusta. At contra, mulieres omnium artium liberalium, omnisq; virtutis ac beneficii inventrices extiterunt, quod & ipsa artium virtutumq; foemina nomina præcipue ostendunt. Cui & illud notabile accedit, quod ipse quoq; terrarum orbis à foeminarum nominibus nuncupatur, videl. ab Asia nympha, ab Europa Agenoris filia, à Lybia filia Epaphi, quæ & Aphrica dicitur. Denique si per singula virtutum generaliter sit, mulier ubiq; principem locum obtinebit. Mulier enim fuit, quæ primo virginitatem Deo devovit ipsa virgo Maria, quæ ex hinc meruit esse mater Dei. Mulieres prophetæ semper diviniore spiritu afflatæ sunt quam viri: quod testibus Lactantio, Eusebio, & Augustino de Sybillis notum est. Sic Maria Moïsis soror erat Prophetes, & captivo Hieremia uxor avunculi ejus nomine Olda, perituro populo Israël supra viri vires prophetes suscitatur. Scrutemur sacras scripturas, & videbimus mulierem in fide cæterisque virtutibus constantiam supra viros longe commendatam, ut in Iudith, Ruth, Hester, quæ tanta gloria celebratæ sunt, ut sacris quoq; voluminibus nomina indiderint. Abraham ille, quem licet ob fidei firmitatem scriptura iustum vocaverit, quoniam credidit Deo, subjicitur tamen uxori suæ Saræ, & Domini voce præcipitur ei: Omnia quæcunque dicit tibi Sara, audi vocem ejus. Sic Rebecca firmiter credens, pergit ad interrogandum Deum, & ejus responsione condigna, audit miraculum: Dux gentes in utero tuo, & duo populi de ventre tuo dividuntur. Et vidua Sareptana credidit Helix, licet rem difficilem sibi diceret. Sic Zacharias ab angelo de incredulitate redargutus obmutuit. Et Elizabeth uxor sua, utero & voce prophetat ac commendatur, quia fideliter credidit, quæ deinceps commendat beatissimam virginem, dicens. Beata quæ credidisti, quæ dicta sunt tibi à

bí à Domino. Sic Anna Prophetes, post Simeonis revelationem confitebatur Deum, & loquebatur de eo omnibus volētibus audire, qui expectabant redemptionem Israël. Et erant Philippo quatuor filiae virgines prophetantes. Quid dicam de Samaritana illa, cum qua Christus loquebatur ad puteum, & saturatus fidē credentis, cibos respuit Apostolorum. Accedit ad hæc fides Cananæ, ac mulieris illius quæ fluxum sanguinis patiebatur. Nonne etiam fides & confessio Marthæ similis erat confessioni Petri? Et in Maria Magdalena quanta fuerit fidei constantia, ex Euangeliiis nobis notum est. Ipsa namque, dum sacerdotes & Iudæi Christum crucifigūt, plorat ad crucem, unguenta portat, quærit in tumultu, hortulanum interrogat, Deum recognoscit, pergit ad Apostolos, resurrexisse nunciat. Illi dubitant, ista confidit. Quid rursus de Priscilla sanctissima foemina, quæ Apollo virum Apostolicum, & in lege doctissimum Corinthiorum episcopum erudit. Nec turpe fuit Apostolo discere à muliere, quæ doceret in Ecclesia. Adde insuper quæ martyrii patientia & mortis contemptu fidei suæ constantiam testatæ sunt, non esse virorum numero pauciores. Neque hic silentio prætereunda est mater illa mirabilis, & bonorum memoria digna, quæ in conspectu suo pereuntes crudeli martyriō septem filios non solum bono animo ferebat, sed fortiter horrabatur ad mortem, atque ipsa per omnia in Deo confidens, post filios pro patriis legibus consumpta est. Nonne etiam Theodelina Bavarorum regis filia Longobardos, ac Greisilla Henrici I. Imperatoris soror Ungaros, & Clotildis Burgundiorum regis filia Francos, & Apostola quædam infimæ sortis foemina Hibertos, singulæ innumeros populos ad Christi fidem converterunt? Denique hic religiosissimus solus vel maxime is est, in quo in hunc diem usque fides Catholica, & pietatis continuata opera refulgent. At ne cui dubium sit, mulieres omnia ea posse quæ viri: exemplis rem ipsam agamus, & comperiēmus nullum unquam egregiū facinus in ullo virtutū genere à viris perpetrātū, quod à mulieribus nō sit æque præclare factitatū. Claruerunt in sacerdotio

dotio olim apud gentes Melissa Cybeles, à ejus nomine ceteræ Deæ sacerdotes Melissa postea dictæ sunt. Item Hypeccæstria sacerdos Minervæ, Mera Veneris, Iphigenia Dianæ fuerunt, & fœminæ Bacchi sacerdotes, multis nominibus claræ, ut Thyades, Mænades, Bacchæ, Eliades, Mimallonides, Ædonides, Eubyades, Easfarides, Triaterides. Apud Iudæos quoque Maria Moïsis soror una cum Aaron sanctuarium ingrediebatur, & tãquam sacerdos habita est. In nostra autem religione, licet mulieribus sacerdotii functione interdiktum sit, scimus tamen historiis proditum, mulierem aliquando mentito sexu, ad summi Pontificatus apicem conscendisse. Non obscuræ sunt ex nostris tot sanctissimæ Abbates & Moniales, quas antiquitas non dedignatur vocare sacerdotes. Claruerunt in Prophetia apud omnis regionis gentes, Cassandra, Sybilla, Maria Moïsi soror, Debora, Hulda, Anna, Elisabet, quatuor Philippi filia, & multæ aliæ recentiores sanctæ fœminæ, quales Brigida & Hildegardis. Præterea in Magica, sive bonorum, sive malorum dæmonum inexpugnabili disciplina, præ cæteris Circes atque Medea longe mirabiliora effecerunt, quam vel ipse Zoroastes, licet hujus artis inventor à pluribus credatur. Insuper in philosophia præclaræ extiterunt Theana uxor Pythagoræ, ejus denique filia Dama in exponendis paternis sententiarum involucris clara. Item Aspasia & Diotima Socratis disciplinæ, & Mantinea & Philesia, Axiochia, ambæ discipulæ Platonis. Extollit denique Plotinus Geminam, atque Amphicleam, laudat Lactantius Themisten. Exultat Christiana Ecclesia in diva Catharina, quæ sola puella omnem illius ævi sapientum doctrina longe superavit. Nec nobis hoc loci Zenobia Regina Longini Philosophi discipula, memoria excidat, quæ ob effusam & candidam literarum peritiam Ephiniissæ accipit appellationem, cujus opera sacrosancta, Nicomachus Græca reddidit. Ad Oratoriam & Poësin vadamus. En se nobis offerunt Armesia cognomēto Androgenia, Hortensia, Lucretia, Valeria, Copiola, Sappho, Corinna, Cornificia, Romana, & Erinna, Telia seu Tesbia, quæ

epigrammistâ cognominata fuit. Et apud Sallustium Sempronia, apud Iurisconsultos Calphurnia, & nisi veritū esset hodie mulieribus literas discere, iamiam adhuc haberentur clarissimę doctrinę excellentiores ingenio mulieres quam viri. Quid de hoc dicendum est, quod sola natura ipsa mulieres facile omnium disciplinarum artifices superare videntur? Nonne grammatici se benedicendi magistros jactant? atque id nos longe melius discimus à nutricibus & matribus, quam à grammaticis? Nonne Gracchorum eloquentissimam linguā, mater Cornelia formavit, & Sydem Aripithi Scythiæ regis filium, Isirinei mater Craci linguam docuit? Nonne semper in introductis apud exterarum gentes coloniis nati pueri matrum sermonem tenuerunt? non aliam ob causam Plato Quintilianus de de deligēda pueris nutrice idonea tam sollicitè statuerunt, ut pueri lingua & sermo recte discreteq; formaretur. Iam vero nonne & Poëtæ in suis nugis & fabulis, ac dialectici in sua contentiosa garrulitate à mulieribus vincuntur? Orator nuspiam adeo tam bonus, aut tam felix, ut suadela vel meretricula superior sit. Quis Arithmeticus, falsum supputando mulierem solvendo debito, decipere potest? quisve Musicus hanc cantu & vocis amœnitate æquat? Philosophi, Mathematici, Astrologi, nonne in suis divinationibus & præcognitionibus non raro rusticis mulieribus inferiores sunt, & sæpiissime ancilla medicum vincit? Ipse Socrates vir omnium sapientissimus, si Pythio testimonio fides habenda est, jam natu grandior, à muliere Aspasia adhuc quiddam discere non dedignatus est, sicut nec Apollo Theologus à Priscilla erudiri veritus est, Quod si etiam prudentia requiratur, exemplo sunt Opis inter Deas relata, Plotina Trajani uxor, Amalasuntha Ostrogothorum regina, Emilia Scipionis uxor, quibus accedit Delbora mulier prudentissima, uxor Labidoth, quæ ipsa ut legitur in libris Iudicum, aliquamdiu super populum Israël iudicavit, ascendebantque ad eam filii Israël in omne iudicium. Quæ etiam recusante Barach, hostilem pugnam ipsa dux Israëliti

exer-



exercitus electa, hostibus cæsis fugatisque victoriam reportavit. Legitur præterea in regum historia Attaliam reginam regnasse, & iudicasse per septem annos in Hierusalem. Atque Semiramis post mortem Nini regis iudicabat populos quadraginta annis. Et omnes reginæ Candaces Æthiopix prudentissimæ potentissimæque regnarunt, de quibus mentio est in Actis Apostolorum. Mira autem de illis narrat fides ille antiquitatis scriptor Iosephus. Huc etiam accedit Nicaula regina Saba, quæ veniens à finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & testimonio domini condemnatura est omnes viros Hierusalem. Fuit & Technides quædam sapientissima mulier, quæ David regem interrogatione concludit, ænigmate docet, exemplo Dei mitigat. Nec hic prætereunda sunt Abigail & Bethsaba, quarum illa virum suum liberavit ab ira David & post mortem viri sui, facta est regina & uxor David: altera autem Salomonis mater suo regnum prudenter impetravit. Porro in rerum inventionibus exemplo sunt Isis, Minerva, Nycostrata: In condendo imperio & urbibus, Semiramis universi orbis monarchiam tenens, Dido, Amazones: In bellorum certaminibus, Thomiris Massagetarum regina, quæ Cyrum Persarum monarcham devicit. Item Camilla de gente Volscorum, Valisca Bohemix, ambæ potentes reginæ. Item Indorum Pande, Amazones, Candaces, Lemnenses, Phocensium, Chiarum, Persidæque mulieres. Legimus de aliis multis illustrissimis mulieribus, quæ mira virtute universæ nationi suæ, in summa rerum desperatione salutem restituerunt. Inter quas est Iudith, quam B. Hieron. his verbis extollit, inquiens. Accipite Iudith viduam, castitatis exemplum, triumphali laude, perpetuis eam præconiis declarate. Hanc enim non solum fœminis, sed viris imitabilem dedit, quia castitatis remunerator, virtutem talem tribuit, ut invictum omnibus vinceret, & insuperabilem superaret. Legimus adhuc, quia mulier quædam sapiens vocavit Ioab, & dedit in manus suas caput Sibæ inimici David, ut conservaret Abelam civitatem, quæ erat mater civitatum

in Israël. Et mulier quædam jaciens fragmentum mole,  
 allisit caput Abimelech, & confregit cerebrum ejus,  
 executrix vindictæ Dei super Abimelech, quia fecerat  
 malum coram domino contra patrem suum, interfe-  
 ctis per eum 70 fratribus super uno lapide. Sic Hester  
 Assueris regis uxor non solum liberavit populum su-  
 um à morte turpissima, sed insuper summo honore de-  
 coravit; obsessaque à Volscis urbe Roma, Cn. Mar-  
 tio Coriolano duce, quam armis viri urbem defendere  
 non poterant, Veturia magno natu mulier ac Cariola-  
 ni mater, filii obiurgatione servavit. Arthemisia irru-  
 entes sibi Rhodios & classe exuit, & insulam domuit,  
 erecta in urbe Rhodia statua, quæ perpetuum stigma il-  
 li inureret. Iam quis satis laudare poterit puellam il-  
 lam nobilissimam (licet humili genere ortam, quæ anno  
 Christianorum M CCCC. XXVIII. occupato per An-  
 glos Franciæ regno, Amazonis more sumptis armis,  
 primamque aciem ducens, tam strenue feliciterque præ-  
 gnavit, ut pluribus præliis superatis Anglis, Francorum  
 regi jam amissum regnū restitueret. In cujus rei perpe-  
 tuam memoriam apud Genabum oppidum, quod Au-  
 relianum vocant, in ponte qui est super Ligurim flui-  
 um sacra statua puellæ erecta est. Possem innumeras  
 adhuc ex Græcorum, Latinorum, Barbarorumque, tam  
 veteribus quam recentioribus historiis præstantissi-  
 mas mulieres recensere, quod ne in grande nimium  
 opus turgesceret, brevitati studere volui. Nam scripse-  
 runt de illis Plutarchus, Valerius, Bocatius, & plures  
 alii. Hinc est quare non tam multa de mulierum laudi-  
 bus dixerim, quam plurima reticuerim, quippe qui non  
 sum tam ambitiosæ cervicis, ut mulierum infinitas præ-  
 stantias atque virtutes tam pauculo sermone me posse  
 complecti præsumam. Quis enim ad percensendas infi-  
 nitas mulierum laudes sufficiat, à quibus omne nostrū  
 esse, omnisque humani generis conservatio, quod alias  
 in brevi perituum esset, omnisque familia & respubli-  
 ca dependet? Quod nec Romanæ urbis conditorem la-  
 tuit, qui dum mulieribus carebat, cum Sabinis, raptis  
 eorum filiabus, bellum asperrimum inire non dubita-  
 vit,

vit, cognovit namque ejusmodi imperium, si mulieres non adessent brevi periturum. Tandem capto à Sabinis capitolio, cum mediò foro collatis signis cruentissime pugnaretur, in recurſu mulierum inter ambas acies prælium ceſſavit, factaque tandem pace, & percusso fœdere perpetuam amicitiam inierunt. Quamobrem earum nomina Curiis imposuit Romulus, volentibusque Romanis, in publicis tabulis exceptum est, mulierem nec molere, nec coquinarium facere, uxorem à viro, virum ab uxore aliquid dono accipere, vetitum, quo bona omnia communia eſſe ſcizerent. Hinc tandem conſuetudo emerſit, ut ſponſam introducentes, dicere juberent, ubi tu, ego, denotantes ubi tu dominus, ego domina: ubi tu herus, ego hera. Deinde cum regibus exactis Coriolano Martio duce Volſcorum legiones ad quintum lapidem caſtra metata eſſent, per mulieres averſa ſunt, pro quo beneficio inſigne templum Fortunæ muliebri dedicatum eſt. Magni inſuper honoris dignitatisque inſignia Senatusconſulto illis collata: Cujuſmodi ſunt, quod in via ſuperiori loco incedant, viris inſuper quibuſque illis in pedes aſſurgentibus, locumque cedentibus. Præterea veſtes purpureæ cum ſimbriis inauratis, gemmarum etiam ornatus, & inaures annulique & torques illis conceſſa: poſteriorumque imperatorum lege cautum, ut quoties allicubi ſtatutum fiat, prohibens deferri certas veſtes aut ornamenta, mulieres ſub illo non comprehendendi. Hæreditatum quoque & bonorum ſucceſſionibus donatæ ſunt, legibus etiam permiſſum eſt, mulierum funera quemadmodum illuſtrium virorum, publicis laudibus celebrari. Siquidem cum mittendum ad Delphicum Apollinem munus eſſet ex Camilli voto, nec foret auri tantum in urbe, mulieres ſponte corporis ornamenta contulere. Porro in eo bello quod Cyrus contra Aſtyagea geſſit, in fugam converſa Perſarum acie, mulierum caſtigacione reprehenſa eſt, ac denuo inſtaurata, inſignemque illis victoriam dedit. Ob quod facinus lege cautum eſt à Cyro: ut Perſarum reges urbem ingreſſuri ſingulis mulieribus ſingulos auri nummos perſolverent.

verent. Quod etiam Macedo bis eam urbem ingressus, toties erogavit. Insuper & pręnantibus munus duplicari jussit. Sic à pręscis illis Persarum regibus atque Romanis, ab ipsis inquam Romanę urbis imperiisq; incunabulis, mulieres omni semper honoris genere donatę sunt. Porro ab ipsis imperatoribus non minus veneratę. Hinc Iustinianus imperator etiam in legibus condendis, uxorem consulendam adhibendamque censuit. Et alibi dicit lex, quod uxor corruscat merito in honore, ut sentiat ejus fulgorem, ut in quantum vir in altum tollitur, tantum & conjunx ejus. Sic uxor Imperatoris dicitur imperatrix, & uxor Regis regina, uxor Principis, princeps & illustris, undecunque sit nata. Et Ulpianus ait: Princeps, hoc Imperator, legibus est solutus; Augusta autem, quę est uxor Imperatoris, licet legibus soluta non est, princeps tamen eadem illi privilegia contulit, quę ipse habet. Hinc est quod illustribus mulieribus judicare permittitur, & arbitrari, atque ut possint feudum investire, & investiri, & inter Vassallos quid juris decernere. Ad idem facit quod fœmina potest habere servos peculiares, sicut & vir, potestque mulier judicare etiam inter extraneos: potest etiam nomen indere familię, sic quod filii denominentur à matre, non à patre. Habent & circa dotes grandia privilegia, hincinde in diversis locis in corpore juris, expressa: ubi etiam cavetur quod mulier honestę vitę & famę pro debitis civilibus incarcerari non debeat, imo judex pœna capitis punitur, qui ipsam carceri emancipaverit, quod si sit suspecta de delicto, in monasterium trudatur, aut mulieribus incarceranda tradatur, quia, teste lege, mulier melioris est conditionis quam vir, tum quia in eodem genere delicti, plus peccat vir quam mulier. Hinc vir in adulterio deprehensus, capite punitur: sed mulier adultera in monasterium detruditur. Plura privilegia colligit Azo in summa sua super titulo ad Senatusconsultum Velleianum, & Specularor de renunciationibus. Illi etiam veteres legumlatores, ac Reipublicę artifices vi-

ri sa-

n sapientia graves scientia prudentissimi , Lycurgus inquam & Plato, cum scirent ex Philosophiæ penetralibus mulieres, nec animi excellentia, nec corporis robore, nec dignitate naturæ viris inferiores, sed ad omnia æque habiles, statuerunt mulieres cum viris in lustrationibus & gymnasticis exerceri, etiam in omnibus quæ ad bellicam pertinent disciplinam, in arcu, in funda, jactu lapidum, in sagittando, in armorum dimicatione tam equestri quam pedestri, in castrorum positione, ac in acierum ordinatione in ducendo exercitu, & (ut breviter dicam) omnia eademque mulieribus quæ viris exercitia communia tribuerunt. Legamus antiquitatum fide dignos scriptores, comperiemus in Gerulia, Bactris, Galletia, morem fuisse, viros mollitiei deditos, mulieres autem agros colere, ædificare, negotiari, equitare, præliari, & cætera facere, quæ modo apud nos viri faciunt. Apud Cantabros viri mulieribus dotem dabant, fratres à sororibus nuptui dabantur, filia hæredes designabantur. Apud Scythas, Thraces & Gallos mulieribus virisque communia erant officia, & de bello paceque agentes, mulieres judicio consultationibusque adhibebantur, quod percussum Hannibale Celtarum fœdus in hæc verba demonstrat: Si quis Celtarum injuriâ à Carthaginensium aliquo affectum se conqueritur, ejus rei Carthaginensium magistratus aut imperatores, qui in Hisp. fuerint judices sunt. Siquis Carthaginensium ab ullo Celtarum injusti quippiam passus fuerit, de ea re mulieres judicium faciant. Sed virorum omnia tyrannide contra divinum jus naturæque leges prævalente, data mulieribus libertas, jam, inquis legibus interdicatur, consuetudine usuque aboletur, educatione extinguitur. Mulier namque mox ut nata est, à primis annis domi detinetur in desidia, ac velut altioris provinciæ incapax, nihil præter acus & filum concipere permittitur. Vbi exinde pubertatis annos attigerit, in mariti traditur zelotypum imperium, aut vestalium ergastulo perpetuo recluditur. Publica quoq; officia legibus sibi interdicta sunt. Postulare in judicio licet prudentissimæ non permit-



titur, Repelluntur præterea in jurisdictione, in arbitrio, in adoptione, in intercessione, in procuratione, in tutela, in cura, in testamentaria & criminali causa. Item repelluntur in verbi Dei prædicatione, contra expressam scripturam, quæ promisit illis Spiritus sanctus per Ioëlem inquitens: Et prophetabunt filia vestra, quemadmodum & Apostolorum ætate publice docebant, sicut de Anna Simeonis, & filiabus Philippi, atque Priscilla Aquilæ notum est. Sed tanta est recentium legislatorum improbitas, qui irritum fecerunt mandatum Dei, propter traditiones suas, quod mulieres alias naturæ eminentia, & dignitate nobilissimas, pronuntiarunt cunctis viris conditione viliores. His itaque legibus mulieres viris tanquam bello victæ victoribus cedere coguntur, non naturali, non divina aliqua necessitate aut ratione, sed consuetudine, educatione, fortuna & tyrannica quadam occasione id agente. Sunt præterea, qui ex religione auctoritatem sibi arrogant in mulieres, & ex sacris literis suam probant tyrannidem, quibus illud Evæ maledictum continuo in ore est: Sub potestate viri eris, & ipse dominabitur tibi. Quod si illis respondeatur, Christum abstulisse maledictum, obijcient rursus idem ex dictis Petri, cui accedit & Paulus: Mulieres viris subditæ sint. Mulieres in Ecclesia taceant. Sed qui noverit varios scripturæ tropos, ejusdemque affectus, facile cernet hæc non nisi in cortice repugnare. Est enim is ordo in ecclesia, ut viri præponantur in ministerio mulieribus, sicuti Iudæi Græcis in promissione, non tamen est acceptor personarum Deus: in Christo enim nec mas, nec femina, sed nova creatura. Quin & pleraque viris propter duritiam cordis eorum in mulieres permissa sunt, sicut Iudæis quondam concessa repudia, quæ tamen mulierum dignitati nihil officiunt: quin & deficientibus errantibusque viris, mulieres in virorum opprobrium potestatem habent judicii. Et ipsa regina Saba judicata est viros Hierusalem. Qui ergo justificati per fidem effecti sunt filii Abraham, filii inquam promissionis, subjiciuntur mulierum, & obnoxii sunt præcepto Dei ad Abraham in-

quien-

quientis. Omnia quæcunque dicit tibi Sara, audi vocem ejus. Nunc tandem, ut me quam brevissime recolligam, ostendimus præcellentiam muliebris sexus, à nomine, ab ordine, à loco, à materia, & quid dignitatis mulier supra virum sortita sit à Deo, deinde à religione, à natura, ab humanis legibus, à varia authoritate, ratione & exemplis promiscue demonstravimus. Tamen non tam multa diximus quin plurima adhuc dicenda relinquimus, quia non ambitione commotus, aut meæ commendationis causa veni ad scribendum, sed officio & veritate, ne tanquam sacrilegus, tam devoto sexui, debitas sibi laudes (ut talentum mihi creditum suffodiendo) impia quadam taciturnitate surripere videar si filerem. Quod si quis me curiosior à nobis præteritum aliquod argumentum repererit, quod huic operi nostro astruendum putet, ab illo me non argui sed adjuvari credam, quatenus bonam hanc operam nostram, suo ingenio doctrinaque meliorem reddiderit. Ne ergo opus ipsum in nimis magnum volumen exeat, hic illius finis esto.



## HENRICI CORNELII

## A G R I P P Æ,

De

## SACRAMENTO MATRIMONII

## LIBELLVS.



Sacramentum Matrimonii antiquissimū, & creato quondam homine primum à primo rerum initio à Deo institutum, atque præceptum, & apud omnis nationis gentes, summa semper veneratione celebratum, religione sacratum, legibus sancitum miraculis atque prodigiis illustratum. Quod cæteris quidem mysteriis, ac legibus eo dignius est, quo præ illis prius institutum est. Institutū inquam, non ex opinione hominum, sed ex omnium principe Deo, à prima origine mundi, ante peccatum, in tempore innocentie, ad officium legitimum propagationis humanæ speciei: Cum cætera omnia præcepta mysteriaque post lapsum hominum ad reparationem & custodiam in remedium & emendationem pœnamve novissime prodierunt, vix à paucis admissa: cum illud per omnes secessus orbis terrarum ab omnium consensu receptum est. Nec insuper minore potentia à Deo munitum, quam ipsius bonitate ac sapientia institutum est. Voluit namq; parens omnium Deus sanctissimum hoc vinculum sic esse indissolubili glutino connexum, & perseverans, ut maritus in uxore, uxor in marito semper & viveret, & subsisteret: ut os ex ossibus, & caro de carne. Illud namque primum Dei instituentis matrimonium præceptum fuit: Dimittet homo patrem suum & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem unam. Quod non solum in veteri testamento legimus, sed idiplum & in Euangelio confirmatum est, ut non ulla diversitate morum, non ulla societate vel tædio, non senio, non sterilitate, non ægritudine, non pestilentico, non elephantico, nec alio quovis contagioso morbo, denique

que non ullo hæreseos crimine, nec ulla humana vi id aliquando dissolvi liceat, præcipiente Christo, ut quos Dei omnipotentia conjunxerit, nulla vis separare præsumperit. Nec ullam ob causam liceat uxorem à viro, virum ab uxore discedere quia nemini licet discedere à seipso, nemini seipsum relinquere. Nam quæ ex viri costa, ex carne eadem caro, idem os ossibus in adjutorium viro facta est: eam Deus nunquam à viro separari voluit, nisi ob fornicationem, quam unicam causam Deus excepit, quod si quamvis aliam ob causam dissolvatur confœderatio unitasque matrimonii separati nihilominus sibi conjuges sunt atque manent, nec excusari possunt ab adulterio, cum quibus fuerint post suum repudium copulati. Ideoque addit Christus, dicens: qui aliam superduxerit, mœchatur, & qui dimissam duxerit, mœchatur.

Nunc in quos fines usque hoc venerabile dignissimumque sacramentum præceptum est narrabimus, nam ob adjutorium, ob propagationem, ob evitandam fornicationem. Prior habetur, ubi Deus instituit hoc sacrum mysterium sub his verbis: non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adjutorium simile sibi. Homo enim (cum ipse maxime sit animal sociabile) tunc demum vere & recte fungetur humanitatis officio, fidamque suarum tutelam, quando matrimonii stabilem, indissolubilemque inierit societatem. Ideoque & senibus, & decrepitis, & in quibus nulla generandi potètia, nulla propaginis spes relicta est: nihilominus nubere licitum est: atque si fas dicere, sæpe necessarium, quo ipsam vitæ suæ senectam in uxoris dilectæ consortio ducant jucundiores atque securiores, tutioresque, quod in Davide jam sene cum Susamitide puella exemplo est. Quæ enim evenire posset sanctior, & jucundior inter homines societas, quæ tutior, quæ securior, quæ castior, quam viri & uxoris? quando quilibet illorum idem est quod alter, in uno conformari animo duo corpora, in duob. corporib. unus animus, unusque consensus. Soli conjuges sibi invicem non invident, soli infinire se amant: quando quisque illorum totus ex altero dependet,

& in altero quiescit : una caro, mens una, una concordia, eadem illis tristitia, eadem iucunda, eadem utrique & par voluntas, communis adcessio lucri, eadem divitiarum, ea paupertas, par dignitas, semper unius cubiculi atque convictus nocturni, diurnique comites : nec in somno, nec in vigilia à se discedentes, sed vita illis in omnibus actionibus, laboribus, periculis, atque in omni fortuna coniuncta, inseruiunt sibi invicem quamdiu vivunt : comitantur se usque ad vitæ exitum : nunquam discedunt nisi mortui, ac mortuo uno, vix alter superesse potest. Tanta est charitas conjugalis, ut quos vita coniunxit, vix mors ipsa divellere possit : ea est matrimonii perseverantia, ea unitas, ut unius uxoris unus sit vir, unius viri unica uxor, nam una costa à principio in unam uxorem versa est : & erunt (inquit Deus) duo in carnem unam, non dicit tres, neque plures : & in Arca Noë non plures mulieres quam viros iussit Deus reservari : ut uni non esset nisi una sola coniunx. Nam ubi pluralitas est coniugum, ibi unitas matrimonii desinit. Ergo quam unicam quisque uxorem duxerit, eandem inuiolato amore ad ultimum vitæ terminum constanti dilectione, continuaque memoria conservet : cedit pater, cedit mater, cedant liberi, cedant fratres & sorores, cedit omnis amicorum cumulus viri atque uxoris benevolentia & iure quidem : nam pater, mater, liberi, fratres, sorores, affines, amici, naturæ fortunæque opera sunt : vir & uxor Dei mysterium sunt, habuitque prius vir uxorem, uxorque virum, quam patrem, quam matrem, quam fratrem, quam liberos. Ideoque iussum est homini relinquere patrē & matrem, & sorores, & fratres, & liberos, & adherere uxori : ut quod primum omnium illi datum est, præ cæteris omnibus, servet ad ultimum, nec unquam esset sine altera alter : quorum sine altero altera creata non est. Itaque liberos à parentibus, parentes à liberis discedere nulla lex prohibet, interdum necessitas cogit, utilitas suadet, iudicium impellit, sæpe libere emancipantur, sæpe religione libertatem sibi vendicant, sæpe peregrini, sine ipsis vivunt, alibi domicilium quaerunt. uxorem autem à viro, & virum ab uxore nulla utilitas, nullum iudicium, nullum repudiū,  
nulla



nulla religio , nulla licentia , nulla absentia discedere permittit , à quo altero qui decesserit , uel sociari neglexerit , hic tanquam desertus , solitarius , omni latitia auxilioq; destitutus , vitam infelicissimam agat necesse est , quia concreatum sibi à Deo auxilium , & datam latitiae consortem negligendo contempserit ducere , uel contemnendo ausus fuerit dimittere.

Alterum finem matrimonii diximus , liberorum propaginem , sicut legitur , ubi benedixit Deus Adam & Euam dicens, Crescite & multiplicamini, & replete terram, quæ benedictio post diluuium rursus ex integro iisdem verbis instaurata est, cujus is effectus est, ut reddat homo naturæ quod mutuo à natura accepit , ac ad imaginem Dei similes sibi filios producat & nutriet, & publicam ipsam generis humani societatem , quadam successionem reddat seruetque perpetuam , quam benedictionem qui in vetere lege neglexerat maledictus ab omnibus & infelicissimus habebatur , sicut scriptum est: Maledicta sterilis quæ non habet semen in Israël, & beatus cujus est semen in Syon. Hinc Abraham ob fidei meritum benedictionem in generatione accepit, & Sara vetula (cui iam defecerant muliebria) maledictionem sterilitatis hac generandi benedictione expiavit. Neque enim in hoc sacramento naturæ meritum est suscipere liberos , sed omnipotentis Dei benedictio & mysterium , quo naturæ merita longe superantur : quod Iacob patriarcham non latuit , qui Rachel uxore sua existimante , quod viri congressu esset dare liberos, ac dicente : da mihi liberos, si non moriar : respondit, nunquid pro Deo ego sum , qui te conclusit. Et Isaac deprecatus est dominum pro uxore sua , eo quod esset sterilis , qui exaudiuit eum , & dedit illi conceptum, sciebant enim fructus matrimonii esse Dei , non naturæ. Hinc filii fornicarii vocantur naturales, sed qui ex matrimonio sunt, hi soli legitimi sunt. Ideoque ad sacrum divinorum ministerium initiari non admittitur, cujus matrem pater dignissimo hoc sacramento matrimonii , ad fœdus perpetuæ societatis legitima copula non deuinxit. Quia non ingreditur mancer in ecclesiam Dei, quem ne temporalium bonorum posse hære-

dem

dem esse, humanis legibus sapientumq; decretis arctissime sancitum est: quia legitimum non habent hæredem, qui neglecto contemptove matrimonio, ad pruriginosam carnis libidinem sine lege congregiuntur: vulgataque legislatorum sententia est, incertum illi patrem pessimamque matrem esse, qui ex matrimonio non est: vulgo enim nascitur, populiq; filius est, imo uel nullus filius, qui innuptæ matris filius est. Ille autem verus hæres, verus filius est, cujus mater sine peccati infamia, sine contumelia propinquorum, sine offensione Dei, certo atque explorato patri, cum dignitate matrimonii, certo cum fructu nupta est, ac nulla infamia perpetuo adhæret. Solum itaq; matrimonium certos liberos facit, & indubios largitur hæredes, conventum naturæ honestat, ac pro peccato meritorium facit, augeat progeniem, conciliat affines, Deum placat & reveretur.

Tertium matrimonii usum dixi, propter evitandam fornicationem, præcipiente Paulo Apostolo, ut qui non continet, nubat. Nam matrimonium excusat hominem incontinentem à peccato, à fornicatione & adulterio, & quavis illegitima libidine. Ob quam innocentiz evitandæ causam præcipit, etiam viduis repetitas nuptias, inquit: Iuniores viduas volo nubere, matres familias esse, filios procreare, nullam occasionem dare adversario maledicti causa. Neque tamen minoris dignitasque est matrimonii incontinentium, licet minus digne ingrediantur, sine culpa enim coniunguntur, sine peccato redditur debitum, quamvis immoderata sit exactio, & præter causam procreandæ sobolis coniuges sibi misceantur. Quia iam non solum ob societatem, & liberorum procreandorum causam institutum est, verum etiam causa infirmitatis nivicem sustinendæ, ad supervacaneos concubitus tolerandos, illicitos evitandos, ad mutuam servitutem præceptum est, dicente Apostolo: quia melius est nubere, quam uri. Et alibi de viduis ait: ne propter incontinentiam abeant retro post tentationem satanæ. Atque ita præceptum ut (iuxta verba Pauli) nisi ex consensu alterius coniugum, alter sine crimine orationi vacare non possit, si alterum ex hoc contingat carnali debito defraudari: quia (ut ait Aposto-  
lus)

lus) mulier sui corporis potestatem non habet, sed uir; similiter autem & uir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Tantus est huius vinculi nexus, ut si propter incontinentiam duntaxat susceptum est, tamen altero coniugum postea perpetuo continere volentri (nisi ex alterius consensu) fieri omnino non liceat, & si uterque consenserit, matrimonium tamen minime intelligatur dissolutum. Ita & qui causa procreandorum liberorum ipsum suscepit, non possit sine peccato sterilem coniugem dimittere, & aliam superducere, unde filios habeat. Quod etiam, testibus Valerio Maximo, Plutarcho, ac Dionysio Halicarnasseo, apud Romanos post urbem conditam, plus quingentis viginti annis usque ad Spurii Carbilii tempora observatum est: qui primus liberorum cupiditatem coniugali fidei præferens, non sine magna reprehensione uxorem sterilitatis causa dimisit. Sed modo reuertar. Tam indissolubile hoc sanctissimum vinculum voluit omnium parens Deus ut quacunque de causa semel initum, nulla ui aliquando sit dissolvendum, tam generale esse voluit, & per omnem orbem terrarum, omniumque hominum mentibus inditum, ut nemo hoc sacratissimum mysterium sine gravissimo delicto effugere debeat, nisi ipsam humanitatem fugiat. Nam ipse matrimonii primus auctor, & ante omne matrimonium Deus (cum humanam naturam assumpturus esset) matrem prius nubere voluit: licet sine virili semine ex virgine nasci voluerit, tamen sine matrimonio nasci non voluit, sed ex matre nupta, licet viro non contaminata. Voluit enim matrem matrimonio non carere, ut matris exemplo ad illud ipsum nos hortaretur. Quicunque igitur hoc antiquissimum sacratissimumque institutum neglexerint, divinarum humanarumque legum contemptores, tanquam sicæ sterilesque arbores, igni perpetuo adiudicabuntur. Ideoque in vetere lege, qui iam ætate matura uxorem non ducebant: eiiciebatur è templis, respuebantur eorum oblationes, hæreditatumque & legatorum incapaces habebantur; divino atque humano auxilio indigni, qui divinas humanasque leges contemnentes, concreatum sibi

sibi à Deo auxilium, humanisque legibus sancitum accipere respuerunt.

Duo tamen hominum genera à contrahendo matrimonio excipi possunt, qui scilicet ob naturæ imbecillitatem ad hoc penitus inepti sunt, ut puta frigidi, maleficiati, furiosi, pueri, impotentes, & eunuchi, atque qui acti spiritu Dei perpetuam castitatem delegerunt, hos namque religio immunes reddit, illos impedita natura excusat. Quicumque vero ex alterutro hoc hominum genere non sunt, sciant se contrahendo matrimonio ita obligatos esse, ut illo relicto neglectove (nisi poenituerint) indigni sint regno Dei. Nemo tamen ad contrahendum matrimonium, nisi aliqua cogendus est. Nam cum hoc vinculum solo amoris consensu contrahitur, maxime liberum esse oportet, quia amor ipse nullius subiicitur imperio. Non enim divitum munera emunt amorem, non ulla dignitas, non etiam nobilitas amorem æquiparat, non ulla potentum regumque minæ & violentiæ amorem cogere possunt, quem neq; Deus ipse cogit, sed ab initio liberum creavit. Nullus autem amor tam vehemens, tam sanctus, quam qui inter virum & uxorem est: nulla vis uxoria charitate maior, quæ nulla perfidia corrumpitur, nulla adversa fortuna labefactatur, nulla aliena consuetudine distrahitur, nullo temporis ævo nec usu consumitur. Ideoque divina præcepta sunt, ut uxoris amor parentibus, liberis, fratribus, sororibus, cognatis, affinibus, rebusque omnibus anteponatur. Gravissime igitur peccant, quicumq; parentes, propinqui, tutores, curatores, qui (non ad perpetuam vitæ benevolentiam, non ad liberorum productionem, non ad castimoniam, sed per avaritiam & ambitionem, ad terrenam dignitatem, nobilitatem, potentiam, divitias, & similia respicientes) ultra debitam divino præcepto parentibus obedientiam (tyrannide quadam) captivant (qui huic sacramento debetur) liberum consensum filiorum ac filiarum suarum, coguntque odiosas subire nuptias, nulla ratione habitæ ætatis, charitatis, conditionis, morum, benevolentie, ac divini insuper præcepti. Hinc tandem nascuntur inter coniuges fornicationes, adulteria, dissidia, contumelie,

liz, continuæ iræ, perpetuæ lites, discordiæ, odia, repudia, aliaque infinita mala. Quandoque etiam veneficia, cædes, mortesq; violentæ sequuntur, ut ejusmodi coniuges non Deus, sed satanas ipse copulasse videatur. Accedit ad hoc quod in plerisque locis nonnulli terreni principes, & domini sub Christiano nomine, hostes & inimici Dei, blasphemi Iesu Christi, eversores ecclesiæ, contaminatores sacrorû, arrogantes sibi quæ Dei sunt, suæ tyrannidis arbitratu interdum etiam mandato subditorum nuptias compellunt, insuper dorum decimas non sine nefandissimo sacrilegio ærario suo applicantes: ac ita dimissis tandem iustus iudex malos male perdet. Est insuper & alia non minus damnable consuetudo, quæ apud multas nationes inolevit, quod 2. nuptias nescio quibus contumeliis vicitim prosequuntur: Insuper & certa pecunia mulctant secundo nubentes: eamque sodalitia quodam suo devorandam congerunt, huiusq; tam nefariæ in divinum mysterium contumeliæ Ioseph beatissimæ Mariæ virginis virum faciunt patronum. Invenit autem hæc sodalitia seu fraternitates diabolus: & ira Dei tradidit illos in reprobum sensum, ut applaudentes ad adulteria, concubitus, & fornicationes, insectentur secundas nuptias, ac si gratia Dei in illis sit euacuata, illudentes sacramento, cui omnis debetur honor, reverentia, atque libertas. Ad te autem Princeps illustrissima hoc attinet, ut hic execrabilis mos primum è tuo dominio, demum è toto Franciæ Christianissimo regno tollatur atque extirpetur, in nullo siquidem magis servire poteris Deo, ac prodesse Reipubl. Christianæ, quam si hoc agas, ut bona præcipiantur ac mala exulent: non solum quæ pertinent ad societatem humanam, sed & quæ ad religionem divinam.

Tu igitur quicumque vis uxorem ducere, sit amor in causa non census: uxorem eligas, non vestem: tibi nubat uxor, non dos. Hoc animo invocato omnipotenti Deo, qui solus veram dat uxorem, requisito etiam parentum consensu, exhibitaque illis debita obedientia, remota omni avaritia, ambitione, invidia, ac metu, maturata in te ipso deliberatione, libero consensu, ferventi sed rationabili castoque amore, sic uxorem accipito,  
Dei



Dei manu tibi perpetuo commendatam, ad perpetuam societatem tuam, non ad servitutem: cui sapientia tua præsitis, cum omni gratia & reverentia. Illa tibi non subest, sed adsit fide & consilio: sitq; in domo non ut mancipium, sed domina domus: in familia tua ut famula, sed materfamilias, genitrixque eorum quos tu in ea generabis liberos: qui rebus tuis dominabuntur, nomenque tuum referent ad posteros. Sic namque non nisi optimam uxorem sortieris (non enim solet nisi malis maritis mala uxor contingere) similesque liberos. Neque enim sine uxore extendi nomen, nec perpetuari progenies, nec augeri stirps, nec esse familia, nec dici paterfamilias, nec appellari domus, nec stare Respubl. nec imperium ullum durare potest. Quod nec Romani quidem imperii conditorem latuit, qui cum uxoribus careret, cum Sabinis filias suas negantibus, bellum gravissimum suscepit, sciebat enim imperium hoc si uxores deessent, minime duraturum. Nam cum civitas constet ex domibus, & respublica ex rebus privatis, & rei domesticæ familiarisque Reipublicæ gubernandæ disciplina constituitur: quomodo reget civitatem, qui domum regere non didicit? quomodo gubernabit Rempubl. qui rem privatam & familiarem nunquam cognovit? Hinc Socrates testatus est, se moralem philosophiam magis ab uxoribus, quam naturalem ab Anaxagora & Archelao didicisse. Magnam profecto ad moralem philosophiam matrimonium præbet exercitationem. Habet enim domesticam quandam Rempubl. annexâ, in qua regenda homo prudentiam, temperantiam, pietatem, omnesq; ceteras virtutes, facile discere & experiri potest: quibus in diligenda uxore, educandis liberis, regenda familia, tuendis rebus, gubernando domicilio, propaganda progenie, vitam ducat omnium felicissimam. Porro uxorem dilectam in oculis aspicere, ac per liberos successiones & familiæ & nominis extendi, summa lætitia est, atq; felicitas, dulceq; laborum consolamen. Qui uxore caret: domum non habet, quia domum non figit: & si habet, moratur in ea tanquã peregrinus in diversorio. Qui uxorem non habet (etiam si ditissimus sit) nihil fere habet, quod suum est: quia nihil

hil habet tutum ab insidiis, nec habet cui posset relinquere, nec cui confidere. Qui uxorem non habet, caret familia, caret propinquis, & sine posteritatis spe, semper desertus & destitutus est: furantur illum servi, defraudant socii, contemnunt vicini, negligunt amici, propinqui insidiantur, filios si quos habet naturales, sunt sibi ignominia, ac testes iniquitatis suae, nec potest illis opes suas, nec nomen familiae relinquere, sed ut manet in vita sine nuptiis, ita mortuus perit sine nomine, nec ullam in hac vita, quae maxime mortalibus solatio est, benevolentiam percipere meretur: sed tanquam humanae naturae desertor, omni calamitate dignus, & infelicissimus ab omnibus est, & merito derelinquendus. Hinc Lycurgus legem tulit, ut qui opportuno tempore uxorem ducere neglexissent: hi astate à ludis ac spectaculis, ac omni solatio, jucundoque conspectu arceantur: hyeme vero nudi forum circumducantur, contumeliis afficiantur, ab hominibus detestentur, seseque iusta pati confiteantur: quia religionem contempserunt, legibus non paruerunt, naturam praevicarunt, & quantum in sese esset, nec Respubl. staret, nec imperium, nec religio, quia quibus tuenda & propaganda haec essent, eos ipsi non studuissent procreare. Plato in legibus suis statuit, qui uxorem non duxerit, eum procul ab omnibus publicis muneribus, & honoribus segregandum: publicis autem oneribus gravius, quam ceteros cives esse premiendum. Tulit & Augustus Caesar legem, ut adolescentes uxores ducerent, Populum Romanum amplificarent, quam & alii multi postea confirmarunt. Annum insuper ad immunitatem concesserunt, premium è publico statuerunt ei, qui uxorem de novo duxisset. Adulteri ubique priscis temporibus semper saevissimis legibus graviter puniti sunt, quia non homini sed & ipsi Deo, violato matrimonio, iniuria fit. Hinc vetere lege quicumque violato matrimonio moechatus fuerat, morti adiudicatus obruebatur lapidibus: qui autem aliena surripiens bona furtum fecerat, in quadruplo & quintuplo plectebatur. Nam hic humana & terrena licite abstulit, ille praeter offensam proxime, etiam Deo iniurius divina conta-

contaminavit. Romanæ etiam leges adulteros securi percutiunt, marito etiam deprehensum adulterum sine iudicio impune perimere permittunt, quæ licentia nec in patricido est, uxoricidia etiam acerbiore morte, quàm patricidia vindicantur: & merito, nam parentes natura facit, uxor Dei mysterium est. Neque eum satis condigne pœna affici posse arbitror, qui datum sibi à Deo auxilium, & præbitam vitæ consortem ausus fuerit interire: quippe crudelis in donū Dei, & impius in sacra, contaminator naturæ, Deo iniurius. Ideoque etiam, canonicæ leges interdunt illi commercio ac conuiuii hominum excludunt sacris è locis, auferunt secundas nuptias, negant Eucharistiam, indignum iudicantes viatico Dei, qui Deum tam immanissimo scelere non erubuit offendere: sed nescio quia iustitiæ, Deiq; negligentia uxoricidæ atque adulteri nunc fere omnem pœnam euadunt, fures uel ob leve crimen fune suspensi necantur, nisi quia traditi sunt iudices nostri in reprobū sensum: ut irritum faciant mandatum Dei propter traditiones hominum. Sed modo concludamus.

Tu itaq; quicumq; si homo esse uis, si hominem exuere non uis, si præ cæteris humanitatis officio fungi uis, si legitimus Dei filius esse uis, si pius in patriam, in familiam, in Rempublicam, si uis possidere terrā, & promereri cœlum, legitimum matrimonii vinculum in eas necesse est, indissolubilem vitæ consortem perpetuo diligas, genus hominum adaugeas, & tanquam Dei filius & imago, tibi similes filios procreas, & ad columen Reipublicæ, patriæq; specimen, ac Dei reverentiam qui eos tibi largitus est, prudenter & religiose enutrias, educes, & gubernes: Hæc qui facit, hic homo est: qui homo est, hæc illum facere necesse est: nisi illū aliquid minus homine natura impedita produxerit, uel aliquid maius homine humanas vires transcendendo angelicam castitatem perpetuo servare delegerit. Quicumque verò ex altero illo non est, matrimonium ipsum negligens contempserit, uel superinducta fornicatione violaverit, aut vitæ consortem pepulerit uel extinxerit, ne commisceamini cum illo, ut confundatur tanquam reprobatus à Deo, & fidelium consortio alienus.

F I N I S.



contaminavit. Romanæ etiam leges adulteros securi percutiunt, marito etiam deprehensum adulterum sine iudicio impune perimere permittunt, quæ licentia nec in patricido est, uxoricidia etiam acerbioris morte, quàm patricidia vindicantur: & merito, nam parentes natura facit, uxor Dei mysterium est. Neque eum satis condigne poena affici posse arbitror, qui datum sibi à Deo auxilium, & præbitam vitæ consortem ausus fuerit interire: quippe crudelis in donū Dei, & impius in sacra, contaminator naturæ, Deo iniurius. Ideoque etiam, canonicæ leges interdunt illi commercio ac conuiuio hominum excludunt sacris è locis, auferunt secundas nuptias, negant Eucharistiam, indignum iudicantes vitæ Deo, qui Deum tam immanissimo scelere non erubuit offendere: sed nescio quia iustitiæ, Deiq; negligentia uxoricidæ atque adulteri nunc fere omnem poenam euadunt, fures uel ob leue crimen fune suspensi necantur, nisi quia traditi sunt iudices nostri in reprobū sensum: ut irritum faciant mandatum Dei propter traditiones hominum. Sed modo concludamus.

Tu itaq; quicumq; si homo esse uis, si hominem exuere non uis, si præ cæteris humanitatis officio fungi uis, si legitimus Dei filius esse uis, si pius in patriam, in familiam, in Rempublicam, si uis possidere terrā, & promereri cælum, legitimum matrimonii vinculum in eas necesse est, indissolubilem vitæ consortem perpetuo diligas, genus hominum adaugeas, & tanquam Dei filius & imago, tibi similes filios procrees, & ad columen Reipublicæ, patriæq; specimen, ac Dei reuerentiam qui eos tibi largitus est, prudenter & religiose enutrias, educes, & gubernes: Hæc qui facit, hic homo est: qui homo est, hæc illum facere necesse est: nisi illū aliquid minus homine natura impedita produxerit, uel aliquid maius homine humanas vires transcendendo angelicam castitatem perpetuo seruire delegerit. Quicumque uero ex altero illo non est, matrimonium ipsum negligens contempserit, uel superinducta fornicatione violauerit, aut vitæ consortem pepulerit uel extinxerit, ne commisceamini cum illo, ut confundatur tanquam reprobatus à Deo, & fidelium consortio alienus.





22/3

